

Аллах акыл менен таанылат

Allah Akılla Bilinir

Харун Яхья (Аднан Октаp)
Harun Yahya (Adnan Oktar)

**Түн менен күндүздүн кезек менен келишинде, Аллахтын асмандан ырыскы түшүрүп
өлүмүнөн соң жер бетин тирилтишинде жана шамалдарды башкаруусунда акылын
колдонгон бир коом үчүн аяттар (далилдер) бар. (Жасия Сүрөсү, 5)**

АВТОР ЖАНА ЭМГЕКТЕРИ ЖӨНҮНДӨ

Эмгектеринде Харун Яхья атын колдонгон автор (Аднан Октар) 1956-жылы Анкарада (Түркия) төрөлгөн. Башталгыч, орто мектепти жана лицейди Анкарада бүтүргөн. Андан соң Стамбул Мимар Синан университетинин Көркөм өнөр факультетинде жана Стамбул университети Философия бөлүмүндө билим алган. 1980-жылдардан бери ыймандык, илимий жана саясий темаларда көптөгөн эмгектер даярдады. Мындан тышкары, автордун эволюция теориясынын жактоочуларынын алдамчылык ыкмаларын, алардын жактаган нерселеринин (эволюция теориясынын) туура эместигин жана Дарвинизмдин кандуу идеологиялар менен болгон тымызын байланыштарын ачып көрсөткөн абдан маанилүү эмгектери бар.

Харун Яхьянын эмгектери дээрлик 30000 сүрөттү камтыган жалпысы 45000 беттик бир эмгектер жыйнагынан турат жана бул эмгектер жыйнагы дүйнөнүн 60 тилине которулган.

Автордун эмгектеринде колдонгон аты чындыктан баш тартуучу пикирлерге каршы күрөшкөн эки пайгамбардын урматына, алардын атын эскерүү үчүн Харун (Муса пайгамбардын жардамчысы) жана Яхья (Иса пайгамбардын жардамчысы) аттарынан куралган. Автор тарабынан китептеринин сыртында колдонулган Расулуллахтын мөөрүнүн колдонулушунун символикалык мааниси – китептердин мазмуну менен байланыштуу. Бул мөөр Курани Керимдин Аллахтын акыркы китеби жана акыркы сөзү, Пайгамбарыбыз (С.А.В.)дын болсо акыркы пайгамбар экендигин көрсөтөт. Автор жарыкка чыккан бардык эмгектеринде Куранды жана Расулуллахтын (С.А.В.) сүннөтүн өзүнө жол башчы кылууда. Ушундайча атеисттик философия системаларынын бардык негизги жактаган нерселерин бир бирден жыгууну жана динге каршы багытталган каршы пикирлерди толугу менен оозун жабуучу «акыркы сөздү» айтууна максат кылууда. Абдан терең акылдуу жана идеалдуу инсан Расулуллахтын (С.А.В.) мөөрү бул акыркы сөздү айтуу ниетинин бир дубасы катары колдонулуп келүүдө.

Автордун бардык эмгектериндеги орток, негизги максат – бул Куранга чакырууну бүт дүйнөгө жеткирүү, жана натыйжада адамдардын Аллахтын бар экендиги, жалгыздыгы жана акырет сыяктуу негизги ыйман темалары жөнүндө ой жүгүртүүлөрүнө түрткү болуу жана чындыкты (Аллахты) тануучу системалардын чирик фундаменттерин жана туура эмес иш-аракеттерин ачыкка чыгарып, адамзатка көрсөтүү.

Харун Яхьянын эмгектери Индиядан Америкага, Англиядан Индонезияга, Польшадан Босния-Герцоговинага, Испаниядан Бразилияга чейин дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө жактырылуу менен окулууда. Англис, француз, немец, италия, испан, португалия, урду, арап, албания, орус, босния, уйгур, индонезия тилдери сыяктуу көптөгөн тилдерге которулган бул эмгектер Түркия сыртында да көптөгөн китеп окурмандары тарабынан окулуп келүүдө.

Дүйнөнүн бардык тараптарында окурмандардын көңүлүнөн орун алган бул эмгектер көптөгөн адамдардын ыйманга келишине, башкаларынын ыйманынын тереңдешине себепчи болууда. Китептерди окуп, анализдеген ар бир адам бул эмгектердин терең акыл менен жазылган, кыска-нуска, оңой түшүнүлө турган жана чын жүрөктөн чыккан сөздөр экендигин, акыл жана илимге таянгандыгын байкашууда. Бул эмгектер ылдам таасир берүү, так натыйжа жаратуу, талашсыз жана толук илимий болуу өзгөчөлүктөрүнө ээ. Бул эмгектерди окуган жана булар жөнүндө терең ойлонгон адамдар материалисттик философия, атеизм жана ар кандай адашкан ой-пикир жана философиялардын чындыктан алыс экенин байкай алышат. Муну түшүнгөндөн кийин материализмди жактагандар ызалык, өжөрлүктөрү айынан гана жакташат, себеби илимий тараптан материализм жокко чыгарылды. Учурда бардык атеисттик, материалисттик агымдар Харун Яхья эмгектеринен илимий, идеялык жактан толук жеңилди.

Күмөнсүз, мындай өзгөчөлүктөр Курандын терең мазмундуулугунун натыйжасы. Автор бул эмгектери менен мактанууну максат кылбайт, жалаң гана Аллахтын адамдарды туура жолго салуусуна себепчи болуу ниетинде. Мындан тышкары, бул эмгектердин жарыкка чыгып, таралышында акча табуу максат кылынбайт.

Бул чындыктарды эске алсак, адамдардын байкабаган чындыктарды байкашына шарт түзгөн, алардын туура жолду табышына жардамчы болгон бул эмгектерди окууга үндөөнүн абдан маанилүү бир кызмат экендиги жакшы түшүнүктүү болот.

Бул баалуу эмгектерди таанытуунун ордуна, адамдардын башын айланткан, пикирлерде кайчылаштыктар, күмөндөр жараткан, ыйманды куткарууда күчтүү жана так бир таасири болбогон демейки, монотондуу китептерди жайылтуу эмгек жана убакыт жоготуусуна алып келет. Негизги максат ыйманды куткаруу эмес, автордун адабий күчүн көрсөтүү болгон эмгектердин жакшы натыйжага жетиши кыйын. Бул боюнча күмөн санагандар бар болсо, Харун Яхьянын эмгектериндеги негизги максаттын атеизм менен күрөшүү жана Куран адеп-ахлагын жайуу гана экендигин бул кызматтын таасиринен, ийгиликтеринен жана окурмандардын ыраазы болгонунан байкашса болот.

Дүйнөдөгү зулумдуктар жана баш аламандыктар, Мусулмандар тартып жаткан азаптардын негизги себебинин динсиздик пикирлеринин дүйнөдөгү өкүмчүлүгүнүн натыйжасы экендигин билүү зарыл. Бул абалдан кутулуу үчүн динсиздикти илим менен жеңүү, ыйман акыйкаттарын, чындыктарын ортого койуу жана Куран адеп-ахлагын адамдарга жеткиликтүү кылып түшүндүрүү зарыл. Зулумдуктар, согуштар күчөгөн азыркы күндө бул кызматтын колдон келишинче ылдам болушу айдан ачык. Болбосо кеч болуп калышы мүмкүн.

Бул маанилүү кызматта алдыңкы ролду аркалаган Харун Яхья эмгектери, Аллахтын буйругу менен, 21-кылымда дүйнөдөгү бүт адамдардын Куранда сүрөттөлгөн бейпилдик менен тынчтыкка, чынчылдык менен адилеттүүлүккө, сулуулук менен бактылуулукка жетишине бир себепчи болмокчу.

ОКУРМАНГА

- Автордун эмгектеринде эволюция теориясынын кыйрашына атайын орун беришинин себеби – бул теориянын ар түрдүү динге каршы бир философиянын негизин түзүгөндүгүндө. Жаратылуу жана натыйжада Аллахтын бар экендигинен баш тарткан дарвинизм 140 жылдан бери көптөгөн адамдардын ыйманын жоготушуна же жүрөктөрүндө күмөн жаралышына себеп болуп келди. Ошондуктан, бул теориянын бир калп экендигин ачык далилдөө - абдан маанилүү ыймандык милдет. Бул маанилүү кызматтын бардык адамдарга жеткирилиши зарыл.
- Дагы бир белгилей кетчү жагдай – бул китептердин мазмуну менен байланыштуу. Автордун бардык китептеринде ыйман темалары Куран аяттары негизинде түшүндүрүлүүдө, адамдар Аллахтын аяттарын үйрөнүүгө жана жашоого чакырылууда. Аллахтын аяттары менен байланыштуу бардык темалар окурмандын акылында эч кандай күмөн же суроо белгиси жаралбай турган негизде түшүндүрүлүүдө.
- Түшүндүрүүдө колдонулган чынчыл, жөнөкөй баян китептердин жаш-кары дебей бүт адамдардын оңой түшүнүшүнө шарт түзүүдө. Таасирдүү жана жөнөкөй баян колдонулган китептер - «бир токтобой окулчу» китеп өзгөчөлүгүнө ээ. Динди жокко чыгарууда өжөрлүк көрсөткөн адамдар да бул китептерде түшүндүрүлгөн чындыктардан таасирленип, аларды калпка чыгара албай келишүүдө.
- Бул китеп жана автордун башка эмгектерин окурмандар жалгыз окуса да, маектешип окушса да болот. Бул китептерден пайдаланууну каалагандардын чогуу маектешип, тажрыйба жана пикирлери менен бөлүшүшү да пайдалуу болот.
- Ошондой эле, жалаң гана Аллахтын ыраазычылыгы үчүн жазылган бул китептердин таанылышы жана окулушуна себепчи болуу да чоң кызмат болмокчу. Себеби автордун бардык китептеринде далил жана ишендирүү тарабы абдан күчтүү. Ушул себептен динди түшүндүрүүнү каалагандар үчүн эң эффективдүү ыкма – бул китептерди окууга башка адамдарды да үндөө болмокчу.
- Бул эмгектерде башка кээ бир эмгектерде байкалчу жазуучунун жекече ойлору, шектүү булактарга таянган сөздөрү, ыйык нерселерге болгон керектүү адеп жана урматка көңүл бурбаган баяндар, үмүтсүз, күмөн жаратуучу сөздөрдү жолуктурбайсыз.

Bu kitapta kullanılan ayetler, Ali Bulaç'ın hazırladığı
"Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı" isimli mealden alınmıştır.

Birinci Baskı: Kasım 1998 - İkinci Baskı: Temmuz 2000
Üçüncü Baskı: Şubat, 2006 - Dördüncü Baskı: Nisan, 2006
Beşinci Baskı: Mart, 2010 - Altıncı Baskı: Şubat, 2011

ARAŞTIRMA YAYINCILIK

Kayışdağı Mah. Değirmen Sokak No: 3

Ataşehir - İstanbul Tel: (0 216) 660 00 59

Baskı: Seçil Ofset100. Yıl Mahallesi MAS-SİT Matbaacılar Sitesi4. Cadde No: 77 Bağcılar-İstanbul Tel: (0 212) 629 06 15

www.harunyahya.org - www.harunyahya.net

www.harunyahya.tv

МАЗМУНУ

Баш сөз

1- КИТЕП **ИЛИМИЙ ДАЛИЛДЕР НЕГИЗИНДЕ ЖАШОООНУН ЖАРАЛУУ** **АКЫЙКАТЫ**

Кириш сөз

Жоктон бар болуу

Асмандардагы жана жердеги далилдер

Илимпоздор Аллахтын далилдерин тастыкташууда

Илимий чындыктар жана Куран керемети

Аллах Улук

2- КИТЕП

ЖАШОООНУН ЖАРАТЫЛГАНЫН ЧЕТКЕ КАГУУ **ЖАҢЫЛЫШТЫГЫ**

Эволюция жаңылыштыгы

Аллахты жокко чыгарып жаңылган философиялар

Аллахка ишенбеген коом моделинин зыяндары

Убада кылынган чыныгы мекен: акырет

Зат жөнүндө башкача бир көз-караш

Убакыттын салыштырмалуулугу жана тагдыр

Жыйынтык

Колдонулган булактар

БАШ СӨЗ

Бул китептин «Аллах акыл менен таанылат» деп аталышынын маанилүү бир себеби бар. Адамдардын көпчүлүгү Аллахка ишенем, Аллахты билем дешет. Бирок чындыгында Аллахты чындап таанып түшүнө алышпайт. Ал үчүн «акылдуу» болуш керек.

Бул жерде маанилүү бир жагдайды эске салуу керек: Аллахты түшүнүү, Аллахты чындап таануу үчүн акыл керек дегенде бул жерде «мээни» айтып жаткан жокпуз. Акыл менен мээ такыр башка башка эки түшүнүк. Мээ – бир адамдын биологиялык жөндөмү. Мээ көбөйбөйт да, азайбайт дагы. Акыл болсо ыймандууларга гана тиешелүү бир касиет. Аллахтан коркуп тартынган такыбалуу ыймандууларга Аллах Кабатынан чоң бир сый-жакшылык катары берилет. Акыл – Аллах чын ыкластуу кулдарына берген бир нур, бир түшүнүк. Жана адамдын такыбалыгына жараша бул түшүнүк, б.а. акыл деңгээли да жогорулайт.

Акылдуу адамдын эң негизги өзгөчөлүктөрү – бул Аллахтан коркуп тартынышы, дайыма абийирин угушу, ар бир окуяны, көргөндөрүнүн баарын Куран менен сүннөткө карап баалашы жана дайыма Аллахтын ыраазылыгын көздөшү.

Бир адам дүйнөнүн эң мээлүү, эң илимдүү, эң маданияттуу адамы болсо да, эгер мындай өзгөчөлүктөрү болбосо, «акылсыз» болот жана көп чындыктарды көрүп, түшүнө албайт.

Мээ менен акылдын арасындагы айырмага мындай мисал берүүгө болот: бир илимпоз дененин нерв системасы жөнүндө көп жылдар бою өтө терең изилдөөлөр жасаган болушу мүмкүн. Адам денесиндеги кереметтүү нерв байланыштары темасында дүйнөнүн эң илимдүү кишиси болушу да мүмкүн. Бирок эгер акылдуу эмес болсо, ал киши болгону нерв клеткалары арасындагы процесстер жөнүндө маалыматтарды билген бир адам болот. Б.а. ал билген маалыматтарынын артындагы маанилүү чындыкты түшүнө албайт. Ал эми акылдуу бир адам болсо нерв системасындагы кереметтүү өзгөчөлүктөрдү, кемчиликсиз майда-бараттарды көрүп, мынчалык укмуштуу бир түзүлүштүн сөзсүз бир улуу акылдуу Жаратуучусу болушу керек экенин түшүнөт. Мындай дейт «нерв системасын мынчалык кемчиликсиз жараткан күч – албетте, бүт жандыктардын Жаратуучусу Аллах. Жана өлүмдөн кийин акырет мекенин жаратууга да кудуреттүү.»

Бул китептеги маалыматтар Аллахтын бар экендигине акыл менен күбө болуу үчүн жазылган. Кээ бир адамдар Аллахтын бар экенине ишенишпейт, кээ бирлери болсо Аллахтын бар экенине ишенем дешет, бирок Аллахтын кудуретин жакшы түшүнө алышпайт. Ойлонбогону жана акылын колдонбогону үчүн Аллахка анык бир илим менен ишенүүнүн талаптарын орундатышпайт. Ал эми акылдуу ыймандуулар болсо Аллахтын бар экенин жана жаратуу далилдерин акылдары менен көрүшүп, чексиз кудуреттүү Аллахтан ичи титиреп коркушат.

Аллах Куранда жаратуу далилдерин белгилеген соң буларда акылдуулар үчүн далилдер бар деп билдирет:

Силерге бир коркуу жана үмүт катары чагылганды көрсөтүшү жана асмандан суу түшүрүп өлүмүнөн соң жерди аны менен тирилтиши да Анын аяттарынан. Күмөнсүз мында акылын колдоно алган бир коом үчүн чындыгында аяттар (далилдер) бар. (Рум Сүрөсү, 24)

АКЫЛДУУ ДОЛБООР, Б.А. ЖАРАТУУ

Аллах жаратуу үчүн план түзүүгө муктаж эмес

Китепте колдонулган «долбоор, план» сөзүн туура түшүнүү өтө маанилүү. Аллахтын кемчиликсиз бир долбоор жаратканы Раббибиз алгач план түзүп, анан жараткан деген мааниге келбейт. Асмандардын жана жердин Раббиси Аллахтын жаратуу үчүн эч кандай «долбоор, план» түзүүгө муктаж эмес экенин билүү керек. Аллахтын долбоорлошу менен жаратышы бир учурда болот. Аллах мындай кемчиликтерден аруу, таза.

Аллах бир нерсенин же бир иштин болушун кааласа, ал үчүн «Бол!» деп коюшу гана жетиштүү болот. Аяттарда мындай деп айтылат:

Бир нерсени каалаганда, Анын буйругу бир гана: «Бол» деп айтуу; ал ошол замат болуп калат. (Йасин Сүрөсү, 82)

Асмандарды жана жерди (өрнөксүз) жараткан. Ал бир иштин болушун кааласа, ага «Бол» деп гана айтат, ал ошол замат болуп калат. (Бакара Сүрөсү, 117)

1- КИТЕП

Илимий далилдер негизинде ЖАШООНУН ЖАРАЛУУ АКЫЙКАТЫ

Кириш сөз

Отурган жериңизден айланаңызды бир караңыз. Отурган бөлмөңүздөгү бүт нерсенин «**жасалганын**» көрөсүз. Дубалдар, төшөктөр, шып, отургуч, колунуздагы китеп, столдун үстүндө турган чыны, санап бүткүс бардык буюмдар... Бирөөсү да өзүнөн-өзү пайда болуп бөлмөңүзгө келип калган жок. Эң жөнөкөй көрүнгөн бир килем чачысын да бирөө эмгектенип жасаган; ал чачы ал жерге өз чечими менен, кокустан келип жайгашып калган эмес.

Колуна бир китеп алган бир адам да анын бирөө тарабынан белгилүү максатта жазылганын билет. Эч качан бул китеп кокустан пайда болуп калган деген ойго келбейт. Ошол сыяктуу, бир айкелди көргөн адам анын бир чебер тарабынан жасалганынан эч күмөн санабайт. Сансыз искусство чыгармаларын өзүнөн-өзү пайда болгон деп ойлоо мындай турсун, үстү-үстүнө тизилген эки-үч кирпичтин да сөзсүз бирөөнүн белгилүү бир максатта алып келип койгонун эч ким тана албайт. Ошондуктан чоң же кичине болсун, белгилүү бир тартип бар жерде сөзсүз аны курган жана сактаган бирөө болушу керек. Бир күнү бирөө чыгып чийки темир менен көмүр кокустан болотту жасап, болот болсо кокустан Эйфель мунарасын куруп койгон десе, ал кишинин жана ага ишенгендердин акылы жайындабы деген күмөн туулбайбы?

Аллахты жокко чыгаруунун бирден-бир ыкмасы болгон эволюция теориясынын көз-карашы да мына ушундай. Эволюция теориясы боюнча, органикалык эмес молекулалар кокустан аминокислоталарды, аминокислоталар кокустан белокторду, белоктор болсо кокустан жандыктарды пайда кылган. Бирок жашоонун кокустан өзүнөн-өзү пайда болуу ыктымалдыгы Эйфель мунарасынын кокустан пайда болуп калышынан өтө аз бир ыктымалдыкка ээ. Себеби эң жөнөкөй бир клетка дагы адам жасаган кандайдыр бир нерседен алда канча комплекстүү.

Табияттагы кереметтүү гармония куралсыз көз менен да апачык көрүнүп турганда, бул тең салмактуулукту кокустан же өзүнөн-өзү пайда болгон деп кантип ойлогонго болот? Ар бир чекити

Жаратуучунун бар экенин далилдеген ааламды өзүнөн-өзү пайда болгон деп айтуу логикасыздыктын жеткен чеги болот.

Денебизден баштап учу-кыйырсыз ааламдын эң четтерине чейин орун алган тең салмактуулуктун да бир ээси болушу керек. Бул нерселердин баарын өтө кылдат пландап пайда кылган Жаратуучу ким болду экен?

Ал ааламдын ичиндеги кандайдыр бир заттык нерсе болушу мүмкүн эмес. Себеби Ал бүт ааламдан мурда бар болгон жана бүт ааламды кийинчерээк жараткан бир эрк болушу керек. Бүт нерсе Ал себептүү бар болгон, жана Өзүнүн заты болсо түбөлүктүү, башы-аягы болбогон Улуу Жараткан...

Бар экенин акылыбыз аркылуу тапкан Жаратканды бизге дин тааныштырат. Ал бизге дин аркылуу билдиргендей, Ал – асмандарды жана жерди жоктон жараткан, Рахман жана Рахим Аллах.

Көп адамдар болсо бул акыйкаттан кабарсыз жашашат. Бирок колдорунда бул акыйкатты түшүнүү мүмкүнчүлүктөрү бар. Бир пейзаждын сүрөтүн көргөндө, эң алгач аны ким тартканын сурашат. Андан соң сүрөтчүнү ал эмгегинен улам өтө макташат. Бирок бүт тарапта ал сүрөттүн сансыз чыныгы көрүнүштөрүн көрүп турушуп, бүт бул сулуулуктардын жалгыз ээси Аллахты унутушат. Анын бар экенин түшүнүү үчүн көп изилдөө деле талап кылынбайт. Адам төрөлгөндөн баштап бир бөлмөдөн чыкпай жашаса, ал бөлмөдөгү сансыз далилдер да Аллахтын бар экенин түшүнүүгө жетет.

Адамдын денеси канчалаган том энциклопедияга да батпай турганчалык көп санда жаратуу далилдерине толо. Абийирин колдонуп бир канча мүнөткө ойлонуу дагы Аллахтын бар экенин түшүнүүгө жетет. Ааламдагы тартип Аллах тарабынан сакталып, Аллах тарабынан улантылууда.

Ой жүгүртүү керек болгон нерсе бир эле адам денеси эмес. Дүйнөдөгү ар бир миллиметр квадратта адам көргөн же көрө албаган бир жашоо өкүм сүрүүдө. Бир клеткалуу организмдерден өсүмдүктөргө, курт-кумурскалардан жаныбарларга, канаттуулардан сойлоочуларга чейин бүт жандыктар дүйнө жүзүн толук каптап турат. Колуңузга бир ууч топурак алып изилдегенде, ичинде ар кандай өзгөчөлүктөгү ар түрдүү жандыктар бар экенин көрө аласыз. Бул дем алып жаткан абаңызга да тиешелүү. Ал тургай, териңиздин бетинде балким сиз атын да эч укпаган жандыктар жашап жатышат. Бүт жандыктардын ичегилеринде тамак сиңирүүгө көмөк көрсөткөн миллиондогон бактерия же бир клеткалуу жандыктар жашайт. Ошондой эле, дүйнөдөгү жаныбарлардын саны адамдардын санынан канча эсе көп. Ага өсүмдүктөр дүйнөсүн да кошсок, дүйнөдө жашоосуз бош жер жок экенин түшүнөбүз. Миллиондогон километр квадраттык аймакты ээлеген бул жандыктардын ар биринин өзүнө тиешелүү дене системалары, жашоосу, жер жүзүндөгү тең салмактуулукка салымы сыяктуу сансыз өзгөчөлүктөрү бар. Булардын баарын себепсиз, максатсыз жана кокустан пайда болгон деп айтуу болсо акылсыздык, тантырактык гана болот. Себеби эч бир жандык өз чечими менен жана өз аракети менен жер жүзүнө келген эмес. Жана кокустук эч нерсени пайда кыла албайт.

Аллахтын бар экени жана улуулугу ааламдагы сансыз далилдерден көрүнүп турат. Негизи бул апачык чындыкты жүрөгүнөн кабыл албаган бир дагы адам жок. Бирок Куранда айтылгандай, адамдардын

көпчүлүгү **«абийирлери (жүрөктөрү) кабыл алганына карабастан, зулумдук жана текебердик себебинен»** (Немл Сүрөсү, 14) муну четке кагышат.

Бул китеп ушундай кишилердин кызыкчылыгыма туура келбейт деп ойлоп жүз бурган акыйкатты көрсөтүү жана алардын негизсиз көз-караштарын, акылсыз логикаларын көз алдыга тартуулоо үчүн жазылган. Бир канча ар кандай теманын каралышынын себеби ушунда.

Бул эмгекти окугандар Аллахтын бар экендигинин талашсыз далилдерин дагы бир жолу көрүп, күбө болушат;

Аллах бүт тарапты ороп курчап турат жана «акыл» муну билет.

Бүт тарапта өкүмчүлүк кылган бул тартипти жараткан да, аны дайыма сактап турган да Аллах.

Жоктон бар болуу

Биз ичинде турган учу-кыйырсыз ааламдын кантип пайда болгону, кайда баратканы, ичиндеги тартип менен тең салмактуулукту сактаган мыйзамдардын кантип иштээри бүт доорлордо адамдарды кызыктырып келген. Илимпоздор, ойчулдар кылымдар бою бул темада сансыз изилдөөлөрдү жасап, көптөгөн теорияларды чыгарышкан.

20-кылымдын баштарына чейин ааламдын көлөмү чексиз, чексиз мурдатан бери бар жана түбөлүккө тура берет деген көз-караш өкүмчүлүк кылып келди. «Статикалык аалам модели» деп аталган бул жаңылыш көз-караш боюнча, ааламдын башталышы да, аягы да жок эле.

Материалисттик философиянын да негизин түзгөн бул жаңылыштык ааламды туруктуу, стационардуу жана өзгөрүлгүс бир заттар жыйындысы деп кабыл алып, Аллахтын бар экенин акылсыздык менен четке каккан.

Материализм – «затты абсолюттук нерсе» деп санаган, «заттан башка эч нерсе жок» деген жалган бир көз-караш системасы. Тарыхы байыркы Грецияга чейин созулган, бирок өзгөчө 19-кылымда кеңири тараган бул көз-караш системасы Карл Маркстын диалектикалык материализми менен атагы чыккан.

19-кылымдагы туруктуу (статикалык) аалам модели, жогоруда айтылгандай, материалисттик философияга пайдубал болгон эле. Материалист философ Жорж Политцер бул илимге туура келбеген аалам моделине таянып «Философиянын баштапкы принциптери» аттуу китебинде «аалам жаратылган эмес» деген жаңылыш пикирди айтып, мындай деген:

Аалам жаратылган бир нерсе эмес. Эгер жаратылган болгондо, анда аалам Теңир тарабынан белгилүү бир учурда жаратылып, аалам жоктон пайда болгону керек эле. Жаратууну кабыл алуу үчүн эң биринчиден аалам жок болгон бир учурдун бар экенин, анан жоктуктан бир нерсенин пайда болгону кабыл алуу керек. Бул болсо илим кабыл албай турган нерсе.¹

Политцер аалам жоктон пайда болгон эмес деген көз-карашты айтканда, 19-кылымдын статикалык аалам моделине таянган жана ошондуктан илимий көз-карашты айтып жатам деп ойлогон. Бирок 20-кылымда өнүккөн илим менен технология материалисттерге пайдубал болгон статикалык аалам модели сыяктуу примитивдүү түшүнүктөрдү тамырынан кыйраткан. Биз жашап жаткан 21-кылымда ааламдын бир башталышынын бар экени, жоктон чоң бир жарылуу менен бир кезде жаратылганы заманбап физика тарабынан көптөгөн эксперимент, байкоо жана эсептөөлөр менен далилденди.

Мындан тышкары, ааламдын материалисттер айткандай туруктуу жана стационардуу эмес экени, тескерисинче тынымсыз кыймылдап, өзгөрүп тураары, кеңейип баратканы аныкталды. Учурда бул чындыктарды бүт илим дүйнөсү кабыл алууда.

Ааламдын бир башталышынын болушу аалам жоктон бар кылынган, б.а. жаратылган деген мааниге келет. Эгер (мурда жок туруп...) жаратылган бир нерсе бар болсо, анын сөзсүз бир Жаратуучусунун да

болушу керек экенин оңой эле түшүнөбүз. Жоктон пайда болуу адам акылына сыйбас бир нерсе. Ошондуктан жоктон бар кылуу (искусство эмгектери же технологиялык ачылыштар сыяктуу...) бир нерселерди бириктирип, жаңы бир нерселерди жасоодон такыр башка. Себеби жаратылган нерсенин эч өрнөгү жок кезде, ал тургай, жаратуу үчүн убакыт менен мейкиндик да жок кезде бир заматта, бир жолкуда кемчиликсиз пайда болушу – Аллахтын жаратуу далилдеринин бири.

Ааламдын жоктон пайда болушу анын жаратылгандыгынын эң чоң далили. Бул акыйкатты терең ойлонгондо, көп нерсе өзгөрөт. Адамдардын жашоонун маанисин түшүнүшүнө жана ошого жараша көз-караштарын жана максаттарын аныкташына себеп болот. Ошондуктан, тарыхта кээ бир адамдар – далилдерин даана көрсө да- толук түшүнө албаган жаратуу акыйкатын көрмөксөн болушкан. Башка адамдардын да оюн чаташтыруу максатында бир катар альтернативдүү пайда болуу теорияларын ойлоп табышкан. Бирок илимий далилдер кыска убакытта бул көз-караштарды толук кыйратты.

Эми ааламдын кантип пайда болгону жөнүндөгү илимий ачылыштарды кыскача карайлы.

ААЛАМДЫН КЕҢЕЙИШИ

1929-жылы Калифорния Маунт-Вилсон обсерваториясында (байкоо үйүндө) америкалык астроном Эдвин Хаббл астрономия тарыхынын эң чоң ачылыштарынын бирин жасады. Хаббл ири телескобу менен асманды изилдеп жатып, жылдыздардын алыстыгына жараша кызыл түстү көздөй жылган бир нур чыгараарын аныктады. Бул ачылыш илим дүйнөсүндө чоң резонанс жаратты. Себеби белгилүү физика мыйзамы боюнча, байкоо жасалган чекитти көздөй кыймылдаган нурлардын спектри кызгылт-көк өңдү көздөй, байкоо жасалган чекиттен алыстаган нурлардын спектри болсо кызылды көздөй жылат. Хабблдын байкоолорунда болсо жылдыздардын нурларында кызылды көздөй жылуу байкалган. Б.а. жылдыздар бизден тынымсыз алыстап баратышкан эле.

Хаббл көп өтпөй дагы бир өтө маанилүү ачылыш жасады: жылдыздар менен галактикалар бизден эле эмес, бир-бирлеринен да алыстап баратышкан эле. Бүт баары бир-биринен алыстап бараткан бир аалам жөнүндө бир гана тыянак чыгарууга болот: аалам тынымсыз «кеңейип баратат».

Муну жакшыраак түшүнүү үчүн ааламды үйлөп жаткан бир шардын бетине окшотууга болот. Шардын бетиндеги чекиттердин шар үйлөнгөн сайын бир-биринен алысташы сыяктуу, ааламдагы телолор да аалам кеңейген сайын бир-биринен алысташууда.

Негизи бул чындык мурда эле теориялык жактан ачылган эле. Кылымдын эң чоң илимпозу деп саналган Альберт Эйнштейн теориялык физика тармагында жасаган эсептөөлөрү менен «аалам туруктуу болушу мүмкүн эмес» деген тыянакка барган. Бирок ал доордо кеңири тараган статикалык аалам моделине карама-каршы келбеш үчүн бул ачылышын бир четке таштап койгон. Эйнштейн бул кылганын кийин «карьерамдын эң чоң катасы» деп атаган. Кийинчерээк Хабблдын байкоолору менен ааламдын кеңейип баратканы тастыкталды.

Ааламдын кеңейип бараткандыгынын ааламдын пайда болушу темасы менен кандай байланышы бар?

Аалам кеңейип бараткан болсо, демек убакыттан артты көздөй барсак ааламдын бир чекиттен башталганын көрөбүз. Жүргүзүлгөн эсептөөлөр ааламдын бүт затын ичине камтыган бул «бир чекиттин» «көлөмүнүн нөл» жана «тыгыздыгынын чексиз» болушу керектигин көрсөттү. Аалам көлөмү нөл болгон ошол чекиттин жарылышынан пайда болгон. Ааламдын башталышы болгон бул чоң жарылуу англисче мааниси менен «**Big Bang**» (**Биг Бенг**) деп аталды жана бул теория ошол ат менен эскериле баштады.

Бул жерде муну айта кетүү керек; негизи «көлөмү нөл» деген сөз мунун теориялык айтылышы. Илим адам акылына сыйбас «жоктук» түшүнүгүн «көлөмү нөл болгон чекит» деп гана сүрөттөй алууда. Чындыгында болсо «көлөмү нөл болгон бир чекит» «жоктук» деген мааниге келет. Аалам жоктуктан пайда болгон. Башкача айтканда, жаратылган.

Белгилүү болгондой, Биг Бенг теориясы башында ааламдагы бүт телолордун чогуу болгонун жана кийинчерээк бөлүнгөнүн көрсөткөн. Биг Бенг теориясы көрсөткөн бул чындык да мындан 14 кылым мурда адамдар аалам жөнүндө өтө аз нерсе билген кезде Куранда төмөнкүчө кабар берилген:

Ал каапырлар билишпейби, (башында) асмандар менен жер бири-бирине жабышкан (бириккен) болчу, Биз аларды бөлүк жана бүт жандыктарды суудан жараттык. Дагы эле алар ишенишпейби (ыйман келтиришпейби)? (Анбия Сүрөсү, 30)

Бул аяттарда да айтылгандай, бүт нерселер, ал тургай, али жаратыла элек «асмандар менен жер» дагы бир чекитте турганда чоң жарылуу менен жаратылган жана бир-биринен бөлүнүп ааламдын азыркы абалын пайда кылышкан.

Аятта айтылган маалыматты Биг Бенг теориясына салыштырганыбызда ага толук төп келээрин көрөбүз. Бирок Биг Бенг илимий теория катары 20-кылымда гана чыгарылган.

Ааламдын кеңейиши Чоң жарылуу теориясынын, б.а. ааламдын жоктон жаратылгандыгынын эң негизги далилдеринин бири. Аалам жаратылгандан бери уланып келген бул чындык заманбап илим тарабынан ушул кылымда гана ачылганы менен, Куран бул чындыкты да мындан 14 кылым мурда кабар берген:

Биз асманды «улуу бир күч менен» курдук жана албетте, Биз (аны) кеңейтүүчүбүз. (Зарият Сүрөсү, 47)

BIG BANG КӨПТӨГӨН ДАЛИЛДЕР МЕНЕН ДАЛИЛДЕНДИ

Апачык көрүнүп тургандай, Чоң жарылуу теориясы ааламдын «жоктон жаратылганын», б.а. Аллах тарабынан жаратылганын көрсөткөн далил эле. Ошондуктан материалисттик философияны жактаган астрономдор Биг Бенгге (Чоң жарылууга) каршы чыгып, статикалык абал теориясын сактап калууга аракет кылышты. Мындай аракеттин себеби белгилүү материалист физиктерден А. С. Эддингтондун «философиялык жактан табият бир кезде башталган деген көз-караш мага жакпайт» деген сөзүнөн түшүнүктүү болгон.²

Чоң жарылуу теориясынан тынчсыздангандардын башында астроном Сэр Фред Хойл турган. Хойл кылымдын ортолорунда «туруктуу абал» (steady-state) деген ат менен, 19-кылымдагы статикалык аалам түшүнүгүнө окшош бир теория чыгарды. Туруктуу абал теориясы «аалам чен-өлчөм жана убакыт жагынан чексиз» деп жактаган. Бирден-бир максаты материалисттик философияга колдоо көрсөтүү болгон бул теория «ааламдын башталышы бар» экенин көрсөткөн «Чоң жарылуу» теориясына толук карама-каршы эле.

Туруктуу абал теориясын жактагандар көпкө чейин Чоң жарылууга тирешишти. Бирок илим алардын зыянына иштеди.

1948-жылы Георгий Гамов Чоң жарылуу жөнүндө жаңы бир көз-караш айтып чыкты. Анын пикири боюнча, аалам Чоң жарылуу менен пайда болгон болсо, ааламда ал жарылуудан калган бир радиация да болушу керек эле. Болгондо да бул радиация ааламдын бүт тарабында бирдей болушу зарыл эле.

«Болушу керек болгон» бул далил көп өтпөй табылды.

МААНИЛҮҮ БИР ДАЛИЛ: КОСМОСТУК ФОН РАДИАЦИЯСЫ

1965-жылы Арно Пензиас жана Роберт Уилсон аттуу эки изилдөөчү бул толкундарды кокустан таап алышты. «Космостук фон радиациясы» деп аталган бул радиация жергиликтүү эмес, ааламдын бүт тарабына тараган бир радиация эле. Ошентип көп убакыттан бери ааламдын бүт тарабынан бирдей өлчөмдө келген жылуулук толкунунун Чоң жарылуунун алгачкы доорлорунан калгандыгы аныкталды. Пензиас менен Уилсон бул ачылышы үчүн Нобель сыйлыгын алышты.

1989-жылга келгенде болсо Америка космосту изилдөө бөлүмү NASA Космостук фон радиациясын изилдөө үчүн космоско COBE спутнигин жөнөттү. Бул спутникке орнотулган өтө сезгич сканерлердин Пензиас менен Уилсондун өлчөөлөрүн тастыкташы сегиз мүнөткө гана созулду. COBE ааламдын башталышындагы чоң жарылуунун далилдерин тапкан эле.

Бүт доорлордун эң чоң астрономиялык ачылышы деп аталган бул ачылыш Чоң жарылуу (Big Bang) теориясынын апачык бир далили эле. COBE спутнигинин артынан космоско жөнөтүлгөн COBE 2 спутнигинин табылгалары да Чоң жарылууга таянып жасалган эсептөөлөрдү тастыктады.

Чоң жарылуунун дагы бир маанилүү далили болсо космостогу суутек жана гелий газдарынын көлөмү болду. Бүгүнкү күндө жасалган өлчөөлөр натыйжасында ааламдагы суутек-гелий газдарынын катышы Чоң жарылуудан калган суутек-гелий катышынын теориялык эсептөөлөрүнө туура келди. Эгер ааламдын бир башталышы болбогондо жана аалам түбөлүктөн бери бар болгондо, ичиндеги суутек толук күйүп бүтүп, гелийге айланып кеткен болоор эле.

Бүт мындай ачык далилдер Чоң жарылуу теориясынын илим дүйнөсүндө толук кабыл алынышына жол ачты. Чоң жарылуу модели илимдин ааламдын пайда болушу жана башталышы жөнүндө жеткен акыркы чеги эле.

Фред Хойл менен бирге көп жылдар бою туруктуу абал теориясын жактаган Деннис Сиама биринин артынан экинчиси келип, Чоң жарылууну далилдеген бүт бул далилдер алдында өздөрүнүн түшкөн абалын төмөнкүчө айтып берет:

Туруктуу абал теориясын жактагандар менен аны текшерген (тест кылган) жана менимче аны кыйратууну үмүт кылган байкоочулар арасында бир кездерде өтө күчтүү талаш бар эле. Ал кезде мен да ал талашка аралашканмын. Себеби чындык экенине ишенгеним үчүн эмес, чындык болушун каалаганым үчүн «туруктуу абал» теориясын жактагам. Теориянын жараксыздыгын көрсөткөн далилдер чыгып баштаганда Фред Хойл ал далилдерди тосуп алууда лидер ролун аткарды. Мен болсо анын жанында, бул душман далилдерге кантип жооп берүү жөнүндө ой жүгүрттүм. Бирок далилдер чогулганда эми оюндун бүткөнү жана туруктуу абал теориясын бир тарапка таштоо керек экени белгилүү болду.³

Калифорния университетинен профессор Джордж Абель болсо «бүгүнкү колдогу далилдер ааламдын миллиарддаган жыл мурда Чоң жарылуу (Big Bang) менен башталганын көрсөтүүдө. Чоң жарылуу теориясын кабыл алуудан башка чарабыз жок» дейт. Чоң жарылуунун бул жеңиши менен бирге материалисттик философиянын пайдубалы болгон «түбөлүктүү зат» түшүнүгү да тарыхка айланды. Андай болсо, Чоң жарылуудан мурда эмне бар эле жана «жок» ааламды бул чоң жарылуу менен «бар» кылган күч эмне эле? Албетте, бул суроо Артур Эддингтон айткан материалисттер үчүн философиялык жактан жакпаган чындыкты, Жаратуучунун бар экенин жана «ааламдын жаратылганын» көрсөтүүдө. Бир кездерде атеист болуп, бирок кийин Аллахтын бар экенине ишенгенин айткан философ Энтони Флюо бул жөнүндө мындай дейт:

Моюнга алуу адам маанайына жакшы таасир берет дешет. Мен да бир нерсени моюнга аламын: Big Bang (Чоң жарылуу) модели бир атеистке абдан азап берет. Себеби илим диний булактар тарабынан жакталган бир көз-карашты далилдеди: ааламдын бир башталышы бар деген көз-карашты. Ааламдын бир аягынын жана башталышынын жок экенин кабыл алганда гана ааламдын азыркы турушун абсолюттук бир жооп катары жактай алабыз. Мен дагы эле ушул жоопко ишенем, бирок муну Чоң жарылууга каршы жактоонун оңой эмес экенин моюнга алышым керек.⁴

Өзүнө сөзсүз атеист болуу шартын коюп албаган көп илимпоздор болсо ааламдын жаратылуусунда чексиз кудуреттүү бир Жаратуучунун бар экенин кабыл алышууда. Ал Жаратуучу затты да, убакытты да жараткан, б.а. экөөсүнөн тең көз-карандысыз бир Зат болушу керек. Белгилүү америкалык астрофизик Хью Росс муну мындайча түшүндүрөт:

Эгер убакыт менен зат жарылуу менен пайда болгон болсо, анда ааламды пайда кылган себеп ааламдагы убакыт менен мейкиндиктен толук көз-карандысыз болушу керек. Бул бизге Жаратуучунун ааламдагы бүт чен-өлчөмдөрдөн жогору экенин көрсөтөт. Ошондой эле, Жаратуучунун кээ бирлер айткандай ааламдын өзү эмес экенин жана ааламды курчап тураарын, ааламдын ичиндеги эле бир күч эместигин далилдейт.⁵

Зат менен убакыт бүт бул түшүнүктөрдөн көз-карандысыз, чексиз кудуреттүү бир Жаратуучу тарабынан жаратылган. Ал Жаратуучу – асмандардын жана жердин Рабби Аллах.

КОСМОСТОГУ ӨТӨ ТАК ТЕҢ САЛМАКТУУЛУКТАР

Чындыгында Чоң жарылуунун материалисттерге берген кыйноосу Энтони Флюнун жогорудагы моюнга алуусунун алда канча чоң. Себеби Чоң жарылуу ааламдын жоктон жаратылганын эле эмес, ошол эле учурда өтө пландуу, тартиптүү жана контрольдуу жаратылганын да көрсөтүүдө.

Чоң жарылуу ааламдын бүт заты менен энергиясын өзүнө камтыган чекиттин жарылышы жана чоң бир ылдамдык менен космоско жайылышы натыйжасында ишке ашкан. Укмуш бир ылдамдыкта бүт тарапка тараган заттан галактикалар, жылдыздар, күн, жер жана бүт асман телолорун камтыган улуу бир тең салмактуулук келип чыккан. Болгондо да, адамдар «физика мыйзамдары» деп атаган, ааламдын бүт тарабында бирдей болгон, өзгөрбөгөн мыйзамдар келип чыккан. Булардын баары Чоң жарылуудан соң улуу бир тартиптин келип чыкканын көрсөтөт.

Бирок жарылуулар тартипке алып келбейт. Биз билген бүт жарылуулар бар болгон тартипти бузуп, талкалап, жок кылышат. Мисалы, атом жана суутек бомбаларынын жарылышы, метан газынын жарылышы, вулкандык жарылуулар, табигый газдын жарылуусу, күндөгү жарылуулар... Кандай гана жарылуу болбосун, ал дайыма кыйратуучу таасир жаратат.

Эгер бир жарылуудан соң өтө пландуу бир тартип келип чыкса, мисалы жердин астындагы бир жарылуу укмуш сонун искусство чыгармаларын, чоң сарайларды, кооз имараттарды пайда кылса, анда ал жарылуунун артында бир Акыл бар, жарылуу натыйжасында тараган бүт бөлүкчөлөр чындыгында өтө контрольдуу кыймылдаган деген тыянакка барабыз.

Чоң жарылуу теориясына көп жылдар бою каршы чыккан соң катасын кабыл алган Сэр Фред Хойлдун сөздөрү муну сонун түшүндүрөт:

Чоң жарылуу (Big Bang) теориясы аалам бир чоң жарылуу менен башталган деп кабыл алат. Бирок биз билген жарылуулар затты чачыратып, тартибин бузат. Ал эми Чоң жарылуу болсо өтө табышмактуу абалда тескери бир таасир жараткан: затты бир-бири менен бириге турган жана галактикаларды пайда кыла турган кылып койгон.⁶

Хойл Чоң жарылуунун тартиптүүлүктү пайда кылышын парадоксалдуу көрүнүш дегенде, албетте Чоң жарылууну материалисттик бир көз-караш менен чечмелөөдө, б.а. аны «контрольсуз бир жарылуу» деп кабыл алууда. Бирок бир Жаратуучунун бар экенин кабыл албаш үчүн ушундай сөздөрдү айтуу менен чындыгында өзү парадоксалдуу абалга түшкөн. Себеби жарылуунун натыйжасында укмуш бир тартип келип чыкса, анда «контрольсуз (ээнбаш) жарылуу» көз-карашын четке кагып, жарылуунун өтө контрольдуу болгонун, б.а. ал жарылууну Улуу Аллах кылганын кабыл алуу керек болот.

Чоң жарылуудан соң ааламда келип чыккан бул укмуш тартиптин дагы бир тарабы болсо – бул «жашоого ыңгайлуу бир ааламдын» пайда болгондугу. Жашоого ыңгайлуу бир планета пайда болушу үчүн талап кылынган шарттар ушунчалык көп болгондуктан, аны кокустан пайда болгон деп кабыл алууга такыр болбойт.

Белгилүү теоретик-физик, профессор Пол Дейвис бир эле Чоң жарылуудан кийинки кеңейүү ылдамдыгынын канчалык «тактык менен жөнгө салынганын» эсептеп, таң калаарлык бир тыянакка

барган. Дейвистин айтуусу боюнча, Чоң жарылуудан кийинки кеңейүү ылдамдыгы эгер миллиард жолу миллиарддан бирге эле башкача болгондо, жашоого ыңгайлуу бир жылдыз тиби пайда болмок эмес жана ааламда жашоо келип чыкмак эмес. Дейвис мындай дейт:

Эсептөөлөр ааламдын кеңейүү ылдамдыгынын өтө критикалык бир деңгээлде болгонун көрсөтүүдө. Эгер аалам бир аз жайыраак кеңейсе, тартылуу күчү себебинен өз ичине чөкмөк, эгер бир аз ылдамыраак кеңейсе космостук материал бүтүндөй чачырап кетмек. Бул эки кырсыктын арасындагы тең салмактуулук канчалык «так эсептелген» деген суроонун жообу өтө кызыктуу. Эгер жарылуу ылдамдыгы чыныгы ылдамдыгынан болгону миллиард жолу миллиарддан бирге эле башкача болгондо, бул керектүү тең салмактуулукту жок кылганга жетмек. Ошондуктан Чоң жарылуу – кандайдыр бир жөнөкөй жарылуу эмес, бүт тарабынан өтө так эсептелген жана тартипке салынган бир кубулуш.⁷

Чоң жарылуудан келип чыккан физика мыйзамдары арадан өткөн 15 миллиард жылдык убакыт аралыгында эч өзгөргөн эмес. Болгондо да, бул мыйзамдар ушунчалык так эсептерге таянгандыктан, азыркы чоңдугунан миллиметрге эле өзгөрсө, бүт ааламдын түзүлүшү менен тартибин жок кылганга жетиштүү болот.

Белгилүү физик, профессор Стивен Хокинг *Zamanın Kısa Tarihi (Убакыттын кыскача тарыхы)* аттуу китебинде ааламдагы тең салмактуулуктардын негизи биздин акылыбыздын жеткен чегинен алда канча так эсептерге жана тең салмактуулуктарга таянганын айтат. Хокинг ааламдын кеңейүү ылдамдыгы жөнүндө мындай дейт:

Ааламдын кеңейүү ылдамдыгы ушунчалык критикалык деңгээлде болгондуктан, Чоң жарылуудан кийинки биринчи секундада бул чоңдук эгер жүз миң жолу миллион жолу миллиондон бирге азыраак болгондо, аалам азыркы абалына келбей, өз ичине чөкмөк.⁸

Пол Дейвис болсо бул кереметтүү тактыктагы тең салмактуулук менен эсептөөлөр натыйжасында келип чыккан тыянак жөнүндө мындай дейт:

Өтө кичинекей сандык өзгөрүүлөргө сезгич ааламдын азыркы түзүлүшүнүн өтө ынталуу бир аң-сезим тарабынан жаратылганына каршы чыгуу өтө кыйын... Табияттын эң негизги тең салмактуулуктарындагы өтө так сандык тең салмактуулуктар космостук бир пландын бар экенин кабыл алууга өтө күчтүү бир далил болот.⁹

Бул чындык жөнүндө америкалык астрономия процессору Джордж Гринштейн болсо *The Symbiotic Universe* аттуу китебинде мындай деп жазат:

Далилдерди изилдеген сайын кайра кайра маанилүү бир акыйкатты көрөбүз. (Ааламдын пайда болушунда) бир табият-үстү Акыл кийлигишкен болушу керек.¹⁰

Бул Акыл – улуу күч-кудуреттүү Аллах. Аллах бүт баарын кереметтүү бир тартип менен жана кемчиликсиз бир өлчөм менен жараткан.

ЗАТТЫН ЖАРАТЫЛУУСУ

Чоң жарылуудан соң заттын негизги материалы болгон атом келип чыккан. Андан соң ал атомдор чогулуп, ичинде жылдыздары менен, жери жана күнү менен ааламды пайда кылышкан. Жана андан соң кайра эле ошол атомдор дүйнөдөгү жашоону түзүшкөн. Айланада көргөн нерселериңиздин баары; денениз, отурган креслоңуз, колунуздагы китеп, терезеден көрүнгөн асман, топурак, бетон, мөмө-чөмөлөр, өсүмдүктөр, бүт жандыктар жана оюңузга келген заттардын баары Чоң жарылуудан соң пайда болгон атомдордун биригишинен түзүлгөн. Бирок, албетте, булардын баары аң-сезими жок атомдордун өзүнөн-өзү биригишинен эмес, Аллахтын жаратуусу менен келип чыккан. Аллах атомдо да, атомдордон турган бүт нерселерде, б.а. бүт ааламда да укмуш бир тартипти жана кереметтүү тең салмактуулукту орноткон.

Бүт нерсенин негизги материалы болгон атом эмнеден турат жана анын түзүлүшү кандай?

Атомдордун түзүлүшүн анализ кылганда, ар биринин укмуш бир тартипте экенин көрөбүз. Жалпысынан караганда, ар бир атомдун бир ядросу, ядронун ичинде белгилүү санда протондору жана нейтрондору бар. Мындан тышкары, ядронун айланасында эч өзгөрбөс орбиталарда секундасына 1000 километр ылдамдыкта айланган электрондор бар.¹¹ Бир атомдогу электрон менен протондордун саны дайыма бирдей болот, себеби оң заряддуу протон менен терс заряддуу электрон дайыма бир-бирин тең салмактап турат. Эгер бирөөнүн саны башкача болсо, атомдун электромагниттик тең салмактуулугу бузулгандыктан, атом деген нерсе да пайда боло албайт. Атомдун ядросу, ядронун ичиндеги протон менен нейтрондору жана айланасындагы электрондору тынымсыз айланып турат. Булар өз окторунда жана бир-биринин айланасында эч тынымсыз белгилүү ылдамдыкта айланышат. Ал ылдамдыктар да бир-бирин тең салмактап, атомдун бар болушуна шарт түзө турган чоңдукка ээ. Эч качан бир тартипсиздик, өзгөрүү, бузулуу келип чыкпайт.

Жоктуктун ичинде келип чыккан чоң бир жарылуудан соң ушунчалык тартиптүү жана тең салмактуу нерселердин пайда болушу адамды таң калтырбай койбойт. Себеби Чоң жарылуу материалист илимпоздор айткандай контрольсуз, туш келди бир жарылуу болгондо –бул негизи такыр мүмкүн эмес-, анда сөзсүз ээнбаш нерселер пайда болмок жана пайда болгон нерселердин баары өтө башаламандык менен ар тарапка чачырап кетмек.

Бирок пайда болгондон бери бүт тарапта толук тартиптүүлүк өкүмчүлүк кылып келүүдө. Мисалы, баары ар кайсы тарапта жана ар кайсы убакытта пайда болсо да, бир-бирин билгендей жана бир заводдон чыккандай болуп өтө тартиптүү атомдор келип чыккан. Алгач электрондор өздөрүнө бир ядро таап, анын айланасында айланып башташат. Анан атомдор чогулуп затты пайда кылышат жана андан соң белгилүү максатты көздөгөн буюмдар келип чыгат. Башаламан, ишке жараксыз, анормалдуу жана максатсыз нерселер болсо пайда болбойт. Эң кичинесинен эң чоңуна чейин бүт нерселер өз ордунда жана баарынын максаты бар...

Булардын баары улуу кудуреттүү Жаратуучубуз Аллахтын бар экендигинин анык далили, бүт нерсенин Ал каалагандай жана Ал каалаган убакытта пайда болгондугунун апачык көрсөткүчү. Аллах Куранда мындай деп билдирет:

Ал асмандарды жана жерди акыйкат менен жараткан. Ал «Бол» деген күнү (бүт баары) болуп калат, Анын сөзү акыйкат... (Энъам Сүрөсү, 73)

ЧОҢ ЖАРЫЛУУДАН СОҢ

Бирок ааламдын сөзсүз бир максаты бар экенин көрсөткөн бир окуя бар; ал ааламдын кокустан ал жерде туруп калбагандыгы. Кээ бир адамдардын ою боюнча, «аалам ал жерде турат, болгону ошол.» Жөн гана ал жерде турууда. Биз болсо кокустан ошол нерсенин ичинде болуп калдык. Бул көз-караштын ааламды түшүнүшүбүздө өтө натыйжалуу болушуна же көмөкчү болооруна ишенбейм. Менимче, аалам жана анын түбүндө бүгүн али биз көп сезе элек алда канча терең нерселер жашырылган.¹²

Ааламдын келип чыгышы жөнүндө көптөгөн изилдөөлөрдү жасаган физик Роджер Пенроузду жогорудагы сөздөрү өтө маанилүү. Бул сөздөрдө айтылгандай, көп адамдар аалам бүт кереметтүү тең салмактуулугу менен «жөн гана пайда болгон» жана «мен ал ааламдын ичинде жөн гана жашап жатам» деген туура эмес пикирде болушат.

Бирок учурда илим чөйрөлөрү тарабынан ааламдын пайда болуу формасы катары кабыл алынган Чоң жарылуудан соң өтө кемчиликсиз жана таң калаарлык бир тартиптин келип чыгышы негизи эч жөнөкөй көрүнүш эмес.

Кыскасы, ааламдагы кереметтүү системаны изилдегенде, ааламдын пайда болушунун жана иштешинин туш келди себептер менен түшүндүрүүгө болбой турган комплекстүү бир тартипке жана өтө так тең салмактуулуктарга таянганын көрөбүз. Апачык көрүнүп тургандай, мындай тең салмактуулук менен тартиптин чоң бир жарылуудан соң өзүнөн-өзү, кокустан келип чыгышы, такыр мүмкүн эмес. Чоң жарылуу деген бир жарылуудан соң мындай тартиптин келип чыгышы Аллахтын жаратуусу менен гана болгон.

Ааламдагы бул тендешсиз тартип затты жоктон жараткан жана анын ар бир саамын башкарып турган чексиз илимдүү, чексиз кудуреттүү жана чексиз акылдуу бир Жаратуучубуз бар экенин дагы бир жолу далилдөөдө. Ал Жаратуучу – асмандардын, жердин жана экөөнүн арасындагы бүт нерселердин Рабби Аллах.

Бул чындыктардын баары бизге бир 19-кылым догмасы болгон материалисттик философия көз-караштарынын 20-кылымдын илими тарабынан кантип жокко чыгарылганын да көрсөтүүдө.

Учурдагы илим ааламдагы улуу тең салмактуулук менен тартипти ачып көрсөтүп, бүт нерселерди жараткан жана башкарып турган бир Жаратуучунун, б.а. Аллахтын бар экенин дагы бир жолу далилдеди.

Кылымдар бою көп адамдарды алдаган, ал тургай, бир кездерде «илимий» болуп да көрүнгөн материализм болсо «заттан башка эч нерсе жок» деп, затты жоктон жараткан жана жөнгө салган Аллахтын бар экенин акылсыздык менен четке каккан жана натыйжада чоң жаңылыштыкка түшкөн. Эми болсо акылга жана илимге туура келбеген примитивдик жана негизсиз бир ишеним катары тарыхта калат.

Асмандардагы жана жердеги далилдер

Миллиондогон майда кирпичти чогултуп өтө өнүккөн бир шаар макетин курдуңуз дейли. Ал шаардын ичинде бийик имараттар, кыйма-чийме жолдор, темир жол станциялары, аэропорттор, соода борборлору, жердин астына салынган метролор, алардын жанында суулар, көлдөр, токойлор жана бир жээк болсун. Ошондой эле, көчөлөрдө басып жүргөн, үйлөрүндө отурган, ишканаларда иштеген жүздөгөн адамдар да болсун. Эч нерсени унутпай, баарын өтө кылдат жасадыңыз дейли. Жолдордогу светофорлорду, билет кассаларын, бир автобус аялдамасынын белгисин дагы...

Анан бирөө сизге келип ар бир ташын өтө кылдаттык менен тандап, баарын өтө пландап курган бул шаарыңыздын бүт бөлүктөрү кокустан чогулуп, өзүнөн-өзү бул шаарды куруп койду десе, ал адамдын акылы ордундабы деген ойго келбейсизби?

Эми кайра курган шаарыңызга кайтыңыз, бир эле бөлүгүн орнотпой унутуп калсаңыз же ордун алмаштырып койсоңуз, бүт шаар кулап калат деп элестетиниз. Канчалык кылдат тең салмактуулук түзүп, кандай кылдат тартип курушуңуз керек экенин болжой алып жатасызбы?

Биз жашап жаткан дүйнөдөгү жашоо да адам акылына сыйбай турганчалык көп майда-бараттын жыйындысынан келип чыккан. Ал майда-бараттардын бирөөсүнүн же бир канчасынын эле болбошу дүйнөдө жашоонун болбошу деген мааниге келет.

Заттын эң кичине бөлүгү болгон атомдон ичинде миллиарддаган жылдызды камтыган галактикаларга, дүйнөнүн бөлүнгүс бөлүгү айдан ичинде турган күн системасына чейин бүт баары, ар бир деталь укмуш гармонияда иштейт. Өтө кылдаттык менен курулган бул система бир сааттай эч токтоосуз иштейт. Адамдардын баары миллиарддаган жылдан бери уланып келген бул системанын эч бир жери унутулуп калбай, өз ишин улантаарынан ушунчалык ишенимде болгондуктан, 10 жылдан кийин үчүн пландарды да эч ойлонбой түзүшөт. Эч ким эртеңки күнү күн чыкпай калбайбы деп ойлонбойт. Адамдардын көпчүлүгү «дүйнө күндүн тартылуу областынан кокустан чыгып, космос мейкиндигинде белгисиз тарапты көздөй жөнөбөйбү?», «буга эмне тоскоол болот?» деп ойлонбойт.

Ошондой эле, көп адамдар уктаарда мээлери эс алгандай, жүрөгүм же дем алуу системам да дем алууга кирип кетпейби деп тынчсызданбайт. Чындыгында болсо, бул эки өтө маанилүү системанын бирөөсүнүн эле бир канча секундага токтошу өлүмүбүзгө себеп болушу мүмкүн.

Бүт жашоону курчап турган жана бүт окуяларды «кадимки өз жолунда жүрүп жатат» деп кароого себеп болгон «көнүмүштүк көз айнеги» чечилгенде, негизи бүт нерсенин ичке жипке илингендей кылдат тартипке салынганын, бир-биринен көз-каранды системалардан тураарын оңой эле көрүүгө болот. Кайсы жакты карабаңыз, бүт тарапта кереметтүү бир тартиптин бар экенин байкайсыз. Албетте, мындай тартипти жана гармонияны түзгөн улуу бир күч бар. Ал күчтүн ээси – бүт нерсени жоктон жараткан Аллах. Аяттарда мындайча кабар берилген:

Ал бири-бири менен «толук бир төп келүүчүлүк» ичинде жети асманды жараткан. Рахман (болгон Аллах)тын жаратуусунда эч кандай «карама-каршылык жана дал келбестик» көрө албайсың. Мына көз(үң)дү айландырып-карап көр; кандайдыр бир жарака (кемчилик жана бузуктук) көрүп жатасыңбы? Андан соң көзүңдү дагы эки жолу айландырып-кара; ал көз (дал келбестик табуудан) үмүтүн кескен бир абалда чарчап, сага кайтат. (Мүлк Сүрөсү, 3-4)

Асманды, жерди же ал экөөнүн арасында жашаган жандыктарды болсун, кайсынысын карабайлы, баарынын аларды жараткан Улуу Аллахтын бар экенин далилдээрин көрөбүз.

Эмки бөлүмдө бүт адамдар көрүп, бул кантип пайда болгон же кантип жашап жатат деп ойлонбой, өтүп кеткен жандыктардан жана табият кубулуштарынан сөз кылабыз. Эгер Аллахтын жер жүзүндөгү бүт далилдерин жазууга аракет кылсак, аны миңдеген энциклопедия томуна да батыра албайбыз. Ошондуктан бул бөлүмдө терең ойлоону керек болгон кубулуштарды кыска кыска эске салып гана өтүп кетебиз.

Бирок ушул кыска эскертүүлөр дагы Куранда айтылгандай «ойлонуп насаат алган», абийирлүү кишилердин өмүрүндөгү эң негизги чындыкты көрүшүнө же жок дегенде дагы бир жолу эстешине шарт түзөт.

Себеби, Аллах бар...

Ал өрнөксүз жараткан жана Аны акыл менен таанууга болот.

АДАМ ДЕНЕСИНДЕГИ КЕРЕМЕТТЕР

Биз сезбегенибиз менен, денебиздин ичинде миллиондогон иштер жасалып жатат. Алардын көпчүлүгү бир канча мүнөткө эле токтосо, адамда эч айыкпас ооруларга, ал тургай, өлүмгө себеп болушу мүмкүн.

Бирок адам бир клеткадан кантип бойго жеткен бир адамга айланганын да ойлонбойт жана дайыма көрүп турган денесинин кантип мындай кемчиликсиз иштээрин да изилдебейт. Ошондуктан өмүрүнүн канчалык «жипке илингендей» назик процесстер натыйжасында уланып жатканын билбейт. Бир ооруга же кырсыкка туш болгондо гана андан көз-карандысыз иштеген дене системасынын маанисин ойлонуп баштайт. Бирок бул да көпкө созулбайт; ден-соолугу ордуна келгенде баарын унутуп калат.

Бирок Аллах денесинин ичинде да, сырткы көрүнүшүндө да сансыз ыйман далилин адамга көрсөтүүдө. Адам денесинин сырткы көрүнүшүн караганда да Аллахтын кереметтүү чеберчилигин көрүүгө болот. Бүт адамдарда бар болгон дене симметриясы; эки колдун, эки буттун болушу, денедеги колдор, буттар жана баштын катышы бир караганда эле көңүл бура турган даражада укмуш. Ал катыштардын баары Аллах тарабынан гармонияда жасалган. Мисалы;

Ар бир адамдын денесинин узундугу башынын узундугунун сегиз эсесине барабар,

Жүзү мурдунун узундугунун үч эсесине барабар,

Эки көзүнүн арасында бир көздүн узундугундай аралык болот,

Колу менен бутунун катыштары жана узундуктары сулуулукка да, муктаждыкка да толук туура келет.

Мындай симметриялык детальдарды көрүү үчүн айлананыздагы адамдарга көз чаптыруу эле жетиштүү болот; бул өзгөчөлүктөрдү баарынан көрө аласыз. Жана, ал тургай, бүт мындай өзгөчөлүктөр ушул кезге чейин жашап өткөн миллиарддаган адамдардын баарында болгон жана (Аллахтын каалоосу менен) мындан кийин жашай турган адамдарда да болот.

Тышкы көрүнүшү жагынан кемчиликсиз түзүлүштө жаратылган адамдын ичинде да укмуш кубулуштар жүрүп турат, өзү эч сезбеген миңдеген керемет тынымсыз болуп турат. Мээден боорго, өттөн бөйрөктөргө чейин бүт органдар кемчиликсиз иштейт. Органдарда жана дененин ичиндеги системалардын иштешиндеги бүт кубулуштар таң калыштуу тартиптүүлүктө жана гармонияда жүрөт.

Денебиздин ичинде дайыма өкүм сүргөн мындай тартипти, гармонияны жана тактыкты түшүндүрүү үчүн балким жүздөгөн мисалдарды келтирүүгө болот. Денени жараткан Улуу Аллахтын илими чексиз жана адамдын акыл чегинен өтө жогору. Бирок адам денесиндеги сансыз мисалдардын ичинен бир канчасын тандап бул жерде айта кетүү адамды кемчиликсиз жараткан Аллахтын бар экенин, улуулугун, күчүн, илимин жана чеберчилигин жакшылап түшүнүүгө көмөкчү болот.

«Кемчиликтүү көз көрбөйт»

Көз – жандыктардын жаратылганын көрсөткөн эң ачык далилдердин бири. Адамдын көзү да, жаныбарлардын көздөрү да кереметтүү түзүлүшкө ээ. Бул орган дүйнөнүн эң комплекстүү аппараттарынан да алда канча жогору.

Көздүн болжол менен 40 бөлүктүн жыйындысынан турган өтө комплекстүү бир системасы бар. Ал бөлүктөрдүн бирөөсүн эле карайлы. Мисалы, көз чечекейи... Биз көбүнчө сезбейбиз, бирок буюмдарды тунук көрүшүбүзгө көз чечекейинин ар секунда сайын эч тынымсыз «автоматтык түрдө фокусун оңдошу» шарт түзөт. Кааласаңыз буга бир эксперимент жасасаңыз болот: сөөмөйүнүздү өйдө көтөрүңүз. Анан бир манжаңыздын учун, бир артындагы дубалды караңыз. Көзүнүздү манжаңыздан дубалды көздөй бурган сайын бир «жөнгө салуу» жасалып жатканын сезесиз.

Бул жөнгө салуу көз чечекейинин айланасындагы майда булчуңдар тарабынан жасалат. Көздүн караган жери өзгөргөн сайын бул булчуңдар ишке кирип, чечекейдин (линзанын) томпоктугун өзгөртүп, жарыктын керектүү бурчта сынышына жана каалаган нерсеңизди көрүшүңүзгө шарт түзөт. Чечекей бул жөнгө салууну өмүр бою эч ката кетирбей, ар секунда жасап турат. Фотографтар мындай жөнгө салууну фотоаппараттарда көбүнчө колу менен жасашат жана фокусту туура жерге түшүрүү үчүн кээде көпкө алектенишет. Заманбап технология натыйжасында акыркы 10-15 жылда автоматтык түрдө фокусту жөнгө салган камералар өндүрүлдү, бирок эч бир камера көздөй ылдам жана катасыз жөнгө салуу жасай албай келет.

Бир көз көрө алышы үчүн болсо бул органды түзгөн болжол менен 40 тетиктин баары бир учурда, чогуу пайда болушу жана бир-бирине төп келип иштеши зарыл. Көз чечекейи алардын бирөөсү гана. Айнекчел, конъюнктив (көздүн былжыр чели), карек айланасындагы чел, карек, тордомо чел, көздүн тамырдуу кабы, көз булчуңдары, көз жашы бездери сыяктуу башка бүт тетиктер бар болсо жана иштесе, бирок бир эле көз кабагы болбосо көз кыска убакытта чоң жабыр тартып, көрүү функциясын жоготот. Ошол сыяктуу, бүт органеллдер бар болуп, көз жашынын өндүрүшү токтосо, көз бир канча саат ичинде кургап, жабышып, сокур болуп калат.

Көздүн мындай комплекстүү түзүлүшү алдында эволюционисттердин «кокустуктар чынжыры» көз-карашы толук маанисин жоготот. Себеби көз ишке жарашы үчүн бир учурда толугу менен пайда болушу керек. Эволюционист бир илимпоз муну төмөнкүчө мойнуна алат:

Көздөрдүн жана канаттардын орток өзгөчөлүгү – бул толугу менен бар болгондо гана өз кызматын аткара алышы. Башкача айтканда, **кемчиликтүү көз менен көрүүгө болбойт, жарым канат менен учууга болбойт.**¹³

Бул болсо көздүн бүт бөлүктөрү менен бирге бир учурда жана кемчиликсиз пайда болгонун көрсөтөт. Б.а. көздү да, бүт башка органдарыбыз сыяктуу, Аллах кемчиликсиз кылып жараткан.

Кулактын кемчиликсиз жаратылышы

Оюңузга келген беле?... Сиз бир музыканы же бирөөнүн сүйлөгөнүн угуп жатканыңызда, чоң бир керемет ишке ашат. Абада тараган үн толкундары секундасына 350 километр ылдамдыкта кулагыңызга жетет. Жана ошол кезге чейин бир физикалык кыймыл гана болгон толкундар кулагыңызда ишке ашкан укмуш татаал процесстер натыйжасында «үнгө» айланат. Болгондо да, бул окуялар секунданын миңден биринен да ылдамыраак ишке ашат..

Угуу процесси, жогоруда айтылгандай, абада тараган толкундар менен башталат. Толкундар кулак калканына жеткенде, «угуу» деген процесс башталат.

19-кылымдын примитивдүү илим деңгээлинде ойлонгон **Чарльз Дарвин** эволюция теориясын чыгарганда кулак калканын ишке жараксыз жана ошондуктан эволюция процессиндеги рудимент (функциясын жоготкон) орган деген эле. Бирок учурдагы илимий изилдөөлөр кулак калканынын үндөрдү топтоого жана багыттоого жараарын, кулак калканынын ичиндеги бүктөмдөрдүн болсо үндү багыттоо үчүн эң ылайыктуу акустикалык тартипке ээ экенин көрсөттү. Кулак калканынын сырткы бөлүгү мегафон кызматын аткарып, үн толкундарын сырткы кулакка топтойт. Натыйжада үн толкундарынын күчү болжол менен 17 децибел жогорулатылат.¹⁴

Кулак тарсылдагындагы (жаргакчасындагы) сезгичтик

Ошентип күчөтүлгөн үн тышкы кулак жолуна кирет. Тышкы кулак жолунда белгилүү болгондой тынымсыз чыгарылып турган бир кулак суюктугу бар. Ал суюктуктун маанилүү бир өзгөчөлүгү, анда

бактериялар менен курт-кумурскаларды кулактан алыс кармоочу бир «уу» бар. Б.а. ал кулакты коргоочу атайын бир суюктук. Мындан тышкары, ал суюктук кулактын ичин көздөй эмес, сыртын көздөй агышы үчүн сырткы кулактагы клеткалар сыртты көздөй бир спираль формасында тизилишкен. Антпесе, бул суюктук кулагыбызга толуп, бизди дүлөй кылып коюшу мүмкүн эле.

Сырткы кулактан өткөн үн толкундары кулак тарсылдагына барышат. Кулак тарсылдагы ушунчалык сезгич болгондуктан, молекула көлөмүндөгү толкундарды да сезет. Натыйжада тынч жерде сизден канча метр алыста шыбыраган бир адамды оңой эле уга аласыз. Же эки манжаңызды бир-бирине акырын сүрүп, андан чыккан толкундарды уга аласыз.¹⁵

Бирок бул жерде маанилүү бир маселе бар. Мынчалык кичине толкундарды сезген кулак тарсылдагы бир тараптан аны азыктандырган тамырлардагы кан басымынан келген чоң толкундарга туш болот. Кулак тарсылдагын азыктандырган капиллярларда бараткан кан клеткалары бир туннельдин ичинде тоголонгон таштарга салыштырууга боло турганчалык катуу үн толкундарын пайда кылышат. Бирок биз бул үндү эч укпайбыз. Мунун себеби эмне?

Мунун себеби денеде жаратылган кереметтүү бир система. Кулак тарсылдагына кан тамырларынан келген дабыштар нерв системасы тарабынан сырттан келген башка үндөрдөн бөлүп салынат. Бир жаздырылган музыкадагы керексиз дабыштарды жана шуулдаган үндөрдү тазалоочу алдыңкы компьютерлер сыяктуу, нерв системасы да кан тамырларынын кулак тарсылдагына болгон толкундарын тазалайт. Натыйжада өмүр бою кан тамырларыбыздын басымынан пайда болгон үндөрдү угуудан кутулабыз.

Ортоңку кулактагы механизм

Кулак тарсылдагы ага келген толкундарды күчөтүп ортоңку кулак тарапка өткөрөт. Ал жерде дөөшү, балка жана үзөңгү деп аталган жана бир-бирине өтө кылдат тең салмактуулукта тийип турган үч кичинекей сөөк бар. Ал сөөктөр да тарсылдактан аларга келген толкундарды жогорулатышат.

Бирок бул система кээде ашыкча жогору үндөрдү төмөндөтүүгө жарайт. Бул өзгөчөлүк дөөшү, балка жана үзөңгү сөөктөрүн башкарып турган, дененин эң кичинекей көлөмдөгү эки булчуну тарабынан камсыздалат. Ал булчуңдар ашыкча жогору үндөрдүн ички кулакка өткөрүлөөрдөн мурда төмөндөтүлүшүнө шарт түзүшөт. Натыйжада бизди шок кыла турган катуу үндөрдү төмөнүрөөк кылып угабыз.

Бул булчуңдар биздин контролубуздан тышкары, автоматтык түрдө ишке киришет. Биз уктап жатканда да жаныбызда катуу үн чыкса, бул булчуңдар ошол замат жыйрылып, ички кулакка барган толкундун күчүн азайтышат. Эгер мындай механизм болбогондо, катуу үндөр оңой эле ички кулакка зыян тийгизип, дүлөйлүккө себеп болушу мүмкүн эле. Бирок бүт баары өтө керемет бир тең салмактуулук менен жаратылган, жана кулак эң акырын үндөрдү да уга ала турган, ашыкча катуу үндөрдөн да коргоно ала турган бир механизм менен жаратылган.

Мынчалык керемет жаратылган ортоңку кулак маанилүү бир тең салмактуулукту сакташы зарыл. Ал тең салмактуулук – ортоңку кулактагы аба басымы менен кулак тарсылдагынын аркы тарабындагы, б.а. атмосферадагы аба басымынын бирдей кармалышы шарты. Бул тең салмактуулук үчүн болсо ортоңку кулак менен сырткы дүйнө арасында аба алмашууну камсыз кылуучу бир «желдетүү каналы» жаратылган. Ал канал ортоңку кулактан оозубузга чейин созулган жана ичи бош бир түтүк болгон – Евстахио түтүктөрү.

Титиреген түкчөлөр жана үндүн пайда болушу

Бир нерсеге көңүл буралы: бул жерге чейин айтылгандардын баары сырткы жана ортоңку кулактагы толкундар гана. Толкундар тынымсыз келип турат, бирок алар механикалык кыймылдар гана. Б.а. үн жок.

Ал механикалык кыймылдардын үнгө айландырылып башташы ички кулак деп аталган аймакта болот. Ички кулакка эң негизги орган – бул ичи суюктук менен капталган спираль бир бөлмө. Формасы себептүү «үлүл (улитка; кулак чыгырыгы)» деп аталат.

Үлүлдүн ичиндеги суюктукка келген толкундар ал суюктуктун ичинде толкундарды пайда кылышат. Үлүлдүн ички беттеринде болсо ал суюктуктун толкундарынан таасирленген майда түкчөлөр бар. Ал түкчөлөр суюктуктагы толкундарга жараша билинээр-билинбес кыймылдашат. Эгер катуу бир үн келсе, көбүрөөк түкчө, күчтүүрөөк ийилет. Сырткы дүйнөдөгү ар бир үн жыштыгы ал түкчөлөрдө ар кандай таасир пайда кылат.

Бул түкчөлөрдүн кыймылы эмне мааниге келет?

Жооп өтө кызыктуу: бул түкчөлөр – негизи үлүлдүн ички бетин каптап турган болжол менен 20 миң клетканын төбөсүндө жайгашкан бир рычаг. Түкчөлөр бир толкун сезгенде кыймылдашат жана ал кыймыл түкчөлөрдүн астындагы клеткалардын эшиктерин ачат. Натыйжада клеткаларга ион кирет. Түкчөлөр терс тарапка жатканда болсо клетка эшиктери жабылат. Мындай тынымсыз кыймыл клеткалардын химиялык тең салмактуулуктарын да тынымсыз өзгөртүп, алардын электрдик сигнал чыгарышына шарт түзөт. Ал электрдик сигналдар нервдер аркылуу мээге жиберилет жана мээ аларды чечмелеп үнгө айландырат. Мээнин мындай чечмелөөнү кантип жасаары, бир кесим эттен турган бул органдын ага келген электрдик сигналдарды кантип адамдын үнүнө, күн күркүрөгүнө же бир музыкага айландыраары эч чечилгис бир сыр.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр түкчөнүн бир атомдун радиусундай эле кыймылдашынын клеткадагы реакциянын башталышына жетиштүү болоорун көрсөткөн. Бул теманы изилдеген адистер түкчөнүн мындай сезгичтигин сүрөттөө үчүн кызыктуу мисалдарды келтиришет. Ал мисал боюнча, түкчөнү белгилүү Эйфель мунарасындай көлөмдө деп элестетсек, андан көз-каранды клеткага болгон таасири ал мунаранын төбөсү үч сантиметрге эле кыймылдаса башталат.¹⁶

Түкчөлөр бир секундда канча жолу чайпалат деген суроонун жообу да өтө кызык. Бул үндүн жыштыгына жараша өзгөрөт. Жыштык жогорулаган сайын, түкчөлөрдүн чайпалуу саны укмуш

көрсөткүчтөргө жетет. Мисалы, 20 миң жыштыкта бир үн укканыбызда, түкчөлөр да секундасына 20 миң жолу чайпалган болот.

Кыскасы, биз уккан бир пианино үнү – негизи ички кулак үлүлүбүздөгү түкчөлөрдүн ар ногага жараша ар кандай кыймылдашы, ал кыймылдардын ар жолкусунда түкчөлөргө көз-каранды клеткаларда ар кандай ион тең салмактуулугун жаратышы жана ал химиялык процесстердин электрдик сигналдарды чыгарышы гана. Клеткалар мындай укмуш процесстерди өмүр бою ар секунда эч чарчабай, бузулбай жана деформация болбой жасашат...

Бул жерге чейин айтылган бүт маалыматтар бизге угуу органыбыз кулактардын кереметтүү жаратылганын көрсөтүүдө. Кулактын бир-бири менен тыгыз байланыштагы ондогон комплекстүү механизминин гармонияда иштеши натыйжасында бир функцияны аткарган, кемчиликсиз бир системасы бар. Заманбап илим менен технология болсо бул системаны тууроо мындай турсун, иштөө принциптерин да толук чечмелей алган жок.

Албетте, ушунчалык комплекстүү бир тартиптин эволюция теориясы айткандай кокустуктар натыйжасында пайда болушу мүмкүн эмес. Ар бир тартип аны жараткан бир кудуреттин бар экенин көрсөтөт. Кулактагы кереметтүү тартип болсо бул органды кемчиликсиз жараткан Аллахтын бар экенин жана табиятты башкарып тураарын дагы бир жолу далилдөөдө.

Бул акыйкатты түшүнгөн адамдын милдети болсо – ага ушундай бир органды жана натыйжада угуу сезимин берген Аллахка шүгүр кылуу гана. Куранда адамдарга мындай деп кайрылуу жасалат:

Айткын: «Силерди курган (жараткан), силерге кулак, көздөр жана көңүлдөр берген – Ал. Канчалык аз шүгүр кылуудасыңар?» (Мүлк Сүрөсү, 23)

Адамдын ичиндеги армия

Дененин тереңинде күн сайын сиз сезбеген бир согуш болуп турат. Согуштун бир тарабы – дененин кире, аны басып алууну көздөгөн бактерия менен вирустар болсо, экинчи тарабы – денени бул душмандардан коргогон иммундук клеткалар.

Душмандар көздөгөн жерине кирүү үчүн чабуулга даяр абалда күтүшөт жана мүмкүнчүлүк табаар замат ал тарапты көздөй жөнөшөт. Бирок ал жердин күчтүү, тартиптүү жана дисциплиналуу аскерлери душмандарды оңойчулук менен өткөрбөйт. Согуш болуп жаткан жерге биринчи душмандарды жутуп нейтралдаштыруучу аскерлер (фагоциттер) келет. Бирок кээде согуштун масштабы бул аскерлердин жөндөмүнөн жогору болот. Андайда башка аскерлер ишке киришет (макрофагдар). Алардын ишке киришиши ал аймакта коңгуроо кагылышына себеп болуп, башка аскерлерди согуш майданына чакырышат (жардамчы Т-клеткалары).

Булар ал аймактын тургундарын өтө жакшы тааныган аскерлер. Өз аскерлери менен душманды бир-биринен заматта ажыратышат. Жана эч убакыт жоготпой курал жасоо милдетин аткарган аскерлерге кабар жөнөтүшөт (В-клеткалары). Бул аскерлер да кереметтүү жөндөмдөргө ээ. Душманды эч көрбөй туруп, аларды нейтралдаштыра турган курал-жарактарды өндүрө алышат. Ошондой эле, өндүргөн

куралдарын өздөрү көтөрүп керектүү жерге чейин жеткиришет. Бирок бул сапар учурунда өздөрүнө да, өз тарапаштарына да зыян бербеш керек болот, жана муну да ийгиликтүү орундатышат. Андан соң сокку уруучу командалар ишке киришет (өлтүргүч Т-клеткалары). Булар болсо өздөрүндө алып жүргөн уулуу затты душмандын эң таамай жерине берип, алардан кутулушат. Жеңишке жетишилгенде, согуш майданына башка бир аскер тобу келип (токтокуч Т-клеткалары), бүт жоокерлер өз орундарына кайра кайтарылат. Аягында согуш майданына келген аскерлер (эске сактоочу клеткалар) душман жөнүндө бүт маалыматтарды так ушундай абал кайра кайталанганда колдонуу үчүн эстеринде сактап коюшат.

Бул жерде айтылган укмуш армия – адам денесиндеги иммундук система. Айтылгандардын баары көзгө көрүнбөгөн кичинекей клеткалар тарабынан жасалууда (тереңирээк маалымат үчүн караңыз: Харун Яхья, *Иммундук система керемети*).

Канча киши денесинде ушунчалык тартиптүү, дисциплиналуу жана керемет бир армия бар экенин билет болду экен? Төрт тарабынын олуттуу ооруларга, ал тургай, өлүмүнө себеп боло турган микробдор менен курчалганын канча киши билет? Чындап эле дем алган абада, ичкен сууда, жеген тамакта, кол тийген жердин баарында адам үчүн өтө чоң коркунуч туудура ала турган микробдор бар. Адам өзү булардын баарынан кабарсыз жүргөндө, денесиндеги клеткалар аны балким өлүмгө алып бара турган бир оорунун колунан куткаруу үчүн болгон күчү менен согушушат.

Иммундук клеткалардын баарынын дененин клеткасы менен душман клеткаларды бир-биринен айырмалай ала турган жөндөмдө болушу, В-клеткаларынын көрбөгөн душманды жок кыла турган бир курал жасай алышы, аларды өздөрүнө зыян тийгизбей, эч бир дене клеткасына тийгизбей керектүү жерге чейин жеткире алышы, сигнал алган клеткалардын эч тоң моюндук кылбай өз милдетин толук аткарышы, ар биринин өз ишин билиши, жумуштары бүткөндө кайра эч маселе жаратпай өз ордуна кайтышы, эске сактоочу клеткалардын эс-тутумунун ушунчалык күчтүү болушу – бул системаны кереметтүү кылган өзгөчөлүктөрдүн бир канчасы гана.

Мына ушул себептерден улам иммундук системанын пайда болуу икаасы ушул кезге чейин эч бир эволюционист тарабынан жазыла алган жок.

Иммундук системасы болбогон же толук иштебеген бир адамдын өмүрүн улантышы өтө кыйын. Себеби мындай учурда тышкы дүйнөдөгү бүт микроб менен вирустардан коргоно албай калат. Учурда мындай адамдар атайын бир чатырда, сырттагы эч бир затка түздөн-түз тийбей гана белгилүү мөөнөткө чейин жашай алышууда. Ошондуктан алгачкы, примитивдик шарттагы бир адамдын иммундук системасы жок туруп, түрүн улантышы такыр мүмкүн эмес. Бул дагы бизди иммундук система сыяктуу өтө татаал бир система бир жолуда, бүт мүчөлөрү менен бирге жаратылган деген чындыкка алып барат.

Бүт тарабы тартипке салынган бир система

Дем алуу, тамак жеш, басуу ж.б. адамдар үчүн өтө жөнөкөй нерселер болуп саналат. Бирок көп адамдар мынчалык маанилүү нерселер кантип пайда болгон деп ойлонбойт. Мисалы, сиз бир мөмө жегениңизде, ал мөмөнүн кантип денениңизге пайдалуу абалга келээрин ойлонбойсуз. Сиз жакшы азык

менен азыктанып жатам дегениңизде денеңиз бул азыкты «жакшы» абалга айлантуу үчүн сиздин эч оюңузга келбегенчелик татаал процесстерди жасайт.

Бул татаал процесстер жасалган тамак сиңирүү системасы бир тамакты оозго алаарыңыз менен иштеп баштайт. Системанын башында ишке кирген шилекей азыктарды суулап тиштер тарабынан чайналып, кекиртектен төмөн көздөй кетишин жеңилдетет.

Кекиртектен тамактардын ашказанга жетишинде кызмат кылат. Ашказанга келгенде болсо кереметтүү бир тең салмактуулук тосуп алат. Азыктар ашказанда бул органдын ичиндеги хлордук-суутектик кислота (туз кислотасы) тарабынан сиңирилет. Бирок бул кислота ушунчалык күчтүү болгондуктан, бир эле тамактарды эмес, ашказандын ичин да ээритип сала алат. Бирок, албетте, кемчиликсиз система ичинде мындай катага жол берилген эмес. Тамак сиңирүү учурунда чыгарылган «былжыр» аттуу бир секреция ашказандын бүт ичин каптап, туз кислотасынын зыянынан коргойт. Натыйжада ашказандын өзүн-өзү жок кылышына бөгөт коюлат.

Тамак сиңирүү процессинин уланышы да өтө пландалган. Тамактардын тамак сиңирүү системасы тарабынан майдаланган, ишке жарактуу бөлүктөрү ичке ичегинин ичинде соруп алынып, канга аралашат. Ичке ичегинин ички бети «ичеги түкчөлөрү» деп аталган майда бүктөлүштөр менен капталган. Ичеги түкчөлөрүнүн бетиндеги клеткалардын үстүнкү бөлүгүндө болсо «микротүкчөлөр» деген микроскопиялык бутактар болот. Ал бутактар насостой иштеп, тамактарды сорушат. Натыйжада бул насостор соргон тамактар кан айлануу системасы аркылуу дененин бүт тарабына жеткирилет.

Бул жерде көңүл буруу керек болгон жагдай, жогоруда кыскача баяндалган системаны эволюция теориясы эч качан түшүндүрө албайт. Себеби эволюция теориясы кичинекей өзгөрүүлөрдүн этап этабы менен бир-бирине кошулушу натыйжасында алгачкы, жөнөкөй жандыктардан учурдагы татаал организмдер пайда болгон дейт. Бирок апачык көрүнүп тургандай, ашказандагы системанын этап этабы менен пайда болушу мүмкүн эмес. Бир эле фактордун кем болушу жандыктын өлүмүнө себеп болот.

Ашказандагы суюктук тамак келгенде бир катар химиялык процесстер натыйжасында майдалагыч касиетке ээ болот. «Эволюция процессинде» ашказанда мындай пландуу химиялык өзгөрүү жасала албаган бир жандыктын жашап жатканын элестетиңиз. Ашказанындагы суюктук эч майдалагыч касиетке келе албаган ал жандык жегендерин сиңире албай, ашказанында сиңирилбеген толтура тамак турганы менен, азык жетишсиздигинен өлмөк.

Мындан тышкары, бул майдалагыч кислота чыгарылганда, аны менен бирге ашказандын капталдары былжыр деген секрецияны чыгарышы керек. Антпесе, ашказандагы кислота ашказанды талкаламак. Ошондуктан өмүрдү улантуу үчүн ашказан эки суюктукту тең (кислота менен былжырды) бирдей чыгарышы зарыл. Бул дагы бизге эволюционисттер айткандай этап этабы менен туш келди эмес, бир учурда бүт системалары менен бирге пайда болушу керек экенин көрсөтөт.

Булардын баары адам денесинин бир-бирине толук шайкеш келген кичинекей жабдыктардан турган чоң бир заводго окшошоорун көрсөтүүдө. Жана ар кандай заводдун бир долбоорчусу, инженери,

пландоочусу болгон сыяктуу, адам денесинин да кемчиликсиз жараткан, улуу кудуреттүү бир Жаратуучусу бар. Бул Жаратуучу – бүт нерсенин өкүмдары Аллах.

Скелет системасы

Скелет өзүнчө бир инженерия керемети. Дене түзүлүшүнүн колдоо системасы. Ошондой эле, мээ, жүрөк, өпкө сыяктуу эң негизги органдарды коргойт, ички органдарга көмөк көрсөтөт. Адам денесине эч бир жасалма шайман туурай албаган, укмуш бир кыймылдоо жөндөмүн берет. Болгондо да, сөөк кыртышы көп адамдар ойлогондой жансыз эмес. Сөөк кыртышы дененин кальций, фосфат жана дагы көптөгөн маанилүү минералынын кампасы. Дененин муктаждыгына жараша ал минералдарды сактап койот же мурда сактап койгондорун денеге берет. Мындан тышкары, кызыл кан клеткалары сөөктөр тарабынан өндүрүлөт.

Жалпы скелет системасы өз кызматына өтө ыңгайлуу жасалган жана скелетти түзгөн сөөктөрдүн түзүлүшү да кемчиликсиз. Денени көтөрүү жана коргоо сыяктуу маанилүү кызматты аткарган сөөктөр бул ишти эч кыйынчылыксыз жасай турган кубаттуулукта жана бекемдикте жаратылган. Дене туш болушу ыктымал болгон оор кырдаалдар да эске алынган. Мисалы, кашка жилик тик турганда бир тонна салмакты көтөрө алат. Ар кадам таштаганыбызда бул сөөгүбүзгө дене салмагыбыздын үч эсесиндей жүк түшөт. Ал тургай, таяк менен бийик секирген бир спортсмен жерге түшкөндө кашка жиликтин ар бир сантиметр квадратына 1400 килограммдык басым түшөт. Бир клетканын бөлүнүшү натыйжасында келип чыккан, сөөк деп аталган бул түзүлүштү мынчалык күчтүү кылган эмне? Бул суроонун жообу сөөктөрдүн теңдешсиз жаратылышында жашырылган.

Муну жакшыраак түшүнүү үчүн учурдагы технологиядан бир мисал берүү туура болот. Чоң жана бийик имараттарды курууда капас (тор) системалары колдонулат. Бул курулуш ыкмасында имараттын устундары бир блок абалында эмес, бир-биринин ичинен өткөн, капас (тор) формасындагы чыбыктардан турат. Компьютерлер гана жасай алган татаал эсептөөлөр натыйжасында чоң көпүрөлөр менен өндүрүш имараттары өтө бекем жана бир топ арзанга курулууда.

Сөөктөрдүн ички түзүлүшү да адамдар имараттар менен көпүрөлөрдө колдонгон ушундай капас системасына окшош түзүлүшкө ээ. Маанилүү бир айырмасы бар: сөөктүн ичиндеги система адамдар иштеп чыгаргандан бир топ жогору жана татаал. Натыйжада сөөктөр бир жагынан өтө чыдамкай, экинчи жагынан колдонууга ыңгайлуу жеңил. Эгер тескерисинче болгондо, б.а. сөөктөрдүн ичи сыртындай катуу жана ичи толо болгондо, сөөктүн салмагы да адам көтөрө алгандан өтө жогору болмок жана сөөктүн түзүлүшү да өтө катуу болуп, кичине эле соккуда жарака кетип, сынмак.

Сөөктөрүбүздүн мындай кемчиликсиз түзүлүшү биздин эч кыйынчылыксыз өмүр сүрүшүбүзгө, өтө татаал кыймыл-аракеттерди да эч кыйынчылыксыз, эч оору сезбестен жасашыбызга шарт түзүүдө. Сөөктүн түзүлүшүнүн дагы бир касиети – бул дененин керектүү жерлеринде ийкемдүү болушу. Мисалы, көкүрөк сөөгү жүрөк жана өпкө сыяктуу негизги органдарды коргойт жана, экинчи тарабынан, өпкөлөргө аба толуп, кайра чыгып турушу үчүн кеңейип, кысыла алат.

Сөөктөрдүн ийкемдүүлүгү убакыттын өтүшү менен өзгөрүшү мүмкүн. Мисалы, аялдарда уча курчоосу (жамбаш тараптагы) сөөктөрү кош бойлуулуктун акыркы периодунда жумшарып, бир-биринен бир аз алыстайт. Бул өтө маанилүү кубулуш, себеби ушундай жумшаруу натыйжасында наристенин башы төрөт учурунда кысылбай сыртка чыга алат.

Сөөктөгү кереметтер ушулар менен эле чектелбейт. Сөөктөр ийкемдүүлүк, чыдамкайлык жана жеңилдиктен тышкары, өздөрүн оңдоо касиетине да ээ. Бул дагы денедеги көптөгөн процесстер сыяктуу, миллиондогон клетканын ортоктошуп иштеши аркылуу болот.

Скелеттин кыймылдоо жөндөмүнө да токтолуу керек. Ар кадам таштаганыбызда омурткабызды түзгөн шакектер бир-бири үстүндө кыймылдашат. Мындай тынымсыз кыймыл жана сүрүлүүлөр омуртка шакектеринин тытылышына жол ачпашы үчүн ар бир шакектин арасына диск деп аталган бекем кемирчектер орнотулган. Ал дисктер амортизатор кызматын аткарат. Ар кадам таштаганда жерден денеге дене салмагынан келип чыккан бир жооп күчү келет. Ал күч омурткадагы амортизаторлор жана «күчтү таратуучу» бүктөлүштүү формасы себептүү денеге зыян тийгизбейт. Эгер ал жооп күчүн азайтуучу ийкемдүүлүк менен өзгөчө түзүлүш болбогондо, ал күч түздөн-түз баш сөөгүнө өтмөк жана омуртканын үстүңкү учу баш сөөктөрдү талкалап мээнин ичине кирип кетмек.

Сөөктөр бир-бирине уланган жерлерде да жаратуу далилдери бар. Муундар өмүр бою кыймылдаса да, майлоо талап кылбайт. Биологдор мунун себебин изилдешти: муундардагы сүрүлүү кантип жөнгө салынат?

Илимпоздор мунун «анык бир жаратуу керемети» деп атоого боло турган бир система аркылуу чечилгенин көрүштү: муундардын сүрүлүүчү беттери ичке жана тешикчелери бар бир кемирчек катмары менен капталган, жана ал катмарлардын астында илээшме жана жылмакай бир суюктук болот. Сөөк муундун бир жерине басым жасаса, бул суюктук тешикчелерден сыртка атып чыгып, муундун бетинин «майдай» сыйгаланышына шарт түзөт.

Булардын баары адам денесинин кемчиликсиз жаратылганын көрсөтөт. Адам ушундай кемчиликсиз жаратылган скелет системасы себептүү ар кандай кыймылдарды өтө ылдам жана эч кыйынчылыксыз жасай алат.

Бүт баарынын мынчалык кемчиликсиз болбогонун, мисалы бутубуздун бир гана узун сөөктөн турганын элестетиниз. Басуу өтө кыйын болуп калмак жана денебиз кыймылсыз, одоно болмок. Бир жерге отуруу да өтө кыйындап, мындай кыймылдар учурундагы кыйынчылыктар себебинен бут сөөгү оңой эле сынып кетмек. Бирок адам скелети дененин ар кандай кыймылына өтө ыңгайлуу түзүлүшкө ээ.

Скелеттин бүт өзгөчөлүктөрүн Аллах жараткан жана дагы эле жаратууда. Аллах адамды бул чындык жөнүндө ойлонууга төмөнкүчө чакырат:

**Сөөктөрдү кара кандайча аларды бириктиргенибизди, кийин аларга эт кийгизгенибизди?...
(Бакара Сүрөсү, 259)**

Адамдын милдети – бул чындык жөнүндө ой жүгүртүп, аны жараткан Аллахтын кудуретин түшүнүп, Ага шүгүр кылуу. Мындай кылбаса чоң жоготууга учурайт. Сөөктөрдү алгач жаратып анан аларга эт кийгизген Аллах муну дагы бир жолу кылууга кудуреттүү. Бул чындык Куранда төмөнкүдөй айтылат:

Адам Биздин аны бир тамчы суудан жаратканыбызды көрбөйбү? Эми ал апачык бир душман болуп калды. Өзүнүн кантип жаратылганын унутуп, Бизге бир мисал берип; (мындай) деди: «Чирип-талкаланганда бул сөөктөрдү ким тирилтет экен?» Айткын: «Аларды алгачкы жолу жаратып-кураган тирилтет. Ал ар түрдүү жаратууну билет.» (Йасин Сүрөсү, 77-79)

Денедеги координация

Адам денесинде дене өмүрүн улантышы үчүн бүт системалар чогуу, бир-бири менен байланышта жана толук шайкештикте иштейт. Күн сайын жасаган кыймыл-аракеттерибиз, мисалы, дем алуу, күлүү да адам денесиндеги кемчиликсиз координациянын бир натыйжасы.

Ичибизде тынымсыз иштеген, укмуш комплекстүү бир координация тармагы бар. Анын максаты – өмүрдү улантуу. Мындай координация өзгөчө дененин кыймыл системасында байкалат. Себеби эң жөнөкөй кыймыл-аракет үчүн да скелет системасы, булчуңдар жана нерв системасынын укмуш кызматташтыкта иштеши шарт.

Денедеги координациянын биринчи шарты туура маалымат алуу. Туура маалыматтар алынганда гана абалды анализ кылууга болот. Бул үчүн өтө өнүккөн бир кабар алуу тармагы бар.

Координациялуу бир кыймыл-аракетти жасай алуу үчүн эң биринчиден ал кыймыл менен байланыштуу дене органдарынын абалын жана бир-бири менен болгон байланышын билүү керек. Мээге мындай маалымат көздөрдөн, ички кулактагы тең салмактуулук механизминен, булчуңдардан, муундардан жана териден барат. Ар секунда миллиарддаган маалымат каралып, анализ кылынат жана ошого жараша жаңы чечимдер алынат. Адам болсо өз денесинде болуп жаткан мындай укмуш бат процесстерден кабары да болбойт. Ал кыймылдап, күлүп, сүйлөп, чуркап, тамак жейт жана ойлонот. Бул процесстер жасалышы үчүн эч нерсе кылбайт. Мисалы, жөнөкөй бир күлүмсүрөө үчүн да он жети булчуң чогуу иштеши зарыл. Ал булчуңдардын бирөөсүнүн иштебеши же туура эмес иштеши жүз мимикасын толук өзгөртүп салат. Басуу үчүн болсо буттардагы, сандардагы, жамбаштагы, чурайдагы жана белдеги элүү төрт булчуң гармонияда иштеши зарыл. Булчуңдар менен муундардын ичинде дененин ошол учурдагы абалы жөнүндө маалымат берүүчү миллиардаган кичинекей, микроскопиялык сенсорлор бар. Ал сенсорлордон келген маалыматтар борбордук нерв системасына жетип, ал жердеги анализге жараша жаңы буйруктар жөнөтүлөт.

Денедеги координациянын кемчиликсиздигин төмөнкү мисал менен жакшыраак түшүнүүгө болот: колуңузду асманга көтөрүү үчүн эле далыңыз бүгүлүп, «бицепс» жана «трицепс» деп аталган алдыңкы жана арткы кол булчуңдарыңыз катары менен жыйрылышы, чыканагыңыз менен билегиңиз арасындагы булчуңдар билекти айландырышы зарыл. Кыймылдын ар бир этабында бул булчуңдардын ичиндеги

миллиардаган сенсорлор тынымсыз булчуңдардын абалдарын борборго билдирет. Борбордон болсо булчуңдарга бир саамдан соң эмне кылуу керек экени билдирилет. Албетте, адам булардын баарын сезбейт, болгону колун көтөрүүнү каалап, аны көтөрөт.

Мисалы, дене тик турушу үчүн бут булчуңдарында, буттарда, белде, курсакта, көкүрөктө, моюнда жайгашкан миллиарддаган сенсордон келген маалыматтар анализ кылынып, ал буйруктардын баары ар секунда булчуңдарга жиберилет.

Сүйлөө үчүн да атайын аракет кылышыбыз талап кылынбайт. Каалаган сөздөрүбүз оозубуздан чыгышы үчүн тыбыш байламталарынын кандай бурчта, канчалык титиреши керек экенин, оозубуздагы, тилибиздеги, тамагыбыздагы жүздөгөн булчуңдан кайсыларын, кандай катар менен канча жолу, кандай өлчөмдө кыймылдатаарыбызды, өпкөлөрүбүзгө канча сантиметр куб аба алып, ал абаны кандай ылдамдык жана интервал менен чыгарышыбыз керек экенин эсептеп отурбайбыз. Кааласак да муну кыла албайбыз! Себеби оозубуздан чыккан бир сөз дагы адамдын дем алуу системасынан нерв системасына, булчуңдарынан сөөктөрүнө чейин көптөгөн органдардын гармониялуу иштешинен пайда болот.

Бул координацияда бир кемчилик кетсе эмне болот? Жылмаюуну каалаганыбызда жүзүбүздө башка бир мимика пайда болушу мүмкүн же сүйлөгүбүз келгенде сүйлөй албай калышыбыз ыктымал же баса албай калышыбыз мүмкүн. Бирок качан кааласак күлөбүз, сүйлөйбүз, баса алабыз, эч маселе чыкпайт. Себеби бул жерде айтылгандардын баары «чексиз кудуретти» талап кылган бир Жаратылуу натыйжасында болот.

Ошондуктан адам бүт өмүрү жана бүт нерсеси үчүн аны жараткан Аллахка карыздар экенин дайыма билиши зарыл. Адамдын мактана турган, бой көтөрө турган эч нерсеси жок. Андагы күч, ден-соолук же сулуулук өзүнүн чыгармасы эмес, жана ага түбөлүккө да берилген эмес. Сөзсүз картайып, сөзсүз ден-соолугунан жана сулуулугунан ажырайт. Куранда бул чындыкка төмөнкүчө көңүл бурулган:

Силерге берилген бардык нерселер – жалаң гана дүйнө жашоосунун алдамчы кооздугу. Аллах Кабатында болгондор – жакшыраак жана түгөнгүс. Дагы эле акылыңарга келбейсиңерби? (Касас Сүрөсү, 60)

Эгер булардын алда канча жакшысына, түбөлүктүү акыретте жетүүнү кааласа, Аллах ага берген жакшылыктарга шүгүр кылып, Ал каалагандай өмүр сүрүшү керек.

Бул мисалдардан да көрүнүп тургандай, адам денесиндеги органдардын жана системалардын баары «кереметтүү» өзгөчөлүктөргө ээ. Ал өзгөчөлүктөрдү изилдегенде адам өмүрүнүн канчалык так эсептерге таянганын жана жаратылуусундагы кереметтерди көрөт жана Аллахтын чексиз илими менен адамдагы кемчиликсиз чеберчилигин дагы бир жолу түшүнөт.

Мээ

Мээ ар бир сантиметр кубунда 10 миллион (10.000.000), жалпысынан болсо 10-15 миллиард нерв клеткасын камтыйт. Ошондой эле, саны нерв клеткаларынан миң эсе көп, б.а. орточо 15 триллион

(15.000.000.000.000) нерв клеткасы байланышына ээ. Нерв клеткалары менен байланышта аларды азыктандырган жана аларга көмөк көрсөткөн клеткалардын (мээ бириктиргич кыртышы) саны болсо 90 миллиарддын (90.000.000.000) тегерегинде.

Нервдер аркылуу мээге келген кабарлар саатына 200 миль (320 км) ылдамдыкта жол жүрөт. Б.а. мээ клеткаларынан денеге келген нервдерибиз мээ менен дененин арасында барып-келген маалыматтар үчүн бир трасса кызматын аткарат. Денеңизде дайыма болуп турган окуялар, мисалы;

Азыр сиз бул китепти окуп жатып көздөрүңүздү колдонушуңуз,

Беттерди колуңуз менен баракташыңыз,

Отурганда артка сүйөнүшүңүз,

Окуган нерселериңизди түшүнүшүңүз,

Жүрөгүңүздүн согушу,

Дем алышыңыз,

Көздөрүңүздү ирмешиниз,

Чачтарыңыздын өсүшү,

Жыттарды сезишиниз,

Кулагыңыздын айланадагы үндөрдү угушу,

Кыскасы, бир китеп бою санап да түгөтө албай турган кыймыл-аракеттериңиздин баары тынымсыз мээге барган сигналдар жана мээнин дененин бүт тарабына бир-бирден жөнөткөн буйруктары аркылуу уланат. (1 мүнөттүн ичинде мээде 100.000 менен 1.000.000 арасында химиялык реакция болоору аныкталган.)

Ушунчалык комплекстүү жана кемчиликсиз бир системаны кокустан пайда болгон деп айтуу акылга сыйбайт. Мээси жок бир жандыктын бир күнү кокустан жарым иштеген бир мээлүү болуп калышы, андан соң ал жарым иштеген мээнин жогоруда санап өтүлгөн кереметтүү процесстерди жасай ала турган абалга өрчүп жетиши, албетте, мүмкүн эмес.

Мээнин бүт кереметтүү жөндөмдөрүн жаратып, башкарып турган жалгыз күч – Аллахтын күчү. Аллах адам деген жандыкты кемчиликсиз механизмдер менен жабдыган жана дайыма контролу астында өмүр сүрдүрүүдө.

ЖАНЫБАРЛАР ЖАНА ӨСҮМДҮКТӨР

Дүйнөдөгү миллиондогон өсүмдүк жана жаныбар түрлөрү Жараткандын бар экенин жана кудуретин далилдеген далилдер болуп саналат.

Бул жерде бир канча гана мисал келтирилгени менен, негизи бул жандыктардын ар бири өзүнчө анализ кылынышы керек. Ар биринин өзүнчө бир дене системасы, ар кандай коргонуу тактикалары, ар башка тамактануу ыкмалары, кызыктуу көбөйүү методдору бар. Албетте, бүт жандыктарды мындай өзгөчөлүктөрү менен бир китепте баяндап берүү мүмкүн эмес. Бул үчүн канчалаган томдук энциклопедия жазуу керек болот.

Бирок бул жерде берилген бир канча мисал дагы дүйнөдөгү жашоону кокустуктар менен түшүндүрүүгө болбостугун далилдейт.

Курттан көпөлөккө

Сиздин 450-500дөй жумурткаңыз болсо жана аларды сыртта сакташыңыз керек болсо эмне кылмаксыз? Алардын шамал сыяктуу табигый шарттардын таасиринен чачылып кетишине каршы чара көрүү, албетте, эң акылдуу жол болмок. Дүйнөнүн бир жолуда эң көп жумуртка тууган жандыктарынын бири болгон жибек көпөлөктөрү (450-500) жумурткаларын сактоо үчүн ушундай өтө акылдуу бир ыкманы колдонот: жумурткаларын өзү чыгарган жабышчаак бир зат менен (жип менен) бир-бирине байлап, ар тарапка чачылып кетишинин алдын алат.

Жумурткадан чыккан курттар биринчи кезекте өздөрүнө ыңгайлуу бир бутак таап, андан соң ошол эле жип менен ага карманышат. Андан соң өрчүү үчүн чыгарган бул жип менен өздөрүнө була өрүп башташат. Жаңы чыккан бир курттун бул ишти жасашы эч тынымсыз 3-4 күнгө созулат. Бул мөөнөт ичинде курт миңдеген жолу айланып, орточо 900-1500 метр узундукта бир жип чыгарат.¹⁷ Бул процесс бүткөндө болсо эч эс албай жаңы бир жумушту баштайт жана кооз бир көпөлөккө айлануу үчүн өзгөрүүдөн өтөт.

Эне көпөлөктүн баласын коргоо үчүн көргөн чарасын да, баарынан бейкапар, али эч кандай таалим албаган, эч маалыматы жок кичинекей бир курттун иш-аракеттерин да эволюция менен эч түшүндүрүүгө болбойт. Эң биринчиден, эненин жумурткаларды жабыштырууда колдонгон жипти өндүрө алышы өзүнчө бир керемет. Жумурткадан жаңы чыккан бир курттун өзүнө керектүү шартты таанып, ошого ылайык була (кокон) өрүшү, андан соң өзгөрүүдөн өтүп башташы жана мындай өзгөрүүдөн эч көйгөйсүз өтүшү болсо өтө чоң керемет. Демек, бүт курттар дүйнөгө эмне кылышы керек экенин билген абалда келет; анда булардын баары ага дүйнөгө келе электе «үйрөтүлгөн» болот.

Муну бир мисал менен түшүндүрөлү. Эгер жаңы төрөлгөн бир наристе төрөлгөндөн бир канча сааттан соң өйдө туруп, өзүнө бир жата турган орундук даярдоо үчүн материал (жууркан, жастык, диван ж.б.) чогултуп, аларды жакшылап жайгаштырып, өзүнө орундук даярдап, ичине жатканын көрсөңүз, кандай ойго келмексиз? Окуяга таң калып өзүңүзгө келген соң бул наристе бул ишти жасоо үчүн эне курсагында жаткан кезде кандайдыр бир жол менен «таалим алган экен» деген ойго келесиз. Курттардын абалы ушул мисалдагы наристеге окшошот.

Бул да бизди бир эле жыйынтыкка алып барат: бул жандыктар аларды жараткан Аллахтын белгилегениндей төрөлүп, Ал белгилеген иш-аракеттерди жасап, Ал белгилегениндей жашашат. Куранда

Аллахтын бал аарыга вахий кылаары жана ага бал жасоону буйруганы кабар берилип, негизи жандыктар дүйнөсүндөгү улуу сырдын бир мисалы айтылган (Нахл Сүрөсү, 68-69). Бул сыр – бүт жандыктар Аллахтын эркине моюн сунуп, Ал белгилеген тагдыр менен жашайт деген сыр. Аары ошол себептен бал жасайт, жибек курту ушул себептен жибек чыгарат.

Канаттардагы симметрия

Сүрөттөрдөн көпөлөктөрдүн канаттарын жакшылап караганда кемчиликсиз бир симметриянын бар экенин көрөбүз. Мындай туюк көрүнүшүндөгү канаттар сүрөттөр менен жана ар кандай түстөр менен кооздолуп жаратылган жана натыйжада ар бири өзүнчө бир искусство кереметине айланган.

Көпөлөктөрдүн канаттарын караганыңызда канчалык татаал болбосун, эки тараптагы дизайн менен түстөрдүн бир-бирине опокшош экенин байкайсыз. Кичинекей бир чекит да эки канатта тең болот, жана натыйжада кереметтүү бир тартип менен симметрия келип чыгат.

Ошол эле учурда, ипичке канаттардагы бир түс экинчисине эч качан аралашпайт жана түстөр так сызыктар менен бир-биринен бөлүнгөн. Бирок ал түстөр үстү-үстүнө тизилген үлпүлдөктөрдүн жыйындысынан түзүлөт. Колуңуз тийээр замат чачырап кеткен үлпүлдөктөр кантип өз кезегинен эч жаңылбай, эки канатта тең бирдей дизайнды түзө тургандай кылып тизиле алышат? Бир эле үлпүлдөктүн ордунун алмашышы да канаттардагы симметриянын бузулушуна жана сулуулуктун жоголушуна себеп боло алат.

Бирок жер жүзүндөгү эч бир көпөлөктүн канатында эч кандай башаламандык көрө албайсыз. Баары бир сүрөтчүнүн колунан чыккандай болуп тартиптүү жана кооз көрүнүштө. Себеби чындап эле улуу бир Жаратуучунун –Аллахтын- чыгармасы.

Эң узун моюндуу жаныбар: жираф

Жирафтардын өтө таң калыштуу өзгөчөлүктөрү бар. Алардын бири – ушунчалык узун моюндарынын башка бүт сүт эмүүчүлөр сыяктуу болгону 7 омуртка менен көтөрүп жүрүлүшү. Таң калаарлык дагы бир өзгөчөлүгү болсо – денелеринин узун мойнунун үстүндө жайгашкан мээлерине кан жеткирүүдө кыйналбашы. Бир аз ой жүгүрткөндө, анчалык алыс жерге канды насостоонун кандай кыйын экенин көрүүгө болот. Бирок жирафтар мында көп кыйналышпайт, себеби жүрөктөрү канды керегинче алыска насостой ала турган өзгөчөлүктөргө ээ. Бул болсо алардын эч кыйынчылыксыз өмүр сүрүшүнө шарт түзөт.

Бирок эми башка бир кыйын жагдай туулат: бул – алардын суу ичкен учуру. Жирафтар суу ичүү үчүн эңкейгенде негизи кан басымына чыдай албай, мээсине кан куюлуп өлүшү керек эле. Бирок моюндарындагы кемчиликсиз система аркылуу бул риск толук жоюлган: жерге ийилгенде моюн тамырларындагы капкакчалар жабылып, мээге ашыкча канды барышына бөгөт коюлат.

Албетте, жирафтар мындай өзгөчөлүккө өздөрүнүн муктаждыгын түшүнүп, пландап жетишишкен эмес. Мындай маанилүү өзгөчөлүктөрдү убакыттын өтүшү менен акырындап эволюция процесси менен пайда болгон деп айтканга да болбойт. Себеби бир жираф жашай алышы үчүн сөзсүз мээсине канды жеткире турган бир насостоо системасы жана эңкейгенде күчтүү кан басымына бөгөт боло турган капкак системасы болушу шарт. Булардын бири болбосо же толук иштебесе, жираф жашай албайт.

Булардан жираф түрүнүн бүт өзгөчөлүктөрү менен бирге дүйнөгө келгенин түшүнөбүз. Али пайда боло элек бир жандыктын өз денесин башкарып, керектүү өзгөчөлүктөрдү пландап, аларга жетишиши болсо, албетте, мүмкүн эмес. Булар, эч талашсыз, жирафтарды улуу кудуреттүү Аллахтын жаратканын апачык далилдейт.

Суу ташбакалары

Океандарда жашаган суу ташбакалары көбөйүү убактысы келгенде, жээкке жөнөшөт. Бирок бул кандайдыр бир жээк эмес. Төрөө үчүн келген жээги өздөрү төрөлгөн жээк болушу керек.¹⁸ Бул үчүн кээде 800 километр жол жүрүүгө мажбур болушат. Бирок сапардын узун жана кыйын болушу эч нерсени өзгөртпөйт, кандай гана болбосун өздөрү төрөлгөн жээкке жетишет.

Төрөлөөр замат ал жерден кеткен бир жандыктын 20-25 жылдан кийин ал жерди кайра таба алышын, албетте, эволюция менен же кокустук менен түшүндүрүүгө болбойт.¹⁹ Болгондо да, бүт тарабы бир-бирине окшош океандын түбүндө, бир-бирине окшош жээктердин арасынан төрөлгөн жеринин багытын таба алышы керемет.

Аягында миңдеген компассыз жолоочу бир убакта бир жээкте чогулат. Башында себеби толук түшүнүксүз болгон мындай өжөр жолугушуунун түпкү себептери адамдарды таң калтырды. Ташбакалар балдарынын деңиз шарттарынын ичинде аман калышынын кыйын экенин билгени үчүн жумурткаларын жээкте кумдардын астына көмүшөт. Бирок эмне үчүн бир убакта, бир жээкке чогулушат? Бул ишти ар кайсы убакта, ар кайсы жээкте кылышса, балдары аман кала алышпайт беле? Муну изилдегендер өтө кызыктуу нерсени көрүшкөн. Кумдардын астындагы миңдеген ташбака балдары баштарындагы катуу муштум менен жумуртканы сындырган соң, дагы бир канча оор тоскоолдуктан өтүшү керек болот. Орточо 31 граммдык ташбака балдары үстүлөрүндөгү топурак кабатын өздөрү жалгыз каза алышпайт, ошондуктан жумурткадан чыккан ташбака балдары бир-бирине жардам беришет. Жээктеги миңдеген балапан бирдей топуракты казып баштаганда бир канча күндө кумдун бетине чыга алышат. Бирок жер үстүнө чыгаардан мурда белгилүү убакытка токтоп, баары чогуу түн болушун күтүшөт. Себеби күндүзү жырткыч канаттууларга жем болуу ыктымалдыгы бар. Мындан тышкары, күндүзү күн нурунан ысыган кумдарда сойлоп жылуу аларга өтө оор болот. Түн болгондо казуу ишин аяктап, жер бетине чыгышат. Караңгы болсо да, деңиздин багытын таап, тездик менен ал тарапты көздөй жөнөшөт жана 20-25 жылдан соң кайра кайта турган жээктен алысташат.

Жаңы дүйнөгө келген бул балапандардын жумурткадан чыкканда топуракты казып жогору чыгуу жана белгилүү убакытка токтоо керек экенин билиши мүмкүн эмес. Топурактын астынан туруп сыртта

түн же күндүз экенин, жырткыч канаттуулардын бар экенин жана аларга жем болушу мүмкүн экенин, күндөн улам топурактын ысык экенин жана мунун аларга зыян тийгизээрин, тездик менен сууну көздөй жөнөшү керек экенин билиши, албетте, мүмкүн эмес. Алардын мындай акылдуу кыймыл-аракеттери кайдан келип чыгат анда?

Албетте, бир гана жооп бар: бул ташбака балдары ошондой кыймыл-аракетти жасай турган кылып жаратылышкан. Б.а. аларды жараткан Улуу Аллах өз өмүрүн сактай турган бир инстинкти аларга илхам кылган.

Бомбалоочу коңуз

Курт-кумурскалар арасында эң көп изилденгендердин бири – бул бомбалоочу коңуз. Коңузду мынчалык популярдуу кылган өзгөчөлүгү болсо – бул өзүн душмандарынан химиялык ыкмаларды колдонуп коргошу.

Коңуз коркунуч учурунда өзүн коргоо үчүн денесиндеги суутек кычкылы (пероксиди) менен гидрохинонду душмандын үстүн көздөй чачат. Бул эки зат коңуздун денесиндеги эки секреция беши тарабынан чыгарылат. Чыгарылган заттар сактоо бөлмөчөлөрү деп аталган эки атайын бөлмөдө чогултулат. Ал эки бөлмө тең жарылуу бөлмөчөсү беп аталган экинчи бир бөлмөгө уланат. Эки бөлүм бир-биринен бир булчуң менен тосулган. Коңуз бир коркунуч туулганын түшүнгөндө ал булчуңду кысат жана сактоо бөлмөчөлөрүндөгү эки зат жарылуу бөлмөчөсүнө өтөт. Ал жердеги ферменттердин да таасири менен көп санда жылуулук келип чыгат жана бул бөлмөдө бир буулануу пайда болот. Мындан келип чыккан буу менен кычкылтек газы ал бөлмөнүн капталдарына басым жасап, ортодогу булчуң аркылуу бул химиялык зат душманга чачыратылат.²⁰

Бир коңуздун ичинде ушунчалык күчтүү жана өзүнө зыяны тийиши мүмкүн болгон химиялык реакция жасай турган бир системанын болушу, өзүн болсо ал системанын зыянынан изоляция кыла алышы дагы эле изилдөөчүлөр үчүн табышмак бойдон калууда. Эч күмөнсүз, бул системанын бар болушун жана иштешин коңуздун өзүнө тиешелүү дегенге болбойт. Мындай бир системаны адистер лабораторияларда гана жасай алышат, ошондуктан бомбалоочу коңуздун муну 2 сантиметрлик денесинде кантип жасай алаары дагы эле талаш бойдон калууда.

Бир чындык апачык көрүнүп турат: бул коңуз эволюция теориясын толук кыйратуучу так бир далил. Себеби мындай комплекстүү химиялык системанын бир катар туш келди өзгөрүүлөр натыйжасында пайда болушу жана келечек урпактарга өткөрүлүп берилиши мүмкүн эмес. Эгер системанын бир эле бөлүгүндө бир кемчилик кетсе же бир «бузулуу» болсо, бул коңуздун коргоосуз калып өлүшү же өзүн-өзү жарып салышы менен аяктайт. Демек, коңуздун денесиндеги бул химиялык курал бүт бөлүктөрү менен бирге бир учурда жана толугу менен пайда болгон.

Термит уялары

Эч ким бир термит колониясынын жер бетине курган уясын көргөндө таң калбай өтө албайт. Себеби бир термит уясы – бою болжол менен 5-6 метрге чейин жеткен бир архитектура керемети.

Бир термиттин бою менен курган уянын боюн бир-бирине салыштырганыңызда өзүнөн болжол менен 300 эсе чоң бир архитектура долбоорун ийгиликтүү ишке ашырганын көрөсүз. Бирок мунун мындан да таң калыштуу тарабы бар: термиттер сокур болушат.²¹

Сокур термиттер курган мынчалык чоң уяларды мурда көрбөгөн бирөө кумдардын үстү-үстүнө жыйылып калышынан пайда болгон го деп ойлойт. Бирок термиттин уясы адамды өтө таң калтыра турган бир кереметтүү долбоорго ээ. Термит уясынын ичинде татаал туннельдер, жолдор, желдетүү системалары, атайын козу карын өстүрүүчү бакчалар жана коопсуздук эшиктери бар.

Көзү көрбөгөн миңдеген адамды топтоп, ар кандай техникалык шаймандарды колдоруна берсеңиз да, эч качан бир термит колониясы курган уяга окшош бир имаратты кура алышпайт. Андай болсо ойлоп көрүңүз;

- Бою 1-2 см болгон бир термит ушунчалык кылдат бир дизайн жасай ала турган архитектура жана инженерия илимдерин кантип үйрөнгөн болушу мүмкүн?

- Көзү көрбөгөн миңдеген термит мындай искусство кереметин куруу үчүн кантип гармонияда иштөөгө жетишишкен?

- Курулуп башталган бир термит уясын башталыш этабында ортосунан экиге бөлүп коюп, кийин кайра бириктирсеңиз, бүт өтмөлөрдүн, каналдардын жана жолдордун бир-бирине дал келгенин көрөсүз. Бул кереметтүү көрүнүштү кантип түшүндүрүүгө болот?

Бул жерден мындай жыйынтык чыгат: Аллах жараткан жандыктарын теңдешсиз жана өрнөксүз жараткан жана бир эле термит уясы дагы адамдын Аллахты түшүнүшүнө жана бүт нерсени Аллахтын жараткандыгына ишенишине жетиштүү болот.

Тоңкулдак

Белгилүү болгондой, тоңкулдактар уяларын тумшуктары менен уруп тешкен дарак оюктарына курушат. Бул көп адамдар үчүн көнүмүш бир нерсе болушу мүмкүн. Бирок көп адамдар бул жандыктар баштары менен ушунчалык катуу соккуларды урганына карабастан, кантип мээлерине кан куюлуп кетпейт деп ойлонбойт. Себеби тоңкулдактын кылган иши бир адамдын дубалга башы менен мык кагышына окшошот. Адам муну кылганга аракет кылса, албетте, алгач мээси чайкалып, анан мээсине кан куюлат. Бирок бир тоңкулдак катуу бир даракты 2,10 секунддан 2,69 секундага чейин 38-43 сокку менен ойо алат жана өзү мындан эч нерсе болбойт.²²

Эч нерсе болбойт, себеби тоңкулдактын баш түзүлүшү бул ишке ылайыктуу жаратылган. Тоңкулдактын башы соккунун күчүн азайтуучу жана сиңирүүчү бир «суспензия (асма)» системасына ээ.

Тумшукка жана астыңкы жаак муунуна уланган кээ бир баш булчуңдары менен маңдайы ушунчалык күчтүү түзүлүштө болгондуктан, бул касиеттер чокулоо учурунда тартылуу күчүнүн жана басымдын натыйжасында соккуларды өз убагында жеңилдете алышат.²³

Эсеп менен тартип ушуну менен эле чектелбейт. Жашаш үчүн атайын карагайды тандаган тоңкулдактар бир даракты тешип баштаардан мурда алгач ал дарактын жашын карашат жана 100 жаштан өткөндөрдү тандашат. Себеби 100 жаштан өткөн карагайлар тулку бойлорун орогон катуу жана калың кабыктарынын жумшарышына себеп болгон бир ооруга чалдыгышат. Сиз балким эми гана уккан, илим жакынкы жылдары гана ачкан бул маалыматты тоңкулдактар кылымдардан бери билишет.

Тоңкулдактардын карагайларды тандашынын себеби бир эле ушунда эмес. Тоңкулдактар уяларынын четтерине чуңкурлар казышат. Башында эмне ишке жараары түшүнүксүз болгон бул чуңкурлардын кийинчерээк өтө чоң бир коркунучтан аларды сактаары белгилүү болду. Убакыттын өтүшү менен карагайлардан аккан жабышчаак желим бул чуңкурларды толтурат жана натыйжада тоңкулдактардын уяларынын айланасы алардын эң негизги душманы болгон жыландардан сактай турган бир көлмө менен тосулуп калат.

Тоңкулдактардын дагы бир өзгөчөлүгү; тилдери дарактардагы кумурска тешиктерине кире ала тургандай ичке, ал жерде жашаган кумурскаларды чогулта ала тургандай жабышкак болот. Мындан тышкары, тилдеринин кумурскалардын денелериндеги кислотанын аларга зыян тийгизишине бөгөт боло турган түзүлүштө болушу да алардын кемчиликсиз жаратылгандыгынын бир көрсөткүчү.²⁴

Жогорудагы ар бир абзацта ар кандай өзгөчөлүгү каралган тоңкулдактар бүт өзгөчөлүктөрү менен «жаратылгандыгын» далилдешет. Себеби тоңкулдактар эволюция теориясы айткандай кокустуктар менен келип чыккан болгондо, мынчалык укмуш шайкештиктеги өзгөчөлүктөргө жете албай туруп өлүшмөк жана тукум курут болушмак. Бирок Аллах тарабынан жашай турган жашоосуна ылайыктуу бир тартипте жаратылгандыктан, бүт керектүү өзгөчөлүктөрү менен жашап башташкан.

Камуфляж

Жаныбарлардагы коргонуу тактикаларынын бири – бул камуфляж. Кээ бир жаныбарлар жашаган чөйрөсүнө өтө ылайыктуу жаратылган дене түзүлүштөрү менен өзгөчө коргоого алынышкан. Андай жандыктардын денелери жашаган чөйрөсүнө ушунчалык төп келгендиктен, сүрөттөн караганыңызда кээ бирлеринин өсүмдүккө же жаныбарга тиешелүү экенин түшүнүү же ал жерде турган жаныбарды айырмалай алуу дээрлик мүмкүн болбой калат.

Кийинки беттерде каралгандай, бир коңуз түрүнүн жалбыракка укмуш окшошушу душмандарынын аны байкабай калышына себеп болот. Албетте, ал кичинекей жандык коргонуу максатында өз денесин жалбыракка окшотуп алган эмес. Ал тургай, жалбыракка окшошкону үчүн коргоноорун да билбей болушу керек. Бирок камуфляж ушунчалык усталык менен жасалгандыктан, анын атайын жаратылган бир коргонуу тактикасы экени апачык көрүнүп турат.

Жасалма көздөр

Жаныбарлар ааламында бир адамдын оюна да келбей турган кызыктуу коргонуу ыкмалары бар. Мындай ыкмалардын бири – жасалма көздөр. Ар кандай көпөлөк, курт жана балык түрлөрү жасалма көздөрү аркылуу душмандарын өздөрүнүн «коркунучтуу» экенине ынандырышат.

Сүрөттөрдө берилген көпөлөктөр коркунуч туулганын сезээр замат канаттарын ачышат жана эки канатында тең душмандарын өтө чоочута турган бир жуп көз пайда болот. Ал көпөлөктөрдүн бирин жеш үчүн келген канаттуу болсо кокус чыга калган ал көздөргө өтө таң калып артка качат.

Ойлоп көрөлү: өтө реалдуу мындай көз сүрөттөрү кокустан пайда болушу мүмкүнбү? Болгондо да, бул көпөлөк канаттарын ачканда бир жуп чоочута турган көздүн пайда болоорун жана ал сүрөттүн душманын коркутаарын кайдан билет? Көпөлөк канаттарындагы бул сүрөттү көрүп, анан ал сүрөттүн чоочута турган сүрөт экенин түшүнүп, бир коркунуч убагында колдонсом болот экен деп чечиши мүмкүнбү? Албетте, мынчалык ынандыралык бир сүрөт кокустан пайда болбойт, жаратылган гана болушу мүмкүн. Мындан тышкары, албетте көпөлөк өз канаттарындагы сүрөттөн кабардар, аны бир коргонуу тактикасы катары өзү ойлоп тапкан дегенге да такыр болбойт. Көпөлөктү жараткан Аллах анын денесинде ушундай бир сүрөт жаратып, ага коркунуч учурунда бул сүрөттү колдоно турган инстинкти да илхам кылган.

Уруктагы сыр

Миңдеген түрдүү өсүмдүктөрдүн арасынан кандайдыр бир апельсин дарагын карайлы. Дарак, белгилүү болгондой, топуракка ташталган бир уруктан чыгат. Урук кичинекей (бир сантиметр куб да чыкпаган) бир нерсе; бирок кандай болоору белгисиз ал уруктун ичинен кыска убакыт ичинде бою 4-5 метр жана салмагы жүздөгөн килограмм болгон бир дарак пайда болот. Уруктун өзүнө салыштырмалуу өтө чоң көлөмдөгү даракты жасоодо колдонгон жалгыз материалы болсо – бул ичине көмүлгөн топурак.

Бирок урук дарак жасоону кайдан билет? Кантип топурактын ичиндеги материалдарды бир-биринен айырмалап, керектүүлөрүн алып, бир даракты жасоо үчүн аларды колдонууга «акылы жетет»? Чыгарган дарагынын кандай формада жана түзүлүштө болушу керек экенин кантип болжой алат? Бул акыркы суроо өтө маанилүү. Уруктан кандайдыр бир тактай өсүп чыкпайт себеби. Урук ичинде тамырлар жайгашкан, топурактагы заттарды сиңирүү үчүн керектүү тамырлары бар жана үстүңкү бөлүгү бутактарга бөлүнгөн өтө мыкты долбоорлонгон бир жандуу зат чыгарат. Адам дагы жакшы бир дарак сүрөтүн тартуу керек болгондо кыйналат; дарактын тамырларындагы жана бутактарындагы майда-бараттарды тартуу оор иш, себеби. Ал эми урук болсо сүрөт тартуу мындай турсун, өтө комплекстүү даракты топурактагы материалдарды колдонуп, нөлдөн жасап чыгат.

Демек, урук өтө акылдуу, ал тургай, бизден да акылдуураак бир нерсе деген жыйынтыкка барабыз. Тагыраак айтканда, уруктун ичинде өтө таң калтыралык бир акылдын жашырылганын түшүнөбүз. Бул акыл жана дарак пайда болушу үчүн керектүү маалымат урукка кайдан, кантип келген? Кантип

кичинекей бир урук бир компьютер дискиндей болуп маалыматтарды сактай алат? Компьютер дисктери акылдуу, илимдүү адамдар тарабынан өндүрүлөт, алардагы маалыматтар да адамдар тарабынан даярдалып ичтерине жазылат. Урук да ушундай; Аллах тарабынан дарак жасай ала турган жөндөмдө жаратылган. Топуракка ташталган ар бир урук Аллахтын илими менен курчалган; Анын илими менен чоңойот. Бир аятта бул чындык төмөнкүчө кабар берилет:

Кайыптын ачыктары Анын Кабатында, Андан башка эч ким кайыпты билбейт. Кургактыкта жана деңиздеги бүт нерсени Ал билет. Анын кабары болбостон, бир жалбырак да түшпөйт; кара жер койнундагы бир даана дан болсун, бардык суулуу же кургак нерселер болсун (бардыгынын кабары) Анык китепте бар. (Энъам Сүрөсү, 59)

Урукту жараткан да, топурактын ичине түшкөндө аны жарып ичинен жаңы бир өсүмдүктү чыгарган да Аллах. Башка бир аятта бул жөнүндө мындай деп айтылат:

Данекти жана урукту жаруучу – бул шексиз Аллах. Ал тирүүнү өлүүдөн чыгарат, өлүүнү болсо тирүүдөн чыгарат. Мына Аллах ушул. Андай болсо кантип бурулуп кетүүдөсүңөр? (Энъам Сүрөсү, 95)

Башталгыч класстарда дээрлик бүт окуучуларга жасатылган белгилүү бир «эксперимент» бар: бала бир табактын ичине пахта толтуруп, ал пахталарды сууландырат жана араларына бир канча кургак фасоль же нокот таштайт. Бир канча күн өткөндө пахтанын ичиндеги уруктардын өнүп баштаганын көрөт. Бул негизи өтө таң калаарлык нерсе жана көп балдар муну көргөндө таң калат. Себеби пахтанын ичине салынган нокоттор же фасольдор канчалаган ай бою же канчалаган жыл бою бир каптын ичинде кургак бойдон турган, эч тирүүлүктүн белгиси жок нерселер болот. Бирок көп убакыттан бери турган бул катуу нерселерди нымдуу пахтанын ичине салганда бир заматта жан кирип, жаңы, жапжашыл бутактар өсүп чыгып баштайт. Бул уруктардын ылайыктуу шартка түшкөндө өнө турган кылып жаратылганы анык жана мүмкүнчүлүк болоор замат бул милдетти орундатышат. «Данекти жана урукту жаруучу – бул шексиз Аллах» деген аят бул кереметтүү окуянын сырын түшүндүрөт. Башка бир аятта болсо мындай деп айтылган:

Ал асмандан суу түшүрөт. Муну менен бүт нерсенин өсүмдүгүн өстүрөт, андан көгөргөн өсүмдүктөрдү, алардан болсо тизилген дандарды чыгаруудабыз. Жана курма дарагынын бүчүрүнөн да жерге самсаалаган бутакчалар, - бири-бирине окшогон жана окшобогон – жүзүмдөрдөн, зайтундан жана анардан бакчалар (кылуудабыз). Мөмөсүнө, түшүм бергенде жана жетилгенде бир карап көргүлө. Эч күмөнсүз, ыйман келтире турган бир коом үчүн мында чындыгында аяттар бар. (Энъам Сүрөсү, 99)

Аятта бизге түшүм бергенде жана жетилгенде Аллах топурактан чыгарган уруктардын мөмөлөрүнө карашыбыз буйрулууда. Чындап эле уруктун топурактан чыгышындай эле, мөмөнүн пайда болушу да кереметтүү кубулуш.

Топурактан сонун даамдын чыгарылышы

Уруктун ичинде пайда боло турган дарактын формасы менен түзүлүшү жөнүндө маалыматтын камтылганын айткан элек. Мындан да кызыгы урукта дарак өндүрө турган мөмөнүн маалыматтары да бар. Мөмө болсо өзүнчө бир керемет.

Мөмөнүн эң негизги өзгөчөлүгү, анын даамы адамга өтө жагат жана адамдын ден-соолугуна абдан пайдалуу. Ар бир мөмөнүн өзгөчө даамы жана жыты бар. Мындан тышкары, баарынын түстөрү өтө кооз жана жагымдуу. Ошондой эле, бүт мөмөлөр кемчиликсиз бир «пакет» менен оролгон; мандарин, апельсин же банан, баары өтө кооз жана аарчылышы оңой пакеттерге ээ.

Бирок негизи эч бир мөмө мындай болууга мажбур эмес. Мисалы, апельсин өтө ачуу болушу мүмкүн эле. Же даамы ушундай сонун болмок, бирок жыты өтө жаман болушу мүмкүн эле. Түсү да ылай өңүндө болушу мүмкүн эле. Бирок мөмөлөрдүн баарынын даамы жана жыты эң сонун. Эң кызыгы, даамы менен жытын топурактан алган заттардан чыгарышат. Топурактын болсо жыты жакшы эмес, даамы болсо жаман. Дарак ошол ылайдын арасынан өзүнө керектүү заттарды соруп, аларды химиялык процесстерден өткөрүп, сонун даам жана жыттарды чыгарышат.

Бул жерде дагы бир жагдай бар: дарак жакшы жыт жана даам жасайт деп жатабыз, бирок негизи бул кубулуш өтө комплекстүү. Себеби «жакшы жыт» же «жакшы даам» сыяктуу түшүнүктөр адамга тиешелүү түшүнүктөр жана дарак өзү бир даам же жыттын жакшы же жаман экенин биле албайт. Муну билиши үчүн адамдын сулуулук түшүнүктөрүн билиши керек болот. Адамдын эмнеден ырахат алаарын, кандай даамды жактыраарын, тил түзүлүшүнүн кандай экенин изилдеп чыгышы зарыл. Буларды аныктаган соң болсо, жогоруда айтылган ишти жасайт, б.а. ылайлардын арасынан чогулткан заттары менен кереметтүү бир химия кубулушун жасайт.

Дарактын кереметтүү жөндөмү жыт, даам же түс менен эле чектелбейт. Бул жыгач бөлүгү адам денесинин кайсы витаминдерге муктаж экенин да билет жана аларды өндүргөн мөмөсүнүн ичине кошот. Ал тургай, витаминдерди кошуунун мезгилдерге жараша жөнгө салынганын көрөбүз: кыш айларында мөмө берген апельсин, мандарин, грейпфрут сыяктуу мөмө түрлөрү жай мезгилдерине салыштырмалуу бир топ көп С витаминин камтыйт. Максат – кыштын суугунда адамга керектүү С витамини жетишсиздигин канааттандыруу.

Эми булар жөнүндө ой жүгүртөлү. Булардын баары кантип жана эмне үчүн болот? Кантип бир жыгачтан турган дарак жакшы даам жана жакшы жыт өндүрөт? Кантип адамдын жактырган нерселерин, кооздук түшүнүгүн, витамин муктаждыктарын билет жана ошого карап бир түшүм чыгарат?

Дарактын кылгандарын жасалма жол менен алууга аракет кылсак, өтө көп аракет кылышыбыз керек болот. Эң биринчиден, дарак өндүргөн даамды өндүрүү мүмкүн эмес; дүйнөдө топурактан мөмө жасаган бир аппарат али ойлоп табыла элек. Жытты гана ала алышыбыз мүмкүн. Алдыңкы технологиялуу бир лабораторияда көпкө созулган процесстер натыйжасында бир мөмөнүн жытын ала алабыз. Атырлар ушундай ыкма менен жасалат. Бирок атырлар да негизи толугу менен жасалма болбойт; бүт атырлар көптөгөн жыты сонун өсүмдүктөрдүн маңыздарынан пайдаланып жасалат. Кыскасы, адамзат колундагы

бүт акылы жана технологиясы менен, өсүмдүктөрдөгү же дарактардагы сонун жытты алуу жөндөмүнө ээ эмес.

Ошондуктан бир мөмө дарагында же кандайдыр бир өсүмдүктө адамзат жете албаганчалык жогору бир акыл, маалымат жана технология бар. Мындай таң калыштуу жагдайдын бир гана түшүндүрмөсү бар: дарак кемчиликсиз жана улуу акыл, чексиз илим жана жөндөмдүүлүк ээси бир Жаратуучу тарабынан атайын долбоорлонгон. Максаты – адамдарга мөмө берүү, жана бул оор ишти тарыхтын башынан бери чоң ийгилик менен орунлатып келүүдө. Даамы жаман, күрөң түстөгү топурактын ичинен дүйнөнүн эң даамдуу жана сонун жыттуу тамактарын чыгарат. Себеби Аллах аны ошол жумуш үчүн жараткан. Куранда бул жөнүндө мындай деп айтылат:

Өлүк топурак алар үчүн бир аят (белги); Биз аны тирилттик, андан уруктарды чыгардык, ошентип андан жеп жатышат. Биз ал жерде курмалардан жана жүзүмдөрдөн бакчалар өстүрдүк жана ичтеринде булактар чыгардык. Анын түшүмдөрүнөн жана өз колдору менен жасагандарынан жеши үчүн. Дагы эле шүгүр кылышпайбы? (Йасин Сүрөсү, 33-35)

Башка бир аятта болсо мындай деп айтылат:

Жана асмандан куттуу (береке жана мээримге толо) суу түшүрдүк; ошентип аны менен бакчалар жана жыйнап алына турган дандарды өстүрдүк. Жана бир-бири үстүнө тизилген бүчүрлөргө толо бийик курма дарактарды дагы. Кулдарга ырыскы болушу үчүн. Жана аны менен (ал суу менен) өлүү бир шаарды тирилттик. (Өлүмдөн кийин) тирилүү да мына ушундай болот. (Каф Сүрөсү, 9-11)

Белгилүү болгондой, атеисттер табияттагы бүт жандыктарды эволюция теориясы менен түшүндүрүүгө аракет кылышат. Бир эволюционисттен дарактар кантип мындай акыл менен жөндөмгө жетишишкен, эмне үчүн адамдарга азык өндүрүшөт деп сурасаңыз, сизге «кокустан ушундай болуп калган» деген жоопту гана беришет. Бирок кокустук деш бир тантыктык гана. Эч кандай кокустук адамдын даам түшүнүгүн биле албайт, эч бир кокустук адамга жаккан жыттарды жасай албайт. Эч бир кокустук адам денесине мезгилдерге жараша витамин берүүнү жөнгө сала албайт.

Кокустуктар дайыма ката жана башаламандык пайда кылат. Буга бир мисал келтирели. Кокустан жакшы бир жыт алуу үчүн бир эксперимент жасап жатасыз дейли. Чоң бир идиштин ичин топуракка толтуралы. Ал топуракка табияттагы ар кандай «материалдардан» кошолу; жаныбар калдыктары, өсүмдүк бөлүктөрү сыяктуу. Анын үстүнө ар кандай химиялык кошулмаларды куялы. Идишти жаап күтөлү. Бир канча күндөн соң идишти ачканыңызда сөзсүз өмүрүнүздөгү эң жаман жыттардын бирине туш болосуз. Бул эксперименттин канча түрдүү версиясын кылып көрбөнүз, баары бир бир-биринен жаман жыттарды аласыз.

Сулуулук, кооздук жана тазалык өзүнөн-өзү пайда болбойт. Бир акыл аркылуу гана пайда болот, атайын жасалышы керек.

Мунун бул тарабын да ойлоп көрөлү; эгер бүт азыктар дал биз каалагандай болуп, бирок тамак сиңирүү системабыз «кокустан» келип чыккан болгондо, анда да өтө кыйналып жашамакпыз.

«Кокустан» пайда болгон бир тилдин даам сезүү өзгөчөлүгү болмок эмес жана биз эң даамдуу тамакты жеген менен жыгач кемирүүнүн арасында эч кандай айырма сезмек эмеспиз.

Жегендерибиздин баары жана алардын даамын сездирген денебиз Аллах тарабынан атайын максаттуу жаратылган. Аллахтын ысымдарынын бири – «Раззак», б.а. ырыскы берүүчү, жана баары кемчиликсиз жаратылган бүт ырыскыларды бизге Ал берет. Бул үчүн адамдын эмне кылышы керек экени Куранда мындай деп белгиленет:

... Раббинердин ырыскысынан жегиле жана Ага шүгүр кылгыла... (Саба Сүрөсү, 15)

Лотос гүлдөрү

Топурактын бетиндеги кичинекей гүлдөр укмуш сонун болгону менен, адамдар көбүнчө кадыресе нерседей көрүшөт. Адамдардын ал гүлдөрдөгү жаратуу кереметтерин түшүнүшүнө болсо аларды күн сайын, бүт тарапта көрүүдөн келип чыккан бир көнүмүштүк гана тоскоол болот. Ошондуктан такыр башка бир жерде, такыр башка шарттарда өскөн жана такыр башка көлөмдөгү гүлдөр «көнүмүштүк көз айнегисиз» кабыл алынгандыктан, Аллахтын бар экенин түшүнүүгө жакшыраак көмөкчү болот.

Амазонка дарыясынын түбүн каптаган балчыкта өскөн амазонка лотостору адамдардагы «көнүмүштүк көз айнегин» алып сала турган өзгөчөлүктө. Себеби адамдар көнгөн, күн сайын күбө болгон абалда эмес, такыр башка жашоо күрөшү менен өмүрүн улантышат.

Бул гүлдөр Амазонка дарыясынын түбүндөгү саздактын ичинде чоңоюп башташат жана кийинчерээк дарыянын бетин көздөй узарышат. Максаты – жашаш үчүн керектүү жарыкка жетүү. Суунун бетине чыкканда болсо чоңоюуну токтотуп, ал жерде үстү тикендүү тоголок бүчүрлөрдү пайда кылышат. Бүчүрлөр бир канча саатка созулган кыска убакыт ичинде бойу дээрлик эки метрге жеткен чоң жалбырактарга айланышат. Канчалык көп жалбырак менен дарыянын үстүн каптаса, ошончолук көп күн нурунан пайдалана алаарын «билген» лотостор натыйжада күн нурунан болушунча пайдаланып, фотосинтез жасоо мүмкүнчүлүгүнө жетишишет. Антпесе, дарыянын түбүндөгү күн нуру жетишсиздиги себебинен өмүрлөрүн уланта албашын «билишет». Бир өсүмдүктүн ушунчалык «акылдуу» тактика колдонушу, албетте, ойлондурарлык.

Бирок күн нуру эле болсо амазонка лотостору үчүн баары түгөл болуп калбайт. Алар кычкылтекке да муктаж; тамырлары жайгашкан ылай жерде болсо аларга керектүү кычкылтектин жок экени анык. Мына ушул себептен лотостор тамырларынан чыккан саптарды жогору, жалбырактары турган суу бетин көздөй созушат. Кээде бойу 11 метрге чейин жеткен ал саптар жалбырактарга уланышып, жалбырак менен тамырдын арасында кычкылтек ташуучу бир канал кызматын аткарышат.²⁵

Бир дарыянын тереңинде жаңы жашап баштаган бүчүр күн нуруна жана кычкылтекке муктаж экенин, аларсыз жашай албашын, ага керектүү нерселердин суунун бетинде бар экенин кайдан билет? Жаңы жашап баштаган бир жандык суунун бүткөн жерин да, күндүн бар экенин да, кычкылтектин бар экенин да билбейт.

Ошондуктан эволюционисттердин логикасы менен карасак, бул өсүмдүктөр качан эле айланасындагы шарттардан жеңилип, тукум курут болушу керек эле. Бирок лотостор укмуш өзгөчөлүктөрү менен бүгүн алдыбызда турат.

Амазонка лотосторунун кереметтүү жашоо күрөшү суунун бетиндеги күн нуруна жана кычкылтекке жеткен соң да уланат. Чоң жалбырактары сууга толуп чөкпөшү үчүн четтерин жогору көздөй ийишет.

Бул чаралары аркылуу өмүрлөрүн уланта алышат, бирок урпагы уланышы үчүн көбүрөөк нерсе талап кылынаарын билишет. Чаңчаларын башка бир лотоско жеткире турган бир жандыкка муктаж болушат; алар болсо – кынканаттуу коңуздар. Себеби кынканаттуулар ак түстү өтө жактыра турган кылып жаратылышкан. Ошондуктан конуу үчүн амазонка дарыясынын ошончо жагымдуу гүлүнүн арасынан аппак лотосторду тандашат. Амазонка лотостору урпагын уланта турган бул коноктору келгенде, бүт жалбырактарын жаап, качпашы үчүн аларды камашат жана аларга чаңчасынын болушунча беришет. Аларды кийинки түнгө чейин камаган соң эркин койо беришет жана ал чаңчаларды кайра өздөрүнө алып келбеши үчүн түстөрүн өзгөртүшөт. Аппак кооз лотостор эми кызгылт түскө айланып амазонка дарыясын кооздоп башташат.

Эч күмөнсүз, бүт бул кемчиликсиз жана кылдат эсептелген пландар эч нерседен кабарсыз бир бүчүрдүн чыгармасы эмес, аны жараткан Аллахтын акылынын чыгармасы. Бул жерде кыскача айтып берүүгө аракет кылынган бүт бул майда-бараттар ааламдагы бүт нерселер сыяктуу, өсүмдүктөрдүн да улуу акылдуу жана кудуреттүү Аллах тарабынан жаратылганын көрсөтүүдө.

Шамал кокустан бир учак жасай алабы?

Белгилүү физик Сэр Фред Хойлдун жашоонун башталышы жөнүндө өтө терең маанилүү бир салыштыруусу бар. Хойл «Акылдуу аалам» (The Intelligent Universe) аттуу китебинде жашоону кокустуктар натыйжасында келип чыккан деген эволюция теориясы жөнүндө мындай дейт:

Жашоонун башталышы жөнүндөгү сценарийди мындайча элестетүүгө болот: бир бороондун Боинг учак заводунун жанында жайгашкан запас тетиктер кампасындагы материалдарды асманга сапырып, кокустан бир Боинг-747 учагын пайда кылышына окшошот.²⁶

Фред Хойлдун бул салыштыруусунун, албетте, мааниси терең. Бул жерге чейин каралган бүт мисалдардан да түшүнүктүү болгондой, жашоонун пайда болушу да, азыркы ичиндеги системалардын кемчиликсиздиги да булардын баарын жараткан улуу бир кудуретти издешибизге себеп болот. Себеби бир бороон кокустуктар натыйжасында бир учакты пайда кыла албаган сыяктуу эле, ааламдын – башкача ысымдар тагылса да- плансыз кубулуштар аркылуу пайда болушу жана болгондо да, анын ичинде өтө комплекстүү түзүлүштөрдүн пайда болуп калышы мүмкүн эмес. Мындан да маанилүүсү, аалам бир учакка эч салыштыргыс, сансыз детальдарга толо.

Бул бөлүмдө айтылган бүт маалыматтар бизге жакын чөйрөбүздөгү жана алыс космостогу кемчиликсиз пландын далилдерин көрсөттү. Мындай эч четке кагылгыс, апачык далилдерди акылы жана абийири менен анализ кылган бир адам бир гана жыйынтыкка барат:

Ааламда кокустукка орун жок, бүт аалам ичиндеги майда-бараттары менен бирге ЖАРАТЫЛГАН.
Жана бул кемчиликсиз тартипти жараткан АЛЛАХ чексиз кудуреттүү жана чексиз илимдүү.

ИЛИМПОЗДОР АЛЛАХТЫН ДАЛИЛДЕРИН ТАСТЫКТАШУУДА

Китептин буга чейинки беттеринде каралган маалыматтар ааламдын илим тарабынан ачылган өзгөчөлүктөрүнүн Аллахтын бар экендигине ишарат кылаарын көрсөттү. Илим аркылуу мындай тыянакка барабыз: ааламдын бир Жаратуучусу бар жана ал Жаратуучу өтө кудуреттүү, акылы, илими Улук Аллах. Аллахты туура таанууда бизге дин жол көрсөтөт. Ошондуктан илимди дин кабар берген чындыктарды тагыраак көрүү жана изилдөө үчүн колдонула турган бир ыкма деп атоого болот. Бирок бүгүнкү күндө илимпоз аты менен чыккан адамдардын бир бөлүгү өтө чоң жаңылыштыкта. Алардын ою боюнча, илимий ачылыштар Аллахтын жаратканын көрсөтпөйт. Тескерисинче, илимий маалыматтарга таянып Улуу Аллахтын бар экенине жетүүгө болбойт дешип, атеисттик илим түшүнүгүн чыгарышкан. Ошондуктан илим менен дин бир-бирине карама-каршы келген эки маалымат булагы деген жаңылыш пикирге кабылышкан.

Негизи мындай атеисттик илим түшүнүгү адамзат тарыхында өтө жаңы. Бир канча кылым мурдага чейин илим менен дин карама-каршы келет деген ой эч болгон эмес, илим Аллахтын бар экенин далилдеген бир ыкма деп кабыл алынып келген. Атеисттик илим түшүнүгү болсо 18- жана 19-кылымдагы материалисттик жана позитивисттик философиялардын илим дүйнөсүнө эгемендик кылышы натыйжасында өнүктү.

Өзгөчө 1859-жылы Чарльз Дарвиндин эволюция теориясын чыгарышы менен материалисттик дүйнө көз-карашындагы чөйрөлөр бул теорияны динге каршы бир альтернатива катары көрүп, идеологиялык жактан жактап башташты. Себеби эволюция теориясы жашоону Аллах тарабынан жаратылган эмес, кокустан пайда болгон деп чыккан. Ошентип эволюция теориясына таянып дин илимге карама-каршы келет деп чыгышты. Англис изилдөөчүлөр Майкл Бейджент, Ричард Лей, Генри Линкольн бул жөнүндө мындай дешет:

Дарвинден бир жарым кылым мурда илим динден бөлөк эмес эле; тескерисинче анын бир бөлүгү эле жана түпкү максаты ага кызмат кылуу эле... Бирок Дарвиндин убагындагы илим ошол кезге чейин келген бул түшүнүктөн алыстатылды жана ага динге каршы абсолюттук бир атаандаш жана альтернативдүү бир түшүнүк деп аныктама берилди. Мындан кийин адамзат бул экөө арасында тандоо жасоого мажбурланып баштамак.²⁷

Дин менен илим арасындагы мындай ойлоп табылган бөлүүчүлүк, башында да айтылгандай, толугу менен идеологиялык максатта эле. Материализмге ыйман кылгандай жабышкан кээ бир илимпоздор ааламдын бир Жаратуучусу жок деген калпты өз ойлорунда далилдөө үчүн өздөрүнө шарт коюп алышкан жана бул багытта ар кандай жараксыз теорияларды чыгарышкан. Эволюция теориясы алардын эң белгилүүсү жана эң негизгиси эле. Ошондой эле, астрономияда да «стационардуу абал теориясы» же

«хаос теориясы» сыяктуу теориялар чыгарылды. Бирок илим өзү, мурдакы бөлүмдөрдө да каралгандай, Жаратуучунун бар экенин четке каккан мындай теорияларды бир-бирден кыйратты.

Учурда бул теорияларды дагы эле жактап, атеизмде көшөргөн илимпоздор – бул өздөрүнө Аллахка ишенбейм деп шарт коюп алган, догматик жана фанат кишилер. Белгилүү англис зоолог жана эволюционист Д. М. С. Уотсон өзүнүн жана башка кесиптештеринин эволюцияны эмне үчүн кабыл алганын айтып берип жатып бул догматизмди мындайча мойнуна алат:

Эволюция теориясынын кеңири кабыл алынган бир теория болушунун себеби – бул теорияны далилдей турган жетиштүү далилдин болушу эмес, экинчи альтернативанын, б.а. табият-үстү жаратылуунун толугу менен кабыл алынгыс болушу.²⁸

Уотсон «табият-үстү жаратылуу» деп Аллахтын жаратуусун айтып жатат. Бул илимпоз, көрүнүп тургандай, муну өз оюнда «кабыл алынгыс» көрүп жатат. Эмне үчүн? Илим ошондой дегени үчүнбү? Жок, тескерисинче илим жаратылуунун тууралыгын далилдөөдө. Уотсондун муну «кабыл алынгыс» деп эсептешинин себеби, ал өзүнө Аллахтын бар экенин жокко чыгаруу шартын коюп алган. Башка бүт эволюционисттер да ушундай абалда.

Эволюционисттер илимге эмес, материалисттик философияга көз-каранды жана илимди да ушул философияга туура келтирүү үчүн бурмалашат. Гарвард университетинен белгилүү бир генетик жана ачык сөздүү бир эволюционист Ричард Левонтин бул чындыкты төмөнкүчө мойнуна алат:

Биздин материализмге бир ишенимибиз бар, «априори» (алдын-ала кабыл алынган, туура деп эсептелген) бир ишеним, бул. Бизди дүйнөнү материалисттик түшүндүрүүгө мажбурлаган нерсе – илимдин ыкмалары жана эрежелери эмес. Тескерисинче, материализмге болгон априори көз-карандылыгыбыз себебинен дүйнөнү материалисттик көз-караш менен түшүндүргөн изилдөө ыкмаларын жана түшүнүктөрдү ойлоп чыгарабыз. Материализм абсолюттук чындык болгондуктан, Кудай жараткан деген бир түшүндүрмөнүн сахнага киришине уруксат бере албайбыз.²⁹

Анткен менен, бул догматик материалист топко каршы тарыхта болуп келгендей учурда да Аллахтын бар экенин тастыктаган, ал тургай, илимди Аллахты таануунун бир жолу катары көргөн илимпоздор бар. Өзгөчө АКШда барган сайын күчөгөн "Creationism" (Жашоонун жаратылганын жактаган) агым бүт жандыктарды улуу кудуреттүү Раббибиз Аллахтын жаратканын илимий далилдер менен көрсөтүшүүдө.

Бул болсо бизге илим менен диндин бир-бирине карама-каршы келген эки маалымат булагы эмес экенин, тескерисинче илимдин дин тарабынан берилген абсолюттук чындыктарды тастыктаган бир ыкма экенин көрсөтөт. Болгондо да, Ислам адамдарды илимге өзгөчө үндөп, ааламды изилдөөнүн Аллахтын жаратуусун түшүнүүнүн бир ыкмасы экенин кабар берет. Төмөнкү Куран аятында Аллах ушуга ишарат кылат:

Үстүлөрүндөгү асманга карашпайбы? Биз аны кандай курганыбызды жана аны кандай кооздогонубузду? Анын эч кандай жаракасы жок. Жерди болсо кандай төшөп-жайдык? Анда чайпалбас тоолор жайгаштырдык жана анда «көздүн жоосун алуучу жана көз кубандыруучу» ар бир жуптан канчалаган өсүмдүктөрдү өстүрдүк. Жана асмандан куттуу (береке жана мээримге толо) суу түшүрдүк; ошентип аны менен бакчалар жана өнө турган

уруктарды өстүрдүк. Жана бир-бири үстүнө тизилген бүчүр байлаган бийик курма дарактарын да. (Каф Сүрөсү, 6-7, 9-10)

Бул аяттардан да көрүнүп тургандай, Куранда дайыма адамдар ойлонууга, акыл жүгүртүүгө, жашап жаткан дүйнөсү жөнүндө бүт нерсени изилдөөгө чакырылат. Себеби илим динди колдойт, адамды караңгылыктан куткарып, жакшыраак түшүнүк менен ойлонууга түртөт; адамдын ой жүгүртүү дүйнөсүн кеңейтип, ааламда апачык көрүнүп турган Улуу Аллахтын жаратуу издерин түшүнүшүнө көмөкчү болот. Бул кылымдын эң улуу генийи деп кабыл алынган жана Аллахка ишенген Альберт Эйнштейн «Терең бир ыйманы жок чыныгы илимпозду элестете албайм. Муну мындайча сүрөттөөгө болот: динсиз бир илимге ишенүү мүмкүн эмес» деп илимдин динди колдоорун айткан.³⁰

Заманбап физиканын түзүүчүсү Макс Планк болсо мындай деген:

Кайсы тармакта болбосун, илим менен чындап алектенген ар бир адам илим ибадатканасынын эшигиндеги мындай жазууну окуйт: «ыйман кыл.» Ыйман (ишеним) илимпоздун сөзсүз болчу бир өзгөчөлүгү.³¹

Китепте бул жерге чейин каралгандар ааламдын жана жандыктардын пайда болушун кокустуктар менен түшүндүрүүгө болбой турганын апачык көрсөттү. Жасаган изилдөөлөрү менен илим дүйнөсүнө багыт берген көп илимпоз да бул улуу чындыкты тастыктаган жана дагы эле тастыктоодо. Себеби адамдар аалам жөнүндө канча көп нерсе үйрөнсө, андагы кемчиликсиз тартипке болгон таң калуусу ошончолук өсөт. Ар бир жаңы ачылган нерсе «Жаратылууну» толук колдоодо.

21-кылымга кирип жатканда заманбап физиктердин да көпчүлүгү Жаратуучунун бар экенин кабыл алууда. Дэвид Дарлинг мындай дейт:

Убакыт жок эле, космос жок эле. Зат менен энергия жок эле. Эч нерсе жок эле. Эң кичинекей бир чекит, бир боштук да жок эле. Ошол жоктуктан укмуш кичинекей бир кыймыл келип чыкты. Кичинекей бир титирөө. Кичинекей бир толкун, билинээр-билинбес бир бурганак. Бул космостук кутунун капкагы ачылып, астынан жаратылуу кереметинин бүчүрлөрү көрүндү.³²

Мындан тышкары, ар кандай көптөгөн илим тармагынын куруучуларынын дээрлик баарынын Аллахка жана ыйык китептерине ишенген кишилер болгону белгилүү. Тарыхтагы эң белгилүү физиктер арасында орун алган Ньютон, Фарадей, Кельвин жана Максвелл мындай илимпоздорго мисал.

Белгилүү физик Исаак Ньютон жашаган доордо илимпоздор дүйнөдөгү телолордун жана планеталардын кыймылдарын ар башка мыйзамдар менен түшүндүрүүгө болот деп ишенишкен. Ньютон болсо дүйнө менен космостун Жаратуучусунун жалгыз экенин, ошондуктан бир мыйзамдар менен түшүндүрүү керек экенин жактаган. Бул маанилүү көз-карашын китебинде мындай деп жазган:

Күндүн, планеталардын жана кометалардын бул кемчиликсиз системасы күчтүү жана акылдуу бир заттын контролу жана башкаруусу менен гана алга жүрүшү мүмкүн.³³

Көрүнүп тургандай, Ортоңку кылымдан бери физика, математика жана астрономия тармактарында изилдөөлөр жүргүзгөн жүздөгөн илимпоздор аалам жалгыз Жаратуучу тарабынан жаратылган деген

пикирде биригишип, баары бир жагдайга көңүл бурушкан. Физикалык астрономиянын түзүүчүсү жана Ыймандуу илимпоздордун сыр сөзү (пароль) болгон «Аллах жараткан бүт нерсесинде өзүн көрсөтөт» деген пикирди чыгарган биринчи илимпоз Йоханнес Кепплер китептеринин биринде Аллахка болгон чын жүрөктөн ишенимин төмөнкүдөй айткан:

Биз Аллахка муктаж, алсыз кулдар катары, өз акылыбызга жараша Аллахтын акылынын бийиктигин жана улуулугун көрүп, Ага моюн сунушубуз керек.³⁴

Термодинамиканы түзгөн улуу физик Уильям Томпсон (лорд Кельвин) болсо Аллахка ишенген бир христиан эле. Дарвиндин эволюция теориясына өтө каршы чыгып, бул теорияны толугу менен четке каккан. Өлүмүнөн кыска убакыт мурда болсо мындай деген:

Жашоонун келип чыгышын караганыбызда илим ал Улуу Кудуреттин бар экенин толук тастыктайт.³⁵

Оксфорд университетинин физика профессорлорунан Роберт Маттеус 1992-жылы жазган жана ДНК молекулаларынын Аллах тарабынан жаратылганын айткан китебинде ушул эле чындыкты мындайча айткан:

Бүт бул процесстер кемчиликсиз бир гармония менен бир клеткадан жандуу бир наристеге; андан соң кичинекей балага, аягында бойго жеткен бир адамга чейин уланат. Бүт бул кубулуштарды биологиянын бүт этаптарынан көрүлгөндөй керемет менен гана түшүндүрүүгө болот. Кантип ушунчалык кемчиликсиз жана комплекстүү бир организм ушунчалык жөнөкөй жана кичинекей бир клеткадан келип чыгышы мүмкүн? Кичинекей бир (i) тамгасынын үстүндөгү чекиттен да кичинекей бир клеткадан укмуш бир АДАМ жаратылат? Бул анык бир керемет.³⁶

Температура агымы жөнүндө сансыз изилдөөлөрдү жасап сыйлыктарды алган жана «механикалык жылуулук өткөргүчтүк теңдемесин» жана термодинамиканын биринчи мыйзамын тапкан Джеймс Джоуль илим жөнүндөгү ишенимин мындайча айткан:

Аллахтын талаптарын үйрөнгөн жана моюн сунган соң кийинки милдетибиз – Анын акылын, күчүн жана жакшылыгын кылган иштеринен түшүнүү. Табият мыйзамдарын билүү – бул Аллахты билүү.³⁷

Илимий методдун келип чыгышында маанилүү роль ойногон илимпоздордон Фрэнсис Бэкондун сөздөрү да анын Аллахка ишенгенин көрсөтөт:

Ката кетиришибизге бөгөт болуу үчүн таянуу керек болгон эки жол башчыбыз бар; биринчиси Аллахтын вахйи Ыйык Китеп, экинчиси болсо Аллахтын күчүн көрсөткөн жаратылгандар.³⁸

Жасалган ар бир жумуш аны жасагандын күчү менен жөндөмүн көрсөтөт; андай болсо булардын баары Аллахтын жумушу; жасаган заттын бүт нерсени жасай ала турган кудуретте экенин жана акылын көрсөтөт; дүйнө Аллахтын бир чыгармасы.³⁹

Ааламдын Аллах тарабынан жаратылганын кабыл алган жана өмүрлөрүндө ушул тарабы менен белгилүү болгон илимпоздордун бир бөлүгү төмөнкүлөр:

Роберт Бойль (азыркы химиянын атасы.)

Иона Уильям Петти (статистика жана заманбап экономика тармактарындагы эмгектери менен белгилүү.)

Майкл Фарадей (бүт замандардын эң улуу физиктеринин бири.)

Грегори Мендель (генетиканын атасы, генетика илиминдеги ачылыштары менен дарвинизмди жараксыз кылды.)

Луи Пастер (бактериологиянын эң алдыңкы ысмы, дарвинизмге каршы согуш ачкан.)

Джон Дальтон (атом теориясынын атасы.)

Блез Паскаль (эң белгилүү математиктерден.)

Джон Рэй (англис табият тарыхынын эң белгилүү ысмы.)

Николаус Стено (жер кабаттарын изилдеген белгилүү бир стратиграф.)

Карл Линней (биологиялык классификациянын атасы.)

Жорж Кювье (салыштырмалуу анатомия илимин ачкан.)

Мэтью Мори (океанографияны ачкан.)

Томас Андерсон (органикалык химия тармагында изилдөө жасаган биринчи кишилердин бири.)

Сэр Чарльз Белл (мээнин жана нерв системасынын картасын биринчи жолу сызган.)

Жан Анри Фабр (заманбап энтомологиянын негиздөөчүсү.)

Джон Амброс Флеминг (заманбап электр энергиясынын негиздөөчүсү.)

Джеймс Клерк Максвелл (жарыктын электромагниттик теориясын түзгөн киши.)

ИЛИМИЙ ЧЫНДЫКТАР ЖАНА КУРАН КЕРЕМЕТИ

Бийик китебибиз Курани Карим 14 кылым мурда Аллах тарабынан жер жүзүнө түшүрүлгөн. Куран бир илимий китеп эмес. Бирок ичинде бир катар илимий баяндар орун алган. Ал баяндар эч качан заманбап илимий ачылыштарга карама-каршы келген жок. Тескерисинче, 20-кылымдын технологиясы менен гана ачылган кээ бир чындыктарды 14 кылым мурда Улуу Аллах Куранда кабар берген. Бул болсо бизге Курандын Аллахтын бар экенин кабар берген эң негизги далилдердин бири экенин апачык көрсөтөт.

КУРАН КӨЗҮ МЕНЕН ААЛАМДЫ КАРОО

Ааламдын пайда болушу

Курани Керимде ааламдын жаратылуусу төмөнкүчө сүрөттөлөт:

Ал асмандарды жана жерди эч өрнөк албастан жараткан... (Эн'ям Сүрөсү, 101)

Куранда берилген бул маалымат азыркы илимий ачылыштарга толук дал келет. Учурда астрофизика «бүт аалам зат жана убакыт чен-өлчөмдөрү менен бирге, жоктуктан, чоң бир жарылуу менен пайда болгон» деген анык тыянакка жетти. «Чоң жарылуу», же өзүнүн аты менен «Big Bang» теориясы бүт ааламдын болжол менен 15 миллиард жыл мурда бир чекиттин жарылышы менен жоктуктан пайда болгонун далилдеди. Чоң жарылуу теориясы учурда ааламдын пайда болушу жана башталышы жөнүндө бүт илимий чөйрөлөр тарабынан орток кабыл алынган бирден бир илимий түшүндүрмө.

Чоң жарылуудан мурда зат деген нерсе болгон эмес. Зат, энергия, ал тургай, убакыт да болбогон, толугу менен метафизикалык деп сыпаттоого боло турган бир жоктук шартында зат, энергия жана убакыт жаратылган. Заманбап физика көрсөткөн бул улуу чындык Куранда бизге 1400 жыл мурдатан кабар берилет.

Астрономия илими өнүкпөгөн кезде, 14 кылым мурда түшүрүлгөн Курани Керимде ааламдын кеңейип баратканы төмөнкүчө айтылат:

Биз асманды «улуу бир күч менен» курдук жана албетте, Биз (аны) кеңейтүүчүбүз. (Зарият Сүрөсү, 47)

Аяттагы «асман» (сема) сөзү Курандын көп жеринде космос жана аалам маанисинде колдонулат. Бул жерде да ушул мааниде колдонулган. Б.а. Куранда ааламдын кеңейүүчү экени билдирилген. Кыргыз тилине «албетте, Биз кеңейтүүчүбүз (кеңейтебиз)» деп которулган арапча «инна ле мусиуне» сүйлөмүндөгү «мусиуне» сөзү «кеңейтүү» деген мааниге келген «эвсеа» этишинен чыккан. «Ле»

алдыңкы-мүчөсү болсо андан кийин келген ысым же сыпатка басым кошуп, «өтө көп» деген маанини кошот. Ошондуктан бул сүйлөм «Биз асманды же ааламды өтө көп кеңейтүүдөбүз» деген маанини билдирет.

Илимдин учурда жеткен тыянагы да Куранда айтылганга толук туура келет. 20-кылымдын баштарына чейин илим дүйнөсүндө «аалам стационардуу (туруктуу) бир түзүлүштө жана башталышы жок» деген көз-караш гана өкүмчүлүк кылып келген. Бирок учурдагы технология менен жасалган изилдөө, байкоолор жана эсептөөлөр ааламдын бир башталышы бар экенин жана тынымсыз «кеңейип баратканын» көрсөттү.

Орус физик Александр Фридман жана бельгиялык аалам таануучу (космолог) Жорж Леметр ушул кылымдын баштарында ааламдын тынымсыз кыймыл абалында экенин жана кеңейип баратканын теориялык жактан эсептеп чыгышты.

Бул чындык 1929-жылы байкоолор тарабынан да далилденди. Америкалык астроном Эдвин Хаббл ири телескобу менен асманды изилдеп жатып жылдыздар менен галактикалардын тынымсыз бир-биринен алыстап баратканын байкады. Бүт баары бир-биринен алыстап бараткан бир аалам болсо тынымсыз «кеңейип бараткан» бир аалам деген мааниге келет. Ааламдын кеңейип баратканы кийинки жылдардагы байкоолор менен да тастыкталды. Бирок бул чындык али эч бир адам биле электе, Куранда канчалаган кылым мурда айтылган эле. Себеби Куран бүт ааламдын жаратуучусу жана өкүмдары Улуу Аллахтын сөзү.

«Асмандар менен жердин» бир-биринен бөлүнүшү

Асмандардын жаратылышынан сөз кылган башка бир аят болсо мындай:

Ал каапырлар билишпейби, (башында) асмандар менен жер бири-бирине жабышкан (бириккен) болчу, Биз аларды бөлдүк жана бүт жандыктарды суудан жараттык. Дагы эле алар ишенишпейби (ыйман келтиришпейби)? (Анбия Сүрөсү, 30)

Аяттын «бири-бирине жабышкан (бириккен)» деп которулган «ратк» сөзү арапча сөздүктөрдө «бир-биринен бөлүнгүс абалда, бириккен» деген маанилерге келет. Б.а. толук бир бүтүндү түзгөн эки затты сыпаттоо үчүн ушул сөз колдонулат. Аятта айтылган «бөлдүк» сөзү болсо арапча «фатк» этиши; бул этиш «ратк» абалындагы бир затты жарып, бөлүп сыртка чыгышы деген мааниге келет. Мисалы, уруктун көгөрүп топурактан чыгышы арап тилинде ушул этиш менен айтылат.

Эми аятты кайра карайлы. Аятта асмандар менен жер бир-бирине бириккен, б.а. «ратк» абалында болгон бир абал айтылууда. Андан соң бул экөө «фатк» этиши менен бөлүнүшкөн. Б.а. бири экинчисин жарып сыртка чыккан. Чындап эле Чоң жарылуунун башталышын эстегенибизде, бир чекиттин ааламдын бүт затын камтып турганын көрөбүз. Б.а. бүт баары, ал тургай, али жаратыла элек «асмандар менен жер» дагы ошол чекиттин ичинде «ратк» абалында болгон. Андан соң ал чекит өтө катуу жарылып, ушундайча заттар «фатк» болушкан... Аяттагы сөздөрдү илимий ачылыштарга

салыштырганыбызда бир-бирине толук дал келээрин көрдүк. 14 кылым мурда кабар берилген бул ачылыштар илим тарабынан 20-кылымда гана табыла алды.

ОРБИТАЛАР

Куранда күн менен айдан сөз кылынып жатканда, ар биринин белгилүү бир орбитасы бар экени төмөнкүчө кабар берилет:

Түндү, күндүздү, күндү жана айды Ал жараткан; ар бири бир орбитада сүзүп жүрөт. (Анбия Сүрөсү, 33)

Бул аяттагы «сүзүү» сөзү арап тилинде «сабаха» деп айтылат жана күндүн космостогу кыймылын сүрөттөө үчүн колдонулган. Бул сөз күн космосто контролсуз жүрбөйт, өз огунда айланат жана айланганда белгилүү бир жол сызат деген мааниге келет. Күндүн бир жерде турбай, белгилүү бир орбитада баратканы башка бир аятта мындай деп билдирилет:

Күн да ал үчүн (белгиленип) коюлган бир ордун көздөй агып (сүзүп) баратат. Бул улуу жана кудуреттүү, даанышмандын буйругу. (Йасин Сүрөсү, 38)

Куранда айтылган бул чындыктар биздин доорубуздагы астрономиялык байкоолор менен гана белгилүү болду. Астрономия адистеринин эсептөөлөрү боюнча, күн Solar Apex деп аталган бир орбита менен Вега жылдызын көздөй саатына 720 миң километр ылдамдыкта баратат. Бул болжолдуу эсеп боюнча күндүн бир күндө 17 миллион 280 миң километр жол басып өткөнүн көрсөтөт. Күн менен бирге анын тартылуу системасынын ичиндеги бүт планеталар жана спутниктери да ушунча аралыкты басып өтүшөт. Мындан тышкары, ааламдагы бүт жылдыздар да ушуга окшош пландуу кыймылдашат. Бүт ааламдын орбиталар менен жабдылганы Куранда төмөнкүчө кабар берилген:

Кылдат жолдор жана орбиталар менен жабдылган асманга ант болсун. (Зарият Сүрөсү, 7)

Ааламдын биз көрө алган бөлүгүндө 100 миллиарддан ашык галактика бар жана кичинекей галактикаларда болжол менен бир миллиард, чоң галактикаларда болсо бир триллиондон ашык жылдыз болот. Ал жылдыздардын көпчүлүгүнүн планеталары, ал планеталардын болсо спутниктери бар. Бүт бул асман телолорунун өтө так эсептер менен белгиленген орбиталары бар. Жана миллиондогон жылдан бери баары өз орбитасында башкалар менен кемчиликсиз бир гармонияда жана тартипте сүзүп жүрөт. Мындан тышкары, көптөгөн кометалар да алар үчүн белгиленген орбитада сүзүп жүрүшөт. Ааламдагы орбиталар бир эле асман телолоруна тиешелүү эмес. Галактикалар да таң калаарлык ылдамдыкта пландуу жана эсептелген орбиталарда кыймылдашат. Бул кыймылдары учурунда эч бир асман телосу башкасы менен сүзүшүп кетпейт, жолдору кесилишпейт.

Албетте, Куран түшүрүлгөн кезде адамзатта бүгүнкүдөй космостун миллиондогон километр алыстарына чейин байкоо жүргүзө ала турган телескоптору, өнүккөн байкоо технологиялары, заманбап физика жана астрономия маалыматтары жок эле. Ошондуктан, космостун аятта айтылгандай, «кылдат жолдор жана орбиталар менен жабдылганын» ал доордо илимий жактан аныктоо мүмкүн эмес эле.

Бирок ошол кезде түшүрүлгөн Курани Керимде бул чындык бизге апачык кабар берилген; себеби Куран Аллахтын сөзү.

ЖЕРДИН ТОГОЛОКТУГУ

Асмандарды жана жерди акыйкат менен жаратты. Түндү күндүздүн үстүнө ороп-жабат, күндүздү болсо түндүн үстүнө ороп-жабат... (Зүмер Сүрөсү, 5)

Курандын ааламды сүрөттөгөн аяттарында колдонулган сүйлөмдөрү өтө терең маанилүү. Жогорудагы аятта «ороп-жабат» деп которулган арапча сөз «йукеввиру». Бул сөз «тоголок бир нерсенин үстүнө бир нерсени ороо» деген мааниге келет (мисалы, арапча сөздүктөрдө «башка чалма ороо» сыяктуу тоголок нерселер жөнүндөгү этиштерде ушул сөз колдонулат).

Аятта түн менен күндүздүн бир-биринин үстүн ороп-жабышы (теквир кылышы) жөнүндө берилген бул маалымат ошол эле учурда жердин формасы жөнүндө да так бир маалыматты камтыйт. Жер тоголок болгондо гана бул аяттагы этиш ишке ашышы мүмкүн. Б.а. 7-кылымда түшүрүлгөн Куранда жердин тоголок экенине ишарат кылынган. Ал доордогу астрономия түшүнүгүнүн жерди башкача элестеткенин унутпаш керек. Ал доордо жерди тегиз деп ойлошкон жана бүт илимий эсептөөлөр жана түшүндүрмөлөр ушул көз-карашка таянган. Куран аяттары болсо бизге ушул кылымда жаңы гана үйрөнгөн маалыматтарыбызды кабар берүүдө. Куран Аллахтын сөзү болгондуктан, аалам жөнүндө эн туура жана чыныгы маалыматты кабар берүүдө.

КОРГОЛГОН ЧАТЫР

Куранда Аллах асмандын кызыктуу бир касиетин төмөнкүчө кабар берет:

Асманды корголгон бир чатыр кылдык; алар болсо мунун аяттарынан жүз бурушууда. (Анбия Сүрөсү, 32)

Аятта айтылган асмандын бул өзгөчөлүгү 20-кылымдагы илимий изилдөөлөр аркылуу далилденди.

Жерди толук ороп турган атмосфера жашоонун уланышында өтө маанилүү функцияларды аткарат. Жерди көздөй жакындап келе жаткан чоң-кичине көптөгөн метеоритти ээритип жок кылат жана алардын жер жүзүнө түшүп жандыктарга чоң зыян тийгизишине бөгөт болот.

Атмосфера, мындан тышкары, космостон келген жана жандыктар үчүн зыяндуу болгон нурларды да фильтрлейт. Эң кызыгы, атмосфера зыянсыз нурларды гана, б.а. көзүбүзгө көрүнгөн нурларды, инфра-кызыл нурларды жана радио толкундарды өткөрөт. Булардын баары жашоо үчүн керектүү нурлар. Мисалы, атмосфера тарабынан белгилүү көлөмдө өтүшүнө жол берилген ультра-кызгылт көк нурлар өсүмдүктөрдүн фотосинтез жасашында жана натыйжада бүт жандыктардын жашоосун улантышында өтө чоң роль ойнойт. Күндөн чыккан күчтүү ультра-кызгылт көк нурлардын көп бөлүгү атмосферанын озон катмарында фильтрленип, жер жүзүнө жашоо үчүн керектүү аз бөлүгү жетет.

Атмосферанын коргоочу касиети ушулар менен эле чектелбейт. Жер космостун орточо минус 270 даражалык тондуруучу суугунан кайра эле атмосфера аркылуу корголот.

Жерди зыяндуу факторлордон бир эле атмосфера коргобойт. Атмосферадан тышкары «Ван Аллен алкактары» деп аталган жана жердин магниттик талаасынан келип чыккан бир катмар да планетабызга келген зыяндуу нурларга карата бир калкан кызматын аткарат. Күндөн жана башка жылдыздардан тынымсыз чыгарылып турган мындай нурлар адамдарды өлүмгө алып барат. Өзгөчө күндө көп көп болуп турган «жаркыроо» деп аталган энергия жарылуулары Ван Аллен алкактары болбосо, жердеги бүт жашоону жок кыла ала турган күчтө болот.

Ван Аллен алкактарынын жашообуздагы маанисин илимдин доктору Хью Росс төмөнкүчө баяндайт:

Жер күн системасындагы планеталар арасында тыгыздыгы эң жогору планета. Бул кеңири никель-темир ядросу чоң бир магниттик талаага жооптуу. Ал магниттик талаа Ван Аллен радиациядан коргоочу катмарын пайда кылат. Бул катмар жер жүзүн радиация бомбалоосунан коргойт. Эгер бул коргоочу катмар болбогондо, жерде жашоо болмок эмес. Магниттик талаасы бар жана аска таштуу аймактары бар экинчи жалгыз планета – бул Меркурий. Бирок ал магниттик талаанын күчү жердикинен 100 эсеге аз. Ван Аллен радиациядан коргоочу катмары жерге гана тиешелүү.⁴⁰

Жакынкы жылдары байкалган бир жаркыроодо чыккан энергиянын Хиросимага ташталганга окшогон 100 миллиард атом бомбасына тең келээри эсептелген. Жаркыроодон 58 сааттан соң компастардын жебелеринде ашыкча кыймылдоолор байкалып, жер атмосферасынын 250 км үстүндө температура өтө жогорулап, 2500° Цельсийге көтөрүлгөн.

Кыскасы, жердин үстүндө аны ороп-курчап турган жана сырткы коркунучтардан коргогон кемчиликсиз бир система иштейт. Жер асманынын мындай коргоочу калкан касиети кылымдар мурда Куранда бизге Аллах тарабынан кабар берилген.

ТЕМИРДЕГИ СЫР

Темир Куранда көңүл бурулган элементтердин бири. Курандын «Хадид», б.а. «Темир» аттуу сүрөсүндө мындай деп айтылат:

... Жана бекем бир катуулугу жана адамдар үчүн (ар кандай) пайдалары бар темирди да түшүрдүк... (Хадид Сүрөсү, 25)

Темир жер жүзүндө үчүнчү эң кеңири тараган элемент жана жер кабыгынын беш пайызын түзөт. Темир элементи жерде ушунча көп санда болгону менен, темир жерден башка жакта пайда болгон. Заманбап астрономиялык ачылыштар жердеги темир кенинин тышкы космостогу чоң жылдыздардан келгенин аныктады.

Куранда бул илимий чындык кереметтүү абалда кабар берилген. Хадид Сүрөсүнүн 25-аятында темир жөнүндө айтылган «энзелна», б.а. «түшүрүү» сөзүн өткөөл мааниде адамдардын кызматына берилиши деген мааниде кароого болот. Бирок сөздүн жамгыр жана күн нурлары үчүн колдонулган «асмандан физикалык мааниде түшүрүү» деген чыныгы мааниси эске алынганда, аяттын жогоруда айтылган

маанилүү илимий чындыкка ишарат кылганын көрөбүз. Бир эле жердеги эмес, бүт күн системасындагы темир тышкы космостон келген. Себеби күндүн температурасы темир элементинин пайда болушу үчүн жетиштүү эмес. Күндүн 6000° Цельсийлик бир беттик температурасы жана 20 миллион градус Цельсийлик бир ядро температурасы бар. Темир күндөн алда канча чоң жылдыздарда, бир канча жүз миллион даражага жеткен температураларда гана пайда боло алат. Нова же Супернова деп аталган мындай жылдыздардагы темирдин көлөмү белгилүү бир чектен өткөндө, жылдыз аны көтөрө албай калып, жарылат. Темир космоско мына ошол жарылуулар натыйжасында тарайт.⁴¹ Илимий бир булакта бул жөнүндө төмөнкүдөй маалыматтар айтылат:

Мындан да илгерки супернова кубулуштарын көрсөткөн далилдер да бар: деңиздин түбүндө чогулган темир-60 болжол менен 5 миллион жыл мурда күндөн 90 жарык жылы алыстыкта болгон бир супернова жарылуусунун далили катары чечмеленген. Супернова жарылуусунда келип чыккан темир-60 1,5 миллион жыл жарымдануу өмүрү бар радиоактивдүү бир изотоп. Жердин астындагы катмарларда орун алган темир-60 изотобу жакынкы космосто кездешкен элементтердин нуклеосинтезден өтүп, алгач жер атмосферасына ал жерден болсо жердин астындагы катмарларына өтүшү натыйжасында пайда болгон.⁴²

Бул айтылгандардан көрүнүп тургандай, темир кени дүйнөдө пайда болгон эмес, суперновалардан аятта айтылгандай «түшүрүлгөн». Бул маалыматтын Куран түшүрүлгөн 7-кылымда илимий жактан аныкталышы мүмкүн эмес эле. Бирок бул чындык бүт нерсени чексиз илими менен ороп турган Аллахтын сөзү Куранда орун алган.

Бүгүнкү астрономия маалыматтары бизге башка элементтердин да жерден башка жакта пайда болгонун көрсөтүүдө. Аяттагы «темирди да түшүрдүк» сүйлөмүндөгү «да» басымы ушул чындыкка ишарат кылып жатышы мүмкүн. Бирок аятта темирге өзгөчө көңүл бурулушу болсо 20-кылымдын аягында алынган маалыматтар эске алынганда өтө укмуш. Белгилүү микробиолог Майкл Дентон *Nature's Destiny* (Табияттын тагдыры) аттуу китебинде темирдин маанисине төмөнкү сөздөрү менен басым жасаган:

Бүт металлдар арасынан темирден да маанилүүрөөгү жок. Бир жылдыздын ядросунда темирдин чогулушу супернова жарылуусуна жол ачат жана натыйжада жашоо үчүн керектүү атомдордун бүт ааламга жайылышына мүмкүнчүлүк түзөт. Темир атомдорунун жердин алгачкы этаптарында ядродо пайда кылган гравитациясы менен өндүрүлгөн суюктук жердин башталышындагы химиялык көп түрдүүлүгүнө себеп болуп, атмосферанын пайда болушу менен аягында гидросферанын келип чыгышына шарт түзгөн. Жердин борборунда жайгашкан ээриген темир чоң бир магнит кызматын аткарып, жердин магниттик талаасын түзөт. Бул талаа натыйжасында жердин бетин жогорку энергиялуу кыйратуучу космостук радиациядан коргогон Ван Аллен радиация алкактары пайда болуп, өтө маанилүү озон катмарын космостук нурдун зыянынан коргойт...

Темир атомсуз ааламда көмүртек негиздүү жашоо пайда болмок эмес; суперновалар болмок эмес, жер алгачкы убактарында жылымак эмес, атмосфера же гидросфера болмок эмес. Коргоочу магниттик талаа болмок эмес, Ван Аллен радиация алкактары пайда болмок эмес, озон катмары болмок эмес, (адам канында) гемоглобинди пайда кыла турган эч бир металл болбой, кычкылтектин реактивдүүлүгүн басуучу металл пайда болмок эмес жана кычкылданууга таянган бир зат алмашуу келип чыкмак эмес.

Жашоо жана темир менен кандын кызыл түсү менен алыстагы бир жылдыздын өлүмү арасындагы мындай табышмактуу жана жакын байланыш металлдардын биологиялык жактан маанилүүлүгүн эле

көрсөтпөстөн, ошол эле учурда ааламдын биологиялык тараптан маанилүүлүгүнө басым жасайт. (*Michael J. Denton, Nature's Destiny, The Free Press, 1998, s. 198*)

Темир атомунун мааниси бул сөздөрдөн апачык көрүнүп турат. Куранда атайын темирге көңүл бурулушу да бул металлдын маанисин көрсөтүүдө. Пайгамбарыбыз (сав) доорунда темир колдонулчу жана ар кандай шаймандар жасалчу; бирок темирдин адам жашоосундагы мааниси жөнүндө маалымат өтө аз эле. Жердин ядросунда темирдин бар экени, адамдын канында темир болоору жана темирдин жашоодогу өтө зор мааниси 20-кылымга чейин белгисиз акыйкаттар эле. Мындан тышкары, Куранда темирдин маанисине көңүл бурган дагы бир сыр бар. Ичинде темирден сөз кылынган Хадид Сүрөсүнүн 25-аяты эки математикалык кодду камтыйт:

«Аль-Хадид» Курандын 57-сүрөсү. «Аль-хадид» сөзүнүн арап тилиндеги сандык мааниси, б.а. эбжеди эсептелгенде да ушул эле сан келип чыгат: «57».

Бир гана «хадид» сөзүнүн сандык мааниси 26ны берет. 26 саны болсо темирдин атом номери. Мындан тышкары, ичинде темирден сөз кылынган Хадид Сүрөсүнүн 25-аяты өтө кызыктуу эки математикалык кодду камтыйт:

«Аль-Хадид» Курандын 57-сүрөсү. «Аль хадид» сөзүнүн арап тилиндеги сандык мааниси, б.а. эбжеди эсептелгенде да ушул эле сан келип чыгат: «57».

Бир гана «хадид» сөзүнүн сандык мааниси 26ны берет. 26 саны болсо темирдин атом номери.

ЖАМГЫРЛАР

Жамгыр жер жүзүндөгү жашоонун уланышы үчүн чындыгында эң негизги факторлордун бири. Бир аймакта жашоонун уланышы үчүн да жамгыр шарт. Куран адам да кошо бүт жандыктар үчүн мынчалык зор роль ойногон жамгырлардан көп аяттарда сөз кылат. Болгондо да, жамгырлардын пайда болушу, саны жана таасирлери жөнүндө маанилүү маалыматтарды берет. Ал замандын адамдары эч биле албаган бул маалыматтар да бизге Курандын Аллах Кабатынан келгенин көрсөтөт. Бул маалыматтарды кезеги менен карайлы.

Жамгырдагы өлчөм

Куранда жамгыр жөнүндө берилген дагы бир маалымат болсо – бул жамгырдын белгилүү бир өлчөм менен түшүрүлүшү. Зухруф Сүрөсүндө мындай деп айтылат:

Ал белгилүү бир өлчөм менен асмандан суу түшүрүп, аны менен өлүк бир өлкөнү «тирилтти (жана бүт тарабына жашоо) таратты»; силер да ушундай (кабырларыңардан тирилтилип) чыгарыласыңар. (Зухруф Сүрөсү, 11)

Жамгырдагы бул өлчөм да учурдагы изилдөөлөр аркылуу аныкталды. Өлчөөлөр боюнча, жер жүзүндө бир секундада 16 миллион тонна суу бууланат. Бир жылда бул көлөм 505 триллион тоннага жетет. Бул ошол эле учурда бир жылда жерге жааган жамгырдын көлөмүн көрсөтөт. Б.а. суу дайыма бир

тең салмактуулукта, «бир өлчөмгө жараша» айланып турат. Жер жүзүндөгү жашоо ушул суу айлампасы натыйжасында уланат. Адам колундагы бүт технологиялык мүмкүнчүлүктөрүн колдонсо да, бул айламpany жасалма жол менен эч качан жасай албайт.

Эгер бул өлчөмдө кичине эле бир өзгөрүү болсо, кыска убакыттын ичинде чоң бир экологиялык тең салмаксыздык келип чыгат жана бул болсо жашоонун жок болушуна себеп болот. Бирок эч качан мындай болбойт; жамгыр Куранда айтылгандай, жер жүзүнө жыл сайын бирдей көлөмдө түшө берет.

Жамгырдын пайда болушу

Жамгырдын кантип пайда болоору көп убакыт бою адамдар үчүн бир сыр болуп келди. Аба радарлары табылган соң гана жамгырдын кандай этаптардан өтүп пайда болоору так белгилүү болду.

Жамгыр үч этаптан өтүп пайда болот: алгач шамал аркылуу жамгырдын «чийки заты» абага көтөрүлөт. Андан соң булуттар пайда болот жана эң аягында жамгыр тамчылары пайда болот.

Куранда жамгырдын пайда болушу жөнүндө айтылгандар дал ушул процесстерден сөз кылат. Бир аятта бул жөнүндө мындай маалымат берилет:

Аллах шамалдарды жөнөтөт, ошентип бир булутту көтөрөт да, аны кандай кааласа асманда жайып-таркатат жана аны бөлүк бөлүк кылат; анан анын арасынан жамгырдын агып чыкканын көрөсүң. Кийин Өз пенделеринен каалаганына берээр замат (алар) кубанып калышат. (Рум Сүрөсү, 48)

Эми аятта айтылган үч этапты илимий жактан карайлы.

1-ЭТАП: «Аллах шамалдарды жөнөтөт...»

Океандардагы көбүктөнүүдөн келип чыккан сансыз аба көбүкчөсү тынымсыз пайда болуп, суу молекулалары тынымсыз асманга чачырайт. Тузга бай бул бөлүкчөлөр андан соң шамал менен атмосферада жогору көздөй сапар тартат. Аэрозоль деп аталган бул кичинекей бөлүкчөлөр «суу тузагы» деп аталган бир механизм менен океандардан көтөрүлгөн башка суу бууларын өз айланасында майда тамчылар абалында топтоп, булут тамчыларын пайда кылат.

2-ЭТАП: «...ошентип бир булутту көтөрөт да, аны кандай кааласа асманда жайып-таркатат жана аны бөлүк бөлүк кылат...»

Туз кристаллдарынын же абадагы чаң бөлүкчөлөрүнүн айланасында топтолгон суу буусу аркылуу булуттар пайда болот. Алардын ичиндеги суу тамчылары өтө майда болгондуктан (диаметри 0,01-0,02 мм) абада тура берет жана асманда ар тарапка тарашат. Натыйжада асманды булуттар каптайт.

3-ЭТАП: «...анан анын арасынан жамгырдын агып чыкканын көрөсүң.»

Туз кристаллдарынын жана чаң бөлүкчөлөрүнүн айланасында чогулган суу бөлүкчөлөрү абдан чоңоюп жамгыр тамчыларын пайда кылышат. Ошентип абадан оорураак болуп калган тамчылар булуттан чыгып, жамгыр болуп жерге түшүп башташат.

Көрүнүп тургандай, жамгырдын пайда болушундагы ар бир баскыч Куран аяттарында кабар берилген. Болгондо да, бул этаптар туура кезеги менен айтылган. Дүйнөдөгү көптөгөн табигый кубулуштагы сыяктуу, мында да Аллах эң туура түшүндүрмө жасап, болгондо да бул түшүндүрмөнүн анын илимий ачылышынан кылымдар мурда Куран аркылуу адамдарга билдирүүдө.

Жамгырдын пайда болушу жөнүндө башка бир аятта төмөнкүдөй маалыматтар берилет:

Аллахтын булуттарды айдап жатканын, кийин араларын бириктирип, андан соң аларды кабат кабат кылып жыйып жатканын көргөн жоксуңбу; ошентип жамгырдын булардын арасынан агып-чыкканын көрөсүң. Асмандан ичинде мөндүрү бар тоолор (сыяктуу булуттар) түшүрүп, аны каалаганына туш кылат, (жана) каалаганынан аны кайтарат (тосот); чагылганынын жаркыраганы көздөрдү алып көр кылчудай болот. (Нур Сүрөсү, 43)

Булут типтерин изилдеген илимпоздор жамгырдын пайда болушу жөнүндө таң калыштуу жыйынтыктарды алышкан. Жамгыр булуттары белгилүү бир система жана этаптар менен пайда болуп, калыптанат. Жамгыр булуттарынын бири түрмөк булуттар (cumulonimbus) түрүндөгү булуттардын пайда болуу этаптары илимий жактан төмөнкүдөй:

1-ЭТАП, сүрүлүү: булуттар шамал тарабынан турган жеринен түртүлөт, б.а. сүрүлөт.

2-ЭТАП, биригүү: шамал тарабынан сүрүлгөн бул кичинекей көлөмдөгү булуттар (cumulus) айдалып барган жерде биригип, жаңы чоң булуттарды пайда кылышат.⁴³

3-ЭТАП, жыйылуу: кичинекей булуттар бириккен соң чоң булуттун ичиндеги тартуу күчү жогору көздөй өсөт. Булуттун борборундагы жогору тартуу күчү четтердеги тартуудан күчтүүрөөк. Мындай жогору тартуулар булуттун тулку боюнун тигинен чоңоюшуна себеп болот. Ошентип булуттар жогору көздөй өсүп, үстү-үстүнө жыйылат. Бул тигинен чоңойгон булуттун тулку боюнун атмосферанын салкыныраак жерлерин көздөй созулушуна себеп болот. Ошол кезде атмосферанын салкын аймактарында булутта суу жана мөндүр тамчылары чоңоюп баштайт.

Бул этаптардын натыйжасында суу жана мөндүр тамчылары –жогору тартуу күчү аларды кармай албай калганча- салмактанганда булуттардан жамгыр, мөндүр ж.б. түшүп баштайт.⁴⁴

Муну унутпаш керек; метеорологдор булуттун пайда болушу, түзүлүшү жана функциясы жөнүндө майда-бараттарды алдыңкы шаймандарды (учак, спутник, компьютер ж.б.) колдонуп, жакында гана биле алды. Көрүнүп тургандай, Аллах бул аяттарында да бизге 1400 жыл мурдатан ал кезде билүү мүмкүн болбогон бир маалыматты берген.

ДЕНИЗДЕРДИН БИР-БИРИНЕ КОШУЛБАШЫ

Дениздердин изилдөөчүлөр тарабынан жакында гана аныкталган бир өзгөчөлүгү Курандын Рахман Сүрөсүндө мындайча кабар берилет:

Бири-бири менен кездешүүсү үчүн эки деңизди коюп жиберди. Экөөсү арасында бир тосмо бар; бири-биринин чегинен өтө алышпайт. (Рахман Сүрөсү, 19-20)

Бир-бирине кошулуп, бирок суулары эч бир-бирине аралашпаган деңиздердин аятта кабар берилген мындай өзгөчөлүгү океан изилдөөчүлөрү тарабынан жакында гана ачылды. «Беттик тартылуу» деп аталган физикалык бир күч себебинен кошуна деңиздердин сууларынын бир-бирине аралашпашы аныкталган. Деңиздердин тыгыздыгынын ар кандай болушу себептүү беттик тартылуу бир тосмодой болуп суулардын бир-бирине аралашышына бөгөт болот.⁴⁵

Албетте, мунун эң кереметтүү тарабы, адамдар физикадан да, беттик тартылуудан да, океан билиминен да кабары болбогон бир доордо бул чындык Куранда кабар берилген.

АДАМДЫН ТӨРӨЛҮШҮ

Куранда адамдар ыйманга чакырылганда ар кандай темалардан сөз кылынат. Аллах кээде асмандарды, кээде жер жүзүн, кээде жаныбарларды жана өсүмдүктөрдү адамга далил көрсөтөт. Дагы көп аяттарда болсо адамга түздөн-түз өзүндүн жаратылышыңды кара деп насаат кылынат. Адамдын кантип жер жүзүнө келгени, кандай этаптардан өткөнү жана түпкү затынын эмнеден турганы көп жолу эскертилет. Мисалы, башка аяттарда мындай деп айтылат:

Силерди Биз жараттык, дагы эле тастыктабайсыңарбы? (Жатындарга) куюлуп жаткан манини (сперманы) көрдүнөрбү? Аны силер жаратып жатасыңарбы, же Биз жаратып жатабызбы? (Вакыя Сүрөсү, 57-59)

Адамдын жаратылуусу жана анын кереметтүү тарабы дагы көп аяттарда айтылат. Бирок алардын арасында ушундай маалыматтар бар; аларды 7-кылымда жашаган адамдардын билиши эч мүмкүн эмес. Алардын кээ бирлери төмөнкүлөр:

1) Адам мани суюктугунун баарынан эмес, тескерисинче өтө кичинекей бир бөлүгүнөн (спермадан) жаратылат.

2) Наристенин жынысын эркек аныктайт.

3) Адам эмбриону эне жатынына бир сүлүк сыяктуу жабышат.

4) Адам эне жатынында үч караңгы жердин ичинде өрчүйт.

Куран түшүрүлгөн кылымда да адамдар, албетте, төрөлүүнүн негизги затынын жыныстык байланыштан соң эркектен чыккан мани (сперма суюктугу) менен байланыштуу экенин билишчү. Наристенин орточо 9 айда төрөлөөрү да оңой эле байкала алган, билүү үчүн изилдөө талап кылынбаган бир жагдай эле. Бирок жогоруда саналган маалыматтар ал доордун адамдарынын билгендеринен өтө өйдө эле. Булар 20-кылымдын илими тарабынан гана ачыла алды.

Эми бул маалыматтарды кезеги менен карайлы.

Маниден бир тамчы

Жыныстык кошулуу учурунда эркектен бир жолуда орточо 250 миллион сперма чыгарылат. Спермалар жумурткага барганга чейин эненин денесинде татаал бир сапар жасашат. Бул сапарда 250 миллион сперманын миңдейи гана жумурткага жете алат. Беш мүнөттөн соң бүтө турган жарыштын аягында жарым тузчалык көлөмдөгү жумуртка спермалардын бирөөсүн гана кабыл алат. Б.а. адамдын маңызы манинин баары эмес, андан кичинекей бир бөлүк. Куранда бул чындык төмөнкүдөй айтылган:

Адам «өз башымча жана жоопкерчиликсизмин» деп ойлойбу? Өзү куюлган маниден бир тамчы суу эмес беле? (Кыямат Сүрөсү, 36-37)

Көңүл бурулган болсо, Куранда адамдын манинин баарынан эмес, анын ичинен алынган кичинекей бир бөлүктөн жасалганы кабар берилүүдө! Бул жерде баса айтылган жагдайдын заманбап илим тарабынан ачылган бир чындыкты айтып жатышы мунун Аллахтан келгендигинин бир далили.

Манидеги аралашма

Мани деп аталган жана спермаларды алып жүргөн суюктук бир гана спермалардан турбайт. Тескерисинче, мани ар кандай суюктуктардын аралашмасынан турат. Ал суюктуктардын кызматтары арасында спермага керектүү энергияны бере турган кантты алып жүрүү, эне жатынынын кире беришиндеги кислоталарды нейтралдаштыруу, сперма кыймылдай алышы үчүн жолду сыйгалак кылуу сыяктуу функцияларды саноого болт.

Кызыгы, Куранда мани жөнүндө сөз кылынып жатканда заманбап илим аныктаган бул чындыкка да ишарат кылынып, мани «аралаш» бир суюктук деп сүрөттөлөт:

Күмөнсүз, Биз адамды аралашма бир тамчы суудан жараттык. Аны сынап жатабыз. Ошондуктан аны угуучу жана көрүүчү кылдык (кулак, көз бердик). (Инсан Сүрөсү, 2)

Башка бир аятта болсо кайра эле манинин бир аралашма экенине ишарат кылынат, адамдын болсо ошол аралашманын «маңызынан» жаратылганы айтылат:

Ал жараткан бүт нерсесин эң кооз кылган жана адамды жаратууну бир ылайдан баштаган. Анан анын урпагын бир маңыздан, болгону бир суудан жасаган. (Сажда Сүрөсү, 7-8)

Бул жерде «маңыз» деп которулган арапча «сулала» сөзү маңыз же бир нерсенин эң жакшы бөлүгү деген мааниге келет. Кандайынча алынса да, «бир бүтүндүн бир бөлүгү» деген мааниге келет. Бул Курандын адамдын жаратылуусун эң майда-чүйдөсүнө чейин билген бир Эркин сөзү экенин апачык көрсөтөт. Ал Эрк – адамды жараткан Аллахка тиешелүү.

Наристенин жынысы

Жакын убакка чейин адамдар наристенин жынысы эне клеткалары тарабынан аныкталат деп ойлоп келишкен. Же жок дегенде эне менен атадан келген клеткалар чогуу жынысты аныктайт деп ойлошкон. Бирок Куранда бул жөнүндө башкача маалымат берилип, эркектик менен аялдыктын «жатынга куюлган маниден» жаратылганы айтылган:

Чынында жуптарды; эркек жана аялды Ал жараткан. Бир тамчы суудан (жатынга) мани куюлганда. (Нежм Сүрөсү, 45-46)

Куранда берилген бул маалыматтын тууралыгы генетика жана микробиология илимдеринин өнүгүшү менен илимий жактан да далилденди. Жыныстын толугу менен эркектен келген сперма клеткалары тарабынан аныкталаары, аялдын болсо мында эч бир ролунун жок экени белгилүү болду.

Жыныстын аныкталышындагы фактор – бул хромосомалар. Адам түзүлүшүн аныктаган 46 хромосоманын экөөсү жыныстык хромосома деп аталат. Бул эки хромосома эркекте ХУ, аялда болсо ХХ деп белгиленет. Мунун себеби ал хромосомалар ушул тамгаларга окшошуп кетет. У хромосомасы эркектик, Х хромосомасы болсо аялдык гендерди алып жүрөт.

Бир адамдын пайда болушу эркек менен аялда жуптар абалында орун алган бул эки хромосомалардын бирден даанасынын биригиши менен башталат. Аялда экиге бөлүнгөн жыныстык клетканын эки бөлүгүндө тең Х хромосомасы болот. Ал эми эркекте болсо экиге бөлүнгөн жыныстык клетка Х жана У хромосомаларын камтыган эки түрдүү сперма пайда кылат. Аялдагы Х хромосомасы эгер эркектеги ичинде Х хромосомасы бар сперма менен кошулса, төрөлө турган наристе кыз болот. Эгер ичинде У хромосомасы бар сперма менен кошулса, анда эркек бала төрөлөт.

Б.а. төрөлө турган баланын жынысы эркектеги хромосомалардын кайсынысынын аялдын жумурткасына кошулаарынан көз-каранды.

Албетте, генетика илими пайда болгонго чейин, б.а. 20-кылымга чейин булардын эч бири белгисиз эле. Тескерисинче, көп коомдордо төрөлө турган наристенин жынысы аял денеси тарабынан аныкталат деген ишеним кеңири тараган эле. Ал тургай, ушул себептен кыз төрөгөн аялдарды адамдар сындачу.

Ал эми Куранда болсо адамдарга гендер ачылаардан 13 кылым мурда бул негизсиз ишенимди четке каккан бир маалымат берилип, жынысты аял эмес, эркектен келген мани аныктаары кабар берилген.

Жатынга асылып турган «алак»

Курандын адамдын пайда болушу жөнүндө берген маалыматтарын анализдөөнү улантканда, дагы өтө маанилүү кээ бир илимий кереметтерди көрөбүз.

Эркектен келген сперма менен аялдагы жумуртка кошулганда, төрөлө турган наристенин биринчи маңызы да пайда болот. Биологияда «зигота» деп аталган бул жалгыз клетка эч убакыт коротпостон бөлүнүп көбөйүп, бара бара кичинекей бир «тиштем этке» айланат.

Бирок зигота боштукта чоңойбойт. Жатын капталына асылып карманат. Өсүп чыккан бутактары менен топуракка орношкон тамырлар сымал ал жерге жабышат. Ошол канал аркылуу өрчүшү үчүн керектүү заттарды эненин денесинен соро алат.⁴⁶

Мына ушул жерде өтө маанилүү бир Куран кереметин көрөбүз. Аллах Куранда эне жатынына жабышып өрчүп баштаган зиготадан сөз кылганда, «алак» деген сөздү колдонгон:

Жараткан Раббиндин аты менен оку. Ал адамды бир «алактан» жаратты. Оку, Раббин эң улуу берешен (Зат). (Алак Сүрөсү, 1-3)

«Алак» деген сөздүн арап тилиндеги мааниси болсо «бир жерге асылып карманган нерсе» дегенди билдирет. Ал тургай, бул сөз негизи териге жабышып ал жерден кан соргон сүлүктөргө колдонулат.

Албетте, эне курсагында өрчүп жаткан зиготаны бул өзгөчөлүгү менен сүрөттөгөн бир сөздүн колдонулушу Курандын Ааламдардын Рабби Аллах тарабынан түшүрүлгөнүн дагы бир жолу далилдейт.

Сөөктөрдүн булчуң менен оролушу

Куран аяттарында кабар берилген дагы бир маанилүү маалымат болсо – адамдын эне курсагындагы өрчүү этаптары. Аяттарда эне курсагында алгач сөөктөрдүн пайда болоору, анан булчуңдар пайда болуп ал сөөктөрдү каптаары кабар берилет:

Кийин ал суу тамчысын бир алак (клетка жыйындысы) кылып жараттык; анан ал алакты бир тиштем эт кылып жараттык; андан соң ал бир тиштем этти сөөк кылып жараттык; ошентип сөөктөргө эт кийгиздик; андан соң башка бир келбетте аны жасадык. Жаратуучулардын эң сонуну болгон Аллах кандай Улук. (Мүминун Сүрөсү, 14)

Эне курсагындагы өрчүүнү изилдеген илим тармагы – бул эмбриология. Жана эмбриология тармагында жакынкы жылдарга чейин сөөктөр менен булчуңдар чогуу пайда болуп өрчүйт деп эсептелип келген. Ошондуктан кээ бирлер көп убакыт бою бул аяттар илимге карама-каршы келет деп келген. Бирок өнүккөн технология менен жасалган теренирээк микроскопиялык изилдөөлөр Куранда айтылгандардын толук туура экенин көрсөттү.

Микроскопиялык изилдөөлөр эне курсагында дал аяттарда сүрөттөлгөндөй бир өрчүү болоорун көрсөтүүдө. Алгач эмбриондогу кемирчек кыртыш сөөккө айланат. Андан соң булчуң клеткалары сөөктөрдүн айланасындагы кыртыштан тандалып топтолот жана ал сөөктөрдү оройт.

Бул "*Developing Human*", б.а. «Өрчүп жаткан адам» аттуу илимий бир эмгекте төмөнкүчө сүрөттөлөт:

6-жумада кемирчектешүүнүн уландысы катары алгачкы сөөктөшүү тамак сөөгүндө келип чыгат. 7-жуманын аягында узун сөөктөрдө да сөөктөшүү башталат. Сөөктөрдүн пайда болушу уланып жатканда булчуң клеткалары сөөктү орогон кыртыштан тандалып булчуң массасын пайда кылат. Булчуң кыртышы ушундайча сөөктүн айланасында алдыңкы жана арткы булчуң топторуна бөлүнөт.⁴⁷

Кыскасы, адамдын Куранда сүрөттөлгөн өрчүү этаптары заманбап эмбриологиянын ачылыштарына толук дал келет.

Наристенин жатындагы караңгы үч баскычы (этабы)

Куранда адамдын эне курсагында үч баскычта жаратылаары кабар берилет:

... Силерди энелериңердин курсактарында, үч караңгылык ичинде бир жаратылыштан соң (башка бир) жаратылышка (айлантып) жаратууда. Раббиңер Аллах мына ушул, мүлк Аныкы. Андан башка кудай жок. Ошого карабастан, кантип бурулуп (адашып) жатасыңар? (Зүмер Сүрөсү, 6)

Бул аятта «үч караңгылык ичинде», «үч кабат караңгылык ичинде» деп которулган арапча «фи зулуматин селасин» сөздөрү эмбриондун өрчүү учурундагы үч караңгы жерге ишарат кылат. Ал жерлер катары менен:

- А) Курсак караңгылыгы
- Б) Жатын караңгылыгы
- В) Амнион кабыкчасы (күмөнчел) караңгылыгы.

Көрүнүп тургандай, бүгүнкү заманбап биология наристенин эмбриологиялык өрчүшүнүн жогорудагы аятта айтылгандай, үч караңгы жерде болоорун көрсөттү. Мындан тышкары, эмбриология тармагындагы ачылыштар бул аймактардын да үчтөн кабаттан тураарын көрсөттү.

Курсак үч кабаттан турат: сырткы булчуңдар, ички булчуңдар, кайчылаш булчуңдар. Ошол сыяктуу жатын да үч кабаттан турат: эпиметрия, миометрия жана эндометрия.

Ошондой эле, эмбрионду орогон чел да үч кабаттан турат: амнион (жатында түйүлдүктү орогон эң ички чел-амнион), хорион (ортоңку амнион чели- chorion) жана децидуалдык чел (сырткы амнион чели-decidua). (*Dr. Mazhar U. Kazi, 130 Evident Miracles in the Qur'an, Crescent Publishing House, New York, ABD, 1998, s. 84*)

Чындап эле учурда заманбап биология наристенин эне курсагындагы эмбриологиялык өрчүшүнүн үч доордо жүрөөрүн аныктады. Учурда медицина факультеттеринде окуу китеби катары окутулган бүт эмбриология китептеринде бул тема эң негизги маалыматтар арасында орун алат. Мисалы, эмбриология тармагында негизги китептердин бири болгон *"Basic Human Embryology"* аттуу булакта бул чындык төмөнкүдөй айтылат:

Жатындагы жашоо 3 ЭТАПТАН турат; преэмбриондук (алгачкы 2,5 жума), эмбриондук (8-жуманын аягына чейин) жана феталдык (8-жумадан төрөлгөнгө чейин).⁴⁸

Медицина тилинде «триместр», б.а. «үч период» деп аталган бул этаптар наристенин өрчүү этаптарын камтыйт. Бул үч өрчүү баскычынын негизги өзгөчөлүктөрү кыскача төмөнкүдөй:

- Преэмбриондук этап:

Бул алгачкы этапта зигота бөлүнүп көбөйүп, бир клетка жыйындысына айланган соң өзүн жатын капталына көмөт. Көбүнчө «1-триместр» деп аталган бул алгачкы этапта зигота бөлүнүп көбөйөт жана бир клетка жыйындысына айланган соң өзүн жатын капталына көмөт. Клеткалар көбөйүүнү улантып жатып 3 катмарда уюшушат.

-Эмбриондук этап:

«2-триместр» деп да аталган экинчи этап жалпысынан 5,5 жумага созулат жана бул мөөнөт бою жандык «эмбрион» деп аталат. Бул этапта клетка катмарларынан дененин негизги орган жана системалары пайда болот.

- Феталдык этап:

Кош бойлуулуктун «3-триместри» деп аталган бул периодго киргенде эмбрион «түйүлдүк» деп аталат. Бул период кош бойлуулуктун сегизинчи жумасынан башталат жана төрөткө чейин уланат. Мурдакы периоддон айырмалоочу өзгөчөлүгү – бул түйүлдүктүн жүзү, колдору жана буттары менен адам көрүнүшүнө келиши. Бул периоддун башында бою 3 см болгону менен, бүт органдары пайда болгон болот. Бул мөөнөт 30 жумага созулат жана өрчүү төрөлүү жумасына чейин уланат.

Эне курсагындагы өрчүү менен байланыштуу бул маалыматтар заманбап технологиялык аппараттар менен жүргүзүлгөн байкоолор натыйжасында гана алынды. Бирок көрүнүп тургандай, бул маалыматтар да башка көптөгөн илимий чындыктар сыяктуу, керемет катары Куран аяттарында кабар берилген. Адамзаттын медицинада эч кандай терең маалыматы болбогон бир доордо Куранда мынчалык терең жана туура маалыматтардын берилгендиги, албетте, Курандын адам сөзү эмес, Улуу Аллахтын Сөзү экендигинин ачык бир далили.

МАНЖАЛАРДЫН ИЗИ

Куранда адамдарды өлүмдөн кийин тирилтүүнүн Аллах үчүн өтө оңой экени айтылып жатканда, адамдардын өзгөчө манжа учтарына көңүл бурулат:

Ооба, анын манжа учтарын да жыйнап (кайрадан) жасоого кудуреттүүбүз. (Кыямат Сүрөсү, 4)

Аятта манжа учтарына басым жасалышынын өтө терең мааниси бар. Себеби бүт адамдардын манжа изи жеке өзүнө гана тиешелүү болот. Азыр дүйнөдө жашап жаткан ар бир адамдын манжа изи бир-биринен айырмалуу. Ал тургай, тарых бою жашап өткөн адамдардыкы да ар бириники ар башка.

Ошондуктан манжа изи ар бир адамдын жеке өзүнө тиешелүү, өтө маанилүү бир «паспорту» катары кабыл алынып, бүт дүйнөдө ушул максатта колдонулууда.

Бирок негизгиси, манжа изинин өзгөчөлүгү 19-кылымдын аягына жакын гана ачылды. Ага чейин адамдар манжа изин эч кандай өзгөчөлүгү жана мааниси жок сызыктар катары көрүшкөн. Бирок

Куранда ал кезде эч кимдин көңүлүн да бурбаган манжа издерине басым жасалып, бул издердин азыркы заманда гана табылган маанисине көңүл бурулган.

АЛЛАХ УЛУК

Бул китепте Аллахтын чексиз илиминин, чексиз акылынын жана чексиз күчүнүн далилдеринин өтө аз бөлүгүн гана көрдүк. Ар бири бир Жаратуучунун бар экенин далилдеген сансыз нерселердин бир-бирине шайкештиги натыйжасында келип чыккан тартиптен сөз кылдык. Бул ушундай бир тартип; бүт баары өтө кылдат такталып, адам акылына сыйбас майда-бараттар менен бирге кемчиликсиз жаратылган.

Мисалы, дем алуу адамдын эң негизги функцияларынын бири, бирок бул үчүн адамдан эч нерсе талап кылынбайт. Сырткы чөйрөсүндө да, денесинде да керектүү бүт шарттарды Аллах укмуш бир тең салмактуулукта жараткан. Адам төрөлгөндөн өлгөнгө чейин эч тынымсыз дем алат, бирок дем алуу үчүн кайсы шарттардын чогуу болушу керек экенин билесизби?

Эң биринчиден, адам дем ала алышы үчүн атмосферадагы азот, кычкылтек жана көмүр кычкыл газынын катышы өтө жакшы тең салмакка салынышы керек. Бул тең салмактуулуктун бир азга эле өзгөрүшү адамдын өлүмүнө чейин алып барчу натыйжаларга себеп болушу мүмкүн. Аллах бул катыш сакталышы үчүн сансыз факторду себепчи кылган. Күндөн күн нурун пайдаланып фотосинтез жасаган өсүмдүктөргө, топурактын ичин каптаган микроорганизмдерге чейин көптөгөн нерселер бул катышты сактоого жооптуу. Жааган жамгырлар, чагылгандар, басым деңгээли, жердин ядросундагы элементтердин көлөмү жана дагы сансыз шарттар түздөн-түз же кыйыр түрдө бул газ катышы сакталышы үчүн иш-аракет көрсөтөт. Булардын бири болбосо, мисалы көзүбүзгө көрүнбөгөн микроорганизмдер ишин токтотсо, азот айланышы, көмүр кычкыл газы айланышы сыяктуу көптөгөн маанилүү функциялар заматта токтойт. Натыйжада бир-бирине өтө бат таасир тийгизген системанын программасы бир заматта бузулат. Бирок айланаңызды караганда көргөн тартип жана тең салмактуулуктан мындай бузулуунун миллиарддаган жылдан бери болбогонун оңой эле түшүнөсүз. Жана мындан кийин да Аллах каалаган убакытка чейин мындай нерсе болбойт. Себеби Аллах кылдат эсептер менен тең салмакка салынган бул системалардын баарын ар дайым иштетип, ааламдагы бүт тартип Аллахтын буйругу менен бул укмуш гармонияны сактап турууда.

Аллах адамдар Анын улуулугун түшүнө алышы үчүн ааламдагы тартипти сансыз майда-бараттары менен бирге жараткан. Куранда Аллах жараткан бул тартип жөнүндө «...**силердин чынында Аллахтын бүт нерсеге кудуреттүү экенин жана чынында Аллахтын илими менен бүт нерсени курчаганын билишинер, үйрөнүшүнөр үчүн**» (Талак Сүрөсү, 12) деп айтылат. Бул тартип ушундай майда-бараттарды камтыгандыктан, адам каерден ойлонуп баштаарын билбей калат. Себеби Аллахтын акылы, илими жана кудурети чексиз. Бир окуянын ичинде да каалашынча майда-барат жаратат.

Биз уктап жатканда, отурганда, басып баратканда, эч оюбузга да келбеген убакта Аллах ааламдаргы бүт системаларды бир-бирден иштетип башкарат. Өмүрүбүз уланышы үчүн болуп жаткан процесстердин баары Аллахтын башкаруусунда. Кичинекей бир кадам ташташыбыз да жердин тартылуу күчүнөн скелет системабызга, нерв жана булчуң системабыздан мээбиз менен жүрөгүбүзгө, ал тургай, дүйнөнүн

айлануу ылдамдыгына чейин бүт баарынын Аллах тарабынан өтө кылдат тартипке салынышынан көз-каранды.

Дүйнөнүн жана бүт ааламдын ордунда турушун кокустуктарга таяндыруу болсо өтө чоң бир жаңылыштык болот. Негизи дүйнөдөгү жана ааламдагы ар бир тартип кокустукка эч орун жок экендигинин жана Аллахтын бар экендигинин ачык бир далили. Мисалы, жер күндүн айланасында айланып жатканда ар 29 километрде бир түз сызыктан 2,8 миллиметрлик гана четтеген бир орбита сызат.⁴⁹ Эгер бул четтөө (алыстоо) 0,3 миллиметрге аз же 0,3 миллиметрге көбүрөөк болгондо, жер жүзүндөгү жандыктар тоңуп же күйүп өлүшмөк. Кичинекей бир топтун да бир миллиметрге жаңылбастан бир орбитада айланышы дээрлик эч мүмкүн эмес, ал эми жер болсо ошончо чоң массасы менен эч жолунан четтебей айланат. «... Аллах бүт нерселер үчүн бир өлчөм кылган» (Талак Сүрөсү, 3) аятында айтылгандай, айланабызда көргөн укмуш тартип Аллахтын миллиарддаган системаларды миллиметрлик тең салмактуулуктар менен коргоп турушу натыйжасында келип чыгат.

Көп адамдар Аллахтын бар экенине ишенишсе да, Аллах «бүт нерсени жаратып таштап койгон», анан бул тартип өзүнөн-өзү уланып жатат деген туура эмес ишенимде болушат. Чындыгында болсо, ааламдын бүт тарабында ар көз ирмем сайын болуп жаткан окуялардын баары Аллахтын уруксаты менен, Анын башкаруусунда ишке ашат жана Ал баарын билип турат. Куранда айтылгандай:

Аллахтын асмандагы жана жердегилердин баарын билип тураарын билесиңби? Чындыгында булар бир китепте. Эч күмөнсүз, булар(ды билүү) Аллах үчүн өтө оной. (Хаж Сүрөсү, 70)

Сиз тынч бир жерде бул китепти окуп жатканыңызда, сиздин эч кабарыңызсыз ааламдын бүт тарабында сансыз иш-аракеттер уланып жатат.

Алардын бир канчасын санап өтөлү; ар секунда дүйнөгө 16 миллион тонна суу түшөт.⁵⁰ Жана ошончо көлөмдө суу жерден бууланып абага аралашат. Буулануу бир эле деңиз, океандардан эмес, көлдөр менен агын суулардан, өсүмдүктөрдөн, жер бетиндеги суулардан, ал тургай, жердин тереңинен да болуп турат. Сиз бул абзацты окуп жатканда жок дегенде 2-3 секунда өттү жана бул убакытта Аллахтын уруксаты менен $16 \times 3 = 48$ миллион тонна суу жерге түштү жана ошол эле учурда ушунча суу бууланып кайра абага көтөрүлдү.

Ар секунда дүйнөдө орточо 100 чагылган болот.⁵¹ Акыркы бир саатта дүйнөнүн ар кайсы булуң-бурчунда Аллахтын контролунда 36000 чагылган болду. Ар чагылган болгондо триллиондогон тонна азот диоксиди молекуласы бөлүнүп чыгып, атмосферадагы 78% азот үлүшүн сактады. Топурак учкыйырсыз бир завод сыяктуу ичиндеги триллиондогон бактерия менен эч тынымсыз азот айлануусун азыр да улантып жатат.

Сиз азыр бул сүйлөмдү окуп жатканда күн 564 миллион тонна суутекти 560 миллион тонна гелийге айландырып, калган 4 миллион тонна суутекти болсо энергияга айлантты.⁵² Бул кубулуш натыйжасында миллиондогон атом бомбасынын жарылуусунан келип чыккан энергияга тең, үрөй учуруларлык бир жарык

менен радиация пайда болду. Бизге жагымдуу бир жылуулук менен жарык гана жеткирген күн негизи ушул учурда кыпкызыл газ булуттарынан турган терең бир кудук. Кайнаган бетинен миллиондогон километрге чачыраган эбегейсиз чоң жалын бороондору түбүнөн бетти көздөй көтөрүлгөн ири түтүктөрдөн турат, жана күн бир секундада адамзат маданияттын башталышынан бери колдонгондон да көбүрөөк энергия чыгарат. Биз болсо ал энергиянын 2 миллиарддан бирин колдонобуз. Секундалар, сааттар өтүп, күн эч тынымсыз энергия өндүрө берет. Күндүн бүт зыяндуу, өлтүрүүчү нурлары бизге жетээрден мурда атмосфера жана дүйнөнүн магниттик талаасы тарабынан филтрленет. Күн – биз жашашыбыз үчүн атайын жаратылган бир жарык булагы. Аллах Куранда мунун маанисин төмөнкүчө түшүндүрөт:

Аллах асмандарды жана жерди жараткан жана асмандан суу түшүрүп ал аркылуу силерге ырыскы кылып ар түрдүү түшүмдөр чыгарган. Жана Анын буйругу менен кемелерди деңизде сүзүшү үчүн силерге моюн сундурган. Дарыяларды да силерге моюн сундурган. Күндү жана айды кыймылында дайыма силердин кызматыңарга берген, түндү жана күндүздү да кызматыңарга берген. Силерге каалаган бүт нерсеңерди берди. Эгер Аллахтын немат-жакшылыгын саноого аракет кылсаңар, аны санап бүтө албайсыңар. Чындыгында, адам абдан заалым, абдан шүгүрсүз. (Ибрахим Сүрөсү, 32-34)

Жогоруда айтылгандар Аллах бизге эң жакын жайгашкан күндө пайда кылган кубулуштардын бир канчасы гана. Андан алыста жайгашкан, түндөлөрү гана асманды кооздогон жылдыздардын көпчүлүгү күндөн эсе эсе чоң. Биз түндөлөрү асманда кооз бир көрүнүш менен бейпилдикти гана көрөбүз. Бирок чындыгында болсо көпчүлүгүндө болуп жаткан кубулуштар натыйжасында чыккан энергия күндүкүнөн алда канча жогору.

Сиз азыр эч титирөө сезип жаткан жоксуз; үйүңүздө, бөлмөңүздө, төшөгүңүздө, эч жерде титирөө, чайпалуу жок; бирок жер космосто эбегейсиз чоң массасы менен секундасына 30 км ылдамдыкта баратат. Азыр 30 км жол жүрдүк, дегенче 60 км, дегенче 90 км... Аллах тартипке салып курган система ушунчалык кереметтүү болгондуктан, сиз бул укмуш ылдамдыкты сезбей жашап келе жатасыз.

Жердин күндүн айланасындагы ылдамдыгы мылтыктан чыккан бир октун ылдамдыгынан болжол менен 60 эсе чоң; б.а. саатына 108000 км... Мынчалык чоң ылдамдыкта кыймылдай алган бир унаабыз болгондо, жерди 22 мүнөттө айланып чыкмакпыз. Планетабыз күндүн айланасында ушундай ылдамдыкта айланып жатканда, ошол эле учурда күн менен бирге секундасына 20 км ылдамдыкта Вега жылдызын көздөй баратат. Галактикабыз болсо бүт күндөрү, планеталары, кометалары жана дүйнөлөрү менен бирге толук циклдик кыймылын толуктоого аракет кылууда. Аны болсо 200 миллион жылда толуктай алат. Бүт нерселер сыяктуу асман телолору да Аллахка моюн сунат жана ар бир кадамы Улуу Аллахтын контролунда, Куранда айтылгандай:

...Жок, асмандардагы жана жердегилердин баары Аныкы, баары Ага чын көңүлдөн моюн сунушкан. (Бакара Сүрөсү, 116)

Планетабыздын бул сапарынан биздин кабарыбыз да болбойт; муну окуган китептерибизден гана үйрөнөбүз. Бул сапар биздин жашообузга терс таасир тийгизбейт; мынчалык ылдамдыкта жер бетинде

эч жандык калбашы керек эле, бирок Аллах жараткан жердин тартылуу мыйзамы жана Аллах курган көптөгөн тартиптер натыйжасында дүйнөдөгүлөр бул саякатты эч сезишпейт. Бүт нерселер сыяктуу бул саякаттын ар бир секундасы да Аллахтын уруксаты жана контролунда уланууда.

Ошондой эле, ушул учурда 8 миллиард адамдын жүрөгү, мээси, ашказаны, уйку беши, боору, өпкөсү, нерв, дем алуу жана иммундук системалары Аллахтын кабары жана уруксаты менен иштеп жатат.

Топурактын астында жана үстүндө жашаган бүт жандыктар ушул учурда Аллахтын уруксаты менен өз ырыскысын издеп жатат жана баарынын ырыскысын Аллах берип жатат. Аңчылык кылышы, тамактанышы, укташы, коркунучтардан коргонушу, баары Аллахтын контролунда жаратылууда. Куранда бул сыр бизге төмөнкүчө кабар берилет:

Жер бетинде ырыскысы Аллахка тиешелүү болбогон эч бир жандык жок. Анын жайгашуучу ордун да жана убактылуу турган жерин да билет. (Булардын) Баары апачык бир китепте (жазылуу). (Худ Сүрөсү, 6)

Дүйнөдөгү жалпы 2 миллион жаныбар түрүнүн ар биринин бүт функциялары Аллахтын уруксаты менен иштеп жатат. Азыр китепти жерге коюп, терезеден сыртты карасаңыз көптөгөн жандык көрө аласыз. Балким бүгүнкү күнгө чейин эч минтип ойлонгон эместирсиз, бирок алардын жаратылуусу да, өлүмү да, сиз терезеден караганыңызда кылып жаткандары да Аллахтын уруксаты менен болот.

Ошондой эле, сиз бул бетти окуп жатканыңызда дүйнөнүн ар кайсы тарабында шамал согуп, тонналаган салмактагы булуттарды ордунан көтөрүүдө. Балким бөлмөңүздөн күн нуру кирип жаткандыр, бирок жердин сиз билбеген бир бурчунда бүт тарапты муз каптаган, башка бир бурчунда болсо жамгырлар жаап жатат. Аллах бизге Куранда жааган ар бир жамгырдын Өз Кабатынан белгиленген бир өлчөм менен түшөөрүн билдирген. Кар да Анын Кабатында белгилүү, жердеги муздун калыңдыгы да... Мындан тышкары, жердин бүт тарабында өрчүп жаткан сансыз уруктун маалыматы да... Чындык ушундай, себеби;

... Анын илимисиз, эч бир мөмө бүчүрүнөн чыкпайт, эч бир ургаачы кош бойлуу болбойт жана төрөбөйт да... (Фуссилет Сүрөсү, 47)

Бул аятта да айтылгандай, ушул учурда жердин бүт тарабында көп адамдар дүйнөгө келип жатат жана баарын Аллах билип турат. Ошол эле учурда көп адамдар өлүп жатат. Адамдар каерде төрөлөөрүн, кандай өмүр сүрөөрүн жана каерде, качан өлөөрүн өздөрү билишпейт, бирок бул маалыматтардын баары Аллах Кабатында так белгилүү. Бул акыйкатка Куранда төмөнкүчө көңүл бурулат:

Эч ким эртең эмне табаарын билбейт. Эч ким кайсы жерде өлөөрүн билбейт. Эч күмөнсүз, Аллах – билүүчү, (баарынан) кабардар. (Локман Сүрөсү, 34)

Эми жакыныраак жерге, үйүңүзгө келели. Ушул учурда денеңизде орун алган системалардын баарынын тынымсыз иштеп жатканын билесиз. Бөлмөдө жалгыз эмес экениңизди, Аллах сизден башка дагы көптөгөн жандыктарды жаратканын, сиз турган кичинекей жерде жүз миңдеген иш-аракеттердин болуп жатканын билесизби? Мисалы, териңиздин үстүндө кымын-чийин кыймыл-аракеттер бар. Териңиздеги жандыктар бир тараптан жашоолорун улантышып, экинчи тараптан теринин үстүндө

чогулган өлүү клеткаларды тазалап, сиздин эч кабарыңызсыз сизди коргоп жатышат. Териңиздин үстүндө миллиондогон пайдалуу жана зыяндуу бактериялар тынымсыз күрөшүп, баарынын тамактанышынан өтө кичинекей денелериндеги тамак сиңирүү системаларына чейин сиз билген же билбеген бүт иш-аракеттер Аллахтын контролунда жүрүп жатат.

Дем алган абаңызда да миллиондогон микроорганизмдер бар. Ар бири Аллахтын уруксаты жана кудурети менен өз кызматын кылып жатат. Бул көзгө көрүнбөгөн ааламдын мүчөлөрү ушул учурда муздаткычыңыздын жашылча-жемиш салган бөлүмүндө да жүрүшөт. Балким эртең аны ачканда бир апельсиндин бир аз көгөрүп калганын көрөсүз. Бул азыр сиздин эч кабарыңызсыз ал жердеги бактериялардын курсагын тойгузуу аракеттери себептүү болот. Үйүңүздүн бүт тарабында фотосинтездей өтө татаал бир процессти жасаган гүлүңүз болсо үйүңүздөгү дагы бир жандык.

Сиз көргөн же көрбөгөн тартиптердин баары, дайыма Аллахтын уруксаты менен иштейт. Сизди да, кылып жаткандарыңызды да, жандуу-жансыз бүт нерселерди да Аллах жаратат жана башкарып турат. Дүйнөдө атмосферадан литосферага, гидросферадан биосферага чейин бүт кылдат өлчөмдүү жана тең салмактуу жашоо, күн системасындагы тогуз планетанын тынымсыз саякаты, ал планеталарда болуп жаткан бүт окуялар Аллахтын контролунда. Аллах чексиз илими менен буларды жаратып, жөнгө салат. Чексиз күч-кудурети менен бүт нерсени коргоп, иш-аракетин улантышына мүмкүндүк берет.

Белгилүү илимпоз Жан Гиттон (Jean Guitton) муну мындайча түшүндүрөт:

«Аалам тартипке салынган бир заттын, анан жашоонун, эң аягында болсо аң-сезимдин пайда болушуна шарт түзүшү үчүн өтө кылдат жөнгө салынгандай көрүнүүдө. Ааламдык туруктуулардын бири – мисалы, гравитация, жарык ылдамдыгы же Планк туруктуулугу- башында кичине эле өзгөргөндө, ааламдын жандуу жана мээлүү жандыктарды жашатууга эч шансы калмак эмес, ал тургай, балким ааламдын өзү да пайда болмок эмес. Мындай таң калыштуу кылдаттыктагы жөнгө салуу бир кокустукпу, же жөнгө салуучу бир мээден келип чыкканбы?... Табияттын негизги туруктуулары жана жашоонун пайда болушуна себеп болгон баштапкы шарттар таң калыштуу тактыкта ЖӨНГӨ САЛЫНГАН.»⁵³

АЛЛАХ ЖАРАТКАН ТАРТИПТЕ АДАМДАН БАШКА АҢ-СЕЗИМДҮҮ ЖАНДЫКТАР ДА БАР

Бул жерге чейин айтылган бүт кубулуштар жана жандыктар жөнүндө телескоп, микроскоп же кандайдыр бир технологиялык каражатты колдонуп болсо да, маалымат ала аласыз. Бирок сизге өтө жакын туруп, бирок сизден такыр башка бир чен-өлчөмдө жашаган эки жандык бар; балким көп адамдар алардын бар экенин өмүр бою эч ойлонбойт. Куранда кабар берилгендиктен, бар экени анык белгилүү болгон бул жандыктар – оң жана сол тарабыңызда турган жазгыч периштелер. Аллахтын буйругу менен ойлогон жана жасаган нерселериңиздин баарын тынымсыз жазып турушат. Аллах бул периштелердин кызматын аяттарда төмөнкүчө кабар берген:

Ант болсун, адамды Биз жараттык жана напсисинин ага кандай азгырыктарды берип жатканын билебиз. Биз ага күрөө тамырынан жакыныраакпыз. Анын оң жана сол

тарабында отурган эки жазгыч жазып жатканда Ал кандай сөз (кандай нерсе) айткан болсо, сөзсүз жанында даяр бир көзөмөлчү турат. (Каф Сүрөсү, 16-18)

Жазгыч периштелер – Аллах жаратып, ар кандай кызматтарды берген периштелерге бир гана мисал. Куранда айтылган ушул сыяктуу дагы көптөгөн периштелер бар; бейиш периштелери, тозок кыйноочулары, Аллахтын аршын көтөргөн периштелер, вахий периштелери, Аллахтын уруксаты менен адамдарга жардам берген периштелер...

Периштелер адамдардан айырмаланып сыналышпайт. Аллах өтө бийик бир адеп-ахлак берген, дайыма Аллахты аруулап, мактоо жана моюн сунуу үчүн гана жаратылган жандыктар. Периштелерден тышкары сиздин жаныңызда жүргөн башка жандыктар да бар; Аллах адамдардан башка чен-өлчөмдө жаратканын кабар берген, бирок дал адамдар сыяктуу сыналып жаткан, Аллахтын алдында акырет күнү сурак бере турган жиндер... Куранда жиндер жөнүндө мындай деп айтылат:

(Аллах) Жинди болсо «жалын-түтүнсүз бир оттон» жаратты. (Рахман Сүрөсү, 15)

Аятта айтылгандай «жалын-түтүнсүз бир оттон» жаратылган бул жандыктар сиз сезбесеңиз да, Аллах алар үчүн жараткан бир мекенде өмүр сүрүшөт. Алар да төрөлүп, чоңоюшат жана өлүшөт. Бул жандыктардын жаратылуу максатынын адамдар менен бирдей экени Куранда төмөнкүчө кабар берилген:

Мен жиндерди жана адамдарды жалаң гана Мага ибадат кылышсын деп жараттым. (Зарият Сүрөсү, 56)

АЛЛАХТЫН ЖАРАТУУ ЧЕБЕРЧИЛИГИ

Ал – Аллах, Ал – жаратуучу, кемчиликсиз пайда кылуучу, «калып жана келбет» берүүчү. Эң сонун ысымдар Аныкы. Асмандарда жана жердегилердин баары Аны тасбих кылууда. Ал – Азиз, Хаким. (Хашр Сүрөсү, 24)

Ааламдын ар бир чекити Аллахтын улуулуугун чагылдырат. Бирок Аллахтын чексиз кудурети менен илимин түшүндүрүүгө эч жетиштүү болбойт. Аллах бүт улуу сыпаттардын жана бүт сонун ысымдардын жалгыз ээси. Бул эмгекте каралгандар болсо Аллахтын сонун ысым-сыпаттарынын бул ааламда көрүлө алган бир канча мисалы гана. Аллахтын илими, акылы, күч-кудурети, мээрими, боорукердиги, берешендиги, жоомарттыгы чексиз. Ар бир адам акылы жана жүрөгүнүн чегинде Аллахтын улуулуугун түшүнө алуу үчүн аракет кылышы керек.

«Чексиз» сөзү Аллахтын улуулуугун түшүнө алуу үчүн жакшылап ойлонуу керек болгон бир түшүнүк. Мисалы, чектүү өмүрү бүткөн соң Аллах адамдарды жаңы бир табиятта жаратат жана андан соң дүйнөдө кылгандары үчүн бейиш же тозокто улана турган чексиз өмүрлөрү башталат. Ал жерде жүз эмес, миң эмес, жүз миң же миллиард жыл да эмес, триллион же квадриллион көбөйтүү квадриллион көбөйтүү квадриллион жыл да эмес, түбөлүккө улана турган бир өмүрдөн сөз кылынат. Мындай бир мисал менен түбөлүк жашоонун канчалык кереметтүү экенин тагыраак көрсөтө алабыз: жүз триллион адам болсо, күнү-түнү эч токтобой жүз триллионду жүз триллионго көбөйтүшсө жана жүз триллион

жыл өмүр сүрүшсө жана өмүр бою ушул жумушту жасашса, ошондо да түбөлүк жашоонун мөөнөтүн эч эсептей алышпайт...

Бирок Аллах ушунчалык улуу бир илим ээси болгондуктан, адам үчүн «түбөлүктүү» нерсе Аллах Кабатында болуп бүткөн. Убакыт биринчи жаратылган кезден түбөлүктүүлүк убагына чейин боло турган бүт окуялар, бүт ойлор убактысы жана абалдары менен Аллахтын илими аркылуу белгиленип бүткөн (китептин «Убакыттын жоктугу жана тагдыр» бөлүмүн караңыз). Бул чындык Куранда төмөнкүчө кабар берилет:

Эч күмөнсүз, Биз бүт нерсени бир тагдыр менен жараттык. Биздин буйругубуз бир көз ирмемдей «бир жолу» гана. Ант болсун, Биз силерге окшош элдерди кыйраттык. Бирок, сабак алып-ойлонгон барбы? Алар жасаган бүт нерселер китептерде (жазылуу). Кичинекей, чоң бүт нерсе сап сап (жазылуу). (Камер Сүрөсү, 49-52)

Адам Аллахтын илиминин улуулугун болгон күчү менен болушунча жакшы түшүнүү үчүн өтө көп аракет кылып, ойлонушу керек.

Адамзат тарыхынын башынан бүгүнкү күнгө чейин миллиарддаган адамдар жашап өттү. Б.а. Аллах миллиарддаган жуп көз, миллиарддаган түрдүү манжа изин, миллиарддаган түрдүү көз кыртышын, миллиарддаган түрдүү адам тибин жаратты жана эгер кааласа мындай кишилерден дагы чексиз санда жарата алат. Себеби аятта да айтылгандай, «... Ал жаратууда каалаганын көбөйтөт. Күмөнсүз, Аллах бүт нерсеге кудуреттүү.» (Фатыр Сүрөсү, 1)

Аллах адам эч билбеген жана чектүү акылы менен түшүнө албай кыйнала турган дагы көптөгөн нерселерди жаратууга кудурети жетет. Дүйнөдө биз кулдарына берген учу-кыйырсыз бүт нерсенин казыналары Аллахтын Кабатында. Бизге каалаганын, каалаган санда гана түшүргөн:

Казыналары Биздин Кабатыбызда болбогон эч нерсе жок; бирок аны белгиленген бир санда түшүрөбүз. (Хижр Сүрөсү, 21)

Аллахтын жаратуусу жөнүндөгү бул чындык биз билген жана билбеген бүт нерселерге тиешелүү. Курандын «...жана дагы силер билбеген эмнелерди жаратууда?» (Нахл Сүрөсү, 8) аятында Аллахтын биз билбеген канчалаган нерселер жаратканына көңүл бурулган.

Аллах биз билбеген, көрбөгөн көптөгөн аалам жана жандыктарды да жараткан. Башка ааламдардын бар экенин жакшыраак түшүнүү үчүн минтип ой жүгүртсөк болот: бир сүрөттү караганыбызда узуну жана туурасы болуп 2 өлчөмдү гана көрөбүз, жашап жаткан дүйнөбүздү караганда болсо узуну, туурасы жана тереңдиги болуп 3 (убакытты да кошсок 4) өлчөмдү түшүнө алабыз. Мындан көбүн болсо кабылдап, биле албайбыз. Бирок Аллах Кабатында биз билбеген башка чен-өлчөмдөр да жаратылган. Жогоруда сөз кылынган периштелер ошол башка чен-өлчөмдөрдүн бирөөсүндө жашаган жандыктардын бири. Биз эки өлчөмдүү кино экранды толук көрө алабыз, бирок экрандан сырттагы 3 өлчөм кабылдана албайт. Периштелер да өз чен-өлчөмүнөн жана ордунан бизди көрүп, уга алышат. Ал тургай, эки капталыбыздагы жазгыч периштелер биздин ар бир көз ирмемибизге күбө болуп турушат. Сүйлөгөндөрүбүздүн, кылгандарыбыздын баарын жазып жатышат. Бирок биз аларды көрө албайбыз.

Аллах Куранда бар экенин кабар берген жиндер да башка бир чен-өлчөмдөгү жандыктар. Алар да адамдар сыяктуу өмүр бою сыналышууда жана Куран менен жашоого милдеттүү. Бирок алардын өзгөчөлүктөрү адамдардан такыр башкача. Адамдар көз-каранды болгон себеп-натыйжа байланыштарынан такыр башкача себептерден көз-каранды кылып жаратылышкан.

Булар Аллахтын теңдешсиз жаратуусун түшүнүү үчүн жакшылап ой жүгүртүү керек болгон чындыктар. Аллах чексиз санда аалам, чексиз санда жандык, чексиз санда мекен жаратууга кудуреттүү. Болгондо да, ар бирин ар кандай өзгөчөлүктө жарата алат. Аллах акыретте бейиш менен тозокту жаратат. Бейиш менен тозок биз дүйнөдө көнгөнүбүздөн такыр башкача болот. Мисалы, дүйнөдө дайыма бузулуу (жыттануу), улгайуу, чирүү, эскирүү жана түгөнүү бар. Бейиште болсо түбөлүккө созулган убакыт ичинде эч нерсе эскирип бузулбайт; Аллах Куранда сөз кылган даамы өзгөрбөгөн сүттөн дарыялар бейиштин ушул өзгөчөлүгүнө көңүл бурган мисалдардын бири. Бейиште адам денеси да картайбайт; эч улгайуу болбойт. Аллах Куранда бүт адамдардын бирдей жашта болоорун кабар берет жана бейиштеги адамдар түбөлүккө чейин эң сулуу абалда, эч улгайбай, баары тең курактуу болуп жашашат. Аллах, ошондой эле, Куранда түгөнбөгөн булактардан суусундуктар чыгаарын кабар берет.

Тозоктогу жаратуу да такыр башкача. Аллах тозокто эч теңдеши көрүлбөгөн азап түрлөрүн жаратат. Эч бир адам башынан өткөрбөстөн ал жердеги азаптын кандай экенин болжой албайт.

ТҮБӨЛҮКТҮҮЛҮКТҮ ОЙЛОНУУ...

Аллах дүйнөдөгү бүт нерселерди чектүү кылган. Ар кандай иштин бир аягы бар. Ошондуктан «түбөлүк» деген сөздү түшүнүү үчүн ал жөнүндө ойлонуп, билген кээ бир критерийлер менен салыштыруу жасоо керек. Мындай салыштыруу жасоо үчүн төмөнкүдөй мисал келтирели: биз жашап жаткан ааламды бир атомдун ядросу болсун деп элестетиңиз. Ааламдын сыртын кызыгып изилдеп баштадыңыз дейли. Ал жерден изилдөө жасап эң жете алган чегиниз атомдун сырткы чеги болот. Ядро менен тышкы чектин арасында ар бир электронду ачкан сайын чоң ийгиликке жеттим деп ойлойсуз. Атомдун сырткы чегине жеткениңизде болсо, мындан ары көп болсо аалам ушул сыяктуу уланат болуш керек деп ойлойсуз. Бирок сиз ичинде турган атомдун көлөмүнө тең сиз элестете албаганчалык көп атом болушу мүмкүн экени оюнузга да келбейт. Ушул мисалдагы сыяктуу ичинде жашаган ааламды өтө чоң деп ойлойбуз. Өзүбүздүн көлөмүбүзгө же дүйнөнүн көлөмүнө салыштырганда аалам учу-кыйыры белгисиз бир жер болгондуктан, албетте, бизге чоң сезилет. Бирок, балким, биз ушунча чоң деп элестеткен аалам башка ааламдарга салыштырганда, бир атомдун ичинчелик орун ээлеп тургандыр. Мунун туурасын болсо Аллах билет.

Аллах ааламда жараткан бүт атомдордун санын айтуу өтө кыйын. Аларды кемчиликсиз жараткан Аллах балким ар биринин ичинде дал биздин ааламыбызга окшогон кемчиликсиз ааламдар жараткандыр. Аяттарда Аллахтын чексиз жаратуу кудуретине көңүл бурулат:

Асмандарды жана жерди жараткан Аллахтын алардын окшошун жаратууга күчү жетээрин көрбөй жатышабы жана алар үчүн күмөнсүз бир мөөнөт (ажал) белгилеген. Зулумдук кылгандар болсо каапырчылыкта гана өжөрлөнүштү. (Исра Сүрөсү, 99)

Биздин Аллах мүмкүндүк бергенчелик гана маалыматыбыз бар. Аллах Кабатындагы маалымат болсо чексиз. Мисалы, Аллах дүйнөдө адам үчүн 7 негизги түстү жараткан. Биз сегизинчи бир түстү элестете албайбыз. (Бул тубаса сокур адамга кызыл түстү сүрөттөгөнгө окшошот. Эмне десек дагы кызыл түстү толук сүрөттөп бере албайбыз.) Бирок Аллах 8, 9 же 10, ал тургай, андан да көп негизги түстөрдү жарата алат, бирок биз Аллах бизге көрсөткөндөн башкасын көрүп, биле албайбыз.

Адамдын беш сезими бар, алтынчыны кыялдана да албайт. Адамдын түшүндө төрт сезим гана болсо, бешинчи бир сезим бар дегенде, анын эмне мааниге келээрин түшүнбөшү мүмкүн. Бирок Аллахтын 6 сезим жаратуу үчүн «Бол» деп коюшу гана жетет. Ушул сыяктуу, Аллах Кабатында биз эч билбеген сезимдер да болушу мүмкүн. Алардын балким акыретте бир бөлүгүн бизге көрсөтүшү да мүмкүн.

Бул тема жөнүндө канчалаган ыктымалдыктар болсо да, негизи алардын баары Аллах бизге дүйнөдө үйрөткөн маалыматтар негизинде келип чыккан ойлор. Бирок бул жерде бир маанилүү жагдайды унутпаш керек; Аллахтын күчү жана улуулугу чексиз болгондуктан, айтылгандардын баары Аллахтын каалоосу менен бир заматта болуп калышы мүмкүн. Биз болсо Аллах бизге үйрөткөндөрдөн тышкары эч нерсе жөнүндө так бир нерсе айта албайбыз жана Аллах билдиргендерден тышкары эч нерсени биле албайбыз.

Бул жерге чейин Аллах эң кичинекей ааламдан эң чоң ааламдарга чейин жараткан сансыз далилдердин аз бир бөлүгүнө гана токтоло алдык. Анткен менен, Аллахтын илими камтыган маалыматтардын баарын айтып берүүгө аракет кылсак дагы, эч качан айтып бере алмак эмеспиз. Ойлоп көрүңүз, бир эле адам жөнүндөгү маалыматтар бир ДНКнын ичине 1 миллион энциклопедия бетин толтура турганчалык көлөмдө жайгаштырылган. Демек, ушул учурда жашап жаткан адамдардын ДНКларындагы маалыматтарды эле айтып берүүгө аракет кылсак, ал 1 миллион x 8 миллиард (1.000.000 x 8.000.000.000) бет болот. Бул албетте мүмкүн эмес, бирок муну кыла алдык дейли; анда 8 квадриллион энциклопедия бетин толтурган маалымат келип чыгат. Бул сан балким бир караганда сизге жөнөкөйдөй көрүнүшү мүмкүн. Андай болсо мындай суроо узаталы; бир миллион же бир миллиард беттик маалымат үстү-үстүнө коюлганда канча болоорун элестетип көрдүңүз беле? Ушул китептин беттериндей 1 миллион бетти үстү-үстүнө койсоңуз, 30 кабаттуу бир имараттын бийиктигине жетесиз. Бирок эгер муну 1 миллиард бет үчүн элестетсеңиз, анда Эверест тоосунан 10 эсе узун бир бийиктик келип чыгат.⁵⁴ Ал эми биз ДНК жөнүндө эсептеген сан болсо 1 миллион да эмес, 1 миллиард да эмес; толук 8 квадриллион...

Эми ааламдын учу-кыйырсыз көлөмү менен көзгө да көрүнбөгөн кичинекей ДНКны салыштырыңыз. Бир ДНКнын ичине ушунча маалыматты батырган Аллахтын эбегейсиз чоң көлөмдөгү ааламда жараткан жалпы маалыматын атай да албашыбызды дагы бир жолу түшүнөбүз. Аллах илиминин чексиздигин Куранда төмөнкүдөй бир мисал менен түшүндүрөт:

Эгер жер жүзүндөгү дарактардын баары калем жана деңиз, ага дагы жети деңиз кошулуп, (сыя) болсо, Аллахтын сөздөрү (жазып) түгөнбөйт. Күмөнсүз, Аллах улуу жана кудуреттүү, өкүмдар жана даанышман. (Локман Сүрөсү, 27)

Көрүнүп тургандай, биз канчалык аракет кылсак да, Аллахтын илимин түшүнүүгө күчүбүз жетпейт, себеби Аллахтын илими чексиз. Биз Аллах бизге мүмкүндүк бергенчилигин гана түшүнө алабыз:

Аллах... Андан башка кудай (сыйынууга татыктуу зат) жок. Ал – тирүү, Кайуум. Аны уйкусууроо жана уйку тартпайт. Асмандарда жана жерде эмне бар болсо, баары Аныкы. Анын уруксаты болбостон, Анын кабатында шапаат кылуучу ким? Ал алдыңардагыны жана артыңардагыны билет. (Алар болсо) Ал каалагандан сырткары, Анын илиминен эч нерсени түшүнүп-андай алышпайт. Анын күрсүсү бардык асмандарды жана жерди курчап турат. Аларды коргоо Ага оор эмес. Ал – абдан улук, абдан бийик. (Бакара Сүрөсү, 255)

Бул китепте Аллах көрүп, түшүнүшүбүзгө мүмкүндүк берген маалыматтардын бир бөлүгүн айтып берүү аракети жасалды. Булар Аллахтын буйругуна ылайык Анын бүт нерсеге кудуреттүү экенин жана чындап илими менен бүт нерсени ороп тураарын билип, мындан кийин айланаңызда көргөн бүт нерселерде Анын улуулугунун чагылдырылганын ойлонушуңуз үчүн айтып берилди. Себеби бул улуу акыйкатты ойлоноу жана эске салуу Аллахтын кулу болгон ар бир адамдын бир жоопкерчилиги. Аллах бир аятта төмөнкүдөй кабар берет:

Аллах жети асманды жана жерден да алардын окшошун жаратты. Буйрук булардын арасында токтобостон түшүп турат; силердин чынында Аллахтын бүт нерсеге кудуреттүү экенин жана чынында Аллахтын илими менен бүт нерсени курчаганын билишиңер, үйрөнүшүңөр үчүн. (Талак Сүрөсү, 12)

Муну унутпаш керек: улуу Аллахтан жүз бурган, Анын аяттарын көрмөксөн болгон жана Ага баш көтөргөндөр чоң жазага татыктуу болушат. Куранда тозокто мындай кишилер жөнүндө бериле турган буйрук төмөнкүдөй кабар берилет:

Аны кармагыла, ылдам байлагыла. Андан кийин алоолонгон оттордун ичине таштагыла. Андан кийин аны узундугу жетимиш арш болгон бир чынжырга байлап ал жакка киргизгиле. Себеби ал Улуу Аллахка ыйман кылбайт эле. (Хакка Сүрөсү, 30-33)

2- КИТЕП

ЖАШООНУН ЖАРАТЫЛГАНЫН ЧЕТКЕ КАГУУ ЖАҢЫЛЫШТЫГЫ

ЭВОЛЮЦИЯ ЖАҢЫЛЫШТЫГЫ

Эволюция теориясы – жандыктардын пайда болушун кокустуктар менен түшүндүрө алуу максатында ар кандай чындыкка сыйбас божомолдорду, гипотезаларды жана ойлоп табылган сценарийлерди чыгарган бир философия жана дүйнө көз-карашы. Бул философиянын тамыры байыркы доорлорго, байыркы Грецияга чейин созулат.

Жашоонун жаратылганын, б.а. бир Жаратуучунун бар экенин четке каккан бүт атеисттик философиялар сөзсүз түз же кыйыр түрдө эволюция көз-карашын кабыл алып, жакташат. Бул бүгүнкү күндө да бүт динге каршы идеология жана системаларга тиешелүү.

Эволюционист көз-караш акыркы бир жарым кылым бою өзүнчө жарактуу, туура көрүнүү үчүн илимди жамынып келди. 19-кылымдын ортолорунда илимий бир теориядай чыгарылган, бирок жактоочулары канчалык аракет кылса да, ушул күнгө чейин эч бир илимий ачылыш же эксперимент тарабынан тастыкталган жок. Натыйжада теория өтө үмүттөнгөн «илим» күн өткөн сайын теорияны тескерисинче кыйратып отурду.

Колдонулган бүт илимий ыкмалар ар жолкусунда мындай теориянын эч чындыкка коошкон тарабы жок экенин далилдеди: лаборатория эксперименттери жана ыктымалдык эсептөөлөрү жашоону түзгөн аминокислоталардын кокустуктар натыйжасында пайда боло албашын так көрсөттү. Жандуунун эң кичинекей бөлүгү болгон клетка болсо –эволюционисттер айткандай- алгачкы жана контрольсуз дүйнө шарттарында кокустуктар натыйжасында пайда болуу мындай турсун, 20 кылымдын миллиондогон долларлык, технология керемети лабораторияларында да синтездеме алган жок. Мындан тышкары, көп жылдарга созулган палеонтологиялык изилдөөлөрдө табылган фоссилдер (жандыктардын калдыктары) арасында, эволюция теориясы айткандай, жандыктардын жөнөкөй түрлөрдөн татаал түрлөргө, акырындап эволюциялашканын көрсөтүшү керек болгон ортоңку-өткөөл формалар эч жерде кездешкен жок.

Аягында эволюционисттер болгон аракетин менен эволюцияга далил топтоого аракет кылып жатып, өз колдору менен эволюция деген нерсенин жок экенин далилдешти.

Учурдагы абалы менен эволюция көз-карашын биринчи жолу чыгарган киши үйрөнчүк бир англис биолог Чарльз Дарвин болгон. Дарвин эволюционист гипотезаларын 1859-жылы чыгарган «Түрлөрдүн келип чыгышы» (*The Origin of Species*) аттуу китебинде айтып чыккан. Дарвин бул китебинде эч бир илимий ачылышка таянбай туруп айткандары боюнча, жашап жаткан бүт жандыктардын тамыры бир эле жана табигый тандалуу аркылуу бир-биринен келип чыгышкан. Табигый шарттарга эң жакшы ыңгайлашкандар өзгөчөлүктөрүн кийинки урпактарга өткөрүп берген, жана натыйжада мындай пайдалуу өзгөрүүлөр акырындап чогулуп, индивидди аталарынан такыр башкача бир жандыкка айландырган. Адам болсо табигый тандалуу механизминин эң өнүккөн жемиши эле. Кыскасы, бир түр башка бир түрдөн келип чыккан эле.

Дарвиндин бул фантазиялары өзгөчө белгилүү саясий жана идеологиялык көз-караштагы чөйрөлөргө өтө жакты. Теория өтө популярдуу болгон. Себеби ал доордогу илим деңгээли Дарвиндин ойлоп тапкан сценарийлеринин чындыкка сыйбастыгын көрсөтүүгө жетиштүү эмес эле. Дарвин бул көз-караштарын айтып чыккан кезде генетика, микробиология, биохимия сыяктуу илим тармактарынын эч бири жок эле. Бул илим тармактары Дарвиндин гипотезаларынан мурда ачылган болгондо, Дарвин өз теориясынын илимге такыр туура келбешин көрүп, мынчалык маанисиз бир көз-карашты айтып чыга алмак эмес. Себеби түрлөрдү аныктаган маалыматтар гендерде жазылган жана табигый тандалуу гендерди өзгөртүп, жаңы түрлөрдү пайда кыла албайт.

Австриялык ботаник Мендель 1865-жылы тукум куучулук мыйзамдарын тапты. Мендельдин кылымдын аягына чейин көп угулбаган ачылыштары 1900-жылдардын башында генетика илиминин пайда болушу менен атактуу боло баштады. Жана ошол жылдары гендер жана хромосомалардын түзүлүшү аныкталды. 1950-жылдары генетикалык маалыматты сактаган ДНК молекуласынын ачылышы болсо теорияны өтө чоң кризиске салды. Себеби ДНКдагы эбегейсиз чоң маалыматты кокустуктар менен түшүндүрүүгө болбойт эле.

Мындай илимий жетишкендиктерден тышкары, көп жылдарга созулган казуу иштеринде жөнөкөй түрлөрдүн акырындап өнүгүп эволюциялашканын көрсөтүшү керек болгон ортоңку-өткөөл формалар да эч табыла алган жок.

Бүт бул ачылыштар илимге туура келбешин белгилүү болгон Дарвиндин теориясын тарыхтын чаң баскан шкафтарына салышы керек эле. Бирок белгилүү чөйрөлөр өжөрдүк менен теорияны кайра карап чыгууга, жаңылоого жана кандай гана болбосун илимий платформага отургузууга аракет кылышты. Бүт мындай аракеттер теориянын артында илимий эмес, идеологиялык максаттардын турганын көрсөттү.

Бул ачылыштар натыйжасында туюкка такалган теорияны кандай гана болбосун сактап калуу керек деп ишенген кээ бир чөйрөлөр эч убакыт жоготпой жаңы бир модель ойлоп табышты. Ал жаңы модельдин аты нео-дарвинизм эле. Бул көз-караш боюнча, жандыктардын гендериндеги мутация деп аталган кичине өзгөрүүлөр менен түрлөр эволюциялашып, табигый тандалуу ыкмасы менен күчтүүлөр аман калышат эле. Бирок жандыктар пайда болушу үчүн кичине өзгөрүүлөрдүн жетишсиз экени,

ошондой эле, нео-дарвинизм айтып чыккан механизмдердин жараксыздыгы түшүнүктүү болгондо, эволюционисттер жаңы модельдерди изденүүнү улантышты. Жана «үзүлмө эволюция» (punctuated evolution) деп аталган жаңы бир көз-карашты, эч бир илимий жана логикалык таянычы жок бир модельди чыгарышты. Бул көз-караш боюнча, жандыктар кокустан, бир заматта, эч бир ортоңку-өткөөл формасы жок эле башка бир түргө айланып кетет. Башкача айтканда, ошол күнгө чейин эч бир эволюциялык «аталары» жок түрлөр бир заматта пайда болуп калат. Негизи бул жашоонун жаратылганын сүрөттөйт, бирок эволюционисттер муну кабыл алгылары келген жок. Бул чындыкты акылга сыйбас сценарийлер менен жашырууга аракет кылышты. Мисалы, тарыхтагы биринчи канаттууну бир сойлоочунун жумурткасынан чыккан болушу мүмкүн деп чыгышты (мунун кандайча болгонун эч ким түшүндүрө албайт). Ушул эле теория боюнча, кургактыкта жашоочу жырткыч жаныбарлар кокустан, бир заматта толугу менен өзгөрүп, чоң киттерге айланып калган болушу мүмкүн эле.

Колдогу бүт генетика, биофизика жана биохимия эрежелерине карама-каршы келген мындай көз-караштар бакалардын принциптерге айланганын айтып берген балдардын жомогунчалык гана илимий эле. Бирок нео-дарвинисттик теориянын кризиске кабылышынан азап тарткан кээ бир эволюционист палеонтологдор андан качуу үчүн нео-дарвинизмден да логикасызыраак болгон ушул теорияга жабышышты.

Бул модельдин бирден бир максаты – нео-дарвинисттик модель түшүндүрө албаган фоссил боштуктарын түшүндүрүү эле. Бирок фоссил боштуктарын «канаттуулар сойлоочулардын жумурткаларынан кокустан чыгып калган» деп же ушул сыяктуу сөздөр менен түшүндүрүүгө аракет кылуунун өзү эле бир акылсыздык. Себеби бир түр башка бир түргө эволюцияланышы үчүн генетика маалыматында өтө чоң жана пайдалуу өзгөрүү болушу керек. Бирок эч бир мутация генетикалык маалыматты өнүктүрбөйт, ага жаңы бир маалымат кошпойт. Мутациялар генетикалык маалыматтын азайышына жана бузулушуна гана себеп болот. Үзүлмө эволюциянын жактоочулары кыялданган «чоң (гросс) мутациялар» болсо генетикалык маалыматта «гросс», б.а. чоң азайууга жана бузулууга алып келет.

Үзүлмө эволюция теориясы, бир караганда эле көрүнүп тургандай, бүтүндөй ойлоп табылган кыялдар эле. Бирок ошого карабастан, эволюция жактоочулары бул теорияга маани беришти. Себеби Дарвин айткан эволюция моделинин фоссил табылгалары менен эч далилдене албашы аларды ушуга мажбурлады. Дарвин түрлөр акырындап, жай өзгөргөн деп айткан эле. Бул үчүн болсо илгери жарым канаттуу-жарым сойлоочу, жарым балык-жарым сойлоочу сыяктуу түрү суук жандыктар жашап өткөн болушу керек эле. Бирок эволюционисттердин бүт изилдөөлөрүнө жана табылган жүз миңдеген фоссилдерге карабастан, мындай «ортоңку-өткөөл формалардан» бир даана да чыккан жок.

Эволюционисттер үзүлмө эволюция моделине ушул фоссил ийгиликсиздигин жаап-жашыра алуу үмүтү менен жабышышты. Бирок, жогоруда да айтылгандай, мунун бир фантазия экени апачык эле жана кыска убакыт ичинде өзүн жок кылды. Үзүлмө эволюция модели эч качан логикалуу бир модель катары айтылып чыккан жок, баскычтуу эволюция моделине туура келбеши апачык көрүнүп турган учурларда бир качуу жолу катары гана колдонулду. Учурда эволюционисттер жандыктардагы дээрлик баары

комплексүү түзүлүштөгү –көз, канат, өпкө, мээ ж.б. сыяктуу- органдардын баскычтуу (акырындап жүргөн) эволюция моделин жокко чыгараарын көрүшкөндүктөн, бул темаларда үзүлмө эволюция моделинин фантастикалуу түшүндүрмөлөрүнө качууга мажбур болушууда.

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИЯСЫН ТАСТЫКТАГАН БИР ДАГЫ ФОССИЛ ЖОК

Эволюция теориясы бир түр башка бир түргө миллиондогон жылдык убакыт ичинде акырындап жана этап этабы менен айланган дейт. Бул көз-караш болсо мындай өткөөл периоддо «ортоңку-өткөөл форма» деп аталган түрү суук жандыктардын жашап өткөн болушун талап кылат. Эволюционисттер бүт жандыктарды этап этабы менен бир-биринен келип чыккан дешкендиктен, мындай ортоңку-өткөөл формалардын түрлөрү жана саны миллиондогон болушу керек.

Эгер чындап мындай жандыктар жашаган болсо, фоссилдерден алардын калдыктары да табылышы зарыл. Себеби бул гипотеза боюнча, ортоңку өткөөл формалардын саны бүгүн жашап жаткан жаныбар түрлөрүнөн да көп болушу жана дүйнөнүн төрт тарабында фоссилдешкен абалда табылышы шарт.

Ошондуктан Дарвинден бери тынымсыз болгон аракет менен ушундай фоссилдер изделди, бирок эволюционисттердин үмүтү таш капты. Бул дүйнөдө эч жерде –бир материкте да, бир океандын түбүндө да- бир клеткалуу организмдер менен комплексүү омурткасыздар арасындагы кандайдыр бир ортоңку өткөөл форма табыла алган жок.

Негизи Дарвин да мындай ортоңку өткөөл формалардын жок экенин билчү. Бирок ошентсе да ортоңку өткөөл формалар келечекте табылаар деп үмүттөнгөн эле. Бирок мындай үмүтүнө карабастан, теориясынын эң чоң туюгунун ушул экенин түшүнгөн. Ошондуктан мындай деп жазган:

Эгер чындап эле түрлөр башка түрлөрдөн акырын өнүгүү менен келип чыккан болсо, эмне үчүн сансыз ортоңку өткөөл формаларга учурабай жатабыз? Эмне үчүн табият бир хаос абалында эмес, толугу менен белгиленген жана орду ордунда? Сансыз ортоңку өткөөл форма болушу керек, бирок эмне үчүн жер бетинин сансыз көп катмарында көмүлүү таппай жатабыз... Эмне үчүн ар бир геологиялык түзүлүш жана ар бир катмар мындай формаларга толо эмес? Геология жакшы даражаландырылган бир процессти көрсөтбөй жатат жана балким бул менин теорияма айтыла турган эң чоң каршы чыгуу болот.⁵⁵

Дарвиндин мындай тынчсыздануусунун жөнү бар эле. Себеби эволюционисттердин бүт үмүт жана аракеттерине карабастан, Дарвин убагында да, Дарвинден бери да дүйнөнүн эч бир жеринен –бир материктен да, океандын түбүнөн да- мындай ортоңку өткөөл формалар табылган жок. Белгилүү англис палеонтолог (фоссил изилдөөчү) Дерек Эйджер өзү эволюционист болсо да бул чындыкты төмөнкүчө мойнуна алат:

Көйгөйүбүз мындай: фоссилдерди жакшылап анализдегенде, түрлөр же класстар деңгээлинде болсун, дайыма бир эле чындыкты көрөбүз; баскычтуу эволюция менен өнүккөн эмес, бир заматта жер жүзүндө пайда болгон топторду көрөбүз.⁵⁶

Фоссилдердеги мындай боштукту жетиштүү санда фоссил табылган жок жана бир күнү изделген фоссилдер табылып калаар дегендей сооротуу менен түшүрдүрүүгө да болбойт. Дагы бир эволюционист палеонтолог Т. Н. Джордж мунун себебин төмөнкүдөй түшүндүрөт:

Фоссилдердин (эволюциялык) алсыздыгын жойо турган бир жооп айтуу эми мүмкүн эмес. Себеби колубуздагы фоссилдер өтө көп жана жаңы ачылыштар менен жаңы түрлөрдүн табылышы мүмкүн эместей көрүнүүдө... Канчалаган фоссилдер табылса да, фоссилдер дагы эле (түрлөр арасы) боштуктардан турууну улантууда.⁵⁷

Бүгүнкү күнгө чейин жасалган казуу иштеринде 100 миллиондон ашуун фоссил табылды. Ал фоссилдердин баары толук кандуу, кемчиликсиз жандыктарга тиешелүү. 100 миллион фоссилдин арасында жандык түрлөрүнүн этап этабы менен бир-биринен келип чыкканын, б.а. эволюциялашканын көрсөткөн бир дагы фоссил жок. 100 миллиондон ашык фоссил жашоонун жаратылгандыгынын талашсыз бир чындык экенин көрсөтүп, эволюциянын илимге сыйбас бир жомок экенин дагы бир жолу далилдөөдө.

ЖЕР ЖҮЗҮНДӨ ЖАШОО БИР ЗАМАТТА, БҮТ ТҮРЛӨРҮ МЕНЕН БИРГЕ ПАЙДА БОЛГОН

Жер жүзүнүн катмарлары менен фоссилдер анализ кылынганда, жашоонун бир заматта пайда болгону көрүлөт. Тирүү жандыктардын фоссилдери табылган эң терең жер жүзү катмары 530-520 миллион жашта деп эсептелген «кембрий» катмары.

Кембрий дооруна тиешелүү катмарларда табылган жандыктар эч кандай эволюциялык аталарысыз бир заматта фоссилдерде кездешип башташат. Комплекстүү жандыктардан турган өтө көп жандык түрлөрү таң калыштуу абалда бир заматта пайда болушкан. Ошондуктан геологиялык булактарда бул кереметтүү окуя «кембрий жарылуусу» деп аталат.

Бул катмардагы жандыктардын көпчүлүгүндө көз сыяктуу өтө өнүккөн органдар же бакалоор системасы, кан айлануу сыяктуу татаал организмдерде кездешкен системалар болгон. Фоссилдерде бул жандыктардын аталары болгондугу жөнүндө эч кандай белги жок. *Earth Sciences* журналынын редактору Ричард Монестарски тирүү жандыктардын бир заматта пайда болгонун мындайча айткан:

Бүгүн биз көрүп жаткан өтө комплекстүү жаныбар формалары бир заматта пайда болушкан. Ал учур кембрий доорунун башына туура келет; деңиздер менен жер жүзүнүн алгачкы комплекстүү жандыктарга толушу ошол эволюциялык жарылуу менен башталган. Бүгүн дүйнөнүн бүт тарабына тараган жандык типтери кембрий доорунун башында эле болгон жана азыркыдай бир-биринен өтө айырмалуу болушкан.⁵⁸

Дүйнө кантип бир заматта мындай миндеген жандык түрүнө толуп ташкан деген суроого жооп таба албаган эволюционист булактар кембрий доорунан мурдасына, ичинде жашоонун башталышы келип чыккан жана «белгисиз нерселер болгон» 20 миллион жылдык ойдон чыгарылган бир доор коюшат. Бул

доор «эволюциялык боштук» деп аталат. Бирок ушул күнгө чейин эч ким бул эволюциялык боштуктун эмне экенин түшүндүрө алган жок.

1984-жылы Кытайдын Юньнань аймагынын түштүк тарабындагы Чэнду Цзянда көп санда комплекстүү омурткасыздар табылды. Алардын арасынан чыккан жана учурда тукум курут болгону белгилүү болгон трилобиттер жок дегенде учурда жашаган омурткасыздардай комплекстүү түзүлүштө эле.

Швециялык эволюционист палеонтолог Стефан Бенгтсон бул жөнүндө мындай дейт:

Эгер жандыктардын тарыхында кандайдыр бир окуя адамдын жаратылуусу мифине окшотула турган болсо, ал көп клеткалуу организмдер экологияда жана эволюцияда башкы актерго айланган океан жашоосундагы бир заматтагы (кокус) айырмалашуу доору. Дарвинди таң калтырган –жана уялткан- бул окуя бизди да дагы эле таң калтырууда.⁵⁹

Ооба, чындап эле бул комплекстүү жандыктардын эч бир атасы же өткөөл формасы болбой туруп, бир заматта пайда болушу азыр да эволюционисттерди өтө таң калтырып, кыйнап келүүдө, 150 жыл мурда Дарвинди таң калтырып, кыйнаган сыяктуу. Себеби эволюционисттер 150 жылдан соң да бул табышмакка бир жооп табууда Дарвинден алга жыла алышкан жок.

Көрүнүп тургандай, фоссилдер жандыктардын эволюция айткандай жөнөкөйдөн татаалды көздөй бир процесстен өтпөй, бир заматта жана эч кемчиликсиз пайда болгонун көрсөтүүдө. Ортоңку өткөөл формалардын жоктугу кембрий дооруна гана тиешелүү жагдай эмес. Эволюционисттер айткандай, омурткасыздар-балыктар-жерде сууда жашоочулар-сойлоочулар-канаттуулар-сүт эмүүчүлөр кезеги менен алга жылган эволюция схемасын тастыктай турган бир дагы ортоңку өткөөл форма ушуга чейин табыла алган жок. Бүт жандык түрлөрү фоссилдерде бир заматта жана учурдагы кемчиликсиз көрүнүшүндө пайда болгон.

Башкача айтканда, жандыктар эволюция менен пайда болгон эмес, жаратылган.

ЭВОЛЮЦИЯ КӨЗ БОЙМОЧУЛУКТАРЫ

Сүрөттөрдөгү алдамчылыктар

Эволюция теориясына далил издегендердин эң көп кайрылган булагы – бул фоссилдер. Көңүл коюп, эч тарапка жан тартпай анализделгенде, фоссилдердин эволюционисттер айткандын тескерисинче эволюция теориясын колдобой, кайра аны кыйратаарын көрсөтөт. Бирок фоссилдер эволюционисттер тарабынан бурмаланып жоромолдонгону жана элге бир жактуу чагылтылганы себептүү көп кишилер фоссилдер чындап эле эволюция теориясын колдойт деп ойлойт.

Фоссилдердеги кээ бир табылгалардын ар кандай чечмелөөгө ачык болушу эволюционисттердин эң ишине жараган жагдай. Табылган фоссилдер көбүнчө так бир жыйынтык айтууга жетишсиз болот. Алар кем жана чачыранды сөөк бөлүктөрүнөн турат. Ошондуктан колдогу маалыматтарды бурмалоо жана аларды каалаган багытта колдонуу өтө оңой. Эволюционисттер тарабынан фоссил калдыктарына таянып

жасалган реконструкциялар (сүрөт же макеттер) толугу менен эволюционист гипотезаларды тастыктай турган багытта бурмаланып жасалат. Адамдар көргөнүнө көбүрөөк ишенгендиктен, максат аларды ойдон чыгарылып реконструкциясы жасалган жандыктардын чындап эле илгери жашап өткөнүнө ынандыруу.

Эволюционист изилдөөчүлөр көбүнчө бир тиш же бир жаак сөөгү же кол сөөгүнө таянып, адамга окшош ойдон чыгарылган жандыктарды тартышат жана аны адам эволюциясынын бир звеносу деп сенсация кылып элге жарыялашат. Мындай сүрөттөр көп адамдын оюндагы «алгачкы адамдар» имиджинин калыптанышында чоң роль ойногон.

Сөөк калдыктарына таянып жасалган мындай изилдөөлөрдө колдогу нерсенин жалпы өзгөчөлүктөрүн гана аныктоого болот. Бирок негизги сыпаттык майда-бараттар убакыт ичинде бат эле жок болуп кетчү жумшак кыртыштар болуп саналат. Ошондуктан жумшак кыртыштарды бурмалап жоромолдоо аркылуу реконструкцияны жасаган кишинин кыялдануу күчүнүн чегинде бүт баарын кылганга болот. Гарвард университетинен Эрнст А. Хутон бул жөнүндө мындай дейт:

Жумшак бөлүктөрдү кайра түзүп чыгуу өтө рисктүү иш-аракет. Эриндер, көздөр, кулактар жана мурун сыяктуу органдардын астындагы сөөк менен эч байланышы болбойт. Мисалы, бир неандерталецтин башын ушундай жол менен бир маймылга же бир философко окшотуп койсо болот. Байыркы адамдардын калдыктарына таянып жасалган сүрөттөрдүн дээрлик эч кандай илимий мааниси жок жана элди оюн бир багытка бурмалоо максатында колдонулат... Ошондуктан реконструкцияларга көп ишенбеш керек.⁶⁰

Жасалма фоссил жасоо аракеттери

Эволюция теориясына фоссилдерде эч жарактуу далил таба албаган кээ бир эволюционисттер аягында өз далилдерин өздөрү ойлоп табууга киришишти. Эволюция көз бойомочулуктары деген ат менен энциклопедияларга да кирген мындай иш-аракеттер эволюция теориясынын мажбурлап сактап калууга аракет кылынган бир идеология жана жашоо философиясы экендигинин эң сонун далили. Мындай көз бойомочулуктардын эң белгилүүлөрү төмөнкүлөр:

Пилтдаун адамы көз бойомочулугу

Үйрөнчүк бир палеонтолог Чарльз Доусон 1912-жылы Англияда Пилтдаунга жакын бир чуңкурдан бир жаак сөөгү менен бир баш сөөгү бөлүгүн таптым деп айтып чыкты. Жаак сөөгү маймылдын жаагына окшогону менен, тиштер менен баш сөөгү адамдардыкына окшош эле. Бул мисалдар «Пилтдаун адамы» деп аталып, 500 миң жылдык деп аныкталды жана көптөгөн музейлерде адам эволюциясынын так бир далили катары көрсөтүлүп башталды. 40 жылдан ашуун убакыт бою ал жөнүндө көптөгөн илимий макалалар жазылып, жоромолдор айтылып, сүрөттөр тартылып, адамдын эволюциясына маанилүү бир далил катары көрсөтүлдү.

Бирок 1949-жылы фоссилди дагы бир жолу анализдеген адистер анын жасалма бир фоссил экенин, адамдын баш сөөгүнө бир орангутандын жаагын монтаж кылуудан келип чыкканын аныкташты.

Фтор ыкмасына таянып жасалган изилдөөлөр баш сөөгүнүн бир канча миң жылдык эле экенин көрсөттү. Орангутанга тиешелүү жаак сөөгүндөгү тиштердин болсо жасалма жол менен эскиртилгени, фоссилдердин жанынан табылган шаймандардын болот аспаптар менен жонтулган туурамчы шаймандар экени белгилүү болду. Оакли, Кларк жана Вайнер жүргүзгөн детальдуу анализдер менен бул көз бойомочулук 1953-жылы толук аныкталды. Баш сөөгү 500 жылдык бир адамга, жаак сөөгү болсо жаңы өлгөн бир маймылга тиешелүү эле. Тиштерди адамдыкындай көрсөтүү үчүн кийин атайын тизилип чыгып, бириккен жерлери да окшоштурулган эле. Андан соң бүт бөлүктөр эски көрүнүшү үчүн калий дихромат менен так түшүрүлгөн эле. Ал тактар сөөктөрдү кислотага салганда жоголуп кеткен. Көз бойомочулукту аныктаган топтон Ле Грос Кларк буга болгон таң калуусун жашыра алган эмес:

Тиштерди эскиргендей көрсөтүү үчүн жасалма өзгөртүлгөнү ушунчалык апачык көрүнүп турат; кантип бул белгилер байкалбай калган экен?⁶¹

Небраска адамы көз бойомочулугу

1922-жылы Америка табият тарыхы музейинин директору Генри Фэрфилд Осборн батыш Небраскадагы Жылан өрөөнүнө жакын жерден Плиоцен эрасына тиешелүү бир азуу тиштин фоссилин тапканын айтты. Ал тиш, анын айтуусу боюнча, адам менен маймылдын орток өзгөчөлүктөрүнө ээ эле. Өтө терең илимий талаштар башталып, кээ бирлери ал тишти питекантроп эректус десе, кээ бирлери адамга жакыныраак болгон дешкен. Чоң талаштарды жараткан бул фоссил «Небраска адамы» деп аталды. «Илимий» латынча аты да ошол замат коюлду: "*Hesperopithecus Haroldcooki*".

Көптөр Осборнго колдоо көрсөттү. Ошол жалгыз тишке таянып Небраска адамынын башы менен денесинин реконструкция сүрөттөрү тартылды. Ал тургай, үй-бүлөсү менен сүрөттөрү да жарыяланды.

Бирок 1927-жылы скелеттин калган бөлүктөрү да табылды. Табылган жаңы бөлүктөр ал тиштин маймылга да, адамга да тиешелүү эмес экенин көрсөттү. Тиштин *Prosthennops* аттуу жапайы америка доңузунун тукум курут болгон бир түрүнө тиешелүү экени аныкталды.

АДАМДАР МЕНЕН МАЙМЫЛДАР ОРТОК БИР АТАДАН КЕЛИП ЧЫККАН ЭМЕС

Эволюция теориясынын илимге сыйбас көз-карашы боюнча, адамдар менен учурдагы маймылдардын аталары бир эле. Илгерки примитивдүү жандыктар убакыттын өтүшү менен эволюциялашып бир бөлүгү учурдагы маймылдарды, бир бөлүгү болсо учурдагы адамдарды пайда кылышкан.

Маймылдар менен адамдардын «алгачкы орток аталарын» эволюционисттер «Түштүк Африка маймылы» деген мааниге келген «австралопитек» деп аташкан. Чындыгында тукум курут болгон илгерки бир маймыл түрү гана болгон австралопитектердин көптөгөн түрлөрү бар. Алардын кээ бирлери чоң көлөмдүү, кээ бирлери кичинерээк, кээ бирлери ичкерээк түзүлүштөгү жандыктар.

Адам эволюциясынын кийинки этабын болсо эволюционисттер «хомо», б.а. адам классына киргизишет. Алардын ою боюнча, хомо сериясындагы жандыктар австралопитектерден көбүрөөк өнүккөн, азыркы адамдардан көп айырмасы жок жандыктар. Бул түрдүн эволюциясынын акыркы этабында болсо хомо сапиенс сапиенс, б.а. азыркы заманбап адамдар пайда болгон деп айтылат.

Мунун чыныгы жүзү болсо мындай: эволюционисттер ойлоп чыгарган сценарийинде австралопитек деп атаган жандыктар – тукум курут болгон чыныгы маймылдар, хомо сериясындагы жандыктар болсо илгери жашап өткөн жана учурда тукум курут болгон расаларга тиешелүү адамдар. Эволюционисттер бир «адам эволюциясы» схемасын түзө алуу үчүн ар кандай маймылдар менен адамдардын фоссилдерин көлөмүнө жараша катары менен тизип чыгышкан. Бирок илимий чындыктар ал фоссилдердин эч кандай эволюция процессин көрсөтпөшүн жана адамдын аталары деп көрсөтүлгөн жандыктардын бир бөлүгүнүн чыныгы маймылдар, бир бөлүгүнүн болсо чыныгы адамдар экенин көрсөттү.

Эми ойдон чыгарылган адам эволюция схемасынын биринчи баскычын түзгөн австралопитектерди карайлы.

Австралопитектер: тукум курут болгон маймылдар

Эволюционисттер австралопитектер азыркы адамдардын эң байыркы атасы болгон дешет. Алар – бети жана баш түзүлүшү учурдагы маймылдарга окшогон, мээ көлөмдөрү болсо азыркы маймылдардыкынан кичинерээк болгон илгерки бир түр. Бирок эволюционисттердин айтуусу боюнча, бул жандыктардын адамдардын атасы болушуна негиз түзгөн бир өзгөчөлүгү бар: бул алардын эки буттап басышы.

Маймылдар менен адамдардын кыймылдоо формасы өтө айырмаланат. Адамдар чыныгы мааниде эки буттап баскан жалгыз жандык. Башка кээ бир жаныбарлар болсо эки буттап белгилүү аралыкка гана кыймылдай алышат жана алардын скелети ийилген түзүлүшкө ээ.

Эволюционисттердин айтуусу боюнча, австралопитек аттуу бул жандыктар эки буттап баскан адамдардай тик баса алышпаса да, эңкейип баса алышкан. Ушундай белгилүү аралыкка басуу дагы эволюционисттерди бул жандыктарды адамдын атасы деп айтканга шерденткен.

Бирок эволюционисттердин австралопитектер эки буттуу болгон деген көз-карашын кыйраткан далил эволюция изилдөөчүлөрүнүн өздөрү тарабынан табылды. Австралопитектердин фоссилдерин терең изилдөө эволюционисттер тарабынан да алардын «ашыкча» маймылга окшошорун кабыл алууга себеп болгон. 1970-жылдардын ортолорунда австралопитек фоссилдеринин анатомиясын терең изилдеген эволюционист Чарльз Окснорд австралопитектердин скелет түзүлүшүн азыркы орангутандардыкына окшоткон:

Австралопитектердин далы, жамбаш, билек, бут, тизе жана колдор сыяктуу анатомиялык жерлерин изилдеген көптөгөн салыштырмалуу анатомиялык изилдөөлөр бар. Алардын баары мындай дейт: бул фоссилдердин азыркы адамга болгон жакындыгы чындык болбошу мүмкүн. Бүт фоссил бөлүктөрү адамдан да, шимпанзе жана гориллалардан да айырмаланат. Австралопитектер тобу менен анализ кылынганда өзгөчө бир орангутан түрүнө окшошушат.⁶²

Бирок эволюционисттерди эң уят кылган нерсе австралопитектердин алар айткандай эки буттап жана эңкейип баса албагандыгынын аныкталышы болду. Эки буттап, бирок эңкейип баскан деген австралопитектин мындай түзүлүштө болушу физикалык жактан өтө ыңгайсыз болмок жана өтө ашыкча энергия талап кылмак. 1996-жылы компьютер адиси Робин Кромптон жасаган изилдөөлөрүндө мындай «аралаш» басуунун мүмкүн эместигин көрсөттү. Кромптондун тыянагы мындай эле: бир жандык же толук тик, же болбосо толук төрт буттап баса алат. Бул экөөнүн арасындагы бир басуу формасы энергия коротууну өтө ашыкча көбөйткөнү себептүү мүмкүн болбойт. Ошентип, австралопитектердин эңкейип, эки буттап баса албашы белгилүү болду.

Австралопитектердин эки буттап баспаганын көрсөткөн балким эң маанилүү эмгекти болсо 1994-жылы фоссилдешкен жандыктарда эки буттап басууну изилдеген Англия Ливерпуль университетинин Адам анатомиясы жана клетка биологиясы бөлүмүндө иштеген анатомист Фред Спур менен командасы жасады. Кулак үлүлчөсүндөгү аң-сезимсиз тең салмактуулук механизминде таянып изилдөөлөр жасаган илимпоздор австралопитектердин эч эки буттап баспаганын табышты. Ошентип австралопитектер адамга окшош болгон деген көз-караш жокко чыкты.

Хомо сериясы: чыныгы адам расалары

Ойдон чыгарылган адам эволюциясынын кийинки баскычы болсо «хомо», б.а. адам сериясы. Бул сериядагы жандыктар учурдагы адамдардан көп айырмаланбаган, расалык кээ бир айырмалары гана болгон адамдар. Эволюционисттер мындай айырмачылыктарды апыртууга аракет кылып, ал адамдарды учурдагы адамдардын бир «расасы» эмес, өзүнчө бир «түрү» деп чыгышкан. Бирок төмөндө каралгандай, хомо сериясындагы адамдардын баары негизи кадимки адам расалары гана.

Эволюционисттердин ойдон чыгарылган схемасы боюнча, хомо түрүнүн өз ичиндеги «эволюциясы» төмөнкүдөй: алгач хомо эректус, анан архаикалык хомо сапиенс жана неандерталь адамы, андан соң кроманьон адамы жана азыркы адамдар келип чыккан.

Хомо сериясындагы жогоруда саналган «түрлөрдүн» баары, эволюционисттер кандай дегени менен, чыныгы адамдар гана болушкан. Алгач эволюционисттер эң алгачкы (примитивдүү, жапайы) түр деп санаган хомо эректусту карайлы.

Хомо эректустун «примитивдүү» бир түр эмес экенин көрсөткөн эң күчтүү далил – эң байыркы хомо эректус калдыктарынан болгон «Туркана баласынын» фоссили. Туркана баласы фоссилинин ээсинин 12 жаштагы бир бала экени жана чоңойгондо боюнун 1,83 болоору болжолдонууда. Бул фоссилдин ээсинин тик скелет түзүлүшү учурдагы адамдан эч айырмасыз! Узун жана ичке скелет түзүлүшү учурда тропикалык аймактарда жашап жаткан адамдардын скелет түзүлүшүнө толук туура келет. Бул фоссил хомо эректустун азыркы адамдын бир расасы экендигинин эң маанилүү далилдеринен. Эволюционист палеоантрополог Ричард Лики хомо эректус менен азыркы адамды төмөнкүчө салыштырат:

Ар кандай адам айырмачылыктарды байкай алат: баш сөөгүнүн формасы, беттин бурчу, каш сөөгүнүн бодурдугу ж.б. Бирок бул айырмалар учурда ар кайсы аймактарда жашап жаткан адам расаларынын бир-

бири арасындагы айырмачылыктардан көп эмес. Мындай вариация коомдор бир-биринен көп убакыт бою бөлөк бөлөк жашаганда келип чыгат.⁶³

Б.а. Лики мындай деп жатат: хомо эректус менен биздин арабыздагы айырма, мисалы негрлер менен эскимостор арасындагы айырмадан көп эмес. Хомо эректустун баш сөөгүндөгү мындай өзгөчөлүктөр тамактануу формасы, генетикалык көч, башка адам расалары менен белгилүү убакыт бою аралашпоо сыяктуу окуялардын натыйжасында келип чыккан.

Хомо эректустун «примитивдик» бир түр эместигинин дагы бир күчтүү далили – алардын 27 миң жылдык жана, ал тургай, 13 миң жылдык фоссилдеринин табылгандыгы. Илим дүйнөсүндө өтө кызыгуу жаратып, илимий эмес бир журнал Time'да да жарык көргөн бир макала боюнча, Ява аралында жашынын 27 миң жылдык экени аныкталган хомо эректус фоссилдери табылган. Австралияда Ков сазында болсо 13 миң жылдык хомо сапиенс-хомо эректус өзгөчөлүктөрүнө ээ кээ бир фоссилдер табылган. Бүт бул фоссилдер хомо эректустун жакын жылдарга чейин жашаганын жана алардын биз билген адамдын тарыхта калган бир расасы гана экенин көрсөтүүдө.

Архаикалык хомо сапиенс жана неандерталь адамы

Архаикалык хомо сапиенс ойдон чыгарылган эволюция схемасынын азыркы адамдан мурдакы баскычын түзөт. Негизи бул адамдар жөнүндө эволюционисттер айта турган эч нерсе жок, себеби булар азыркы адамдан бир аз гана айырмаланышат. Ал тургай, кээ бир изилдөөчүлөр бул түрдүн өкүлдөрү азыр да жашап жатат дешип, Австралиянын жергиликтүү аборигендерин мисал көрсөтүшөт. Жергиликтүү аборигендер да ушул түр сыяктуу каш сөөгү чыккан, жаагы ичкери көздөй ийилген түзүлүштө болот жана мээлеринин көлөмү бир аз кичирээк. Мындан тышкары, жакында эле Венгрияда жана Италиянын кээ бир айылдарында бул адамдардын жашап өткөнү жөнүндө олуттуу табылгалар табылды.

Эволюционисттер архаикалык хомо сапиенс түрүнө эң негизги мисал катары Голландиянын Неандер өрөөнүнөн табылган, Неандерталь адамы деп аталган адам фоссилдерин көрсөтүшөт. Учурда көп изилдөөчүлөр неандерталь адамын азыркы адамдын төмөнкү бир түрү деп, «хомо сапиенс неандерталдык» деп аташууда. Бул расанын азыркы адамдар менен чогуу, бир убакта жана бир аймакта жашаганы анык. Табылгалар неандертальдардын өлгөндөрүн көмүшкөнүн, ар кандай музыка аспаптарын жасашканын жана ошол доордо жашаган хомо сапиенс сапиенстер менен чогуу алдыңкы бир маданиятта жашаганын апачык көрсөтүүдө. Неандерталь фоссилдеринин толугу менен заманбап баш сөөктөрү менен скелет түзүлүштөрү да эч кандай спекуляцияга (бурмалоого) мүмкүндүк бербейт. Бул темада маанилүү авторитет деп эсептелген Нью-Мексико университетинен Эрик Тринкаус мындай деп жазат:

Неандерталь калдыктары менен азыркы адам сөөктөрү арасындагы салыштыруулар неандертальдардын анатомиясында, же кыймыл-аракет, шаймандарды колдонуу, мээ деңгээли же сүйлөө жөндөмү сыяктуу өзгөчөлүктөрүндө азыркы адамдардан төмөн саноого боло турган эч нерсе жок экенин көрсөтүүдө.⁶⁴

Буларга кошумча, неандертальдардын азыркы адамдарга караганда кээ бир артыкчылыктары бар. Неандертальдардын мээлеринин көлөмү азыркы адамдыкынан чоңураак жана алар дене түзүлүшү жагынан бекемирээк жана булчуң күчү жагынан бизден бир топ күчтүү болушкан. Ошондой эле, Тринкаус мындай дейт: «неандертальдардын өзгөчө түзүлүшү, тулку бой жана кол-бут сөөктөрүнүн жалпысынан өтө көлөмдүү болушу. Бүт жакшы сакталган сөөктөр азыркы адамдарда өтө сейрек кездешчү бир күчкө ишарат кылууда. Болгондо да, бул өзгөчөлүк бойго жеткен эркектерде эле эмес, бойго жеткен аялдарда, улгайгандарда жана, ал тургай, жаш балдарда да кездешүүдө.»

Кыскасы, неандертальдар бара бара жоголуп кеткен оригиналдуу бир адам расасы болгон.

Булардын баары эволюционисттер тарткан «адамдын эволюциясы» сценарийинин да толугу менен ойлоп табылганын, адамдардын дайыма адам, маймылдардын болсо дайыма маймыл болгонун көрсөтүүдө.

ЖАШОО КОКУСТУКТАР МЕНЕН ПАЙДА БОЛБОЙТ

Эволюция теориясы жашоо алгачкы дүйнө шарттарында кокустуктар натыйжасында пайда болгон бир клетка менен башталган дейт. Бирок 21-кылымга кирип жатканда да көп өзгөчөлүктөрү толук ачыла элек клетканын пайда болушун табигый шарттар менен кокустуктарга таяндыруунун канчалык акылсыздык экенин көрсөтүү үчүн клетканын түзүлүшүн жөнөкөй салыштыруулар менен сүрөттөөгө аракет кылалы:

Бир жандуу клеткасы бүт иштөө системалары, байланыш, транспорт жана башкаруу системалары менен чоң бир шаардай татаалдык даражасына ээ: клетка короткон энергияны өндүрүүчү станциялар; жашоо үчүн керектүү фермент менен гормондорду өндүрүүчү заводдор; өндүрүлө турган бүт продукциялардын маалыматтары жазылган маалымат банкы; бир аймактан экинчисине чийки заттар менен продукцияларды жеткирүүчү комплекстүү ташуу системалары, түтүк линиялары; сырттан келген чийки заттарды ишке жарактуу бөлүктөргө бөлүштүрүүчү алдыңкы лаборатория жана кайра иштетүүчү заводдор; клетканын ичине киргизиле турган же сыртына чыгарыла турган материалдардын кирип-чыгышын контрольдоочу адистешкен клетка мембранасы белоктору бул комплекстүү түзүлүштүн бир канчасы гана.

Түзүлүшү жана ичиндеги механизмдери менен ушунчалык комплекстүү бир клетка алгачкы дүйнө шарттарында пайда болуу мындай турсун, учурдагы эң алдыңкы технологиялуу лабораторияларда да жасалма жол менен синтездеме алган жок. Клетканын курулуш материалы болгон аминокислоталар жана алар түзгөн белоктор менен клетка мындай турсун, митохондрия, рибосома ж.б. ушул сыяктуу клетканын бир органеллин да жасоо мүмкүн эмес. Ошондуктан эволюция теориясы кокустан пайда болгон деген алгачкы клетка кыялдагы бир фантазия бойдон гана калды.

Белоктор кокустукту четке кагууда

Клетканы азырынча бир тарапка коюп туралы. Себеби клетка мындай турсун, клетканы түзгөн миндеген түрдүү, комплекстүү белок молекулаларынын бир даанасынын да табигый шарттарда пайда болушу ыктымалсыз.

Белоктор – бул белгилүү сандагы жана түрдөгү аминокислоталардын белгилүү бир катарда тизилишинен келип чыккан чоң молекулалар. Бул молекулалар жандуу клеткалардын курулуш материалын түзүшөт. Эң жөнөкөйлөрү болжол менен 50 аминокислотадан турган белоктордун миндеген аминокислотадан турган түрлөрү да бар. Жандуу клеткалардагы, ар бирине өзүнчө бир кызмат тапшырылган белоктордун түзүлүшүндөгү бир эле аминокислотанын кем болушу же ордунун өзгөрүшү же чынжырга ашыкча бир аминокислотанын кошулушу ал белокту ишке жараксыз бир молекула жыйындысына айландырат. Аминокислоталарды «кокустан пайда болгон» деген көз-карашка да жарактуу бир далил же түшүндүрмө көрсөтө албаган молекулярдык эволюция теориясы белоктордун пайда болушунда толук туюкка такалууда.

Белоктордун функционалдуу түзүлүшүнүн эч качан кокустан пайда боло албашын бүт адамдар түшүнө ала турган жөнөкөй ыктымалдык эсептеринен да оңой эле көрүүгө болот.

Мисалы, курамында 288 аминокислотасы бар жана 12 түрдүү аминокислотадан турган орточо көлөмдөгү бир белок молекуласындагы аминокислоталар 10^{300} түрдө тизиле алат. Бирок ал тизилүүлөрдүн «1» даанасы гана ал белокту пайда кылат. Калган бүт тизилүүлөр эч бир ишке жарабаган, ал тургай, кээде жандыктарга зыяндуу да боло турган маанисиз аминокислота чынжырларын пайда кылат. Башкача айтканда, жогоруда мисал келтирилген белок молекуласынан бирөөсүнүн эле кокустан пайда болуу ыктымалдыгы « 10^{300} дөн 1» ыктымалдыкка барабар. Мындай 1дин жанына 300 даана нөлдүн жазылышынан келип чыккан «астрономиялык» сандагы «1» ыктымалдык болсо иш жүзүндө эч ишке ашпай турган бир ыктымалдык болуп саналат. Болгондо да, 288 аминокислоталык бир белок жандыктардын денесиндеги башка 1000деген аминокислоталык ири белокторго салыштырганда, өтө жөнөкөй түзүлүштө болуп калат. Мындай ыктымалдык эсептөөлөрүн бул ири молекулалар үчүн жасаганда болсо «мүмкүн эмес» сөзүнүн да жетишсиз болуп калаарын көрөбүз.

Бир даанасы да кокустан пайда болбой турган мындай белоктордон орточо бир миллион даанасынын кокустан керектүү формада биригип, кемчиликсиз бир адам клеткасын пайда кылышы болсо миллиарддаган жолу мүмкүн эмес. Болгондо да, бир клетка эч качан бир белок жыйындысынан гана турбайт. Клетканын ичинде белоктордон тышкары нуклеиндик кислоталар, углеводдор, липиддер, витаминдер, электролиттер сыяктуу дагы көптөгөн химиялык заттар түзүлүшү жана функциясы жагынан белгилүү санда, белгилүү тартип жана долбоордо орун алышат. Ар бири көптөгөн ар кандай органеллдин ичинде курулуш материалы же жардамчы молекула катары кызмат кылышат.

Көрүнүп тургандай, эволюция бирден-бир «түшүндүрмөсү» болгон кокустук теориясы менен клетка мындай турсун, клеткадагы миллиондогон белоктун бир даанасынын пайда болушун да түшүндүрө албайт.

Түркияда эволюция көз-карашынын алдыңкы авторитеттеринин бири болгон профессор, илимдин доктору Али Демирсой болсо *Kalitim ve Evrim (Тукум куучулук жана эволюция)* аттуу китебинде жашоо үчүн эң керектүү ферменттердин бири болгон Цитохром-Снин кокустан пайда болуу ыктымалдыгы жөнүндө мындай дейт:

Негизи бир Цитохром-Снин тизилишин алуу үчүн ыктымалдык нөл дей турганчалык аз. Б.а. жашоо эгер белгилүү бир тизилүүнү талап кылса, бул бүт ааламда бир жолу боло турганчалык аз ыктымалдыкка ээ дегенге болот. Же пайда болушунда биз сыпаттай албай турган табияттан жогору күчтөр кызмат кылган. Бул акыркысын кабыл алуу илимий максатка туура келбейт. Демек биринчи гипотезаны карап чыгуу керек.⁶⁵

Демирсой жогорудагы саптарынан соң «илимий максатка көбүрөөк туура келгени» үчүн кабыл алган бул ыктымалдыктын канчалык чындыктан алыс экенин төмөнкүдөй мойнуна алат:

... Цитохром-Снин белгилүү аминокислота тизмегин алуу бир маймылдын басма машинасында эч ката кетирбей адамзат тарыхын жазуу ыктымалдыгындай төмөн, маймылдын клавишаларды туш келди басканын кабыл алуу менен.⁶⁶

Жандыктардагы бир белок молекуласы пайда болушу үчүн керектүү аминокислоталардын туура катарда тизилиши эле жетиштүү болбойт. Мындан тышкары, белоктордун түзүлүшүндөгү 20 түрдүү аминокислотанын баарынын сол-жактуу гана болушу шарт. Химиялык жактан бир аминокислотанын оң-жактуу жана сол-жактуу болуп эки түрү бар. Алардын арасындагы айырма үч өлчөмдүү түзүлүшүнүн бир-бирине карама-каршы багыттуу болушунан келип чыгат. Бир адамдын оң жана сол колдорунун арасындагы айырма сыяктуу... Табиятта эки түрдүү аминокислота бирдей санда кездешет жана эки топтугу аминокислота тең бир-бири менен эч кемчиликсиз бириге алат. Бирок изилдөөлөр өтө кызыктуу бир чындыкты аныктады: жандыктардын денесиндеги белоктор сол-жактуу аминокислоталардан гана турат жана белоктун ичине кошулган бир эле оң-жактуу аминокислота да ал белокту ишке жараксыз кылып койот.

Бир саамга эволюционисттер айткандай, жашоо кокустуктар менен пайда болгон деп элестетели! Анда кокустуктар менен пайда болушу керек болгон аминокислоталардан табиятта оң жана сол-жактуулардан бирдей санда болмок. Белоктор кантип алардын арасынан сол-жактууларын гана бөлүп алган жана кантип араларына оң-жактуу аминокислота аралашпаган деген суроолор эволюционисттер эч жооп бере албаган темалардын бири бойдон калды. Бул жагдай эволюциянын эч далилсиз бир жактоочусу болгон Британия илим энциклопедиясында төмөнкүчө айтылат:

Жер жүзүндөгү бүт тирүү организмдердеги аминокислоталардын баары, белоктор сыяктуу татаал полимерлердин түзүлүшүндөгү блоктор бирдей асимметрия тибинде. Баары сол-жактуу сыяктуу. Бул бир жагынан миллиондогон жолу өйдөгө ыргытылган бир тыйындын дайыма бир тарабы менен түшүп, экинчи тарабы менен эч түшпөшүнө окшошот. Молекулалардын кантип сол-жактуу же оң-жактуу болоорун толук түшүнүүгө болбойт. Бул тандоо эч түшүнүксүз абалда жер жүзүндөгү жашоонун булагынан көз-каранды.⁶⁷

Бир белок пайда болушу үчүн керектүү аминокислота түрлөрүнүн, керектүү сан жана катарда жана керектүү үч өлчөмдүү түзүлүштө тизилиши эле жетиштүү болбойт. Мындан тышкары, бирден көп колу

бар аминокислота молекулалары белгилүү колдору менен гана бир-бирине туташышы керек. Бул байланыш «пептид байланыштары» деп аталат. Белоктор «пептидик» байланыш менен байланышкан аминокислоталардан гана турат.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр аминокислоталардын өз ара туш келди байланыштарынын эң көп 50%ынын пептидик байланыш менен болоорун, калганынын болсо белоктордо кездешпеген башка байланыштар менен түзүлөөрүн көрсөттү. Ошондуктан бир белокту түзө турган аминокислоталардын бир гана сол-жактуулар арасынан тандалышы керек болгон сыяктуу, ар бир аминокислота да өзүнөн мурдакы жана кийинки менен жалаң гана пептидик байланыш менен байланыш түзүшү шарт. Муну да эске алуу зарыл. Себеби табигый шарттарда оң-жактуу аминокислоталарды өзүнчө бир тарапка бөлө турган жана бүт аминокислоталар башкалар менен пептидик байланыш түзүшү үчүн башында тура турган бир контроль механизми, албетте, жок.

Демек, мисалы, 500 аминокислоталуу орточо бир белок молекуласынын керектүү түр жана катарда тизилүү ыктымалдыгынан тышкары, курамындагы аминокислоталардын баарынын жалаң гана сол-жактуу болушу жана ал аминокислоталардын баарынын жалаң гана пептидик байланыш түзүү ыктымалдыктарын да эске алганыбызда, чыккан жалпы ыктымалдык төмөнкүдөй болот:

- Талап кылынгандай тизилүү ыктымалдыгы = $1/20^{500}$ = $1/10^{650}$
  - Сол-жактуулук ыктымалдыгы = $1/2^{500}$ = $1/10^{150}$
  - Пептидик байланыш ыктымалдыгы = $1/2^{499}$ = $1/10^{150}$
- ЖАЛПЫСЫ** = $1/10^{950}$, б.а. 10^{950} дөн "1" ыктымалдык.

Көрүнүп тургандай, 500 аминокислоталуу бир белок молекуласынын пайда болуу ыктымалдыгы 1дин жанына 950 нөлдүн жазылышынан келип чыккан жана акылыбыз жетпеген астрономиялык сандан «1» ыктымалдыкка барабар. Бул кагаз бетиндеги гана бир ыктымалдык. Иш жүзүндө болсо мындай ыктымалдыктын ишке ашуу шансы «0». Математикада да 10^{50} дөн аркы бир сан статистикалык жактан ишке ашуу ыктымалдыгы «0» болуп саналат.

500 аминокислоталык бир белок молекуласынын кокустан пайда болбой турганын даана көрдүңүз, эми кааласаңыз мындан да ары баралы: өтө маанилүү бир белок болгон «гемоглобин» молекуласында жогорудагы мисал келтирилген белоктон да көбүрөөк, 574 аминокислота болот. Эми бекем туруңуз! Денеңиздеги миллиарддаган кызыл кан клеткаларынын бирөөсүндө болсо толук 280.000.000 (280 миллион) даана гемоглобин молекуласы болот. Бирок, бир кызыл кан клеткасы мындай турсун, анын бир белогунун да жасап көрүү-жаңылуу жолу менен пайда болушуна дүйнөнүн өмүрү жетпейт. Бул жерден мындай жыйынтык чыгат: эволюция теориясы бир даана белоктун пайда болуу этабында эле эч чыкпас туюкка такалат.

Жашоонун келип чыгышын эволюция менен түшүндүрүү мүмкүн эмес

Бүт бул чындыктарга карата атайын кайдыгер мамиле көрсөткөн эволюционисттер буга логикалуу бир жооп таба албашын билгендиктен, көз бойомой ыкмаларын улантуу жолун тандашты.

Жашоо кантип жансыз заттардан пайда болгон деген суроого «эволюционист» жооп табуу максатында бир катар лаборатория эксперименттерин жасашты. Алардын арасында эволюционисттер эң баалаган эксперимент – 1953-жылы америкалык изилдөөчү Стэнли Миллер тарабынан жасалган жана Миллер эксперименти же Юри-Миллер эксперименти деп аталган эксперимент.

Стэнли Миллер аминокислоталардын кокустан пайда боло алаарын далилдөө максатында алгачкы дүйнө пайда болуп жатканда бар болгон деп болжогон, бирок кийинчерээк туура эмес экени аныкталган бир атмосфера шартын лабораториясында куруп, изилдөөлөрүн баштады. Экспериментинде алгачкы атмосфера катары колдонгон аралашмасы аммиак, метан, суутек жана суу буусунан турган.

Миллер метан, аммиак, суу буусу жана суутектин табигый шарттарда бир-бири менен реакцияга кире албашын билчү. Буларды бир-бири менен реакцияга киргизүү үчүн сырттан энергия берүү керек экенин да билчү. Ошондуктан бул энергия алгачкы атмосфера шартында чагылгандардан келген болушу мүмкүн деген. Бул гипотезага таянып, экспериментинде жасалма бир электрдик разряд булагын колдонгон.

Миллер ал газ аралашмасын бир жума бою 100°C температурада кайнатып, экинчи тараптан ал ысык жерге электрдик заряд берген. Жуманын аягында Миллер банканын түбүндөгү аралашмадагы химикаттарды өлчөп, белоктордун курулуш материалдарын түзгөн 20 түр аминокислотанын үчөөсүнүн синтезделгенин байкаган.

Эксперимент эволюционисттерди өтө кубантып, өтө чоң ийгиликтей жар салынган. Бул эксперименттин алардын теориясын толук тастыктаганына ишенген эволюционисттер буга таянып ошол замат сценарийлерди чыгарып башташкан. Миллер аминокислоталардын өзүнөн-өзү пайда боло алаарын «далилдеген эле». Ага таянып кийинки этаптар да ошол замат ойлоп чыгарылды. Чийилген сценарий боюнча, алгачкы атмосферада пайда болгон аминокислоталар кийинчерээк кокустуктар натыйжасында керектүү тизмекте биригип, белокторду пайда кылышкан. Кокустан пайда болгон ал белоктордун кээ бирлери болсо өздөрүн «кантип болсо да» эптеп пайда болгон клетка мембранасына окшогон түзүлүштөрдүн ичине жайгаштырып, алгачкы клетканы пайда кылышкан. Клеткалар болсо убакыттын өтүшү менен бир жерге чогулуп, биригип тирүү организмдерди пайда кылышкан. Сценарийдин эң негизги таянычы болсо – Миллер эксперименти эле.

Бирок Миллер эксперименти жараксыздыгы көп тарабынан далилденген бир көз бойомочулук гана эле.

Миллер экспериментинин жараксыздыгы

Элүү жашка келип калган бул эксперимент көп тараптан жараксыздыгы далилденсе да, дагы эле жашоонун өзүнөн-өзү келип чыкканына эң чоң далил катары эволюционист булактарда орун алып

келүүдө. Бирок Миллер эксперименти стереотиптүү жана бир жактуу эволюционисттик логика менен эмес, реалдуу бир көз менен каралганда, эч эволюционисттер үмүт кыла турган нерсе жок экени көрүлөт. Себеби максатын алгачкы дүйнө шарттарында аминокислоталардын өзүнөн-өзү пайда боло алаарын далилдөө деп белгилеген эксперимент көп тарабынан бул максатка туура келген эмес. Алар төмөнкүлөр:

- Миллер экспериментинде «муздак тузак» (cold trap) аттуу бир механизм колдонуп, аминокислоталарды пайда болоор замат ал чөйрөдөн изоляциялаган. Себеби, антпесе, аминокислоталарды пайда кылган чөйрөнүн шарттары ал молекулаларды пайда болоору менен жок кылмак.

Бирок ультра-кызгылт көк нурлар, чагылгандар, ар кандай химикаттар, кычкылтектин көп санда болушу сыяктуу шарттарды камтыган алгачкы дүйнө шартында мындай аң-сезимдүү кийлигишүү болгон деп ойлоого да болбойт. Бул механизм болбостон, кандайдыр бир түрдөгү аминокислота келип чыкса да, ал молекулалар ошол замат талкаланып кетишет.

- Миллер экспериментинде түзгөнгө аракет кылган алгачкы атмосфера шарты чындыктан алыс эле. Миллердин жасалма шартында болушу керек болгон азот менен көмүр кычкыл газын билмексен болуп, алардын ордуна метан менен аммиакты колдонгон.

Эмне үчүн эволюционисттер алгачкы атмосферада метан (CH_4), аммиак (NH_3) жана суу буусу (H_2O) болгон деп өжөрлөнүшкөн? Жооп жөнөкөй эле: аммиак болбостон, бир аминокислота синтезделмек эмес. Кевин М. Кин Discover журналында жарыялаган макаласында муну мындайча айтат:

Миллер менен Юри дүйнөнүн илгерки атмосферасын метан менен аммиакты аралаштырып копиялашты. Алардын ою боюнча, дүйнө металл, таш жана муздун бир тектүү бир аралашмасы эле. Бирок акыркы изилдөөлөрдө ал кездерде дүйнөнүн өтө ысык болгону жана ээриген никель менен темирдин аралашмасынан турганы аныкталды. Ошондуктан ал кездеги химиялык атмосфера көбүрөөк азоттон (N_2), көмүр кычкыл газынан (CO_2) жана суу буусунан (H_2O) турушу керек эле. Бирок булар органикалык молекулалар пайда болушу үчүн аммиак менен метандай ылайыктуу эмес.⁶⁸

Көпкө созулган бир жымжырттыктан соң Миллер өзү да колдонгон атмосфера шартынын чындыктан алыс экенин мойнуна алган.

- Миллердин экспериментин жараксыз кылган дагы бир жагдай болсо – бул аминокислоталар пайда болгон деген доордо атмосферада аминокислоталардын баарын талкалай турган көлөмдө кычкылтектин болушу эле. Мынчалык көлөмдөгү кычкылтек болсо аминокислоталардын пайда болушуна толук жолтоо болмок. Бул кычкылтек эске алынбастан, жасалган Миллер экспериментин толугу менен жараксыз кылган. Эгер экспериментте кычкылтек колдонулганда, метан көмүр кычкыл газы менен сууга, аммиак болсо азот менен сууга айланмак.

Мындан тышкары, али озон катмары пайда боло элек болгондуктан, өтө көп көлөмдөгү ультра-кызгылт көк нурлардан коргоосуз калган жер бетинде эч бир органикалык молекула жашай алмак эмес.

- Миллер экспериментинин натыйжасында жашоо үчүн керектүү аминокислоталар эле алынган эмес, алардан алда канча көп санда жандыктардын түзүлүшү менен функциясын бузуучу касиеттеги органикалык кислоталар да пайда болгон. Аминокислоталар изоляция кылынбай, ал химиялык заттар менен бир жерде калтырылганда болсо, алар менен сөзсүз химиялык реакцияга кирип талкаланып, башка кошулмаларга айланышмак. Мындан тышкары, эксперимент натыйжасында оң-жактуу аминокислоталар да пайда болгон. Мындай аминокислоталардын пайда болушунун өзү эле эволюция теориясын өз логикасы ичинде кыйраткан. Себеби оң-жактуу аминокислоталар жандыкта колдонулбаган жана белоктордун курамына аралашканда аларды ишке жараксыз кылып койгон аминокислоталар эле.

Жыйынтыктасак, Миллер экспериментиндеги аминокислоталар пайда болгон шарттар жашоого ылайыктуу эмес, тескерисинче пайда боло турган пайдалуу молекулаларды талкалап, күйгүзүүчү бир кислота аралашмалуу шарттар эле.

Негизи бул эксперимент менен эволюционисттер кандайдыр бир мааниде эволюцияны өз колдору менен жокко чыгарышкан. Себеби эксперимент аминокислоталардын кокустан эмес, бүт шарттары атайын жөнгө салынган, контрольдуу бир лаборатория шартында, аң-сезимдүү кийлигишүүлөр менен гана алына алаарын көрсөткөн.

Б.а. жашоону пайда кылган күч аң-сезими жок кокустуктар эмес, жаратуу гана болушу мүмкүн. Ошондуктан жашоонун ар бир этабы бизге Аллахтын бар экенин жана күчүн далилдейт.

Кереметтүү молекула – ДНК

Жашоонун келип чыгышын кокустуктар менен түшүндүрүүгө аракет кылган эволюция теориясы клетка түзүлүшүнүн эң түпкүрүндөгү молекулаларга да логикалуу жооп таба албай жатканда, генетика илиминдеги өнүгүүлөр жана нуклеиндик кислоталардын, б.а. ДНК менен РНКнын ачылышы теорияга жапжаңы туюктарды алып келди.

1955-жылы Джеймс Уотсон менен Фрэнсис Крик ДНК жөнүндө жасаган изилдөөлөрү биологияда жапжаңы бир чыйыр ачты. Көп илимпоздор генетика темасына багыт алышты. Көп жылдарга созулган изилдөөлөр натыйжасында учурда ДНКнын түзүлүшүнүн көп бөлүгү белгилүү болду.

Бул жерде ДНКнын түзүлүшү менен функциясы жөнүндө эң негизги бир канча маалыматка токтоло кетүү туура болот:

Денедеги 100 триллион клетканын ар биринин ядросунда жайгашкан ДНК аттуу молекула адам денесинин курулуш планын толук камтыйт. Бир адамга тиешелүү бүт өзгөчөлүктөрдүн маалыматы, сырткы көрүнүшүнөн ички органдарынын түзүлүшүнө чейин баары ДНКнын ичинде өзгөчө бир код системасы менен жазылган. ДНКдагы маалымат ал молекуланы түзгөн төрт өзгөчө молекуланын тизилүү катары аркылуу коддолгон. Нуклеотид (же база) деп аталган ал молекулалар аттарынын баш тамгалары болгон А, Т, G, С менен белгиленишет. Адамдардын дене түзүлүшүндөгү бүт айырмалар ушул тамгалардын тизилүү катары арасындагы айырмадан келип чыгат. Бир ДНК молекуласында болжол менен 3,5 миллиард нуклеотид, б.а. 3,5 миллиард тамга болот.

Бир органга же бир белокко тиешелүү ДНКдагы маалыматтар ген аттуу атайын бөлүмдөрдө орун алат. Мисалы, көзгө тиешелүү маалыматтар бир катар өзгөчө генде, жүрөккө тиешелүү маалыматтар бир катар башка бир генде болот. Клеткадагы белок өндүрүшү да ушул гендердеги маалыматтарды колдонуп жасалат. Белокторду түзгөн аминокислоталар ДНКда үч нуклеотиддин катары менен турушу аркылуу көрсөтүлгөн.

Бул жерде маанилүү бир жагдай бар. Бир генди түзгөн нуклеотиддердин катарындагы бир катчылык ал генди толугу менен ишке жараксыз кылып койот. Адам денесинде 200 миң ген бар экенин эстесек, ал гендерди түзгөн миллиондогон нуклеотиддин туура катарда кокустан тизилип калышынын мүмкүн эместигин жакшыраак түшүнөбүз. Эволюционист бир биолог Солсбери (Salisbury) бул жөнүндө мындай дейт:

Орто көлөмдөгү бир белок молекуласы болжол менен 300 аминокислотадан турат. Аны контроль кылган ДНК чынжырында болсо болжол менен 1000 нуклеотид болот. Бир ДНК чынжырында төрт түрдүү нуклеотид болоорун эстесек, 1000 нуклеотиддик бир катар 4^{1000} түрдүү комбинацияда болушу мүмкүн. Кичинекей бир логарифма эсептөөсү менен табылган бул сан болсо акыл чегинен өтө чоң.⁶⁹

4^{1000} ден бир «кичинекей бир логарифма эсептөөсү» натыйжасында 10^{620} дан бир деген мааниге келет. Бул сан 1дин жанына 620 нөлдүн жазылышы менен алынат. 1дин жанындагы 12 даана нөл 1 триллионду көрсөтөт, ал эми 620 даана нөлдүү бир сан болсо чындап эле акылга сыйбас бир сан болуп саналат.

Профессор Али Демирсой да бул жөнүндө мындай моюнга алуу жасаган:

Негизи бир белоктун жана ядро кислотасынын (ДНК-РНК) пайда болуу шансы божомолдордон өтө алыс бир ыктымалдык. Ал тургай, белгилүү бир белок чынжырынын пайда болуу шансы астрономиялык дегенге боло турганчалык аз.⁷⁰

Бүт мындай ыктымалсыздыктардан тышкары, ДНК өтө кыйын реакцияга кире турган бир түзүлүшкө ээ. Себеби ДНК жуп чынжырдан турган бекем бир спираль формасында болот. Бул жагынан аны жашоонун негизи дегенге болбойт.

Болгондо да, ДНК бир катар ферменттердин жардамы менен гана жупташа алат, жана ал ферменттердин синтези болсо ДНКдагы маалыматтар негизинде гана жасалат. Экөө тең бир-биринен көз-каранды болгондуктан, ДНК жупталышы үчүн экөө тең бир учурда бар болушу шарт. Же экөөнөн бирөөсү мурда «жаратылган» болушу керек. Америкалык микробиолог Гомер Якобсон бул жөнүндө мындай дейт:

Алгачкы жандык пайда болгон кезде көбөйүү пландары, айланадан зат жана энергия алуу, чоңойуу кезеги жана маалыматтарды чоңойууга айландыра турган механизмдердин бүт баарына тиешелүү буйруктар ошол учурда, чогуу болушу керек. Булардын баарынын комбинациясы болсо кокустан пайда боло албайт.⁷¹

Жогорудагы сөздөр 1955-жылы, б.а. Джеймс Уотсон менен Фрэнсис Крик тарабынан ДНКнын түзүлүшү ачылгандан эки жылдан соң жазылган. Бирок илимдеги ушунча жетишкендиктерге

карабастан, бул маселе эволюционисттер үчүн чечилбеген бойдон калууда. Кыскасы, көбөйүүдө ДНКга болгон муктаждык, көбөйүү үчүн кээ бир белоктордун талап кылынышы жана ал белоктордун да ДНКдагы маалыматтардын негизинде өндүрүлүү мажбурдугу эволюционист гипотезаларды толук четке кагат.

Мисалы, немец илимпоздор Юнкер жана Шерер да химиялык эволюция үчүн керектүү молекулалардын баарынын синтезинин өз-өзүнчө шарттарды талап кылаарын жана теориялык жактан да алынуу ыкмасы ар кандай болгон көптөгөн заттын бир жерге чогулуу шансынын такыр жок экенин төмөнкүчө айтышат:

Ушул күнгө чейин химиялык эволюция үчүн керектүү бүт молекулалар алына турган бир эксперимент белгисиз. Ошондуктан ар кандай молекулалар ар кайсы жерде эң ыңгайлуу шарттарда өндүрүлүп, гидролиз жана фотолиз сыяктуу зыяндуу факторлордон корголуп, жаңы бир реакция аймагына жеткирилиши керек. Бул жерде кокустуктан сөз кылууга болбойт, себеби мындай нерсенин өз алдынча ишке ашуу ыктымалдыгы жок.⁷²

Кыскасы, эволюция теориясы молекулярдык деңгээлде ишке ашкан деп айтылган эволюциялык процесстердин эч бирин далилдей алган жок. РНК молекуласы кантип өзүнө бир клетка мембранасын таап, андан соң клетка оргanelлдерин кантип пайда кылган деген сыяктуу көптөгөн суроолор жоопсуз бойдон күтүп турушат.

Бул жерге чейин айтылгандарды кыскача жыйынтыктай турган болсок, аминокислоталар да, алардан турган жана жандыктардын клеткаларын түзгөн белоктор да «алгачкы атмосфера» деп аталган шарттарда эч качан өндүрүлө алган жок. Ал турсун, белоктордун өтө татаал химиялык түзүлүштөрү, оң-жак, сол-жак өзгөчөлүктөрү, пептиддик байланыштардын келип чыгышындагы кыйынчылыктар сыяктуу факторлор белоктордун келечекте да мындай эксперименттерде өндүрүлө албашын көрсөтүүдө.

Болгондо да, белоктор кокустан пайда болду деп элестетсек дагы, бул эч нерсеге жарабайт, себеби белоктордун өз башынча эч кандай мааниси жок. Анткени белоктор өздөрүн көбөйтө алышпайт. ДНК жана РНК молекулаларында коддолгон маалыматтын негизинде гана белок синтезде алат. ДНК менен РНК болмоюнча, бир белокту көбөйтүү мүмкүн эмес. ДНКда коддолуп жазылган 20 түрдүү аминокислотанын белгилүү бир формада тизилиши денедеге ар бир белоктун түзүлүшүн аныктайт. Бирок, жогоруда да айтылгандай, ДНК менен РНКнын кокустуктар натыйжасында пайда болуу ыктымалдыгы жок.

ЖАШООНУН ЖАРАЛУУ АКЫЙКАТЫ

Эволюция теориясы бүт тармактарда кыйраган соң учурда микробиологиянын белгилүү ысымдары жашоонун жаратылганын кабыл алып, бүт нерсе Аллах тарабынан кереметтүү жаратылган деп жактап башташты. Бул четке кагылгыс бир акыйкат. Мындай илимпоздордун алдыңкыларынан Майкл Бихи Аллахтын бар экенин кабыл алаарын жана бул чындыкты четке каккандардын жоопсуздугу жөнүндө мындай дейт:

Клетканы изилдөө аракеттеринин баары апачык, болгон үнү менен бир гана жыйынтыкты берип жатты: «дизайн!» Бул жыйынтык ушунчалык даана көрүнүп тургандыктан, илим тарыхындагы эң маанилүү ачылыштардын бири катары кабыл алынышы керек эле... Бул жеңиш он миндеген адамдын «эврика» кыйкырыктары менен бул улуу ачылышты майрамдашына жол ачышы керек эле...

Бирок эч кандай майрамдоо болгон жок, эч кубанган сөздөр айтылган жок. Тескерисинче, клеткада табылган татаалдыктан улам уялыңкы бир жымжырттык өкүм сүрдү. Бул тема жөнүндө элге ачык бир жерде сөз болгондо, көп илимпоздор мындан тынчсызданышат. Жеке диалогдордо болсо бир аз өздөрүн кенен сезишет; көпчүлүгү тапкан апачык чындыкты кабыл алат, бирок анан жерди карап башын чайкашат жана эч нерсе болбогондой жүрүүнү улантышат. Эмне үчүн? Эмне үчүн илим дүйнөсү өзү ачкан улуу чындыкты жактап даңктабайт? Эмне үчүн аныкталган ачык дизайн (долбоор) интеллектуалдык мээлейлер менен чекесинен кармалууда. Себеби бул, кааласа каалабаса, Аллахтын бар экенин кабыл алууну эстетүүдө, аларга.»⁷³

Бирок жашоону түзгөн тең салмактуулуктар, бул китептин башка бөлүмдөрүндө да каралгандай, ушунчалык так жана сан жагынан да ушунчалык көп болгондуктан, аларды «кокустан» пайда болгон деп айтуу такыр акылга сыйбайт. Бул логикасыздыктын ичинен эч чыгып кутула албагандар канчалык аракет кылышпасын, асмандарда жана жерде Аллахтын бар экендигинин далилдери апачык көрүнүп турат жана аларды эч тануу мүмкүн эмес. Аллах асмандардын, жердин жана бул экөөнүн арасындагылардын Жаратуучусу. Анын бар экендигинин далилдери бүт ааламды курчап турат.

АЛЛАХТЫ ЖОККО ЧЫГАРЫШ ЖАҢЫЛГАН ФИЛОСОФИЯЛАР

Китептин мурдакы бөлүмдөрүндө Аллахтын бар экендигинин апачык далилдерин көрдүк. Албетте, бул жерде карагандарыбыз Анын чексиз далилдеринин өтө аз бир бөлүгү гана. Адам кайсы тарапты карабасын, Улуу Аллахтын бар экенин көрсөткөн белгилерди көрөт.

Андай болсо ушунча далилге карабастан эмне үчүн дүйнөдө дагы эле көп санда атеист бар? Ал тургай, эмне үчүн илимпоздордун бир бөлүгү дагы эле атеист? Ушунча көп далилдер турса да, эмне үчүн Аллахтын бар экенин кабыл албай келишет?

Бул суроонун жообун издегенде, атеист адамдардын –атеист илимпоздор да кошо- ишенимдерин калыптандырган кээ бир философиялык стереотиптерди көрөбүз. Жалпысынан материализм деп аталган бул негизсиз философиялык көз-караш «ааламдын башталышы жок жана өзүнөн-өзү иштейт» дейт. Б.а. бул адамдардын илимге туура келбеген көз-карашы боюнча бир гана абсолюттук күч бар – ал зат. Зат жаратылган эмес, өз башынча, ээнбаш жүрө берет. Тарыхта бул калпты жактаган көптөгөн философтор болгон. Байыркы Шумердеги путпараст (бутпараст) диндерден, Байыркы Грециядагы атомчу философтордон азыркы замандагы диалектикалык материалисттерге чейин көптөгөн адамдар ушул пикирге таянып Аллахтын бар экенин жокко чыгарышкан.

Мындай атеизмдин болсо эч кандай конкреттүү далили жок. Болгону өздөрүн «заттын башталышы жана аягы жок» деген калпка эч далилсиз ишендирип алышкан жана бул негизсиз ишенимге бекем жабышып алышкан. Ушул көз-караштын негизинде эволюция теориясын кабыл алышып, аны болгон күчү менен коргоп келишүүдө. Белгилүү америкалык биолог Майкл Бихи айткандай, организмдердин кокустуктар натыйжасында пайда болбой турганчалык комплекстүү экенин көргөндө болсо, унчукпай, теманы башка жакка буруп кетишет.

Бул жагдай бул адамдарды материализмге жана андан келип чыккан атеизмге жакындаткан бир катар стереотиптердин бар экенин көрсөтөт. Б.а. Аллахтын бар экенин конкреттүү маалыматтарды калыс баалап, ошонун жыйынтыгында танышпайт, тескерисинче конкреттүү маалыматтарга каршы чыгып, Аллах жок дешет.

Болгондо да, андай атеист пикирлерин элдерге кабыл алдырууга аракет кылышат.

«ТУЗАК ПЛАНЫН» ТҮЗГӨНДӨР

Аллах ишенимине каршы пропагандалардын уюшкандык менен жасалышы алардын белгилүү бир катар борборлордон башкарылаарын көрсөтөт. Башкача айтканда, коомдо диний ишенимдерди жок кылууга аракет кылган күч борборлору бар. Аллах Куранда мындай борборлордун бар экенине ишарат

кылган. Бир аятта айтылышынча, акыретте тозок менен жазаландырылган бир адамдар тобу дүйнөдө аларды адаштырган лидерлерине мындай дешет:

... Силер түнү жана күндүзү тузак пландарын (түзүп) биз Аллахты жокко чыгарышыбыз жана Ага шериктер кошушубуз үчүн бизге буйрук берчү эленер... (Саба Сүрөсү, 33)

«Тузак пландарын» түзүп адамдарды атеизмге буйруган мындай борборлор тарыхтын бүт доорлорунда ар кандай ат менен жана ар кандай түзүлүштө болуп келишкен. Бирок негизги өзгөчөлүгү дайыма бирдей болгон. Аллах Куранда аларды «... байлыкка көпкөн алдыңкылар» (Мүминун Сүрөсү, 64) же «... коомунун алдыңкыларынан текебердик кылгандар» (Абраф Сүрөсү, 75) деп сүрөттөгөн. Б.а. андай адамдар материалдык жактан күчтүү, ал тургай, эл арасында кадыр-барктуу көрүнгөн жана колундагы мүмкүнчүлүктөрүнөн улам текебердик кылып, бой көтөрүп жашаган кишилер болушат. Колундагы байлык, бийлигине адилетсиздик жана зулумдук менен жеткени үчүн, динди бир коркунуч катары көрүп, өз ойлорунда аны жок кылууну каалашат. Ошондуктан уюшкандык менен «тузак пландарын» түзүшөт, б.а. элдерди атеизмге түртүүгө аракет кылышат.

Мындай уюшкан күчтөрдү бир ат менен атоого болбойт. Ар коомдо ар кандай ат менен жана ар кандай формада кездешиши мүмкүн. Бирок акыркы үч-төрт кылымдын тарыхына көз чаптырганда, Куранда айтылган сүрөттөгө туура келген эл аралык бир уюмду көрөбүз: масондук.

МАСОНДУКТУН РОЛУ

Батышта пайда болуп, анан башка аймактарга тараган бул жашыруун уюм кайсы өлкөгө кирбесин, ал өлкөдө динге каршы көз-караштардын жана иш-аракеттердин булагы болгон.

Кандайдыр бир өлкөдө акыркы бир канча кылымда динге каршы жүргүзүлгөн согуштун тарыхын изилдегенде, масондуктун ал окуянын борборунан орун алганын көрөбүз. Өзгөчө Европа тарыхында муну байкоо өтө оңой. Ушул себептен католик дүйнөсүнүн лидери Папа Лев XIII 1884-жылкы белгилүү *Humanum Genus* аттуу жарлыгында масондукка каршы чыгып, уюмдун максаттарын мындайча түшүндүргөн:

«Заманыбызда масондук аттуу өтө кеңири тараган жана күчтүү уюшкан бир уюмдун колдоосу жана жардамы менен караңгы күчтөргө сыйынгандар укмуш кайраттуулук менен биригишти. Булар эми ниеттерин жашырбай Аллахтын Улуу Заты менен күрөшүшүдө... Масондордун каалоолору менен бүт аракеттери бир гана максатты көздөөдө: дин талап кылган ар кандай коомдук жана адамдык дисциплинаны жыгып, ордуна принциптерин натурализмден алган жана алардын пикирлерине жараша калыптанган жаңы эрежелерди орнотуу».⁷⁴

Папанын 19-кылымдын аягындагы бул сөздөрү өтө туура. Азыркы масон тексттерин караганыбызда да, уюмдун диний ишенимдерди коомдон жок кылууну өзүнө максат тутканын көрөбүз. Бир түрк масон ложасынын текстинде «позитивдүү илимдерди эл арасында жайылтуу» аркылуу диндин кантип жок кылынаары төмөнкүчө айтылат:

Жыйынтык катары төмөнкүлөрдү айткым келет: баарыбызга түшкөн эң негизги адамдык жана масондук милдет – позитивдүү илим менен акылдан айрылбоо, мунун эволюцияда эң жакшы жана жалгыз жол экенин кабыл алып, бул ишенимбизди адамдар арасында жайуу, элге позитивдүү илимдер менен таалим берүү. Эрнест Ренандын мобул сөздөрү өтө маанилүү: «калкка позитивдүү илим жана акыл менен таалим берилип, агартылса гана, диндердин бош ишенимдери өзүнөн өзү кулайт.»⁷⁵

Бул жерде «позитивдүү илим» деп негизи «позитивист илим» айтылып жатат, б.а. эксперимент жана байкоо жолу менен аныктала албаган бүт нерсени четке каккан материалисттик философия. Масондуктун милдети болсо – бул негизсиз философияны «илим» атын жамынып элге сиңирүү жана ушундайча диний ишенимдерди жок кылуу. Эволюция теориясы болсо жогорудагы сөздөрдөн көрүнүп тургандай, бул мээ чайкоо кампаниясында өтө маанилүү рольду ойнойт. Масондук эволюция теориясын эл арасында жайылтууну өзүнүн эң негизги кызматы катары көрүүдө.

Эволюция теориясынын жана материалисттик философиянын башка туундуларынын дүйнөнүн төрт бурчунда мынчалык күчтүү жакталышынын негизги бир себеби – ушул уюм менен болгон байланышы. Акыркы үч-төрт кылымда диний ишенимдерге каршы жүргүзүлгөн системалуу пропагандаларда масон уюмунун же бул уюмдун бутактарынын чоң ролу бар. Аллахтын бар экенин четке каккан ар кандай – жана кээде бир-бирине карама-каршы келген- философиялык системаларды курган кишилердин дээрлик баарынын масон болушунун себеби мына ушунда.

МАСОН ФИЛОСОФТОР

Жогоруда да айтылгандай, динге каршы философиялык системаларды курган адамдар – негизи динге каршы жүргүзүлгөн системалуу бир согуштун бөлүктөрү. Ушул себептен мындай системаларды курган философторду караганыбызда, көпчүлүгүнүн динге каршы жүргүзүлгөн согуштун борборунда турган масон уюмунун бир бөлүгү экенин көрөбүз.

Бул багытта биринчи эле көңүл бурган философтор – бул Франция төңкөрүшүнүн башында турган француз агартуучулар. Бул кишилер диний бийликтерди сындап эле тим болбостон, диндин өзүнө каршы да күчтүү бир душмандыкты күчөтүшкөн. Алардын арасында «материализмдин инжили» деп аталган «Табият системасы» китебинин автору Дидро, жана күчтүү бир материалист жана динге каршы Вольтер, катуу материалист Монтескье, өзүнчө жаңы бир «дин» ойлоп чыгарган Жан-Жак Руссо жана баары динге өтө каршы чыккан «энциклопедисттер» бар. Түрк масондорунун журналы болгон *Mimar Sinan* журналы бул ысымдар жөнүндө мындай дейт:

«1789-жылкы француз революциясы масон ойчулдар тарабынан даярдалган. Эркиндик, теңдик, бир туугандык принцибин негиз туткан адам укуктары декларациясы Монтескье, Вольтер, Руссо, Дидро сыяктуу устаттарыбыздын илхам жана жол башчылыгы менен жарыяланган.»⁷⁶

Дагы бир түрк масондору тарабынан чыгарылган *Mason* журналы мындай деп жазат:

«Францияда феодалдык системаны кулатып, чоң төңкөрүштү пайда кылгандардын башында Монтескье, Вольтер, Ж.Ж. Руссо жана материализмдин алдыңкыларынан Дидро менен айланасында чогулган энциклопедисттердин ысымдары жазылуу. Булардын баары масон эле.»⁷⁷

Франция төңкөрүшүнөн кийинки доордо тездик менен көтөрүлгөн материалисттик жана динге каршы пикирлер 19-кылымда туу чокусуна жеткен. Бул процесстин негизги ысымдарын караганыбызда да кайра эле масондукту көрөбүз.

Ошондой эле, бул ысымдардын арасында көптөгөн еврейлердин турганы да кызыктуу. Бул масондук менен биригип, христиандык жана ислам сыяктуу Аллахтан келген диндерди алсыздатуу максатын көздөгөн жана материалисттик дүйнө көз-карашын жактаган еврейлердин бул максатка философия тармагында да кызмат кылганын көрсөтөт.

СОЦИАЛИЗМДИН САХНА АРКАСЫ

1776-жылы Германиянын түштүгүндөгү Баварияда кызык бир уюм курулган. «Иллюминати», б.а. «агартуучулар (интеллектуалдар)» деп аталган уюмдун негиздөөчүсү – Адам Вейсгаупт аттуу бир укук профессору эле. Бул уюмду кызыктай кылган эки өзгөчөлүгү бар эле; өтө жашыруун бир уюм болушу жана өзүнө өтө амбициялуу бир саясий программа коюшу. Вейсгаупт тарабынан жазылган ал программада уюмдун эң негизги эки максаты төмөнкүчө көрсөтүлгөн:

- 1- Бүт монархиялардын жана өкмөттөрдүн жоюлушу,
- 2- Бүт «теисттик» (Кудайдан келген) диндердин жоюлушу.

Уюмдун өзгөчө динге болгон мамилеси өтө душманча эле. Вейсгаупт, англис тарыхчы Майкл Говарддын айтуусу боюнча, Кудайдан келген диндерге карата «патологиялык бир жек көрүү» сезиминде болгон.⁷⁸

Уюм негизи бир масон ложасы түрү эле. Вейсгаупт даражалуу бир масон эле жана уюмду масон ложаларынын салттык уюшуу формасына ылайык түзгөн. Иллюминати таң калыштуу тездик менен чоңойгон. 1780-жылы немец масон ложаларынын чоң устаттарынан болгон Барон фон Кнингенин кошулуусу менен уюмдун күчү өтө жогорулаган. Вейсгаупт менен Книнге Германияда «социалист» деп атоого боло турган бир революция жасоого даярданып башташкан. Бирок өкмөт абалдан кабардар болгону себептүү Иллюминати устаттары Вейсгаупт менен Книнге уюмду таратып, кадимки масон ложаларына кирүүнү чечишкен. Биригүү 1782-жылы болгон.

Бирок 1800-жылдардын башында Иллюминати салтын Германиянын ичинде сактап калууга аракет кылган жаңы бир уюм курулган. Уюмдун аты «Чынчылдар биримдиги» эле. Кийинчерээк аты «Коммунисттер биримдигине» айланган. Коммунисттер биримдигинин башчылары өздөрүнө бир саясий программа даярдоону каалашкан. Бул программаны жазуу иши ыйгарылган эки киши болсо – эки чечкиндүү коммунист интеллектуал эле: Карл Маркс менен Фридрих Энгельс! Ал экөө белгилүү Коммунисттик манифестти ошол Коммунисттер биримдигинин тапшырмасы менен жазышкан. Манифест, белгилүү болгондой, динди «элдин баңгизаты» деп атап, адамзаттын кутулушунун бирден бир жолу катары көрүлгөн «тапсыз (классыз) коом» идеалынын шарттарынын бири диний ишенимдерди жок кылуу деген.

Социализмдин башталышындагы мындай масон салымы кийин да уланган. Социалисттик кыймылдарга лидерлик кылган масон кээ бир ысымдар төмөнкүлөр:

Фердинанд Лассаль: Маркстын жакын досу болгон Лассаль революционер коммунисттик диктаторлукту жактаган.

Виктор Адлер: Энгельстин оң колу болгон Адлер коммунизмдин жайылышы үчүн көп аракет жасаган. Уулу Фридрих Адлер Австрия коммунисттик партиясынын лидери болгон.

Мозес Гесс (Хесс): Гесс бир жагынан Маркстын жакын досу, белгилүү бир социалист, экинчи жагынан болсо күчтүү бир атеист сионист эле. Өмүр бою дарвинизмди болгон күчү менен жактаган.

Дьердь Лукач: Лукач коммунизмди жактаган көптөгөн китептерди жазган. Коммунисттик көз-карашты жаштардын арасында жайылткан. Венгер революциясына жол башчылык кылган эң алдыңкы кишилердин бири эле.

Владимир И. Ленин: Ленин дүйнөдөгү эң кандуу жана тоталитардык режимдердин бирөөсүнүн негиздөөчүсү болгон.

Герберт Маркузе: Герберт Маркузе марксизмди башынан чечмелеп 1968-жылкы студенттик кыймылдарды даярдаган. Бүт дүйнөдө жайылган солчул университет кыймылдарын тутантып, бүгүнкү күндө дагы эле күн сайын сансыз жаштардын өлүмүнө себеп болгон анархист идеологияны иштеп чыккан.

ФИЛОСОФИЯНЫН САХНА АРКАСЫ

Философия тарыхын караганыбызда масондугу менен көңүл бурган дагы көптөгөн атеист жана динге каршы ойчулдарды көрөбүз. Булардын арасында Дэвид Юм, Гольбах, Шеллинг, Джон Стюарт Милль, Огюст Конт, маркиза де Сада сыяктуу ойчулдарды, же Эмиль Дюркгейм, Фердинанд Тённис, Герберт Спенсер, Зигмунд Фрейд, Генри Бергсон, Эрих Фромм сыяктуу коомдук илим тармагындагы илимпоздорду саноого болот. Бул адамдар элди динден алыстатуу, бүтүндөй динсиз бир коом жана адеп-ахлак түшүнүгүн орнотуу үчүн аракет кылышкан. Булардын арасында Чарльз Дарвиндин өзгөчө орду бар экени айтпаса деле түшүнүктүү.

Бул жерде маанилүү бир жагдай бар: бүт бул ойчулдар жана аларга окшогон миңдеген кишилер чыгарган атеисттик жана материалисттик философиялар белгилүү саясий жана социалдык кызыкчылыктарга кызмат кылган. Башында да айтылгандай, адамдардын Улуу Аллахты жокко чыгаруусунун эң негизги себеби – бул алардын Аллахты кабыл алуудан келип чыккан диндин талабы болгон жакшы мүнөздөрдөн жана жакшы касиеттерден тынчсызданышы. Диндин тууралыгын өзүнүн же чөйрөсүнүн кызыкчылыктарына карама-каршы келгени үчүн четке каккан мындай адамдар өздөрүнө «таяныч» табуу үчүн атеизмге кайрылышат.

Аллахтын бар экендигинин апачык далилдерин мына ушул себептен бул адамдар көрүшпөйт. Аныгыраагы, көрүүнү каалашпайт. Ал тургай, ал адамдар Аллахка болгон ишенимге тоскоол болуу,

ыймансыздыкты эл арасында жайылтуу үчүн да көп аракеттерди жасашат. Натыйжада же Аллахка ишенбеген, же болбосо Куранда айтылгандай, Раббизди «унуткан» кишилер келип чыгат (Мүжаделе Сүрөсү, 6).

Адамдардын көпчүлүгүнүн Аллахты эч эстебей жашашынын, Андан көз-карандысыз өмүр сүрүп жатабыз деп ойлошунун себеби ушунда. Бирок бул көрүнүш адамды жаңылтпашы керек. Себеби Аллах Куранда ансыз да адамдардын көпчүлүгүнүн ыйман кылбашын (ишенбешин) кабар берген (Рад Сүрөсү, 1). Ал тургай, төмөнкү аят аркылуу адамды бул жөнүндө эскерткен:

Жер бетиндегилердин көпчүлүгүн ээрчисең, сени Аллахтын жолунан адаштырып-азгырышат. Алар күмөндөрүнө гана таянышат жана алар жалаң гана «күмөн жана божомол менен» жалган сүйлөшөт. (Энъам Сүрөсү, 116)

АЛЛАХКА ИШЕНБЕГЕН КООМ МОДЕЛИНИН ЗЫЯНДАРЫ

Аллах Куранда адамдарды белгилүү бир табиятта жаратканын «Демек, сен жүзүңдү Аллахты жалгыз деп билген (бир ханиф) динге, Аллахтын ошол табиятына бур; (Аллах) адамдарды ушул негизде жараткан.» (Рум Сүрөсү, 30) аяты аркылуу кабар берген. Адамдардын бул табияты Аллахка кул болууга жана Аллахка ишенүүгө таянган. Адам чексиз каалоо жана муктаждыктарын өз башынча канааттандыруу мүмкүнчүлүгү болбогондуктан, сөзсүз түрдө Аллахка моюн сунууга жана Ага кайрылууга муктаж.

Эгер адам ушул табиятына ылайык жашаса, чыныгы ишенимге, бейпилдикке, бакытка жана кутулууга жетет. Өзүнүн табиятын танып, Аллахтан жүз бурганда болсо, кыйынчылыкка, коркууга, тынчсызданууга жана азапка толо бир өмүр сүрөт.

Адамдарга тиешелүү бул эреже коомдорго да тиешелүү. Эгер бир коом Аллахка ыйман кылган (ишенген) адамдардан турса, адилеттүү, бейпил, бактылуу жана акылдуу бир коом болот. Албетте, мунун тескериси да бар. Эгер бир коом Аллахтан кабарсыз болсо, ал коомдун абалы да түп-тамырынан бузук, чирик жана примитивдүү болот.

Аллахтан жүз бурган элдер анализ кылынганда, бул оңой эле байкалат. Динсиз көз-караштан келип чыккан эң негизги натыйжалардын бири – бул адеп-ахлак түшүнүгүнүн жоголушу жана коомдун бүтүндөй бузулушу. Диний жана адеп-ахлактык чектерди билбеген жана адам каалоолорун канааттандырууга гана таянган бир маданият негизи чыныгы бир зулумдук системасына айланат. Мындай системада жыныстык бузукулуктан баңгизат колдонууга чейин ар кандай бузукулуктар күчөтүлөт. Адамдарды сүйүүнү билбеген, эгоист, сабатсыз, ойлоно албаган жана акылын колдоно албаган коомдор пайда болот.

Өз каалоолорун канааттандыруу үчүн гана жашаган адамдардан турган бир коомдо бейпилдик, сүйүү жана тынчтыктын орношу, албетте, мүмкүн эмес. Адам мамилелери кызыкчылыкка таянат. Укмуш бир ишенимсиздик орнойт. Адамдын чын ниеттүү, чынчыл, ишенимдүү, жакшы мүнөздүү болушуна эч кандай себеп жок болот, жана көз бойомочулук кылып, калп айтып, чыккынчылык кылып кетишине да эч бир жолтоо болбойт. Себеби мындай коомдогу адамдар Аллахты «артында унутулуп коюлган бир нерсе» (Худ Сүрөсү, 92) катары көргөн жана натыйжада Аллахтан коркууну билбеген кишилер болушат. Ал турсун, андай кишилер Аллахтын кудуретин билбегени үчүн кыяматтан жана сурак күнүнөн да кабарсыз болушат. Эч бири өлгөндөн кийин Аллахтын алдына чыгып дүйнө жашоосунда жасаган бүт кылмыштарынын сурагын берээрин жана натыйжада түбөлүк тозокто калышы мүмкүн экенин да ойлонушпайт. Же ойлонушса да, «Бул алардын: «Биз отко саналуу күндөрдөн башка эч салынбайбыз» дегени себептүү. Алардын мындай дооматтары аларды диндери жөнүндө жаңылыштыкка

түшүргөн.» (Али Имран Сүрөсү, 24) аятында айтылгандай, «күнөөлөрүбүздүн жазасын тартып» бейишке киребиз деп ойлошот. Натыйжада дүйнөдөгү өмүрлөрүн мүмкүн болушунча каалоолорун канааттандырууга аракеттенип өткөрүшөт.

Ошондуктан көп коомдордо бүгүнкүдөй адеп-ахлактык бузулуу жана руханий кризис келип чыгат. Өздөрүнүн туура эмес логикасы боюнча минтип ойлошот; «дүйнөгө бир эле жолу келдим, 50-60 жыл жашап өлүп кетем, демек жашоодо жыргап жашайын.» Мындай туура эмес логикага таянган системада болсо ар түрдүү адилетсиздик, сойкулук, уурулук, кылмыш, уятсыздыктар келип чыгышы мүмкүн. Ар кандай кылмыштар жасалып, адам өлтүрүлүп, алдамчылык жасала алат. Себеби ар бир адам өз каалоолорун канааттандыруудан башка эч нерсени ойлобойт. Ким болсо да –үй-бүлөсү, достору да кошо- ал үчүн экинчи орунда турат. Коомдогу башка адамдарга болсо эч маани бербейт.

Көбүнчөсү кызыкчылык мамилелерине гана таянган коомдордо адамдардын бир-бирине ишенбеши коомдун да, адамдардын да бейпил боло албашына; адамдардын бир-биринен дайыма күмөн санап, тынчсызданып жашашына себеп болот. Мындай коомдо кимдин, качан, кандай алдамчылык кылып кетээри белгисиз болгондуктан, адамдар өтө коркуп, тынчсызданып жашашат. Мындай ишенимсиздик менен күмөн саноолор болсо өтө бактысыз жашашына себеп болот. Бүт адеп-ахлактык баалуулуктар тебеленген мындай коомдо Аллахтан коркпогондуктан, адамдардын үй-бүлөгө, намыс жана ариет түшүнүктөрүнө көз-карашы да өтө үрөй учурарлык болот.

Мындан тышкары, андай коомдордо адамдар арасында урмат жана сүйүү да болбойт. Коомдогу кишилердин бир-бирин сыйлашына эч бир себеп болбойт. Бир адамдан бир кызыкчылык күтсө гана ага сый мамиле жасайт. Болгондо да өздөрүнүн караңгы түшүнүгү боюнча бул кылганы туура болот. Себеби «жаныбардан эволюциялашып пайда болгонбуз, рухтарыбыз өлгөндө жок болот» деген туура эмес түшүнүктөр өмүр бою аң-сезимдерине сиңирилген. Маймылдан келип чыккан, топурактын астында чирип жок боло турган жана балким эч качан көрбөй турган бир денеге сый көрсөтүүнүн болсо мааниси жок дешет. Алардын туура эмес логикасы боюнча, «кандай болгондо да башка адамдар да алардай өлүп топурактын астына кирет, денеси чирип жок болот жана руху да бүтүндөй жок болот; демек эмне үчүн башка адамдарга жакшылык кылып, алар үчүн жан аябастык кылып кыйналышы керек...» Ооба, чындап эле Аллахка жана натыйжада акыретке ишенбеген бүт адамдардын түпкү оюнда ушундай пикирлер жатат. Ошондуктан Аллахка ишенбеген коомдордо эч качан бейпилдик, бакыт, ишенимдүүлүк орнобойт.

Аллахка ишеним болушу керек, себеби Аллах бар жана Аны жокко чыгарган Анын алдында өтө чоң кылмыш кылган болот. Аллахка ишенбеген коомдорду чирик дешибиздин себеби болсо, андай коомдор түп-тамырынан туура эмес көз-карашта болушат. Туура эмес көз-караштары жаман натыйжаларга алып келет. Аллахты жокко чыгарып эң чоң катачылыкты кетирген бир коом эң жаман жыйынтыктарга туш болот. Ал жыйынтыктар ал коомдун канчалык чоң жаңылыштыкта экенин көрсөткөнү үчүн маанилүү.

Мындай коомдордун орток өзгөчөлүгү, массалык алдануу ичинде болушат. «Жер бетиндегилердин көпчүлүгүн ээрчисең, сени Аллахтын жолунан адаштырып-азгырышат...» (Энъам Сүрөсү, 116) аятынан да көрүнүп тургандай, коомдогу кишилердин көпчүлүгүнүн окшош болушу бир «үйүр» психологиясын пайда кылып, ансыз да бар болгон ыймансыздыкты ан сайын күчөтөт. Аллахтан жана акыреттен

кабарсыз жашаган мындай коомдорду Аллах Куранда «караңгы (жахилия)» коом деп атайт. Себеби коомдогу кишилер физика, тарых, биология же башка илимдер менен алектенишсе да, Аллахтын кудурети менен улуулуугун тааный ала турган акыл жана абийирлери болбойт. Жана бул мааниде караңгы (сабатсыз) болушат.

Караңгы коомдун адамдары Аллахка моюн сунбагандыктан Анын жолунан башка жолдорго түшүшөт. Өздөрү сыяктуу алсыз кулдар болгон адамдарды ээрчип, ал адамдарды өрнөк алып, ал адамдардын ойлорун абсолюттук туурадай көрүшөт. Жана натыйжада караңгы коом барган сайын өзүн өзү сокур кылган, өзүн өзү акыл менен абийирден алыстаткан жабык бир системаны пайда кылат. Башында да айтып өткөндөй, бул системанын эң белгилүү өзгөчөлүгү, бул адамдар динсиздик пропагандаларынын негизинде жашашат.

Аллах Куранда мындай жашоонун бош жана чирик бир негизги таянаарын, аягында кулаарын ачык бир мисал менен баян кылат:

«Үйүнүн пайдубалын (негизин) Аллах коркуусу жана ыраазылыгы үстүнө курган адам жакшыбы, же болбосо үйүнүн пайдубалын кулай турган бир жардын бооруна куруп аны менен бирге өзү да тозок отунун ичине кулаган адамбы? Аллах зулумдук кылган бир коомго хидаят бербейт.» (Тообо Сүрөсү, 109)

Бирок бул жерде унутпаш керек болгон бир жагдай бар; ар бир коом, ар бир адам караңгы системанын мындай пропагандаларынан, жашоо формасынан жана философиясынан кутулуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Себеби Аллах аларга аларды эскерткен, аларга Аллахтын жана акыреттин бар экенин, жашоолорунун чыныгы максатын кабар берген элчилерди жана элчилер менен бирге адамдардын абийириндеги ар бир суроого жооп берген акыйкат китептерди жөнөтөт. Бул Аллахтын башынан бери уланып келген мыйзамы. Бүгүнкү күндө да туура жолду көрсөткөн, караңгылыктан жарыкка чыгарган акыйкат китеп катары Куран – бүт адамдардын жол башчысы. Андан соң гана адамдар тандоосуна жараша жооп алышат. Ал китепти адамдарга алып келген элчи мындай чакырык жасаган:

Айткын: «Эй адамдар, күмөнсүз силерге Раббинерден акыйкат келди. Ким хидаят тапса (туура жолго түшсө), ал өзү үчүн гана хидаят табат. Ким адашса, ал да өз зыянына адашат. Мен силердин үстүнөрдө бир өкүл (жооптуу) эмесмин.» (Йунус Сүрөсү, 108)

УБАДА КЫЛЫНГАН ЧЫНЫГЫ МЕКЕН: АКЫРЕТ

Ааламдагы эч бир буюмдун, болуп жаткан эч бир окуянын, эч бир мыйзамдын бош жана максатсыз эместигин акылы жана абийири бар ар бир адам түшүнө алат. Биз жашап жаткан ааламдын келип чыгышы, мурдакы бөлүмдөрдө да айтылгандай, өтө кылдат тең салмактуулуктарга таянат. Бүт тарабынан ЖАРАТЫЛГАНЫ эч күмөнсүз бир акыйкат катары далилденген аалам максатсыз жаратылган болушу мүмкүнбү?

Албетте, жок.

Ойлоп көрүңүз, миллиарддаган галактика ичинде бир чаңчалык да орун ээлебеген жердин бетинде жашаган адамдардын да кылган ар бир ишинин бир максаты бар; андай болсо ааламдын баарын максатсыз пайда болгон деп айтуу канчалык логикалуу болот?

Аллах адамдарга эч максатсыз жаратылбаганын кабар берген:

«Биз силерди бош бир максат үчүн жаратты жана чындыгында Бизге кайра кайтпайбыз деп ойлодуңар беле?» (Мүминун Сүрөсү, 115)

Чоң жарылуудан атомдорго, атомдордон галактикаларга жана галактикалардан дүйнөбүзгө чейин уланган кереметтүү окуялар урматында бүгүн жер жүзүндө жашоо бар. Болгондо да, бул жашоо үчүн керектүү бүт муктаждыктар өтө кылдат пландалып, эң мыкты жаратылган; асманда керектүү бүт энергияны камсыз кылуучу күн, жердин астында сактап коюлган булактар, бүт тарабы миллиондогон түрдүү өсүмдүк жана жаныбарлар менен жабдылган бир дүйнө...

Бирок бул жерге чейин айтылган ушунча кереметтүү кубулуштарга карабастан, дагы эле кээ бир адамдар Улуу Аллахты жок дешүүдө. Бир спермадан адам кебетесине келүүнү кадыресе көргөн мындай кишилер, Куранда айтылгандай, өлүмдөн кийин тирилтилээрине ишенбей, ар кандай логикасыз сөздөрдү айтышат. Атеисттердин бузук логикасын жана аларга берилген жоопту Аллах Куранда мындайча билдирген:

Өзүнүн кантип жаратылганын унутуп, Бизге бир мисал берип; (мындай) деди: «Чирип-талкаланганда бул сөөктөрдү ким тирилтет экен?» Айткын: «Аларды алгачкы жолу жаратып-кураган тирилтет. Ал ар түрдүү жаратууну билет.» (Йасин Сүрөсү, 78-79)

Аллах ааламдагы бүт нерселерди белгилүү бир максат менен жараткан жана «Ал, амал (иш-аракеттер) жагынан кайсынардын жакшыраак болоорун сыноо үчүн өлүмдү жана жашоону жаратты. Ал жогору жана кудуреттүү, абдан кечиримдүү.» (Мүлк Сүрөсү, 2) аяты аркылуу адамдын жаратылуу максатын кабар берген. Бул аяттан да көрүнүп тургандай, бул дүйнө бир сыноо мекени жана убактылуу. Бүт адамдардын да, дүйнөнүн да убактысы Аллах Кабатында белгиленген бир аягы бар.

Адамдар аларга берилген кыска өмүрдү Аллах белгилеген жана Куранда аларга билдирилген чектерге ылайык жашоого милдеттүү. Бул жерде кылгандарынын акысын болсо акыретте алышат.

ТҮБӨЛҮК АЗАП

Адамдар арасында Аллахты жокко чыгарган системаларды жайылтууга аракет кылган кишилер дүйнөдө аларды ээрчигендерге азаптуу жашоо сунушташат. Жана ал кишилер акыретте да арттарынан ээрчиткен адамдардын азабына себеп болушат. Болгондо да, дүйнөдө аларды ээрчиген акылсыз адамдарга көрсөткөн жылуу мамилесин ал жакта эч качан көрсөтүшпөйт. Тескерисинче, ал жерде азаптан кутулуу үчүн «Зулумдук кылган ар бир жан жер жүзүндөгүлөрдүн баары аныкы болсо аны (азаптан кутулуу үчүн) сөзсүз садака кылып бермек...» (Йунус Сүрөсү, 54) деген аятта билдирилгендей, өзүн гана куткаруу аракетинде болушат. Бул дүйнөдө атеизмге жол башчылык кылган кишилердин акыреттеги мамилеси башка аяттарда да адамдарга кабар берилген:

... Ар бир үммөт кирип жатып бир тууганын (өзүнө окшогонду) каргайт. Баары бир-биринин артынан ал жерде чогулганда, эң акыркылар эң алдыңкылар үчүн: «Раббибиз, мына ушулар бизди адаштырды; ошондуктан оттон эсе эсе көп бир азап бер» дешет. (Аллах болсо:) «Баары үчүн эсе эсе. Бирок силер билбейсинер» дейт. (Анда) Алдыңкылар кийинкилерге: «силердин бизден бир артыкчылыгыңар жок, кылгандарыңар үчүн азапты таткыла» дешет. (Абраф Сүрөсү, 38-39)

Көрүнүп тургандай, адамдардын атеизмде алдыңкылардан же арткылардан болушу алардын абалын көп деле өзгөртпөйт. Аягында эки топ тең бактысыздыкка туш болуп, дүйнөдө кылган күнөөлөрү себептүү түбөлүк азапка татыктуу болушат. Аллах Куранда мындай кишилердин кыямат күнүндөгү, сурак күнүндөгү жана тозоктогу маанайын, андагы шарттарды жана алардын тарта турган азабын терең сүрөттөгөн.

КЫЯМАТ

Аллах Куранда кыямат күнү жөнүндө «... Ал жарчы «бейтааныш, көрүлбөгөн» бир нерсеге чакырган күнү...» (Камер Сүрөсү, 6) деп билдирет. Б.а. ал күнкү коркуу мурда эч көрүлбөгөн бир коркуу болот.

Ал убакытка адамдар жумушунда иштеп жатканда, үйүндө уктап жатканда, телефондо сүйлөшүп жатканда, китеп окуп жатканда, күлүп жатканда, ыйлап жатканда же баласын мектепке калтырып жатканда кокустан кармалышы мүмкүн. Болгондо да, бул кармалуу эч бир адам дүйнөдөгү жашоосу бою эч туш болбой турган үрөй учуруларлык бир кармалуу болот.

Кыямат Сурдун үйлөнүшү менен башталат (Мүдессир Сүрөсү, 8-10). Бул үн дүйнөнүн бүт тарабынан угулганда, Аллах ага берген мөөнөттү Анын ыраазылыгы үчүн колдонбогондор катуу коркууга туш болушат. Аллах Куранда ал күнү боло турган коркунучтуу окуяларды төмөнкүчө билдирет:

... Аларга убада кылынган (чыныгы азап) (кыямат) сааты. Ал саат кутулууга болбой турган коркунучтуураак бир балээ жана азаптуураак. (Камер Сүрөсү, 46)

Аяттарда айтылышынча Сур үйлөнгөн соң катуу жер титирөө жана кулактарды жара тургандай бир күркүрөө болот. Бүт тарапты каптаган жер титирөөнүн күчүнөн тоолор титиреп, астындагы топурак менен бирге жылып баштайт (Зилзала Сүрөсү, 1-8).

Тоолор ушаланып, бир кум жыйындысына айланат (Вакыя Сүрөсү, 5). Адамдар ошол кезге чейин баалаган нерселеринин канчалык маанисиз экенин ошондо өтө жакшы түшүнүшөт. Өмүр бою ач көздүк кылып, артынан түшкөн материалдык байлыктары бир заматта жок болот.

Бирок Ал бүт нерсени кыйратып көмгөн балээ (кыямат) келгенде. Ал күнү адам эмне үчүн эмгек кылганын ойлонуп түшүнөт. Көрө алгандар үчүн тозок да көрсөтүлүп коюлган болот. (Назиат Сүрөсү, 34-36)

Ал күнү таш, топурак жана аскалардан турган тоолор да түркүн түстүү түктөрдөй болуп айланага чачылат (Каариа Сүрөсү, 5). Адам бул күчтүн табияттын күчү эмес экенин ошондо түшүнөт. Себеби ал күнү табият да жер менен жексен болот. Ал күнү бүт окуялар өтө коркунучтуу жана үрөй учуруу болот. Адам, жаныбар, табият баары коркуу астында калат. Адамдар деңиздердин атылып ашып баштаганын (Инфитар Сүрөсү, 3) жана ашып-ташкан деңиздердин оттой күйгөнүн көрүшөт (Таквир Сүрөсү, 6).

Асмандар да жер жүзү менен бирге чайпалып, ошол кезге чейин эч болуп көрбөгөндөй бөлүнүп ээрип баштайт. Ал күнү адамдар көпкөк көрүп көнүп калган асман башкача кейипке келип, ээриген бир металлдай көрүнүп калат (Меариж Сүрөсү, 8). Кыямат күнү асманда айлананы жарык кылган бүт нерсенин карарып баштаганы көрүлөт; күн көр кылынып (Таквир Сүрөсү, 1), ай жарылып (Камер Сүрөсү, 1), күн менен ай жакындатылып бириктирилет (Кыямат Сүрөсү, 9).

Ал күндүн үрөй учурган коркунучунан кош бойлуу аялдардын боюнан түшөт. Жаш балдардын чачтары коркуудан агарат (Мүземмил Сүрөсү, 17). Жаш балдар апаларынан, аялдар күйөөлөрүнөн жана үй-бүлөлөр бир-биринен качышат. Аллах Куранда мунун себебин төмөнкүчө кабар берген:

Бирок кулактарды жарчудай болгон ошол күркүрөгөн күн келгенде, ал күнү киши өзүнүн бир тууганынан качып калат. Апасы менен атасынан дагы, жубайынан жана балдарынан дагы. Ал күнү ар бир адамдын өзүнө жете турган иши бар. (Абаса Сүрөсү, 33-37)

СУРАК КҮНҮ

Кыямат күнү жогоруда айтылган окуялар болгон соң «Сур» экинчи жолу үйлөнөт. Бул адамдар кайрадан тириле турган күндүн башталышы болот. Ал күнү жердин бети жүздөгөн, миңдеген жыл мурда көмүлгөн жерден чыгып тик туруп калган адамдарга толот. Ал күнү адамдардын тирилүүсү жана андан улам таң калган көрүнүшү Куранда кабар берилген:

Сур үйлөндү; ошентип алар кабырларынан (тирилтилип) Раббилерин көздөй (топ-топ болуп) барышат. Мындай дешет: «Аттиң, уктап жаткан жерибизден бизди ким тирилтип-тургузду? Бул Рахман (болгон Аллах)тын убадасы, (демек) жөнөтүлгөн (пайгамбар)лар туура айтышкан экен». Ал болгону бир ачуу кыйкырык гана; анан алардын баары чогулуп алдыбызга алып келинишет. Мына бүгүн эч кимге (эч) бир нерседе зулумдук кылынбайт жана силер да кылгандарыңардын акысын аласыңар. (Йасин Сүрөсү, 51-54)

Ал күнү бул адамдар дүйнө жашоосунда ойлонбогон, түшүнгүсү келбеген жана качып жашынган нерселеринин баары ачык көрүнүп калат. Танып же качууга эч мүмкүнчүлүк калбайт.

Жүздөрүн байкуштук каптап, коркуудан баштары алдыга ийилип калган бул адамдар кабырлардан чыгып бир жерге чогулганда, жер бир заматта жарык болуп, ар бир адамдын китеби ага берүү үчүн жанына алып келинет.

Өтө көп санда адам чогулган бул күнү ыймандуулардын абалы менен каапырлардын абалы, албетте, башка башка болот. Куранда бул төмөнкүчө айтылган:

Эми китеби оң колуна берилген адам: «Алгыла, китебимди окугула. Себеби мен чынында суракка кабылам деп ойлогом (түшүнгөм)» дейт. Эми ал ыраазы боло турган бир жашоо ичинде. (Хакка Сүрөсү, 19-21)

Китеби сол колуна берилген болсо; ал айтат: «Аттиң мага китебим берилбей эле койгондо кана. Сурагымды эч билбесем кана.» «Аттиң ал (өлүм бүт баарын) токтотуп бүтүргөндө кана. Мал-мүлкүм мага эч пайда бере алган жок. Күч-кудуретим жок болуп кетти» (Хакка Сүрөсү, 25-29)

Жана ал күнү эч ким кыпынчалык да адилетсиздикке туш болбойт. Ар бир адам дүйнөдө кылгандарынын акысын (сыйлыгын же жазасын) толук алат. Каапырлар үчүн өтө кыйын болгон бул күн алардын түбөлүктүү тозок жашоосу белгилүү болгон күн болот.

Өмүр бою Аллахты жокко чыгаргандардын жана бош иштерге чакыргандардын артынан ээрчигендердин сурак күнү эмнелерге туш болоору төмөнкү аяттарда да апачык айтылган:

Суръа (сур) чалынды (үйлөндү), анан Аллах каалагандан башка асмандардагылар жана жердегилер сүзүшүп-кулашты. Кийин ал дагы бир жолу чалынды, эми алар тик болуп карап турушат. Жер Рабиндин нуру менен жаркырады; китеп койулду; пайгамбарлар жана күбөлөр алып келинди жана араларында чындык (адилеттик) менен өкүм чыгарылды, алар адилетсиздикке кабылышпайт. Ар бир напсиге (адамга) кылганынын толук акысы берилди. Ал алардын кылганын жакшыраак билүүчү. (Чындыктан) Баш тартуучулар тозокко бөлүк бөлүк айдалышты. Аягында ал жерге келишкенде, эшиктери ачылды жана аларга (тозоктун) кайтаруучулары айтышты: «Силерге Раббиндин аяттарын окуган жана бүгүнкү күнгө жолугаарыңарды (айтып) силерди эскерткен элчилер келишпеди беле?» Алар: «Ооба.» дешти. Бирок азап сөзү каапырлардын башына акыйкат

болду. Мындай дешти: «Ичинде калуучулар катары тозоктун эшиктеринен (ичкери) киргиле. Текеберленгендердин конок жери канчалык жаман.» (Зүмер Сүрөсү, 68-72)

ТОЗОК

Адамдын аны жаратып, ага жан берген Аллахка баш көтөрүшү эң чоң кылмыш болот. Аллахка кул болуу үчүн жаратылган адам жаратылуу максатына баш ийбегенде, кылган кылмышына ылайык бир жазага да, албетте, татыктуу болот. Бул жаза бериле турган жер болсо – ТОЗОК.

Адамдардын көпчүлүгү мас сыяктуу болуп, бул оор жазаны эч ойлонбой жашашат. Мындай мастыктын эң негизги себептеринин бири – бул алардын Аллахтын чексиз кудуретин толук түшүнө албагандыгы. Себеби көп адамдар Аллахты мээримдүү, боорукер, кечиримдүү ысымдары менен гана ойлонот жана Ага карата сезүү керек болгон терең коркууну сезишпейт. Бул болсо мындай адамдардын Аллахтын буйруктары менен насааттарына кулак салбашына себеп болот. Аллах Куранда адамдарга бул коркунуч жөнүндө өзгөчө эскертүү берет:

«Эй адамдар, Раббинерден коркуп-тартынгыла жана ушундай бир күндүн азабынан коркуп-тартынгыла; (ал күнү эч) бир ата баласы үчүн бир нерсе бере албайт жана (эч) бир бала да атасы үчүн бир нерсе бере турган (абалда) болбойт. Күмөнсүз, Аллахтын убадасы акыйкат чындык. Дүйнө жашоосу силерди алданып калууга түртпөсүн жана алдамчы(лар) да силерди Аллах менен алдашпасын.» (Локман Сүрөсү, 33)

Ооба, эң сонун ысым жана сыпаттардын ээси Аллах боорукер, мээримдүү, кечиримдүү. Бирок унутпаш керек, Аллах ошол эле учурда чексиз адилеттүү, Каххар (Каардуу), Жаббар (каалаганын мажбурлап болсо да жасатат), Аллах ыймандууларга жакын, бирок мушриктерден, каапырлардан жана мұнафыктардан (эки жүздүүлөрдөн) алыс, Мүнтаким (өч алуучу), жана тозок Анын бул сыпаттары биз билген мааниде эң даана көрүлө турган жер болот.

Адамдарда эмнегедир бул жөнүндө туура эмес бир ишеним бар; «өлүмдөн кийин дүйнөдө кылган күнөөлөрүбүздүн жазасын тартуу үчүн тозокко барабыз, бирок жаза бүткөндө бейишке кайтабыз жана түбөлүккө ал жерде калабыз» деп ойлошот. Бирок Аллах аяттарында бизге тозок жашоосунун да бейиш жашоосунун да түбөлүккө уланаарын жана алардын ичинен –Аллахтын каалоосунан тышкары- эч кимдин чыкпай турганын кабар берет:

Мындай дешти: «Саналуу күндөрдөн башка, от бизге эч тийбейт.» Айткын: «Аллах Кабатынан бир убада алдыңарбы? Аллах эч убадасынан кайтпайт. Же болбосо, Аллах жөнүндө билбеген бир нерсени айтып жатасыңарбы?». Жок; ким бир жамандык кылып, күнөөсү аны курчаган болсо, (эми) алар отто калышат, ал жерде түбөлүк жашашат. Ыйман келтирип, ыкластуу амалдарды кылгандар болсо бейиш калкы болуп, ал жерде түбөлүк жашашат. (Бакара Сүрөсү, 80-82)

Адамдар ал жерде от, ысык, карангы, түтүн, тардык, сокурдук, кысылуу, ачкалык-суусоо, тикен, ириң, кайнак суу, олеандр (заккум) өсүмдүгү сыяктуу дүйнөдө эч жактырбаган нерселерге туш болушат.

Ошондой эле, денесин кыйнаган азаптардан тышкары, жүрөктөрдү каптаган руханий азап да тартышат (Хумаза Сүрөсү, 5-9). Аллахтын бар экенин унуткан адамдардын башына келчү тозоктогу окуялар аяттарда терең баяндалган. Аяттар адам үчүн мунун канчалык маанилүү экенин көрсөтөт. Себеби тозок азабы дүйнөдөгү эч бир кыйынчылыкка салыштырылгыс оор азап. Аллах Куранда каапырларды күтүп турган бул коркунучтуу жыйынтыкты төмөнкүчө билдирет:

Жок; ант болсун ал «хутамага» ташталат. «Хутаманын» эмнелигин сага эмне кабар берет? Аллахтын тутантылган оту. Ал жүрөктөрдүн үстүнө көтөрүлүп чыгат. Ал алардын үстүнө жабышат; (өздөрү болсо) жерге сайылып-көтөрүлгөн устундарда (байланышат).» (Хумаза Сүрөсү, 4-9)

Ал күнү ушундай жүздөр бар; «басмырланып уят кылынган.» Иштеп, пайдасыз чарчаган. Кызыган бир отко айдалышат. Кайнаган суудан ичирилишет. Алар үчүн (уулуу) тикенден башка тамак жок. Тойгузуп-салмак да бербейт, ачкалыктан да сактабайт. (Гашия Сүрөсү, 2-7)

Чындыгында Биз каапырларга чынжырлар, темир шакектер жана алоолоп күйгөн бир от даярдадык. (Инсан Сүрөсү, 4)

Мына ушул кылмышкер-күнөөкөрлөр калп деген тозок. Алар өтө катуу кайнатылган суу арасында айланып-жүрүшөт. (Рахман Сүрөсү, 43-44)

Каапырлар болсо, алар үчүн тозок оту бар. Алар өлүп кутулушу үчүн чечим да чыгарылбайт, алардын азабы да жеңилдетилбейт. Биз ар бир шүгүрсүздү (жакшылыкты билбегенди) мына ушинтип жазалайбыз. Ичинде алар (мындайча) жалбарышат: «Раббибиз, бизди чыгар, кылганыбыздан башка салих (ыкластуу) бир иш кылалы.» Силерге ал жерде (дүйнөдө) сабак ала турган адам сабак алганчалык (узун) өмүр бербедикпи? Силерге эскертүүчү да келген болчу. Андай болсо (азапты) таткыла; эми заалымдар үчүн бир жардамчы жок. (Фатыр Сүрөсү, 36-37)

Ал тозокту көздөй сүрүлүп-топтоло тургандар; мына ошолор мекени өтө жаман, жолдон адашкандар. (Фуркан Сүрөсү, 34)

(От) Аларды алыс бир жерден көргөндө, алар анын каардуу ачуусу менен уңулдаганын угушат. Колдору моюндарына байлануу, тар бир жерге ташталганда, ал жерде жок болууну каалап-чакырышат. Бүгүн бир жок болууну чакырбагыла, көп (жолу) жок болууну каалап-чакыргыла. (Фуркан Сүрөсү, 12-14)

ЫЙМАНДУУЛАРГА УБАДА КЫЛЫНГАН ЧЫНЫГЫ МЕКЕН: БЕЙИШ

Эми эч бир напси (жан) кылгандары үчүн аларга көз кубанта турган эмнелердин (сансыз нематтардын) жашырылганын билбейт. (Сажда Сүрөсү, 17)

Аллахка болгон ыйманы (ишеними) жана Ага көрсөткөн моюн сунуучулугу себептүү ыймандууларга бейиш убада кылынган. Бейиш – көп аяттарда айтылгандай, адамдар үчүн ар кандай немат-жакшылыктар менен жабдылган, түбөлүк бактылуулук мекени. Аллах дүйнөдөгү эмгектеринин акысы катары ыймандууларды бейиш менен сыйлайт.

Бейиш Аллах «Рахим» (Мээримди ыймандууларга гана арналган, өтө мээримдүү, берген жакшылыктарын туура колдонгондорду андан да жакшы, түбөлүктүү жакшылыктар менен сыйлаган) сыпатын көрсөткөн бир жер. Ошондуктан бейиш адам руху каалаган нерселердин баары, ал тургай, аяттарда айтылышынан андан да көбү болгон бир жакшылык мекени.

Бейиш дегенде көп кишилердин оюна ал жөнүндө чектелүү бир катар ойлор келет жана ал кишилер бейишти табияты кооз, жашылдыктар менен кооздолгон бир мекендей гана элестетет. Бирок мындай элестетүү менен Куранда баяндалган бейиш арасында өтө чоң айырма бар.

«... Ал жерде көңүлдөр каалаган жана көздөр ырахат алган бүт нерселер бар. Жана силер ал жерде түбөлүк болосуңар» (Зухруф Сүрөсү, 71) аятында бейиште адам эңсеген бүт нерсенин бар экени айтылат. Башка бир аятта болсо бейиште адам каалаган бүт нерселерден башкалары да бар экени «Ал жерде алар каалаган бүт нерсе алардыкы болот жана андан да көбү бар» (Каф Сүрөсү, 35) деп айтылган.

Кыскасы, бейиште адамдар элестеткендин тескерисинче, адам бул дүйнөдө өмүр бою эч көрбөгөн, элестете да албаган сансыз немат-жакшылыктар бар. Үймандуулар дүйнө жашоосунда Раббилерине моюн сунуп, Ал каалагандай жашаганы үчүн, анын акысын түбөлүк ичинде жашай турган бейиш менен алышат.

Үймандууларга убада кылынган бейиш көптөгөн аяттарда сүрөттөлгөн:

(Эй Мухаммед) ыйман келтирип салих (чын ыкластуу) иштерди кылгандарды сүйүнчүлө. Чындыгында алар үчүн астыларынан дарыялар аккан бейиштер бар. Аларга ырыскы катары ал түшүмдөрдөн ар жедирилгенде: «муну мурда да жегенбиз» дешет. Бул аларга (дүйнөдөгүгө) окшош кылып тартылат. Ал жерде алар үчүн таптаза жубайлар бар жана алар ал жерде түбөлүк жашашат. (Бакара Сүрөсү, 25)

Чындап такыбалуулар (Аллахтан корккондор) бейиштерде жана булак баштарында. Ал жерге тынчтыкта жана коопсуздукта киргиле. Алардын көкүрөктөрүндөгү кектин (баарын) алып салдык, бир туугандар болуп тактылар үстүндө мандай-тескей (отурушат). Ал жерде аларга эч чарчоо келбейт жана алар ал жерден чыгарылышпайт. (Хижр Сүрөсү, 45-48)

Алар; астынан дарыялар аккан Адн бейиштери алардыкы, ал жерде алтын билериктер менен жасанышат, жеңил жибектен жана өтө кылдат жасалган атластан жашыл көйнөктөр кийишет жана тактылар үстүндө орноп-таянышат. (Бул) Кандай сонун сооп жана кандай сонун колдоо. (Кехф Сүрөсү, 31)

Чындыгында, бүгүн бейиш калкы – «кубаныч жана бакыт толо» бир алаксуу (жашоо) ичинделер. Өздөрү жана жарлары көлөкөлөрдө, тактылар үстүндө жазданышкан. Ал жерде

жапжаңы мөмөлөр алардыкы жана каалагандарынын баары алардыкы. Өтө боорукер Раббиден аларга айтылган «Салам» да (бар). (Йасин Сүрөсү, 55-58)

Такыбалуулар (Аллахтан корккондор) болсо; сөзсүз алар коопсуз бир орунда. Бейиштерде жана булактарда, жеңил жибектен жана өтө жасалгаланган атластан (сатинден) (кийимдер) кийишет, маңдай-тескей (отурушат). Мына ушундай; жана Биз аларды чоң көздүү үр кыздар менен үйлөндүрдүк. Ал жерде коопсуздук ичинде, ар түрдүү мөмөлөрдү каалашат; ал жерде биринчи өлүмдөн башка өлүм татышпайт. Жана (Аллах) аларды тозок азабынан коргогон. Сенин Раббинден бир берешендик катары. Улуу «бакыт жана кутулуу» мына ушул. (Духан Сүрөсү, 51-57)

Ыйман кылып чын ыкластуу иштерди кылгандар; аларды ичинде түбөлүк жашоочулар кылып, астынан дарыялар аккан бейиштин бийик сарайларына сөзсүз жайгаштырабыз. (Чын ыкластуу) Иштерди кылгандардын сыйлыгы кандай сонун. (Анкебут Сүрөсү, 58)

ТҮБӨЛҮК АЗАПТАН КУТУЛУУ ҮЧҮН БИР ЭСКЕРТҮҮ

Албетте, ар бир адам бул дүйнөдө каалагандай жашап, каалаган жолун тандоодо эркин. Эч бир адам башка бирөөнү эч мажбурлай албайт. Бирок «Аллах жок» деген жана өздөрүнүн абалын, каякка баратканын байкабаган адамдарды эскерттип коркутуу – Аллахтын бар экенине жана чексиз адилеттүүлүгүнө ыйман кылган адамдар катары баарыбыздын милдетибиз. Себеби Аллах мындай адамдардын абалынын маанилүүлүгүн аяттарында бизге билдирген:

Үйүнүн пайдубалын (негизин) Аллах коркуусу жана ыраазылыгы үстүнө курган адам жакшыбы, же болбосо үйүнүн пайдубалын кулай турган бир жардын бооруна куруп аны менен бирге өзү да тозок отунун ичине кулаган адамбы? Аллах зулумдук кылган бир коомго хидаят бербейт. (Тообо Сүрөсү, 109)

Дүйнөдө Аллахтын аяттарынан жүз бурган жана акылсыздык менен аны Жаратканды жокко чыгарган адамдар акыретте эч кутула алышпайт. Эгер тообо кылып, жараткан Аллахка бурулушпаса, эң чоң жазага туш болушат. Аларды күтүп жаткан түбөлүк азап Куранда төмөнкүдөй кабар берилет:

Ал эми аяттарыбызга каапыр болгондор болсо – сол тарап ээлери. Эшиктери кулптанган бир от ошолорго болот. (Балад Сүрөсү, 19-20)

Түбөлүк азаптан кутулуунун жана түбөлүк бейишке ылайыктуу болуунун жолу болсо белгилүү:

Кеч боло электе Аллахка чын жүрөктөн ыйман кылуу (ишенүү),

Бүт өмүрүн Ал ыраазы боло турган иштерди жасап өткөрүү.

ЭСКЕРТҮҮ

Бул бөлүмдө жашоонун ӨТӨ МААНИЛҮҮ бир сырын окуйсуз. Заттык дүйнөгө болгон көз-карашыңызды түп-тамырынан өзгөртө турган бул теманы өтө көңүл коюп, жакшылап түшүнүп окушуңуз зарыл. Бул жерде айтылгандар бир көз-караш, башкача бир подход же кандайдыр бир философиялык ой-пикир эмес; динге ишенип-ишенбегендердин баары кабыл ала турган, учурда илим да далилдеген бир чындык.

ЗАТ ЖӨНҮНДӨ БАШКАЧА БИР КӨЗ-КАРАШ

ЗАТТЫН АРТЫНДАГЫ СЫР ТЕМАСЫ «ВАХДЕТИ ВҮЖУД» ЭМЕС

Заттын артындагы сыр темасы кээ бир кишилердин каршы чыгышына себеп болууда. Ал кишилер бул теманын маңызын туура эмес түшүнгөндүктөн, бул тема «вахдети вүжуд» көз-карашы менен бир дешүүдө.

Эң биринчиден муну айта кетүү керек; бул китептердин автору ахли сунна ишенимин бекем карманат жана «вахдети вүжуд» көз-карашын жактабайт. Ошондой эле, «вахдети вүжуд» көз-карашынын Мухйиддин Ибн Араби сыяктуу өтө чоң Ислам аалымдары тарабынан жакталганын да унутпаш керек.

«Вахдети вүжуд» көз-карашын түшүндүргөн көптөгөн белгилүү Ислам аалымынын өтмүштө ал китептердеги кээ бир нерселерди терең ойлонууп айтып бергени анык. Бирок бул эмгектерде айтылгандар «вахдети вүжуд» көз-карашы менен бирдей эмес.

Мисалы, «вахдети вүжуд» көз-карашын жактагандардын кээ бирлери туура эмес пикирлерге барып, Куранга жана ахли сунна ишенимине каршы келген кээ бир ойлорду айтышкан; мисалы Аллах жараткан нерселерди бүтүндөй жок деп эсептешкен. Ал эми «заттын артындагы сыр» темасы түшүндүрүлүп жатканда эч качан мындай пикир айтылбайт. Бул тема Аллахтын бүт заттарды, жандыктарды жаратканын, бирок жараткан нерселеринин чыныгысын Аллахтын көрөөрүн, адамдардын болсо алардын мээлеринде пайда болгон сүрөттөлүштөрүн көрө алаарын түшүндүрөт.

Биз көргөн бүт нерселер, тоолор, өрөөндөр, гүлдөр, адамдар, дениздер, кыскасы көргөндөрүбүздүн баары, Аллах Куранда бар экенин, жоктон жаратканын билдирген жандыктардын баары жаратылган жана бар. Бирок адамдар алардын чыныгыларын (оригиналдарын) сезүү органдары аркылуу көрө албайт, сезе албайт жана кармай албайт. Адамдардын көрүп, сезгендери – алардын мээлериндеги копиялары. Бул илимий бир чындык жана учурда медицина факультеттери баш болуп, бүт окуу жайларында окутулган илимий акыйкат. Мисалы, азыр бул текстти окуп жаткан бир адам бул тексттин өзүн көрө албайт, бул тексттин өзүнө тийе албайт. Бул тексттин чыныгысынан (оригиналынан) келген нур адамдын көзүндөгү кээ бир клеткалар тарабынан электрдик сигналга айландырылат. Ал электрдик сигнал мээнин артындагы көрүү борборуна барып, ал борборду стимулдайт. Жана адамдын мээсинин артында бул тексттин сүрөттөлүшү пайда болот. Б.а. сиз азыр көзүңүз менен, көзүңүздүн алдындагы бир текстти окуп жаткан жоксуз. Бул текст сиздин мээңиздин артындагы көрүү борборунда пайда болуп жатат. Сиз окуган текст – мээңиздин артындагы «копия текст». Бул тексттин өзүн (оригиналын) болсо Аллах көрөт.

Жыйынтыктасак, заттын мээбизде пайда болгон бир элес болушу зат «жок» деген мааниге келбейт. Бирок бизге адам көрүп, сезип, кармаган заттын маңызы жөнүндө маалымат берет; бул болсо «заттын чыныгысын эч бир адам көрүп, кармай албайт» деген чындык.

Сыртта зат бар, бирок биз заттын чыныгысына (өзүнө) эч качан жете албайбыз!

«Зат элес» деп айтуу «зат жок» деген мааниге келбейт. Тескерисинче, биз көрсөк да, көрбөсөк да заттык бир дүйнө бар. Бирок биз бул дүйнөнү мээбиздин ичинде бир копия, башкача айтканда, сезүү органдарыбыздын жоромолу катары көрөбүз. Ошондуктан, зат – биз үчүн элес. Дагы бир айта кетчү жагдай, заттын бар экенин бизден башка көргөн жандыктар да бар. Аллахтын периштелери, жазып туруу милдетин жүктөгөн элчилери да бул дүйнөгө күбө болушууда:

Анын оң жана сол тарабында отурган эки жазуучу жазып жатканда Ал сөз катары (кандайдыр бир нерсе) айткан болсо, сөзсүз жанында даяр бир көзөмөлчү бар. (Каф Сүрөсү, 17-18)

Баарынан маанилүүсү эң башта Аллах бүт нерсени көрүүдө. Бул дүйнөнү бардык майда-чүйдөлөрү менен бирге Аллах жараткан жана Аллах бүт нерсеси менен бирге көрүүдө. Куран аяттарында мындайча кабар берилет:

... Аллахтан коркуп (күнөөдөн) сактангыла жана билип койгула, Аллах кылгандарыңарды көрүүчү. (Бакара Сүрөсү, 233)

Айт: «Мени менен араңарда күбө катары Аллах жетиштүү; күмөнсүз Ал пенделеринен толук кабардар, көрүүчү.» (Исра Сүрөсү, 96)

Мындан тышкары, Аллахтын бүт окуяларды «Левхи Махвуз» аттуу китепте жазылуу сактаганын унутпаш керек. Биз көрбөсөк да булардын баары Левхи Махвузда бар. Бүт нерсенин Аллах Кабатында Левхи Махвуз аттуу «Негизги Китепте» сакталуу экени мындайча билдирилет:

Эч күмөнсүз, ал – Биздин кабатыбызда болгон Негизги Китепте; абдан бийик, өкүм жана даанышмандыкка толо. (Зухруф Сүрөсү, 4)

...Кабатыбызда (булардын баарын) сактап-коргогон бир китеп бар. (Каф Сүрөсү, 4)

Асманда жана жерде апачык болгон китепте (Левхи Махвузда) орун албаган жашыруун эч нерсе жок. (Немл Сүрөсү, 75)

ЗАТТЫН ЧЫНЫГЫ ЖҮЗҮН БИЛҮҮ

Айланасына акылы жана абийири (жүрөгү) менен көз жүгүрткөн адам ааламдагы жандуу-жансыз бүт нерсенин жаратылганын байкайт. Андай болсо, булардын баарын ким жараткан?

Ааламдын бүт тарабында көрүнүп турган «жаратылгандык» ааламдын өзү тарабынан жасалган болушу мүмкүн эмес. Мисалы, бир чиркей өзүн-өзү жараткан эмес. Күн системасы, өсүмдүктөр,

адамдар, бактериялар, эритроциттер, көпөлөктөр өздөрүн өздөрүн жаратышкан эмес. Булардын баарынын «кокустан» пайда болуу ыктымалдыгы да, мурдакы бөлүмдөрдө каралгандай, мүмкүн эмес.

Ошондуктан төмөнкүдөй жыйынтыкка барсак болот: көзүбүз менен көргөндөрүбүздүн баары жаратылган... Бирок көзүбүз менен көргөн нерселердин эч кайсынысы «Жаратуучу» эмес. Демек, Жаратуучубуз көзүбүз менен көргөн нерселердин баарынан башка, жогору бир Зат. Өзү көрүнбөгөн, бирок жараткан нерселеринин баарында Өзүнүн бар экенин жана сыпаттарын көрсөткөн улуу бир кудурет.

Аллахтын бар экенин түшүнбөгөндөр мына ушул жерде жолдон адашышат. Ал кишилер «Аллахты көзүбүз менен көрмөйүнчө, Анын бар экенине ишенбейбиз» деп шарт коюп алышкан өздөрүнө. Бирок, анда, ааламдын бүт тарабында апачык көрүнгөн «**жаратылгандык**» чындыгын жашырууга, аалам менен жандыктар жаратылган эмес деген пикирди жактаганга мажбур болушат. Бул үчүн жалгандарды токушат. Эволюция теориясы менен материалисттик философия – бул багытта колдонулган жалгандардын жана натыйжасыз аракеттердин эң белгилүү эки мисалы.

Жаратуучуну тангандардын негизги жаңылыштыгын негизи Аллахтын бар экенин танбаган, бирок туура эмес бир Аллах ишениминде жүргөн көп адамдар да кабыл алышат. Кээ бир өлкөлөрдө коомдун көпчүлүгүн түзгөн мындай кишилер Жаратылууну апачык жокко чыгарышпайт, бирок Аллахтын «каерде» экени жөнүндө кызыктай туура эмес бир ишенимде болушат: көпчүлүгү Аллах «асманда» деп ойлойт. Ичинен Аллах өтө алыстардагы бир планетанын артында жана кээ-кээде гана «дүйнө иштерине» кийлигишет деп ишенет. Же болбосо, эч кийлигишпейт; ааламды жаратып, таштап койгон, адамдар өз тагдырларын өздөрү аныкташат... (Аллахты аруулайбыз)

Кээ бирлер болсо Раббибиз Куранда кабар берген, Аллахтын «бүт тарапта» экенин билет, бирок мунун маанисин толук түшүнө албайт. Ичинен Аллахты радио толкундар сыяктуу же көрүнбөс, сезилбес бир газ сыяктуу, заттарды ороп турат деп ойлойт. (Аллахты аруулайбыз)

Чындыгында болсо бул көз-караш жана жогоруда саналган, Аллахтын «каерде» экенин эч түшүнө албаган (балким ушул себептен апачык көрүнүп турса да, Аллахтын бар экенин акылсыздык менен жокко чыгарган) көз-караштар орток бир жаңылыштыкка таянат: алар эч негизи жок бир пикирди кабыл алып, анан Аллах жөнүндө ар кандай божомолдорду жасашат.

Бул кандай пикир?

Бул пикир заттын өзү жана сыпаты менен байланыштуу. Кээ бир адамдар заттын чыныгы маңызы жөнүндөгү жаңылыштыктарга ушунчалык алдандыктан, бул темада балким эч терең ойлонушкан эмес. Чындыгында болсо, заманбап илим заттын маңызы жөнүндөгү көз-карашты да кулатып, өтө маанилүү жана таасирдүү бир чындыкты көрсөтүүдө. Алдыда Куранда да ишарат кылынган бул улуу чындыкты түшүндүрүүгө аракет кылабыз.

Электрдик сигналдардан турган аалам

Жашап жаткан дүйнөбүз жөнүндөгү бүт маалыматтар бизге беш сезимибиз аркылуу келет. Б.а. биз көзүбүз көргөн, колубуз тийген, мурдубуз жыттаган, тилибиз даамын таткан, кулагыбыз уккан бир дүйнөнү тааныйбыз. Төрөлгөндөн бери ушул сезүү органдарыбыздан көз-каранды болгонубуз үчүн, «тышкы дүйнө» сезүү органдарыбыз бизге тааныткандан башкача болушу мүмкүн деп эч ойлонгон эмес болушубуз керек.

Бирок бүгүнкү күндө көптөгөн илим тармактарында жасалган изилдөөлөр такыр башка бир түшүнүктү алып келип, сезимдерибиз жана биз кабылдаган дүйнө жөнүндө олуттуу күмөндөрдүн жаралышына себеп болду.

Бул жаңы түшүнүк төмөнкү чындыктан келип чыкты: биз «тышкы дүйнө» катары кабылдап-сезгендерибиз – электрдик сигналдардын мээде пайда кылган таасирлери гана. Алманын кызылдыгы, тактайдын катуулугу, ал тургай, апаныз, атаңыз, үй-бүлөңүз, менчигиңиздеги бүт мал-мүлктөр, үйүңүз, жумушуңуз жана бул китептин саптары жөнүндө алган маалыматыңыз – баары электрдик сигналдар гана. Б.а. биз эч качан тышкы дүйнөдөгү алманын чыныгы түсүн, сырттагы тактайдын чыныгы түзүлүшүн, апабыздын, атабыздын, сүйгөндөрүбүздүн чыныгы абалдарын биле албайбыз. Булардын баары сыртта Аллахтын жараткан нерселери катары бар, бирок биз өмүр бою мээбиздеги копияларын гана көрүп-сезебиз.

Муну толугураак түшүндүрүү үчүн алгач тышкы дүйнө жөнүндө бизге маалымат берген сезүү органдарыбыздан сөз кылалы.

Кантип көрөбүз, сезебиз, даамын сезебиз?

Көрүү процесси көп этаптан турат. Көрүү учурунда кандайдыр бир телодон келген фотондор көздүн алды жагындагы линзанын ичинен сынып өтөт жана көздүн арт жагындагы торчого тескери болуп түшөт. Ал жердеги клеткалар тарабынан электрдик сигналга айландырылган көрүү импульстары нервдер аркылуу мээнин арткы тарабындагы көрүү борбору деп аталган кичинекей бир аймакка жетишет. Ал электрдик сигнал бир катар процесстен соң мээдеги ал борбордо сүрөттөлүш катары кабылданат. Б.а. көрүү кубулушу чындыгында мээнин артындагы кичинекей жарык эч кире албаган, капкараңгы бир аймакта жүрөт.

Эми көбүнчө элдин баары билген бул маалымат жөнүндө дагы бир жолу жакшылап ойлонолу: биз «көрүп жатам» дегенде чындыгында көзүбүзгө келген импульстардын электрдик сигналга айланып мээбизде пайда кылган «таасирин» көргөн болобуз. Б.а. «көрүп жатам» дегенде чындыгында мээбиздеги электрдик сигналдарды көрөбүз.

Өмүр бою биз көргөн сүрөттөлүштөрдүн баары бир канча см³ дук көрүү борборунда жаралат. Сиз окуп жаткан бул саптар да, айланага караганыңызда көргөн учу-кыйырсыз аалам да ушул кичинекей жерде пайда болууда. Бул жерде айта кетчү дагы бир жагдай бар. Бир аз мурда айтып кеткендей, баш

сөөгү жарыкты ичкериге киргизбейт, б.а. мээнин ичи капкараңгы. Ошондуктан мээ сырттагы жарыктын өзү менен эч качан байланыш кура албайт.

Бул жердеги кызыктай жагдайды бир мисал менен түшүндүрөлү. Маңдайыбызда бир шам бар дейли. Ал шамдын маңдайына туруп аны көпкө чейин карап тура алабыз. Бирок бул убакыт бою мээбиз шамга тиешелүү жарыктын өзү менен эч качан байланышта болбойт. Шамдын жарыгын көрүп жаткан кезибизде да башыбыздын жана мээбиздин ичи капкараңгы болот. Капкараңгы мээбиздин ичинде жапжарык, түркүн-түстүү, кооз бир дүйнөнү көрөбүз.

Р. Л. Грегори көрүү кубулушундагы кереметтүү абал жөнүндө мындай дейт:

Көрүү кубулушуна ушунчалык көнүп калгандыгыбыздан, жооп берүү зарыл болгон суроолор бар экенин байкоо да терең кыялдануу күчүн талап кылат. Бирок элестетип көрүңүз. Көздөрүбүзгө кичинекей, башаламан сүрөттөлүштөр берилүүдө жана биз чөйрөбүздө аларды толук кандуу буюмдар, заттар катары көрүп жатабыз. Торчолордогу сигналдардын натыйжасында заттар дүйнөсүн кабылдап жатабыз жана чындыгында бул бир керемет, негизи.⁷⁹

Бул жагдай башка сезимдерге да тиешелүү. Үн, тийүү, даам жана жыт электрдик сигналдар абалында мээге жетет жана ал жердеги тиешелүү борборлордо кабылданат. Угуу да ушул сыяктуу ишке ашат: сырткы кулак айланадагы үн толкундарын кулак лакатору аркылуу топтоп ортоңку кулакка өткөрөт; ортоңку кулак алган үн толкундарын күчөтүп ички кулакка өткөрөт; ички кулак болсо ал толкундарды электрдик сигналдарга айлантып мээге жөнөтөт. Көрүү иши сыяктуу, угуу иши да мээдеги угуу борборунда ишке ашат. Баш сөөгү жарыкты өткөрбөгөн сыяктуу, үндү да өткөрбөйт. Ошондуктан бир адам уккан үндөр канчалык күчтүү жана ызы-чуулуу болсо да, мээнин ичи толук жыржырт болот.

Анткен менен, эң тунук үндөр мээде кабылданат. Ушунчалык тунук болгондуктан, ден-соолугу жайында болгон бир адам кулагы эч кандай шуулдаксыз бүт нерсени туптунук угат. Үн өткөрбөгөн мээңизде бир оркестрдин симфониясын тыңдап, бир жерге чогулган элдин бүт ызы-чуусун уга аласыз жана бир жалбырактын шуулдаганынан реактивдүү учактардын катуу үнүнө чейин кеңири жыштыктагы бүт үндөрдү кабылдай аласыз. Бирок ошол учурда өтө сезгич бир аппарат менен мээңиздин ичиндеги үндүн деңгээли өлчөнсө, ал жерде толук тымтырстык орун алган болот.

Жыт сезүү сезимибиздин пайда болушу да ушуга окшош: ванильдин жыты, розанын жыты сыяктуу учуучу молекулалар мурундун эпителий деп аталган аймагындагы кыймылдуу түкчөлөрдөгү кабылдагычтарга келишет жана ал кабылдагычтарда реакцияга киришет. Ал реакция мээбизге электрдик сигнал катары жиберилет жана жыт катары кабылданат. Биз сонун же жаман деген жыттардын баары – учуучу молекулалардын реакциясынын электрдик сигналга айландырылган соң мээдеги кабылданышы гана. Бир атырды, бир гүлдү, жактырган бир тамагыңызды, деңиз жытын, жаккан же жакпаган жыттардын баарын мээңизде сезесиз. Бирок жыт молекулалары мээге эч качан жете алышпайт. Үн менен сүрөттөлүштөгү сыяктуу мээңизге электрдик сигналдар гана жетет. Жыйынтыктасак, төрөлгөндөн бери сырттагы нерселерге тиешелүү деп ойлоп келген жыттар – бул сиз сезүү органдарыңыз аркылуу сезген электрдик импульстар гана. Бир жыттын сырттагы чыныгысын эч качан жыттап биле албайсыз.

Ошол сыяктуу, адам тилинин алдыңкы тарабында төрт типтеги химиялык кабылдагычтар бар. Алар туздуу, таттуу, кычкыл жана ачуу даамдарына туура келет. Даам сезгичтерибиз бир катар химиялык процесстен соң ал сезимдерди электрдик сигналга айлантып, мээге жөнөтөт. Ал сигналдар болсо мээ тарабынан даам катары кабылданат. Бир шоколадды же жактырган бир мөмөнү жегениңизде сезген даамыңыз – бул электрдик сигналдардын мээ тарабынан жоромолдонушу гана. Сырттагы нерсеге болсо эч качан жете албайсыз; шоколаддын өзүн көрүп, жыттап жана даамын тата албайсыз. Мисалы, мээңизге барчу даам сезүү нервдери үзүлүп коюлса, ал учурда жеген нерсениңиздин даамы мээңизге барбай калат; жана даам сезүү сезимиңизден толук ажырап каласыз. Бул жерде дагы бир чындыкты көрөбүз: бир тамакты жегенде башка бирөөнүн ал тамактан сезген даамы же бир үндү укканда башка бирөөнүн андан уккан үнү меники менен бирдей деп кесе айта албайбыз. Бул чындык жөнүндө Линкольн Барнетт мындай дейт:

Эч ким өзүнүн кызыл деп көргөн өңүнүн же «до» нотасынын угулушунун башка бир адамдыкы менен бирдей же бирдей эместигин биле албайт.⁸⁰

Тийүү сезимин караганыбызда да эч нерсе өзгөрбөгөнүн көрөбүз. Бир нерсеге тийгенибизде тышкы дүйнөнү жана буюмдарды таанышыбызга көмөкчү боло турган маалыматтар теридеги сезүү нервдери аркылуу мээге жиберилет. Тийүү сезими мээбизде пайда болот. Көп адамдар ойлогондой, тийүү сезимин сезген жерибиз – манжабыздын учу же терибиз эмес, мээбиздеги тийүү борбору. Биз заттардан келген электрдик сигналдардын мээбизде чечмелениши натыйжасында катуулук же жумшактык, ысыктык же муздактык сыяктуу буюмдарды сыпаттаган ар кандай сезимдерди сезебиз. Ал тургай, бир буюмду тааныткан ар кандай маалыматтардын баарын ушул сигналдар натыйжасында алабыз. Бул маанилүү чындык жөнүндө Б. Рассел жана Л. Витгенштейн сыяктуу философтордун пикири мындай:

... Бир лимондун чындыгында бар же жок экенин жана кандай процесстердин натыйжасында бар болгонун сураганга жана анализдегенге болбойт. Лимон тил менен сезилген даам, мурун менен сезилген жыт, көз менен көрүлгөн түс жана формадан гана турат жана ушул сыпаттары гана илимий бир изилдөөнүн жана жыйынтыктын темасы болушу мүмкүн. Илим заттык дүйнөнү эч качан биле албайт.⁸¹

Б.а. заттык дүйнөнүн өзүн эч качан көрүп сезе албайбыз. Биз көрүп сезген зат-буюмдардын баары чындыгында көрүү, угуу, тийүү сыяктуу сезимдердин жыйындысы гана. Сезүү борборлорундагы маалыматтарды анализдеген мээбиз өмүр бою заттын биздин сыртыбыздагы «өзүн» эмес, мээбиздеги копияларын көрүп сезет. Биз болсо ал копиялардын чыныгысынын кандайлыгын эч качан биле албайбыз.

Мээбиздин ичинде пайда болгон «тышкы дүйнө»

Бул жерге чейин каралган илимий чындыктар бизди талашсыз бир жыйынтыкка алып барат: биз көргөн, тийген, уккан жана атын «зат», «дүйнө» же «аалам» деп атаган түшүнүктөрдүн өздөрүн эч качан көрүп сезе албайбыз, биз булардын мээбиздеги копияларын гана билебиз.

Мисалы, мөмө жеген бир адам чындыгында мөмөнүн мээсиндеги элесин көрүп сезет, өзүн эмес. Киши «мөмө» деп сыпаттаган нерсе – бул мөмөнүн формасы, даамы, жыты жана катуулугу жөнүндө

электрдик маалыматтын мээде кабылданышы (сезилиши) гана. Эгер мээге барчу көрүү нервин үзүп койсоңуз, мөмө сүрөттөлүшү ошол замат жоголот. Же мурундагы кабылдагычтардан мээге уланган нервдин үзүлүшү жыт сезимиңизди толугу менен жок кылат. Себеби мөмө – бул бир катар электрдик сигналдарды мээнин жоромолдошу гана.

Ой жүгүртүү керек болгон дагы бир жагдай – бул алыстык сезими. Алыстык, мисалы бул китеп менен сиздин араңыздагы аралык, мээңизде пайда болгон бир боштук сезими гана. Бир адам «менден өтө алыста» деп ойлогон заттар да чындыгында анын мээсинин ичинде. Мисалы, адам асманга карап жылдыздарды көрөт жана аларды миллиондогон жарык жылы алыстыкта деп ойлойт. Чындыгында болсо, жылдыздар анын ичинде, мээсиндеги көрүү борборунда. Буларды окуп жатканда ичинде отурам деп ойлогон бөлмөнүн да негизи ичинде эмессиз; тескерисинче бөлмө сиздин ичиңизде. Денеңизди көрүшүңүз сизди бөлмөнүн ичинде отурганыңызга ишендирет. Бирок муну унутпаңыз: денеңиздин да өзүн эч качан көргөн эмессиз, дайыма мээңизде пайда болгон копиясын көрүп-сезиңиз.

Бул нерсе башка бүт сезимдериңизге да тиешелүү. Мисалы, сиз жаныңыздагы бөлмөдөгү телевизор үнүн угуп жатам деп ойлогонуңузда, чындыгында мээңиздин ичиндеги үндү угуп жаткан болосуз. Бир канча метр алыстан келип жатат деп ойлогон үн да, жаныңыздагы кишинин сүйлөгөнү да чындыгында мээңиздеги бир качан см³ дук угуу борборунда кабылданат (сезилет). Бул кабылдоо борборунун сыртында оң, сол, алды, арты сыяктуу бир түшүнүк жок. Б.а. үн оңдон, солдон же асмандан сизге келбейт; үндүн келген бир багыты жок.

Сиз сезген жыттар да ушундай; эч бири алыс бир аралыктан сизге келбейт. Жыт сезүү борборунузда пайда болгон таасирлерди сырттагы заттардын чыныгы жыты деп ойлойсуз. Бирок, бир гүлдүн сүрөттөлүшү көрүү борборунун ичинде болгон сыяктуу, ал гүлдүн жыты да жыт сезүү борборунуздун ичинде; сырттагы гүлдүн өзүн жана жытын эч качан биле албайсыз.

Себеби сезимдерибиз бизге тааныткан «тышкы дүйнө» - бул бир убакта мээбизге жеткен «электрдик сигналдардын жыйындысы». Мээбиз өмүр бою бул сигналдарды анализдейт. Биз болсо аларды заттын сырттагы «чыныгысы» деп ойлоп, жаңылып жатканыбызды билбестен өмүр сүрөбүз. Жаңылган болобуз, себеби сезүү органдарыбыз менен заттын өзүнө эч качан жете албайбыз.

Өзүн көрүп-сезип жатам деп ойлогон «тышкы дүйнө» жөнүндөгү сигналдарды жоромолдоп бир маанини билдире турган абалга алып келген да мээбиз болот. Мисалы, угуу сезимин карайлы. Кулагыбыздын ичине келген үн толкундарын жоромолдоп (чечмелеп), аны бир симфонияга айланткан негизи мээбиз болот. Б.а. биз музыканын мээбиздин жоромолдогон абалын билебиз, сырттагы чыныгысын эмес. Түстөрдү көргөндө да чындыгында көзүбүзгө жарыктын ар кандай толкун узундуктары жеткен болот. Ал толкун узундуктарын түстөргө айландырган да кайра эле мээбиз болот. Тышкы дүйнөдөгү түстөрдүн кандайлыгы биз үчүн белгисиз. Биз алманын чыныгы кызылын, асмандын чыныгы көгүн, дарактардын чыныгы жашылдыгын эч качан көрө албайбыз. Тышкы дүйнө толугу менен кабылдагандан (сезгенден) көз-каранды.

Мисалы, көздүн торчосунун кичине жабыркашы түс сокурдугуна себеп болот. Кээ бир адамдар көктү жашыл, кээ бирлери кызылды көк, кээ бирлер болсо түстөрдү боздун ар кандай түрлөрү (б.а. ачык-боз, коюу-боз сыяктуу) көрөт. Андан соң сырттагы заттын түстүү болуп-болбошу маанисиз болуп калат.

Тышкы дүйнө болбостон да, кабылдоолор дүйнөсү пайда болушу мүмкүн

Көргөн жана сезген нерселерибиздин баарынын мээбизде пайда болоорун, сырттагы заттын өзүн эч билбешибизди көрсөткөн чындыктардын бири – бул мээбизде кабылдоолор (сезимдер) пайда болушу үчүн тышкы дүйнөгө муктаждыктын болбошу. Бүгүнкү күндө симуляторлор сыяктуу көптөгөн технологиялык ачылыштар жана ошондой эле көргөн түштөрүбүз бул чындыктын эң негизги далилдери.

Илимпоз Рита Картер *Mapping The Mind* аттуу китебинде «көрүү үчүн көз керек эмес» деп, илимпоздор тарабынан жасалган маанилүү бир экспериментке токтолот. Ал экспериментте көзү көрбөгөн адамдарга видео сүрөттөрдү толкундарга айландырган бир аппарат туташтырылган. Ал адамдардын көздөрүнүн жанына тагылган бир камера болсо сигналдарды ал адамдын мээсине жөнөтүп турган. Ошентип ал адам көрүү дүйнөсүнөн тынымсыз сигнал алып турган. Оорулуулар белгилүү бир убакыттан кийин чындап эле көрүп жаткан сыяктуу аракет кыла башташкан. Мисалы, аппараттардын биринде сүрөттөлүштү жакындаштыруучу бир линза бар эле. Бул линза оорулууга эскертилбестен, кыймылдатылганда оорулуу, сүрөттөлүш чоңойуп анын үстүнө келе жаткандай көрүнгөндүктөн, эки колу менен өзүн коргонгонго аракет кылган.⁸²

Бул эксперименттен да көрүнүп тургандай, кабылдоолорубуз (көрүү, угуу, тийүү, жыт сезүү, даам сезүү сезимдерибиз) пайда болушу үчүн тышкы дүйнөдө материалдык бир оригиналынын болушу шарт эмес. Бүт сигналдарды жасалма жол менен да жасоого болот.

Түштөрдөгү «кабылдоолор (сезимдер) дүйнөсү»

Адам тышкы дүйнө болбостон да, бүт кабылдоолорду толук кандуу сезе алат жана буга эң жакшы мисал – жогоруда да айтылгандай, түштөр. Бир адам түш көргөн учурда көздөрү жумук абалда төшөгүндө жатат. Бирок, чыныгы жашоосундагы окуялардын, сезген сезимдеринин, сигналдардын баарын түшүндө чыныгы жашоосунан айырмалай албай турганчалык даражада реалдуу сезип-кабылдайт. Бул чындыкка бул китепти окуган адамдардын баары түздөн-түз өз уйкуларында көп жолу күбө болушат. Мисалы, түнкүсүн төшөгүндө жымжырт жана тынч жерде, жанында башка эч ким жок, жалгыз жаткан бир адам түшүндө өзүн толтура кишинин арасында, коркунуч ичинде көрүшү мүмкүн. Жан алакетке түшүп ал коркунучтан качып, бир дубалдын артына жашынганын чындап көрүп сезет. Ал тургай, түшүндө көргөндөрү ушунчалык реалдуу болгондуктан, коркуу жана паника сезимин чындап коркунуч бардай толугу менен сезет. Ар добуш чыкканда жүрөгү тамагына келип, корккондон титиреп, жүрөгү бат-бат согуп, тердеп, адам денеси корккон учурда эмнелерди сезсе, кандай болсо, баарын дал ошондой сезип, башынан өткөрөт.

Түшүндө бийик жерден ылдый кулаган бир адам да муну бүт денеси менен сезет. Бирок, ал кезде төшөгүндө эч кыймылдабастан жаткан болот. Же түшүндө буту тайып көлмөнүн ичине түшкөн бир адам бүт кийимдери суу болуп, шамалдан улам үшүшү мүмкүн. Бирок жаткан жеринде суу да, шамал да жок. Ал тургай, өтө ысык бир бөлмөдө уктап жатса да, суу болуп, кадимкидей үшүйт.

Же түшүндө заттын өзүн көрүп-сезип жатам деген бир киши өзүнө аябай ишениши мүмкүн. Ага «тышкы дүйнөнүн өзүн көрүп-сезүү мүмкүн эмес» деген досунун далысына колун коюп «Сен менин колумдун далында турганын сезбей жатасыңбы? Демек, кантип заттын өзүн көрө албайбыз деп айта аласың? Кайдан алдың мындай сөздөрдү? Кел сени менен бир Босфордо кеме менен айланып келели, муну да бир сүйлөшөлү, буга эмне үчүн ишенээринди да айтып бересиң» деши мүмкүн. Катуу уктап жатып көргөн бул түшү ушунчалык чындыктай болгондуктан, ырахаттануу менен машинанын ачкычын бурап, моторго акырын-акырын газ берип, анан педальды катуу басып машинасын учуртуп жөнөйт. Жолдо катуу баратканда дарактар менен жол сызыктары катуу ылдамдыктан улам бир бүтүндөй көрүнөт. Бир тараптан таза деңиз абасынан дем алат. Досуна эми каршы чыгып, мына заттын өзүн көрүп жатам деп айтайын деп даярданып жатканда, саатынын коңгуроосунан ойгонот. Бирок эң кызыгы, түшүндө заттын өзүн көрүп-сезбейбиз деген чындыкка каршы чыккан бул киши ойгоо кезинде көргөндөрүнүн мээде пайда болгон копия сүрөттөлүштөр (элестер) экенин айтып берген бир досуна да, дал ошондой каршы чыгат.

Адамдар түшүнөн ойгонгондо ал кезге чейин көргөндөрүнүн элес экенин түшүнүшөт, бирок «ойгонуу» сүрөттөлүшү (кадры) менен башталган жана «чыныгы жашоо» деп аталган жашоонун чыныгы жүзү жөнүндө эмнегедир эч күмөн санашпайт. Чындыгында болсо, «чыныгы жашообуз» деп атаган сүрөттөлүштөрдү кабылдоо (көрүп-сезүү) жолубуз менен түштөрүбүздү кабылдоо (көрүп-сезүү) жолубуз толугу менен бирдей. Экөөсүн тең мээбизде көрөбүз. Жана түшүбүздөн ойготулмайынча, алардын бир элес экенин билбейбиз. Ойгонгондо гана «демек көргөндөрүм бир түш экен» дейбиз. Андай болсо азыр көрүп жаткандарыбыздын бир түш эмес экенин кантип далилдей алабыз? Али ойготула элек болгонубуз үчүн гана азыркы жашап жаткандарыбызды чындык деп ойлошубуз мүмкүн. Ар түнү көргөн түштөрүбүздөн көбүрөөккө созулган бул түштөн бир күнү ойготулганда, бул чындыкты көрүшүбүз мүмкүн. Жана бул мындай эмес деп, далилдей ала турган колубузда эч кандай далилибиз жок.

Дүйнө жашоосунун бир түш сыяктуу экенин, бул түштөн «улуу бир ойгонуу» менен ойгонгондо гана адамдардын түш сыяктуу бир ааламда жашаганын түшүнөөрүн Ислам аалымдары да айтышкан. Улуу илими себебинен Шейхи Экбер (Эң улуу шейх) катары эскерилген улуу Ислам аалымы Мухйиддин Араби бир сөзүндө Пайгамбар Мырзабыз (сав)дын бир хадисинин негизинде дүйнө жашоосун түштөрүбүзгө төмөнкүчө окшоткон:

Азрети Мухаммед Алейхиссалам «адамдар уйкуда, өлгөндө ойгонушат» деген. Демек, дүйнө жашоосунда көргөн нерселери уктап жаткан кишинин түшүндө көргөн нерселери сыяктуу...⁸³

Бир аятта болсо Аллах адамдардын кыямат күнү кайрадан тирилтилгенде мындай деп айтаарын кабар берет:

«Оо шорубуз, бизди уйкубуздан ким тирилтип-тургузду? Бул – Рахман (болгон Аллах)тын убадасы, (демек) жөнөтүлгөн (элчи)лер туура айтышкан экен» дешти. (Йасин Сүрөсү, 52)

Аяттан да көрүнүп тургандай, адамдар кыямат күнү бир түштөн ойгонгондой ойгонушат. Бир адам катуу уктап, түш көрүп жаткан кезде кокустан ойготулса, мени ким ойготту деп сураган сыяктуу, бул адамдар да бизди ким ойготту деп сурашууда. Аллах бул аятта да кабар бергендей, бул дүйнө жашоосу бир түш сыяктуу, жана ар бир адам бул түштөн ойготулуп, чыныгы жашоосу болгон акырет жашоосунун сүрөттөлүштөрүн (кадрларын) көрүп баштайт.

Кабылдаган (сезген) ким?

Бул жерге чейин айтылгандардан түшүнүктүү болгондой, ичинде жашап жатам деп ойлогон жана «тышкы дүйнө» деп атаган заттык дүйнөнүн өзүн эч качан көрүп-сезе албайбыз. Бирок эң маанилүү суроо ушул жерде туулат: биз билген эч бир заттык нерсенин өзүнө жете албасак, анда мээбиз кандай? Мээбиз да колубуз, бутубуз же башка кандайдыр бир нерсе сыяктуу заттык дүйнөнүн бир бөлүгү болгондуктан, анын да тышкы дүйнөдөгү чыныгысына эч качан жете албайбыз.

Мээни анализ кылганда, башка органдарда да болгон белок жана май молекулаларынан тышкары башка бир материалды көрбөйбүз. Б.а. мээ деп аталган бир кесим этте сүрөттөлүштөрдү карап жоромолдой турган, аң-сезимди түзө турган, кыскасы, «мен» деген нерсени пайда кыла турган нерсе жок.

Р.Л. Грегори мээнин ичинде сүрөттөлүштү көрөбүз деген адамдардын жаңылыштыгын төмөнкүчө айтат:

Көздөр мээде сүрөттөлүштөрдү пайда кылат деген пикирден качынуу керек. Мээде бир сүрөттөлүш пайда болот десек, аны көрүү үчүн ичте дагы бир көз болушу керек, бирок ал көздүн сүрөтүн көрүү үчүн дагы бир көзгө муктаждык бар... жана бул болсо чексиз көздөр жана сүрөттөр деген мааниге келет. Мындай нерсе мүмкүн эмес.⁸⁴

Заттан башка эч нерсе жок деген материалисттер ушул жерде туюкка кабылышат: көргөн, көргөнүн кабылдаган жана ага жооп берген «ичтеги көз» кимге тиешелүү?

Карл Прибрам да илим жана философия дүйнөсүндө кабылдоону сезгендин ким экендиги менен байланыштуу бул маанилүү изденүүгө мындайча көңүл бурган:

Гректерден бери философтор «машинанын ичиндеги элес», «кичинекей адамдын ичиндеги кичинекей адам», сыяктууларды ойлонуп келишүүдө. «Мен» - мээни колдонгон нерсе – каерде? Аң-сезимдин ээси ким? Ассиздик Ыйык Франциск да айткандай: «Издегенибиз – карагандын эмне экендиги.»⁸⁵

Эми муну ойлоп көрүңүз: колуңуздагы китеп, сиз ичинде отурган бөлмө, кыскасы, алдыңыздагы бүт сүрөттөлүштөр мээңиздин ичинде көрүнүүдө. Андай болсо бул сүрөттөлүштөрдү атомдор көрүп жатабы? Болгондо да, сокур, дүлөй, аң-сезими жок атомдор... Эмне үчүн атомдордун бир бөлүгүнүн мындай касиети бар болуп, башкаларыныкы жок болсун?... Ойлонушубуз, түшүнүшүбүз, эстешибиз,

сүйүнүшүбүз, кайгырышыбыз, булардын баары ошол атомдордун арасындагы химиялык реакциялар элеби?

Бул суроолорду терең ойлонгонубузда, атомдордо бир «эркти» издөөнүн туура эмес болоорун көрөбүз. Көргөн, уккан жана сезген нерсенин заттан тышкары, башка бир нерсе экени анык. Андай болсо бул сүрөттөлүштөрдү мээңиздин ичинде ким көрүп жатат? Мээңиздин ичинде бир көзгө муктаж болбостон бул китептин сүрөттөлүшүн көргөн, көргөндөрүн түшүнгөн, окугандарынан таасирленген, алар жөнүндө ойлонгон ким? Мээге жеткен электрдик сигналдарды бир кулакка муктаж болбостон бир досунун үнү же эң жактырган ыры катары уккан, уккандарынан ырахат алган ким?

Бул нерсе – «рух».

Сырттагы заттын мээдеги копияларын көргөн, уккан, сезген, кабылдаган, жоромолдогон – бул рух. Бул саптарды жазган жана окуган акылдуу нерселер – атом менен молекулалардын жыйындысы жана алардын арасындагы химиялык реакциялар эмес, «рухтар».

Чыныгы абсолюттук Зат

Бул чындыктардын баары бизди өтө маанилүү дагы бир суроого алып барат: заттык дүйнөнүн чыныгысы жөнүндө эч нерсе билбесек жана мээбиздеги копия сүрөттөлүштөрдү гана көрүп-сезип жаткан болсок, анда бул сүрөттөлүштөрдүн булагы эмне?...

Биздин рухубузга жылдыздарды, дүйнөнү, өсүмдүктөрдү, адамдарды, денебизди жана көргөн башка нерселердин баарын тынымсыз көрсөтүп жаткан ким?

Биз жашап жаткан бүт заттык ааламды жараткан жана тынымсыз жаратып турган улуу бир Жаратуучунун бар экени анык. Ал Жаратуучу чексиз кудуреттүү жана илимдүү.

Ал Жаратуучу – ааламдардын Рабби Аллах.

Асмандардын жана жердин, б.а. ааламдын туруктуу жана бекем эмес экени, Аллахтын жаратышы менен гана тураары жана жаратууну токтоткондо жок болоору бир аятта төмөнкүчө айтылат:

Күмөнсүз, Аллах асмандарды жана жерди талкаланышат деп (дайыма кудурети менен) кармап турат. Ант болсун, эгер талкаланышса, Андан башка аларды эч ким кармай албайт. Чындыгында, Ал Халим (абдан жумшак), кечиримдүү. (Фатыр Сүрөсү, 41)

Мурда да айтып кеткендей, көп адамдар Аллахтын кудуретин түшүнө албагандыктан, өтө караңгылык менен Улуу Аллахты асмандардын бир жеринде турган жана дүйнө иштерине кийлигишпеген бир зат деп ойлошот (Аллахты аруулайбыз). Мындай туура эмес логика аалам заттардын гана жыйындысы, Аллах болсо ал заттардын «сыртында» бир жерлерде деген жаңылыш көз-караштан келип чыгат (Аллахты аруулайбыз).

Чыныгы абсолюттук зат – Аллах. Б.а. Аллах гана бар, зат абсолюттук (өз башынча бар болгон) бир нерсе эмес. Сырттагы заттык дүйнө – Аллахтын жараткан нерсеси, Аллах «бүт жерде» жана бүт жерди ороп-курчап турат. Бул чындык Куранда төмөнкүдөй кабар берилет:

Аллах... Андан башка кудай (сыйынууга татыктуу зат) жок. Ал – тирүү, Кайуум. Аны уйкусууроо жана уйку тартпайт. Асмандарда жана жерде эмне бар болсо, баары Аныкы. Анын уруксаты болбостон, Анын кабатында шапаат кылуучу ким? Ал алдыңардагыны жана артыңардагыны билет. (Алар болсо) Ал каалагандан сырткары, Анын илиминен эч нерсени түшүнүп-андай алышпайт. Анын күрсүсү бардык асмандарды жана жерди курчап турат. Аларды коргоо Ага оор эмес. Ал – абдан улук, абдан бийик. (Бакара Сүрөсү, 255)

Аллахтын мейкиндиктен көз-карандысыз экени жана бүт тарапты курчап тураары башка бир аятта төмөнкүчө кабар берилет:

Чыгыш да Аллахтыкы, батыш да. Каякка бурулсаңар, Аллахтын жүзү (кыбыласы) ошол жакта. Күмөнсүз, Аллах курчоочу, билүүчү. (Бакара Сүрөсү, 115)

Бул чындыкты түшүнүү натыйжасында шерик кошпостон, Аллахты жалгыз деп билген ыйман толук мааниде жаралат. Себеби Аллахтан башка бүт нерселердин элес (көлөкө) нерселер экенин билген бир адам чыныгы бир ыйман менен (хаккель йакин даражасында) «бир гана Аллах бар, Андан башка кудай (кудуреттүү нерсе) жок» дейт.

Аллахты көзү менен көрбөгөнү үчүн Аллахтын бар экенине ишенбегендердин материалист пикирлери да заттын чыныгы жүзүн түшүнгөндө толугу менен кулайт. Себеби бул чындыкты түшүнгөн киши өзүнүн бир элес сыпатында экенин түшүнөт. Элес бир жандыктын болсо абсолюттук бир Затты көрө албашын түшүнөт. Куранда адамдардын Аны көрө албашын, бирок Өзүнүн болсо аларды көрөөрүн Раббибиз мындайча айтат:

Көздөр Аны көрө албайт; Ал болсо бардык көздөрдү көрүп турат... (Энъам Сүрөсү, 103)

Албетте, биз адамдар Аллахтын затын көздөрүбүз менен көрө албайбыз. Бирок, Аллахтын биздин ичибизди, сыртыбызды, көздөрүбүздү, ойлорубузду толугу менен курчап тураарын билебиз. Ушул себептен Аллах Куранда Өзүнүн «**кулактардын жана көздөрдүн кожоюну**» (Йунус Сүрөсү, 31) экенин кабар берет. Аллахтын кабары болбостон, биз бир сөз да сүйлөй албайбыз, ал тургай, бир жолу да дем ала албайбыз. Аллах биздин кылгандарыбыздын баарын билет, бул Куранда мындайча белгиленет:

Күмөнсүз, жерде жана асманда Аллахтан эч нерсе жашыруун калбайт. (Али Имран Сүрөсү, 5)

Заттын тышкы дүйнөдөгү чыныгысын көрүп-сезип жатабыз деп ойлоп, мээбиздеги копия дүйнөнү көрүп жатканда да, б.а. өмүр сүрүп жатканыбызда да, бизге эң жакын зат – бул Аллахтын Өзү. Аллах Куранда кабар берген «**Ант болсун, адамды Биз жараттык жана напсисинин ага кандай азгырыктарды берип жатканын билебиз. Биз ага күрөө тамырынан жакыныраакпыз**» (Каф Сүрөсү, 16) аятынын сыры да ушул чындыкта жашырылган. Аллах адамды бүт тарабынан курчап турат жана ага «чексиз жакын».

Аллах адамдарга «чексиз жакын» экенин **«Менин пенделерим сенден Мен жөнүндө сурашса, (айткын) Мен (аларга) абдан жакынмын...»** (Бакара Сүрөсү, 186) аяты аркылуу да кабар берет. Башка бир аяттагы **«Раббиң албетте адамдарды толук курчап турат»** (Исра Сүрөсү, 60) сөзү да бул чындыкты кабар берет.

Адам өзүмө эң жакын нерсе өзүммүн деп ойлоп жаңылат. Чындыгында болсо Аллах бизге өзүбүздөн да жакыныраак. **«Жан тамакка келип тыгылганда, ал убакта силер карап-турасыңар, Биз ага силерден жакыныраакпыз; бирок көрбөйсүңөр.»** (Вакыа Сүрөсү, 83-85) аяттары менен да бул чындыкты Раббибиз Куранда билдирген. Бирок, аятта да айтылгандай, кээ бир адамдар көздөрү менен көрбөгөнү үчүн бул кереметтүү чындыктан бейкапар жашашат.

Кээ бир адамдар бул өтө маанилүү чындыкты билбей жашашат. Аларды Аллах жаратканын кабыл алышат, бирок кылган иштерин өзүбүз жасап жатабыз деп ойлошот. Чындыгында болсо, адамдын ар бир кыймылы Аллахтын уруксаты менен жаратылат. Мисалы, бир китеп жазган адам Аллахтын уруксаты менен ал китепти жазат. Ал китептеги ар бир сүйлөм, ар бир пикир, ар бир абзац, Аллахтын уруксаты менен, куралат. Аллах бул өтө маанилүү чындыкты көп аяттары аркылуу кабар берет. Бул аяттардын бири **«... силерди да, кылып жаткандарыңарды да Аллах жараткан»** деген аят (Саффат Сүрөсү, 96). Аллах **«... ыргыткан кезде сен ыргыткан жоксуң, Аллах ыргытты...»** (Энфал Сүрөсү, 17) аяты аркылуу болсо кылгандарыбыздын баарынын Өзүнө тиешелүү экенин билдирет.

Чындык ушундай. Бир адам муну кабыл алгысы келбеши мүмкүн, бирок ал эч нерсени өзгөртпөйт.

Заттын чыныгы жүзүн билүү дүйнөгө болгон ач көздүктү жок кылат

Бул жерге чейин айтылгандар өмүрүңүздө сизге айтып берилген эң улуу чындыктардын бири. Себеби бүт заттык дүйнөнүн чындыгында бир «элес нерсе» экенин далилдеген бул чындык – Аллахтын бар экендигин жана жаратуусун түшүнүүнүн, Анын жалгыз абсолюттук зат экенин түшүнө алуунун ачкычы. Ошол эле учурда адамдын канчалык алсыз экендигинин илимий жана четке кагылгыс бир далили жана Аллахтын кереметтүү чеберчилигинин бир көрүнүшү. Ушул себептен бул илим адамдарды ыйман кылууга мажбурлоодо. Кээ бир адамдардын бул чындыктан качышынын негизги себеби мына ушул болууда.

Бул жерде айтылгандар бир физика мыйзамы же бир химия формуласындай эле так чындыктар. Адамдар керек болгондо эң татаал математика маселелерин да чыгара алышат, түшүнүү кыйын болгон көп теманы түшүнө алышат. Бирок ушул эле кишилерге «зат адамдардын мээсинде пайда болгон бир сүрөттөлүш гана, заттын өзүн эч качан көрө албайбыз» деп түшүндүрүлгөндө, муну эч түшүнүшпөөдө. Муну өтө «апыртмалуу» бир «аңкоолук» дегенге болот. Себеби бул жерде айтылгандарды түшүнүү бир адамдын «эки жерде эки канча болот?», «канча жаштасың?» деген сыяктуу суроолорго бере турган жоопторундай оңой. Дүйнөнү каерде көрөсүң деп кайсы илимпоздон, кайсы неврология профессоруна сурабаңыз, сизге «албетте мээмде» деп жооп берет. Ал тургай, бул чындыкты жогорку класстын биология китептеринен да таба аласыз. Бирок ушунчалык ачык болсо да, заттык дүйнөнү мээбизде кабылдашыбыз жөнүндөгү маалыматты жана ал маалыматтан келип чыккан жыйынтыктарды көп

адамдар түшүнмөксөн болушууда. Илим тарабынан далилденген эң маанилүү чындыктардын биринин адамдардан мынчалык жашырылышы, албетте, өтө чоң окуя.

Адамдардын бүт илимий чындыктарды оңой гана кабыл алып, бул чындыктан мынчалык коркуп качышынын негизги себеби болсо – бул заттын чыныгы жүзүн түшүнүүнүн бүт адамдардын жашоого көз-карашын түп-тамырынан өзгөртүшү. Затты жана өздөрүн абсолюттук нерсе деп кабыл алгандар жана бүт жашоосун ушунун негизинде кургандар бир заматта өздөрүнүн, жубайларынын, балдарынын, колундагы бүт байлыгынын элес экенин түшүнүшөт. Адамдардын бул чындыктан мынчалык коркушунун, түшүнүп туруп түшүнмөксөн болушунун, башталгыч класстагы бала да оңой гана түшүнө алчу бир чындыкты өтө негизсиз сөздөр менен жок кылууга аракеттенишинин түпкү себеби – бул дүнүйөлүк амбицияларын жоготуу коркуусу.

Мал-мүлктөргө, балдарына, дүйнөнүн убактылуу кооздуктарына ач көздүк менен ээ чыккан бирөө үчүн бул чындап эле чоң бир коркуу алып келет. Себеби бул чындыкты түшүнгөндө, өлө элек туруп өлгөн, мал-мүлкү менен жанын тапшырган болот. Аллах **«Эгер силерден аларды(н баарын) талап кылып силерди жылаңач калтырса, сараңдык кыласыңар жана силердин ачууңарды да ачыкка чыгарган болот.»** (Мухаммед Сүрөсү, 37) аяты аркылуу адамдардан бүт мал-мүлкүн талап кылганда, алардын кандайча тырышып, сараңдык кылаарын жана ачууланаарын кабар берет. Бир адам заттын чыныгы жүзүн түшүнгөндө болсо ансыз да мал-мүлкүнүн, жанынын Аллахка тиешелүү экенин, бере турган же бербей тырыша турган бир нерсеси жоктугун түшүнүп, өлбөстөн туруп бүт нерсеси менен Аллахка өзүн тапшырат. Чын ниеттен ыйман кылгандар үчүн бул бир жакшылык, кадыр-барк жана Аллахка жакыndoого бир себепчи болот. Ыймансыз же ыйманы алсыз адамдар болсо бул жакшылыкты түшүнө албаганы үчүн бул чындыкты өтө өжөрлүк менен танышат.

Заттын маңызы темасын адамдар билсе, кандай коом келип чыкмак

Заттын оригиналын көрбөгөнүн, Аллах аларга көрсөткөн сүрөттөлүштөр менен гана аралашып жашаганын билген адамдардын бүт жашоосу, жашоого көз-карашы жана баалуулуктары өзгөрөт. Бул адамдар үчүн да, коом үчүн да пайдалуу өзгөрүү болот. Себеби бул чындыкты көргөн адам Аллах Куранда билдирген ыймандуунун бийик адеп-ахлагына оңой эле жете алат.

Дүнүйөгө маани бербеген, заттын элес экенин түшүнгөн адамдар үчүн маани берилиши керек болгон нерсе руханий баалуулуктар болот. Аллахтын дайыма аны укканын жана көргөнүн билген, кылган ар бир иши үчүн акыретте эсеп берээрин түшүнгөн бир адам сөзсүз жакшы адеп-ахлактуу болот, Аллахтын буйрук жана тыюуларына ылайык жашоого болгон күчү менен аракет кылат. Натыйжада коомдо бүт адамдар бири-бирин сүйүп, урматташып, жакшы жана сонун иштерде бири-бири менен жарышышат. Адамдар арасындагы баалуулуктар өзгөрөт, материалдык нерселер маанисин жоготот, натыйжада адамдар арасындагы жогорулук бийлик жана байлыкка жараша эмес, адеп-ахлакка жана такыбага (Аллах коркуусуна) жараша болот. Эч ким элес болгон нерселердин артынан чуркабайт, бүт адамдар чындыктын артынан жүрөт. Адамдар «ким эмне деп ойлойт?» деп ойлонбойт, «Аллах эмне кылсам, менден ыраазы болот?» деген ой менен аракет кылат. Мал, мүлк, кызмат жана бийликтен пайда болгон

бой көтөрүү, көбүү, өзүмчүлдүк сезимдеринин ордун жөнөкөйлүк жана алсыздыгын толук түшүнүү сезимдери ээлейт. Натыйжада адамдар өз каалоосу менен Куранда айтылган сонун адеп-ахлакта болушат. Мындай өзгөрүүлөр болсо бүгүнкү күндөгү коомдордун көптөгөн маселелерин чечет.

Кичинекей кызыкчылык үчүн да ачууланган, мушташка жулунган адамдардын ордун көргөндөрүнүн баарынын элес экенин билген, ошондуктан ачуулануу, кыйкырып өкүрүү сыяктуу мамилелердин аны уят кылаарын түшүнгөн адамдар ээлейт. Мунун натыйжасында адамдарда жана коомдордо бейпилдик менен ишенимдүүлүк орноп, бүт адамдар жашоосунан жана колундагы нерселеринен ыраазы болот. Адамдардан жашырылган бул чындыктын адамдарга жана коомдорго тартуулай турган немат-жакшылыктарынын кээ бирлери мына ушулар. Бул чындыкты билүү, ойлонуу жана турмушка ашыруу менен бирге адамдар мындан да көптөгөн жакшылыктарга жетишет. Бул кооздуктарга жетүүнү каалагандар болсо бул улуу чындыкты жакшылап ойлонушу жана түшүнүүгө аракет кылышы зарыл. Аллах бир аятында мындайча билдирет:

Чындыгында, силерге Раббинерден баам-парасат (терең акыл) келди. Ким баам-парасат менен байкаса өзүнө пайда, ким көр болсо (көргүсү келбесе) өзүнө зыян... (Энъам Сүрөсү, 104)

Материалисттердин туура эмес логикалары

Бул бөлүмдүн башынан бери заттын, материалисттер айткандай, абсолюттук бир нерсе эместигин, заттын сырттагы чыныгысын эч качан көрүп-сезбешибизди илимий далилдери менен көрдүк. Материалисттер болсо бүт философияларын жок кылган бул апачык чындыкка өтө догматикалык каршы чыгышып, негизсиз логикаларды айтышууда.

Мисалы, материалисттик философиянын 20-кылымдагы эң белгилүү жактоочуларынын бири болгон, күчтүү марксист Жорж Политцер буга өз оюнда маанилүү бир далил катары «автобус мисалын» берген. Политцердин айтуусу боюнча, заттын мээбиздеги копиясын көрөөрүбүздү жактаган ойчулдар да жолдо автобусту көргөндө тебелеп кетпеши үчүн качышат.⁸⁶

Дагы бир белгилүү материалист Джонсон болсо ага заттын өзүн эч көрө албашыбыз айтып берилгенде, таштарды тээп бул чындыкты танууга аракеттенген.⁸⁷

Маркс, Энгельс, Ленин сыяктуу белгилүү материалисттердин китептеринде дайыма ушул сыяктуу мисалдар жана «*заттын чыныгы маңызын таяк жегенде түшүнөсүңөр*» деген сыяктуу ачуулуу сүйлөмдөр орун алат.

Материалисттер «элес» түшүнүгүн көрүү сезими менен гана байланыштуу деп ойлоп жаңылышат. Чындыгында болсо, көрүү эле эмес, тийүү, сүзүү, сокку, катуулук, оору, ысыктык, муздактык, суу болуу сыяктуу сезимдердин баары – көрүү сыяктуу эле, адамдын мээсинде пайда болгон элестер. Мисалы, автобуска отуруу үчүн автобустун эшигинин муздак металлдын колунда сезген бир адам чындыгында ал «муздак металл сезимин» мээсинде сезет. Бул апачык жана белгилүү бир чындык. Тийүү сезими,

жогоруда да айтылгандай, бир адамдын –мисалы манжаларынан келген нерв импульстары- мээсинин белгилүү бир чекитинде пайда кылган бир сезим. Сизген манжаларыбыз эмес. Адамдар муну илимий жактан да түшүндүрүлгөндүктөн кабыл алышат. Бирок, автобустун эшигин кармоо эмес, автобустун адамды сүзүшү жөнүндө сөз болгондо болсо, б.а. бул тийүү сезими күчтүүрөөк жана оорутуучу болгондо болсо, анда абал башкача деп ойлошот. Чындыгында болсо, оору же сокку да мээде сезилет. Бир автобус сүзүп кеткен бир адам соккунун күчүн жана оорунун баарын мээсинде сезет.

Муну жакшыраак түшүнүү үчүн түштөрдү эстөө пайдалуу болот. Адам түшүндө да аны автобус сүзгөнүн, кырсыктан соң көзүн ооруканада ачканын, операция жасалганын, докторлордун сөздөрүн, үй-бүлөсүнүн паника болуп ооруканага келгенин, майып болуп калганын же жанынын катуу ооруганын көрүшү мүмкүн. Түшүндөгү бүт мындай окуялардын сүрөттөлүштөрүн, үндөрүн, катуулук сезимин, ооруну, жарыкты, ооруканадагы түстөрдү, ар кандай сезимдерди туптунук жана кадимкидей көрүп-сезет. Жана булардын баары чыныгы жашоодогудай табигый жана ынандырарлык болот. Ал убакта түшүнүн ичиндеги бирөө ага түш көрүп жатасың, көрүп жаткандарың бир элес десе ага ишенбейт. Чындыгында болсо, көргөндөрүнүн баары элес жана автобустун да, оорукананын да, түшүндө көргөн денесинин да тышкы дүйнөдө материалдык чыныгысы жок. Түшүндө көргөн денесинин жана автобустун материалдык чыныгысы болбосо дагы, «чыныгы бир денени» «чыныгы бир автобус» сүзгөндөй сезе алат.

Демек, материалисттердин «заттын чыныгы жүзүн таяк жегенде түшүнөсүн», «тизене бир тепки жегенде, заттын өзүн көрүп-көрбөгөнүң жөнүндө күмөн санабай каласың», «ит көргөндө бирок качасың», «автобус сүзгөндө мээнде же мээнде эмес экенин түшүнөсүн», «копия сүрөттөлүштөрдү көрүп жаткан болсоң, анда чоң жолго чыгып машиналардан качпай ортодо тур» деген сыяктуу каршы чыккан сөздөрүнүн эч кандай мааниси жок. Катуу сокку, жан ооруткан иттин тиштери, катуу бир муштумдун тийиши заттын өзүн көрүп жатканыбыздын далили боло албайт. Себеби, жогоруда айтылгандай, ушундай эле нерселерди түшүнүздө да, материалдык чыныгысы болбостон эле көрүп-сезе аласыз. Мындан тышкары, бир сезимдин күчтүү болушу ал сезим мээде пайда болгон жок деген мааниге келбейт. Бул илимий жактан далилденген апачык бир чындык. Кээ бир адамдардын трассада өтө ылдам өтүп бараткан бир автобусту же ал автобус себеп болгон бир кырсыкты заттын физикалык чыныгысын көрүп-сезээривиздин бир далили деп ойлошунун себеби – ал сүрөттөлүштүн адамды жаңылта турганчалык реалдуу көрүнүшү жана сезилиши. Сүрөттөлүштөрдөгү, мисалы трассадагы терендик жана перспективанын кемчиликсиздиги, ал жерде көрүнгөн нерселердин түсү, формасы, көлөкөсү менен кемчиликсиз көрүнүшү, үн, жыт жана катуулук сезимдеринин өтө тунук болушу жана сүрөттөлүштүн ичинде бир логикалык бүтүндүктүн болушу кээ бирлерди жаңылтууда. Жана кээ бир адамдар мындан улам алардын элес (кабылдоо) экенин унутуп калышууда. Бирок мээде пайда болгон элестер канчалык кемчиликсиз жана толук кандуу болбосун, баары бир алар элес бойдон кала берет. Адам трассада баратып бир кырсыкка туш болсо да, жер титирөөдө кулаган бир үйдүн астында калса да, өрттө жалындардын ортосунда калса да, тепкичтерге чалынып куласа да, мындай окуялардын баарын мээсинде көрүп-сезет жана эч качан чыныгыларын көрүп-сезе албайт.

Бир адам трассадагы бир автобустун алдына секиргенде, мээсиндеги автобус мээсиндеги денесин сүзөт. Ал адамдын бул кырсыктан каза болушу, денесинин талкаланышы да бул чындыкты өзгөртпөйт.

Эгер адамдын мээсинде көргөн бул окуя өлүм менен аяктаса, Аллах ал адамга көрсөткөн сүрөттөлүштү бир парданы алып салгандай алып салат жана ал кишиге башка бир сүрөттөлүштү, б.а. акыретке тиешелүү сүрөттөлүштөрдү көрсөтөт. Бул чындыкты азыр чын ниеттен ойлонуп түшүнбөгөндөр өлөөр замат түшүнүшөт.

Нервдерди параллельдүү туташтыруу мисалы

Политцердин жол кырсыгы мисалын карайлы: бул кырсыкта автобустун астында тепселген кишинин беш сезим органынан мээсине барган нервдер, башка бир адамдын, мисалы Жорж Политцердин мээсине параллельдүү бир туташтыргыч менен туташтырылса, кырсыкка кабылган кишини автобус сүзгөн кезде ал убакта үйүндө отурган Политцерди да автобус сүзөт. Аныгыраагы, кырсыкка туш болгон адамдын сезгендеринин баарын, бир магнитофонго уланган эки башка колонкадан бир ырды укканга окшоп, Политцер да сезип баштайт. Политцер да үйүндө отурган абалында автобустун тормозунун үнүн, автобустун денесине тийгенин, сынган колдун жана аккан кандардын көрүнүштөрүн, сынган жерлердин ооруларын, операция бөлмөсүнө кирип бараткан көрүнүштөрдү, столдун катуулугун, колунун алсыздыгын сезип, көрөт жана башынан өткөрөт.

Кырсыкка кабылган адамдын нервдери канча кишиге туташтырылган болсо, алардын баары, дал Политцер сыяктуу, кырсыкты башынан аягына чейин баштарынан өткөрүшөт. Кырсыктагы адам комага кирсе, баары комага киришет. Ал тургай, бул авто кырсыкка тиешелүү кабылдоолордун баары бир аппаратка сакталып коюлса жана бул кабылдоолор кайра кайра артка түрүлүп, башка бир кишиге жиберилсе, ал кишини кайра кайра автобус сүзөт.

Демек, андай болсо, кимди сүзгөн автобус чыныгы? Материалист философиянын бул суроого бере ала турган парадокссуз бир жообу жок. Туура жооп мындай: авто кырсыкты баары өз мээсинде бүт майда-баратына чейин сезишет.

Торт жеш жана ташты тебүү мисалдары деле ушундай. Торт жегенде торттун курсагын толтурганын жана тойгонун сезген Энгельстин сезүү органдарына тиешелүү нервдер параллельдүү абалда экинчи бир кишинин мээсине туташтырылса, Энгельс торт жеп тойгон убакта ал киши да торт жеп тойот. Ташты тепкенде буту ооруган материалист Джонсондун нервдери параллельдүү башка бир кишиге туташтырылса, ал киши да ташты тээп, буту ооруйт.

Андай болсо кайсы торт менен кайсы таш чыныгы? Материалисттик философия буга да парадокссуз бир жооп бере албайт. Туура жана парадокссуз жооп мындай: Энгельс да, берки киши да тортту өз мээлеринде жеп тоюшкан болот. Джонсон да, берки киши да ташты тебүү учурун өз мээлеринде бүт майда-бараттарына чейин башынан өткөрүшкөн болот.

Жогоруда Политцер менен байланыштуу берген мисалды төмөнкүчө өзгөртөлү: үйүндө отурган Политцердин нервдерин автобус сүзгөн адамдын мээсине, автобус сүзгөн адамдын нервдерин болсо Политцердин мээсине туташтыралы. Бул учурда болсо Политцер үйүндө отурган абалда мени автобус сүздү деп ойлосо, автобус сүзгөн адам болсо кырсык канчалык күчтүү болсо да, муну эч байкабайт,

себеби өзүн үйдө отурам деп ойлойт. Бул логиканы торт жеш жана ташты тебүү мисалдарына да колдонууга болот.

Булардын баары материализмдин канчалык күчтүү бир фанатизм экенин көрсөтүүдө. Бул философия «зат гана бар» деген гипотезага таянат. Бирок, чындыгында адам «заттан башка эч нерсе жок» деп айткыдай заттын өзүн эч качан көрүп-сезе албайт да. Биз билген аалам – бул, чындыгында мээбизде көргөн кабылдоолор (элестер) ааламы.

Англис философ Дэвид Юм (David Hume) бул чындык жөнүндөгү көз-караштарын төмөнкүчө айтат:

Чын ниеттен өзүм деп атаган нерсе менен бирге болгонумда мен ысык же суук, жарык же көлөкө, ашык болуу же жек көрүү, азап же жыргал менен байланыштуу атайын бир сезимдерге дайыма кабылам. Мен бир сезимдер (элестер) болбостон, кандайдыр бир учурда өзүмдү эч качан кармай албайм жана эч качан элестерден башка бир нерсени байкай албайм.⁸⁸

Кабылдоолордун мээде пайда болгону – бир философия эмес, илимий чындык

Материалисттер бул жерде айткандарыбызды философиялык бир көз-караш дешүүдө. Чындыгында болсо, биздин «тышкы дүйнөнүн» өзүн эч качан көрүп-сезе албашыбыз бир философия эмес, илимий бир чындык. Сүрөттөлүштүн жана сезимдердин мээде кантип пайда болоору учурда медицина факультеттеринде терең окутулат. Заманбап физика баш болуп 20-кылымдын илими ортого койгон чындыктар заттын конкреттүү бир реалдуулукка ээ эместигин, бүт адамдардын бир мааниде «мээсиндеги экранды» көрөөрүн апачык көрсөтүүдө.

Муну атеист болсун, будист болсун, башка бир көз-караш же пикирдеги адам болсун, илимге ишенгендердин баары кабыл алууга мажбур. Бир материалист өз оюнда Аллахтын бар экенин танышы мүмкүн, бирок бул илимий чындыкты тана албайт.

Ал доордун илим түшүнүгү менен илимий мүмкүнчүлүктөрү жетишсиз болсо да, Карл Маркс, Фридрих Энгельс, Жорж Политцер жана башкалардын мынчалык оңой жана апачык бир чындыкты түшүнө албашы, ошентсе да, таң калыштуу. Бирок бүгүнкү күндө илим менен технологиянын мүмкүнчүлүктөрү өтө өнүктү жана бул мүмкүнчүлүктөр ансыз да апачык болгон бул чындыкты түшүнүүнү андан да жеңилдетүүдө. Материалисттер болсо толук болбосо да муну кандайдыр бир деңгээлде түшүнүшүп, экинчи жагынан мунун алардын философиясын тамырдан кулатканын байкашып, өтө коркушууда.

Материалисттердин чоң коркуусу

Материалисттер бул коркуу менен паникасын көптөн бери өздөрүнүн маалымат каражаттарында, конференцияларында, панельдеринде бийик үн менен айтышууда. Алардын тынчсызданган жана үмүтсүз сөздөрүнөн олуттуу бир пикирдик кризиске туш болушканы көрүнүүдө. Философияларынын негизи болгон эволюция теориясынын илимий тараптан кыйратылышы менен ансыз да олуттуу бир шокко киришкен эле. Бирок эми дарвинизмден алда канча маанилүү бир таянычын, түздөн-түз «зат

абсолюттук нерсе» деген ишенимдерин жоготуп башташканын түшүнүштү жана андан да чоң бир шокко киришти. Бул теманын алар үчүн «эң чоң коркунуч» экенин, алардын «маданий кыртыштарын бүтүндөй кулатканын» айтып башташты.

Түркиядагы материалист чөйрөлөрдүн мындай тынчсыздануу менен паникасын эң ачык айткандардын бирөө материализмди жактоону өзүнө милдет кылып алган *Bilim ve Ütopya* (Илим жана утопия) журналынын жазуучусу жана университет мугалими Реннан Пекүнлү болду. Пекүнлү бул журналда жазгандарында болсун, башка панельдерде болсун, *Evrin Aldatmacası* (Эволюция алдамчылыгы) китебин биринчи кезектеги «коркунуч» катары көрсөттү. Пекүнлүнү эң көп тынчсыздандырган нерсе болсо – китептин дарвинизмди жараксыз кылган бөлүмдөрү эмес, азыр сиз окуп жаткан жана *Evrin Aldatmacası* аттуу китепте да орун алган бөлүм эле. Окурмандарына жана (өтө аз сандагы) угармандарына «өзүңөрдү эч идеализмдин бул пикирлерине алдыра көрбөгүлө, материализмде бекем тургула» деген Пекүнлү өзүнө таяныч катары Орусиядагы кандуу коммунисттик төңкөрүштүн лидери Владимир И. Ленинди тапкан. Ленин бир кылым мурда жазган *Материализм жана эмпириокритицизм* аттуу китепти окугула деп баарына сунуштаган Пекүнлү Ленинге тиешелүү болгон «эч бул теманы ойлоно көрбөгүлө, болбосо материализмден айрыласыңар жана өзүңөрдү динге алдырасыңар» деген сабатсыз эскертүүлөрдү кайталагандан башкага жарабады. Пекүнлү жогоруда айтылган материалист журналда жазган бир макаласында Лениндин төмөнкү саптарын колдонгон:

Сезимдерибиз менен кабылдаган заттык чындыкты бир жолу эстедиңби, шектенүүгө (агностицизм) жана субъективдүүлүккө жылгандыктан, фидеизмге (диний ишенимге) каршы колдоно турган бардык куралдарыңдан айрыласың; бул болсо фидеизмдин каалаган нерсеси. Манжанды алдырдыңбы, алгач колуң анан өзүң кетесиң. Сезимдерди заттык дүйнөнүн бир көрүнүшү катары эмес, атайын бир мүчө катары алганда, башкача айтканда, материализмден орун бергенинде, өзүңдү (өздүгүңдү) фидеизмге алдырасың. Кийин сезимдер эч кимдин сезимдери болот, акыл эч кимдин акылы, рух эч кимдин руху, каалоо эч кимдин каалоосу болот.⁸⁹

Бул саптар Ленин түшүнүп өтө корккон жана өз башынан да, «жолдошторунун» баштарынан да өчүрүүнү каалаган чындыктын бүгүнкү материалисттерди да өтө коркутуп жатканын көрсөтүүдө. Бирок Пекүнлү менен башка материалисттер Ленинден алда канча көбүрөөк тынчсызданышууда; себеби бул чындыктын мындан 100 жыл мурдага караганда өтө ачык, так жана күчтүү далилдер менен ортого коюлганын түшүнүп турушат. Бул тема бүт дүйнө тарыхында биринчи жолу ушунчалык күчтүү далилдер менен түшүндүрүлүп жатат.

Бирок ошентсе да, көп материалист илимпоздордун «заттын өзүн эч качан көрүп-сезе албашыбыз» жөнүндөгү чындыкты өтө үстүртөн карашканы көрүнүп турат. Себеби бул жерде айтылгандар бир адамдын өмүрүндөгү эң маанилүү жана эң көңүлүн толкундата турган нерселердин бири. Алардын мынчалык маанилүү бир темага мурда туш болгону мүмкүн эмес. Ошого карабастан, ал илимпоздордун реакциясы жана сөздөрү менен жазгандары алардын өтө үстүртөн ойлонушканын көрсөтүүдө.

Кээ бир материалисттердин бул жерде түшүндүрүлгөндөргө көрсөткөн реакциясы материализмге болгон сокур бекемдигинин аларды логикалык жактан бузганын жана ушул себептен бул теманы түшүнүүдөн өтө алыс калышканын көрсөттү. Мисалы, дагы бир *Bilim ve Ütopya* журналынын жазуучусу

жана университет мугалими Алаеттин Шенел, Реннан Пекүнлү сыяктуу, «дарвинизмдин кыйратылышы эч нерсе эмес, негизги коркунуч ушул тема» деп, өздөрүнүн философиясынын бир таянычы жоктугун сезгендиктен «андай болсо силер айткандарыңарды далилдегиле» деген мааниге келген талаптарды койгон. Бирок эң кызыгы бул киши өзүнүн бул чындыкты эч түшүнө албаганын көрсөткөн саптарды жазган.

Мисалы, Шенел толугу менен ушул темага арналган бир макаласында тышкы дүйнөнүн мээнин ичинде сүрөттөлүш катары кабылданаарын кабыл алган. Бирок «мээмдеги сүрөттөлүштөрдүн тышкы дүйнөдө чыныгысынын бар же жок экенин билбейм, бирок телефондо сүйлөшкөнүмдө да абал ушундай эле; телефондо сүйлөшкөндө сүйлөшүп жаткан кишини көрө албайм, бирок кийин жолугуп сүйлөшкөндө ал маекти тастыктай алам» деп жазган.⁹⁰

Бул киши мындай салыштыруусу менен муну айткысы келген: «Эгер сезимдерибизден (кабылдоолорубуздан) күмөн санасак, заттын өзүн карап чындыкты текшере алабыз.» Чындыгында болсо, бул өтө чоң бир жаңылыштык, себеби биз эч качан заттын өзүнө жете албайбыз. Эч качан мээбиздин сыртына чыгып, «сыртта» эмне бар экенин биле албайбыз. Телефондогу үндүн бир кишиге тиешелүү экенин телефондогу кишиге тастыктатууга болот. Бирок бул тастыктатуу да толугу менен мээде болуп өтөт.

Бул кишилер ушундай эле окуяларды түштөрүндө да көрүшөт. Мисалы, Шенел түшүндө да телефон менен сүйлөшкөнүн, анан аны сүйлөшкөн кишисине тастыктатканын көрүшү мүмкүн. Же Пекүнлү түшүндө да «чоң коркунучка» кабылганын сезип, аны угуп жаткандарга Лениндин бир кылым мурдакы эмгектерин сунушташы мүмкүн. Бирок бул материалисттер эмне гана кылышпасын, башынан өткөргөн окуяларынын, сүйлөшкөн кишилеринин чыныгыларын эч качан көрүп-сезе албашын тана алышпайт.

Материалисттер тарыхтын эң чоң тузагына түшүштү

Түркиядагы материалист чөйрөлөрдө чыккан жана бул жерде бир канчасы гана мисал келтирилген паника атмосферасы негизи материалисттердин тарых бою болуп көрбөгөн чоң жеңилүүгө туш болгонун көрсөтүүдө. Заттын өзүн көрүп-сезбешибиз жөнүндөгү чындык заманбап илим тарабынан далилденди жана болгондо да, апачык, так жана күчтүү далилдер менен ортого коюлду. Материалисттер эч далилсиз ишенип, таянып келген заттык дүйнөнүн ичиндеги бүт нерсеси менен бирге бүтүндөй жок болгонун көрүшүп, ага каршы эч нерсе кыла албай жатышат.

Адамзат тарыхы бою материалисттик көз-караш дайыма болуп келген жана ал кишилер өздөрүнө жана жактаган философиясына өтө ишенишип, өздөрүн жараткан Аллахка аңкоолук менен баш көтөрүшкөн. Алар чыгарган акыл менен илимге сыйбас сценарий боюнча, заттын башы жана аягы жок эле жана булардын баарынын Жаратуучусу болушу мүмкүн эмес эле (Аллахты аруулайбыз). Бой көтөрүүдөн улам гана Аллахты танышып, «зат абсолюттук (Жаратуучусуз, өзүнөн-өзү бар болгон) нерсе» деген жалгандын артына жашынышкан. Бул философияларына ушунчалык ишенишип, эч качан мунун мындай эместигин далилдей турган бир жооп келип чыкпайт деп ойлошкон.

Мына ушул себептен, заттын чыныгы жүзү жөнүндө бул китепте айтылган чындыктар ал кишилерди өтө чоң паникага салды. Себеби бул жерде айтылгандар алардын философиясын тамырынан кыйратып, талашканга да эч мүмкүнчүлүк калтырган жок. Бүт ой-пикирлерин, өмүрлөрүн, текебердигин жана атеизмин таяган зат колдоруна бир заматта учуп кетти.

Аллахтын бир сыпаты – бул каапырларга тузак курушу. Куранда «алар бул тузакты даярдап жатышканда, Аллах да бир тартип (бир жаза) куруп жаткан. Аллах тартип куруучулардын (тузактарына жооп бергендердин) жакшысы» (Энфал Сүрөсү, 30) аяты аркылуу бул чындык кабар берилет.

Аллах заттын өзүн көрүп-сезип жаткандай сездирип материалисттерди тузакка түшүрдү жана тарыхта болуп көрбөгөндөй уят кылды. Мал-мүлктөрүнүн, кызматтарынын, наамдарынын, айланасындагы адамдардын, бүт дүйнөнүн жана чындыгында копияларын гана көрүп жаткан бүт нерсенин өзүн билебиз деп ойлошкон, жана ал тургай, аларга ишенип, наадандык менен, Аллахка карата бой көтөрүшкөн (Аллахты аруулайбыз). Өтө акылсыздык кылышып, текеберленип, Аллахка баш көтөрүшкөн жана каапырчылыкта өтө алдыга кетишкен. Мындай мамилесинде таянган жалгыз нерселери зат болгон. Бирок ушундай аңкоолукка түшүшүп, Аллахтын аларды толук ороп-курчап тураарын эч ойлоп да коюшкан эмес. Аллах каапырлардын аңкоолуктан улам түшө турган абалын Куранда төмөнкүчө кабар берген:

Же болбосо, алдамчы бир тартип (тузак) кургулары келип жатабы? Бирок (чындыгында) ошол каапырлар өзү алдамчы-тузакка түшүшөт. (Тур Сүрөсү, 42)

Бул балким тарыхтагы эң чоң жеңилүүдүр. Материалисттер өз ойлорунда бой көтөрүп жатып, чындыгында чоң бир тузакка түшүштү жана Аллахка карата наадандардай күрөш жүргүзүшүп толук жеңилишти. «Ошентип Биз ар өлкөнүн алдыңкыларын –ал жерде алдамчы-тузактар курушсун деп- ал жердин кылмышкер-күнөөкөрлөрү кылдык. Чындыгында болсо, алар алдамчы-тузакты өздөрүнө гана куруп жатышканын билишпейт» (Энъам Сүрөсү, 123) аяты Жаратуучубуз Аллахка сабатсыздык менен баш көтөргөн ушул сыяктуу каапырлардын канчалык аңкоо экенин жана аларды кандай жыйынтык күтүп турганын ачык кабар берет.

Башка бир аятта болсо бул чындык төмөнкүчө кабар берилет:

(Өз ойлорунда) Аллахты жана ыйман кылгандарды алдашат. Чындыгында болсо, алар өздөрүн гана алдап жатышат жана муну билишпейт. (Бакара Сүрөсү, 9)

Каапырлар өз ойлорунда тузак курууну көздөп жатканда, Аллах аятта «билишпейт» деп айткандай, өтө маанилүү бир чындыкты байкашкан эмес: баштарына келген бүт окуялардын мээлеринде көргөн копия сүрөттөлүштөр экенин жана жасаган ар бир иши сыяктуу, курган тузактарынын да мээлеринде жаратылган бир сүрөттөлүшүн көрүп жатышканын... Ушундай аңкоолуктары себебинен Аллах менен жалгыз экенин унутушуп, өздөрүн өздөрү алдамчы бир тузакка түшүрүштү.

Башка доорлордогу сыяктуу, бул доордо да Аллах каапырлардын бүт алдамчы-тузактарын тамырынан кулата турган бир чындыкка аларды беттештирди. Аллах «...Эч күмөнсүз, шайтандын алдамчы-тузагы өтө алсыз» (Ниса Сүрөсү, 76) аяты менен бул тузактардын жаңы курулган кезде эле

кулай турган болуп курулаарын да кабар берген. Жана ыймандууларды болсо «...алардын алдамчы тузактары силерге эч кандай зыян тийгизе албайт...» (Али Имран Сүрөсү, 120) аяты менен сүйүнчүлөгөн.

Аллах башка бир аятында каапырлардын алданышын мындайча кабар берет: «...алардын кылгандары түптүз бир талаадагы заакымга окшош; суусаган аны бир суу деп ойлойт. Аягында ага жеткенде эч нерсе таба албайт жана жанында Аллахты көрөт...» (Нур Сүрөсү, 39). Материализм философиясы да ушул аятта ишарат кылынгандай, Аллахты тангандар үчүн бир «заакым» болот; ага ишенип колдорун созушканда, бул философиянын алдамчылыгын түшүнүшөт. Аллах аларды ушундай бир заакым менен алдап, бүт кабылдоолордун (элестердин) чыныгысын көрүп жаткандай көрсөткөн. Профессорлор, астрономдор, биологдор, физиктер, наамдары, кызматтары кандай гана болбосун, затты өздөрүнө акылсыздык менен кудай тутунганы (Аллахты аруулайбыз) себептүү бул оюнга жаш баладай алданып, уят болушту. Мээлеринде көргөн копия сүрөттөлүштөрдү абсолюттук (эч нерседен көз-карандысыз, өзүнөн-өзү бар) деп ойлошуп, ага таяп философияларын, идеологияларын курушуп, ал жөнүндө өтө талашып-тартышышып, «интеллектуалдуу» сүйлөмдөрдү колдонушкан эле. Мындан улам өздөрүн өтө акылдуу элестетип, ааламдын маңызы жөнүндө ой жүгүртө алабыз деп ойлошкон жана эң негизгиси өздөрүнүн чектүү акылдары менен Аллах жөнүндө күмөндөрдү айтышкан эле. Аллах алар түшкөн мындай абалды бир аятында мындайча кабар берет:

Алар (ишенбегендер) бир тартип (план) түзүштү. Аллах да (ага карата) бир тартип түздү. Аллах тартип түзүүчүлөрдүн эң жакшысы. (Али Имран Сүрөсү, 54)

Дүйнөдө кээ бир тузактардан кутулуу мүмкүн; бирок Улуу Аллахтын каапырларга курган бул тузагы ушунчалык бекем болгондуктан, каапырлардын эч кутулуу мүмкүнчүлүгү калган жок. Эмне гана кылышпасын, кимге гана кайрылышпасын, аларды куткара турган Аллахтан башка бир жардамчы да таба алышпайт. Аллах Куранда кабар бергендей, «...өздөрүнө Аллахтан башка бир (өкүл) коргоочу дос жана жардамчы таба алышпайт.» (Ниса Сүрөсү, 173)

Материалисттер мындай тузакка түшөөрүн эч күткөн эмес эле. 20-кылымдын бүт мүмкүнчүлүктөрү колубузда турганда Аллахты жокко чыгарууну улантабыз жана адамдарды да атеизмге сүйрөйбүз деп ойлошкон эле. Аллах каапырлардын тарых бою уланып келген мындай ойлорун жана жеткен жыйынтыгын Куранда төмөнкүчө кабар берген:

Алар алдамчы бир тузак курушту. Биз да (алардын тузагына каршы) алар байкабаган бир тузак курдук. Эми сен алар курган алдамчы-тузактын жеткен жыйынтыгын кара; биз аларды жана коомдорун баарын чогуу жер менен жексен кылдык. (Немл Сүрөсү, 50-51)

Аяттарда айтылган чындыктын бир мааниси мындай: материалисттерге колдорундагы бүт нерсенин мээлериндеги копияларын гана көрүп жатканы көрсөтүлдү, б.а. колдорундагы нерселердин баары чогуу жок кылды. Жана алар чыныгыларынын кожоюнубуз деп ойлогон мал-мүлктөрүнүн, заводдорунун, алтындарынын, долларларынын, балдарынын, жубайларынын, досторунун, кызмат жана наамдарынын, ал тургай, өз денелеринин да колдорунун арасынан жылмышып чыгып баратканына күбө болушуп, бир мааниде «жок болушту». Зат абалынан чыгып, эми бир рух болуп калышты.

Албетте, бул чындыкты түшүнүү – материалисттер үчүн эң коркунучтуу окуя. Себеби бул өздөрү айткандай, алар үчүн дүйнөдө туруп, «өлбөй туруп өлүү» деген мааниге келет.

Аллах «аны жалгыз кылып (жана жапжалгыз) жараткан (бул адам)ды Мага кой» (Мудессир Сүрөсү, 11) аяты аркылуу ар бир адамдын Улуу Аллах Кабатында негизи жападан жалгыз экенин кабар берген. Бул кереметтүү чындык дагы көп аяттарда кабар берилген:

Ант болсун, силерди алгач жаратканым сыяктуу (бүгүн да) «бир-бирден, жападан жалгыз жана өзүңөр» бизге келдиңер жана силерге бергендерибизди артыңарда калтырдыңар... (Энъам Сүрөсү, 94)

Жана алардын баары кыямат күнү Ага «жападан жалгыз, өзү» келет. (Мариям Сүрөсү, 95)

Бул аяттарда айтылган чындыктын бир мааниси мындай: затты сабатсыз-караңгылык менен кудай тутунгандар (Аллахты аруулайбыз) Аллахтан келишип, кайра Ага кайтышкан. Каалашса да, каалашпаса да, Аллахка моюн сунушкан. Азыр сурак күнүн күтүп жатышат жана ал күнү бир-бирден суракка алынышат. Канчалык түшүнгүлөрү келбесе да...

Жыйынтык

Бул жерге чейин айтылгандар өмүрүңүздө сизге айтып берилген эң чоң чындыктардын бири. Заттын өзүн эч качан көрө албашыбызды далилдеген бул тема – Аллахтын бар экенин жана бүт нерсени Анын жаратканын, Анын жалгыз абсолюттук зат экенин түшүнүүнүн ачкычы.

Бул теманы түшүнгөн адам дүйнөнүн көп адамдар ойлогондой бир жер эмес экенин түшүнөт. Дүйнө көчөлөрдө максатсыз басып жүргөндөр, кафелерде урушкандар, люкс ресторандарда бир-бирине көрүнгөндөр, байлыгына мактангандар, өмүрлөрүн бош максатка арнагандар ойлогондой, биз чыныгысын (өзүн) билген, абсолюттук бир жер эмес. Биздин дүйнө жөнүндө билгендерибиздин баары мээбизде көргөн копия сүрөттөлүштөрдөн гана турат. Жогоруда саналган адамдардын баары – ушул копия сүрөттөлүштөрдү мээлеринин ичинде көргөн көлөкө (элес) жандыктар; бирок муну билишпейт.

Бул тема өтө маанилүү жана Аллахты жокко чыгарган материалисттик философияны түп-тамырынан кыйратат. Маркс, Энгельс, Ленин сыяктуу материалисттердин бул теманы укканда паникага түшүшү, ачуулананышы, жолдошторун «эч ойлоно көрбөгүлө» деп эскертиши ушул себептен. Негизи бул кишилер кабылдоолордун мээде пайда болоорун да түшүнө албай турганчалык аңкоо болушат. Мээлеринин ичинде көргөн дүйнөнү «тышкы дүйнөнүн өзү (чыныгысы)» деп ойлоп, мунун мындай эместигин көрсөткөн апачык далилдерди болсо эч түшүнө алышпайт.

Мындай капылеттик – Аллах каапырларга берген акылсыздыктын бир натыйжасы. Себеби Аллах Куранда кабар бергендей, каапырлардын «жүрөктөрү бар, аны менен аңдап-түшүнө алышпайт; көздөрү бар, аны менен көрө алышпайт; кулактары бар, аны менен уга алышпайт. Булар – айбандар сыяктуу, ал тургай андан да төмөн. Дал ушулар – капылет калгандар.» (Абраф Сүрөсү, 179)

Биз жашап жаткан доордо бул чындык илимий далилдер менен таптак далилдене турган даражага келди. Ааламдын өзүн көрүп-сезе албашыбыз жөнүндөгү чындык дүйнө тарыхында биринчи жолу ушунчалык так, ачык жана түшүнүктүү түшүндүрүлүп жатат.

Ушул себептен, 21-кылым көп адамдар чындыкты түшүнүп, жалгыз абсолюттук зат болгон Аллахка топ-топ болуп багыттала турган бир тарыхый бурулуш кылымы болот. 21-кылымда 19-кылымдын материалист жолдон адашкан ишенимдери тарыхтын таштандысына ташталып, адамдар Улуу Раббиз Аллахтын бар экенин жана бүт нерсени жаратканын, мейкинсиздик, убакыттын жоктугу сыяктуу чындыктарды түшүнүп, адамзат кылымдардан бери көз алдына тосулган пардалардан, калптардан жана негизсиз ишенимдерден кутулат.

УБАКЫТТЫН САЛЫШТЫРМАЛУУЛУГУ ЖАНА ТАГДЫР

Бул жерге чейин айтылгандардан сырттагы дүйнөнү эч качан көрүп-сезе албашыбыз, заттын мээбиздеги абалын гана билээрибиз жана негизи бүт өмүрүбүздүн «мейкинсиздик» ичинде өтөөрү түшүнүктүү болду. Буга каршы чыгуу акыл менен илимге каршы чыгып, негизсиз бир ишенимге ынануу болот. Себеби бул айтылгандар мектепте ортоңку класс китептеринде да түшүндүрүлгөн илимий чындыктар. Бул эволюция теориясынын негизин түзгөн материалисттик философиянын биринчи гипотезасын жокко чыгарат. Ал гипотеза «зат абсолюттук (өзүнөн-өзү бар) жана түбөлүктүү (башы жана аягы жок)» дейт. Материалисттик философиянын экинчи гипотезасы болсо «убакыт абсолюттук жана түбөлүктүү» деген гипотеза, жана бул дагы биринчи гипотезадай эле негизсиз бир ишеним.

Убакыт элеси

Убакыт деп аталган элес (кабылдоо) – негизи бир көз ирмемди башка көз ирмем менен салыштыруу ыкмасы. Муну бир мисал менен түшүндүрөлү. Бир нерсени урганыбызда андан белгилүү бир үн чыгат. Ал нерсени кайра урганыбызда дагы бир жолу үн чыгат. Адам биринчи үн менен экинчи үн арасында бир мөөнөт бар деп ойлойт жана ал мөөнөттү «убакыт» деп атайт. Чындыгында болсо экинчи үндү уккан кезде биринчи үн мээсиндеги бир элес гана болот. Эс-тутумунда турган бир маалымат гана. Адам эс-тутумундагы маалыматты жашап жаткан көз ирмемине салыштырып, убакыт элесин алат. Эгер мындай салыштыруу болбосо, убакыт элеси да болбойт.

Ошол сыяктуу, бир киши бир бөлмөгө эшигинен кирип, анан бөлмөнүн ортосундагы креслого отурган бир адамды көргөндө, салыштыруу жасайт. Ал адам креслого отурганда, анын эшикти ачышы, бөлмөнүн ортосун көздөй басышы жөнүндөгү сүрөттөлүштөр мээсиндеги бир маалымат гана болот. Убакыт сезими креслого отуруп жаткан адам менен бул маалыматтарды салыштыруудан пайда болот.

Кыскасы, убакыт мээде сакталган бир катар элестер арасында салыштыруу жасоодон пайда болот. Эгер бир адамдын эс-тутуму болбосо, мээси мындай жоромолдорду жасабайт жана натыйжада убакыт элеси да пайда болбойт. Бир адам мээсинде отуз жылга тиешелүү кээ бир маалыматтар чогулганы үчүн гана «мен отуз жаштамын» дейт. Эгер эс-тутуму болбосо, артында мындай убакыт бар экенин ойлонбойт, жана жашап жаткан жалгыз «көз ирмемди» гана билет.

Убакыттын жоктугунун илимий түшүндүрмөсү

Бул жөнүндө көз-караштарын айткан ойчул жана илимпоздордон мисалдар берип, муну жакшыраак түшүндүрүүнө аракет кылалы. Нобель сыйлыгынын ээси, генетика профессору жана ойчул Франсуа Жакоб болсо *Мүмкүндөрдүн оюну* аттуу китебинде убакыттын тескериге жүрүшү жөнүндө мындай дейт:

Тескерисинен көрсөтүлгөн тасмалар (фильмдер) убакыт тескери аккан бир дүйнөнүн эмнеге окшой тургандыгын элестетүү мүмкүнчүлүгүн берет. Сүт чыныдагы кофеден бөлүнүп, сүт идишине жетүү үчүн абага уча турган бир дүйнө; жарык бөлүкчөлөрү бир булактан чыгуунун ордуна бир тузактын (тартылуу борборунун) ичинде топтолуу үчүн дубалдардан чыга турган бир дүйнө; сансыз суу тамчыларынын таң калыштуу чогуу аракети менен суунун сыртын көздөй ыргытылган бир таш бир адамдын колуна келүү үчүн бир ийри сызык боюнча уча турган бир дүйнө. Бирок убакыт тескери аккан мындай дүйнөдө мээбиздин процесстери жана эс тутуунун пайда болушу да ушул сыяктуу тескериге айландырылган болот. Өткөн чак жана келер чак үчүн да дал ушундай болот жана дүйнө бизге толугу менен азыркы көрүнүп жаткан сыяктуу көрүнөт.⁹¹

Мээбиз белгилүү бир кезек ыкмасына көнгөндүктөн, азыр дүйнө бул жерде айтылгандай эмес жана убакыт дайыма алдын көздөй жылат деп ойлойбуз. Чындыгында болсо, бул мээбизде пайда болгон бир чечим жана ошондуктан толугу менен салыштырмалуу нерсе. Чындыгында убакыттын кандайча өткөнүн же өтүп-өтпөгөнүн эч качан биле албайбыз. Бул болсо убакыттын абсолюттук бир чындык эмес, бир сезим (элес) гана экенин көрсөтөт.

Убакыттын бир элес экени 20-кылымдын эң улуу физиги деп кабыл алынган Эйнштейн чыгарган Жалпы салыштырмалуулук теориясы менен да тастыкталган. Линкольн Барнетт *Аалам жана Эйнштейн* аттуу китебинде мындай дейт:

Абсолюттук космос менен бирге Эйнштейн чексиз өтмүштөн чексиз келечекти көздөй аккан адашпаган жана өзгөрбөгөн бир универсалдуу убакыт теориясын да четке какты. Салыштырмалуулук теориясын түшүнбөөнүн негизги себеби адамдардын убакыт сезиминин да түс сезими сыяктуу бир элес экендигин кабыл алгылары келбегендигинен келип чыгууда... Космос заттык нерселердин ыктымалдуу катары болгон сыяктуу, убакыт да – окуялардын ыктымалдуу бир катары. Эйнштейндин төмөнкү сөздөрү убакыттын өзгөчөлүгүн эң жакшы түшүндүрөт: «Бир адамдын жашоосу бизге бир тизмектелген окуялардын ичинде курулган сыяктуу көрүнөт. Бул тизмектен эсибизге келген окуялар «мурдараак» жана «кийинчерээк» өлчөөсүнө жараша тизмектелген сыяктуу. Ушул себептен бир адам үчүн мен-убактысы, б.а., субъективдүү (жекече) убакыт бар. Бул убакыт өзүнчө өлчөнө албайт. Окуялар менен сандар арасында ушундай бир байланыш курамын, чоң бир сан мурдакы бир окуяга эмес, кийинки бир окуяга тиешелүү болот.⁹²

Эйнштейн Барнетт айткандай «космос менен убакыттын да бир сезим (элес) экендигин, түс, форма жана чоңдук түшүнүктөрү сыяктуу бул түшүнүктөрдү да аң-сезимден бөлүп кароонун мүмкүн эместигин көрсөткөн». Жалпы салыштырмалуулук теориясы боюнча, «убакыт да – аны өлчөгөн окуялардан сырткары өзүнчө, көз-карандысыз бар болгон бир нерсе эмес».⁹³

Убакыт бир элес болгон болсо, демек, ал бүтүндөй кабылдагандан көз-каранды, б.а. салыштырмалуу бир түшүнүк.

Убакыттын өтүү ылдамдыгы аны ченеп жатканда колдонгон көрсөткүчтөрүбүзгө жараша өзгөрөт. Себеби адамдын денесинде убакыттын өтүү ылдамдыгын абсолюттук так көрсөтө турган табигый бир

саат жок. Линкольн Барнетт айткандай, «түстү айырмалай турган бир көз болбосо, түс да болбойт; ошол сыяктуу эле, убакытты көрсөтө турган бир окуя болмоюнча, бир көз ирмем, бир саат же бир күн эч нерсе боло албайт.»⁹⁴

Убакыттын салыштырмалуулугу түшүбүздө абдан даана байкалат. Түшүбүздө көргөндөрүбүз бир топ саатка созулгандай сезилгенде, кээде чындыгында бир канча секундда же минута гана уктаган болобуз.

Бул теманы жакшыраак түшүнүү үчүн төмөнкүдөй бир мисал берели. Атайын жасалган жалгыз терезелүү бир бөлмөдө кандайдыр бир убакыт турдуңуз дейли. Бөлмөдө бир саат турган болсун. Ошондой эле, бөлмөнүн терезесинен күндүн белгилүү бир аралыктар менен чыгып, батып жатканын көрүп туралы. Арадан бир канча күн өткөндөн кийин, «бул бөлмөдө канча күн турдуңуз» деп суралса, бере турган жообуңуз саатка улам карап жана күндүн канча жолу чыгып, батканына карап топтогон маалыматыңызга жараша болот. Мисалы, бул бөлмөдө 3 күн болдум деп эсептедиңиз дейли. Бирок, эгер сизди бул бөлмөгө киргизген киши келип, «чындыгында бул бөлмөдө эки күн турдуңуз» десе жана терезеден көргөн күндүн жасалма экендигин жана бөлмөдөгү саат атайын батыраак иштетилгендигин айтса, бул учурда сиз жасаган эсептин эч кандай мааниси калбайт.

Бул мисал да көрсөткөндөй, убакыттын өтүү ылдамдыгы жөнүндөгү маалыматыбыз жалаң гана кабылдаган адамга жараша өзгөрмөлүү көрсөткүчтөргө таянат.

Убакыттын салыштырмалуулугу илимий ыкмалар менен да көрсөтүлгөн так бир чындык. Эйнштейндин *Жалпы салыштырмалуулук теориясы* илимий тараптан ортого койгон бир чындык мындай: убакыттын ылдамдыгы бир нерсенин ылдамдыгына жана тартылуу борборуна болгон алыстыгына жараша өзгөрөт. Ылдамдык өскөн сайын убакыт кыскарат, кысылат; оорураак жана жайыраак иштөө менен «токтоо» чекитине жакындашат.

Муну Эйнштейндин бир мисалы менен түшүндүрөлү. Бул мисалда, бирдей жаштагы эгиздердин бирөөсү жерде калып, экинчиси жарык ылдамдыгына жакын бир ылдамдык менен космоско саякатка чыгат. Космоско чыккан адам кайтып келгенде, эгиз бир тууганы андан бир топ улгайган болот. Мунун себеби – космосто саякатта жүргөн бир тууганы үчүн убакыттын жай өтүшү. Дагы бир мисал: ылдамдыгы жарык ылдамдыгынын 99%ына жакын болгон ылдамдыктагы бир ракета менен космоско саякатка чыккан «бир атанын жашы 27, дүйнөдө калган уулунун жашы 3тө болсо, 30 дүйнө жылынан кийин ата дүйнөгө кайтканда, уулу 33 жашта, атасы болсо 30 жашта болгон болот».⁹⁵

Убакыттын салыштырмалуу болушу сааттардын жайлашы же ылдамдышынан эмес; бардык заттык системанын, субатомдук бөлүкчөлөргө чейин, башка ылдамдыктарда иштешинен келип чыгат. Убакыт кыскарган мындай шарттарда адам денесиндеги жүрөктүн согушу, клеткалардын бөлүнүшү, мээнин иштеши сыяктуу процесстер жай иштеп калат. Натыйжада адам убакыттын жайлашын эч сезбестен, жашоосун уланта берет.

Куранда салыштырмалуулук

Заманбап илимдин бул ачылыштары бизге убакыттын материалисттер ойлогондой, абсолюттук бир чындык эмес, салыштырмалуу бир элес (сезим) экенин көрсөттү. Эң кызыгы 20-кылымга чейин илим байкабаган бул чындык мындан 14 кылым мурда түшүрүлгөн Куранда кабар берилген. Куран аяттарында убакыттын салыштырмалуу бир түшүнүк экенин көрсөткөн сүйлөмдөр бар.

Заманбап илим тарабынан тастыкталган «убакыт психологиялык бир сезим, баштан өткөргөн окуяга, жерге жана шарттарга жараша ар кандай сезилиши мүмкүн» деген чындыкты көп Куран аяттарынан көрүүгө болот. Мисалы, бир адамдын бүт өмүрү Куранда кабар берилиши боюнча, өтө кыска бир убакыт гана:

Силерди чакыра турган күнү Ага мактоо айтуу менен жооп бересиңер жана (дүйнөдө) абдан аз убакыт жашадык деп ойлойсуңар. (Исра Сүрөсү, 52)

Күндүздүн бир саатынан башка эч өмүр сүрбөгөн сыяктуу аларды бир жерде топтой турган күндө алар бир-бирлерин таанышат... (Йунус Сүрөсү, 45)

Кээ бир аяттарда адамдардын убакытты ар түрдүү сезээринен, адамдын чындыгында өтө кыска бир убакытты өтө узундай сезиши мүмкүн экенине ишарат кылынат. Куранда кабар берилген адамдардын акыреттеги сурак учурундагы сүйлөшкөндөрү буга мисал болот:

«Жыл санагы менен жер бетинде канча жашадыңар?» деди. «Бир күн же бир күндүн бир аз бөлүгүнчөлүк турдук, эсептегендерден сура» дешти. «Аз (убакыт) гана жашадыңар, чындыгында билген болгонуңарда» деди. (Мүминун Сүрөсү, 112-114)

Башка кээ бир аяттарда болсо убакыттын чөйрөгө жараша ар кандай ылдамдыкта өтөөрү кабар берилет:

... Чындыгында сенин Раббиндин Кабатында бир күн силер санаган миң жыл сыяктуу. (Хаж Сүрөсү, 47)

Периштелер жана Рух (Жабраил) Ага узундугу элүү миң жыл болгон бир күндө чыгышат. (Меариж Сүрөсү, 4)

Асмандан жерге (чейинки) ар бир ишти Ал курчап жөнгө салат. Кийин (иштер) силер санап жаткан миң жылга тете бир күндө кайрадан Ага көтөрүлөт. (Сажда Сүрөсү, 5)

Бул аяттарда убакыттын салыштырмалуулугу апачык айтылууда. Илим тарабынан 20-кылымда алынган бул жыйынтыктын мындан 14 кылым мурда Куранда кабар берилгени – албетте, Куранды убакыт менен мейкиндикти бүтүндөй ороп-курчаган Аллахтын түшүргөндүгүнүн бир далили.

Курандын дагы көптөгөн аятындагы баяндар убакыттын бир элес экендигин апачык көрсөтүүдө. Өзгөчө мурда болуп өткөн окуялардын баянында муну көрүүгө болот. Мисалы, Аллах Куранда баяндалган, ыймандуулардан турган Кехф Элин (Үңкүр ээлерин) 300 жыл ашуун убакыт уйку абалында

туткан. Кийин ойготкондо болсо бул адамдар аз эле убакыт уктадык деп ойлошкон, канча уктаганын болжолдой алышкан эмес:

Ушундайча үнкүрдө жылдар бойу алардын кулактарына урдук (терең бир уйку бердик). Кийин эки топтон кайсынысынын канча болгонун жакшыраак эсептээрин көрсөтүү үчүн аларды ойготтук. (Кехф Сүрөсү, 11-12)

Ушундайча, бири-биринен сурашсын деп аларды тирилттик (ойготтук). Араларынан бир сүйлөөчүсү айтты: «Канча болдуңар?» «Бир күн же күндүн бир (канча сааттык) бөлүгүнчөлүк болдук» дешти. «Канча болгонуңарды (уктаганыңарды) Раббинер жакшыраак билет...» дешти. (Кехф Сүрөсү, 19)

Төмөнкү аятта баяндалган окуя да убакыттын чындыгында психологиялык бир сезим экендигинин маанилүү бир далили.

Же асты үстүнө келген, эч ким жашабаган бир шаарга жолуккан сыяктууну (көргөн жоксуңбу?) Мындай деген эле: «Аллах бул жерди өлүмүнөн кийин кантип тирилтет болду экен?» Буга жооп катары Аллах аны жүз жыл өлүү абалда койду, кийин аны тирилтти. (Жана ага) Айтты: «Канча болдуң?» Ал: «Бир күн же бир күндөн аз болдум» деди. (Аллах ага:) «Жок, жүз жыл болдуң (уктадың), бирок тамагыңды жана суусунду кара, али бузула элек; эшегинди бир кара; сени адамдарга өрнөк-далил кылуубуз үчүн (муну мындай кылдык). (Эшектин) Сөөктөрдү кара кандайча аларды бириктиргенибизди, кийин аларга эт кийгизгенибизди? деди. Ага (кишиге) баары белгилүү болгондон кийин ал айтты: «(Эми) Чындыгында Аллахтын бардык нерсеге кудуреттүү экенин билдим.» (Бакара Сүрөсү, 259)

Көрүнүп тургандай, бул аят убакытты жараткан Аллахтын убакыттан көз-карандысыз экенин апачык кабар берүүдө. Адам болсо Аллах ага белгилеген убакыттан көз-каранды. Аяттан көрүнүп тургандай, адам канча убакыт уктаганын да биле албайт. Демек (материалисттердин туура эмес логикасындагыдай) убакыт абсолюттук деп айтуу такыр акылга сыйбайт.

Тагдыр

Убакыттын салыштырмалуулугу бизге өтө маанилүү бир чындыкты көрсөтөт: бул салыштырмалуулук ушунчалык өзгөрмө болгондуктан, биз үчүн миллиарддаган жылга созулган бир убакыт аралыгы башка бир чен-өлчөмдө бир секунда эле болушу мүмкүн. Ал тургай, ааламдын башынан аягына чейин өткөн өтө узун убакыт мөөнөтү башка бир чен-өлчөмдө бир секунда да эмес, бир «көз ирмемге» гана созулушу мүмкүн.

Көп адамдар толук түшүнө албаган, материалисттер болсо түшүнбөй четке каккан тагдырдын маңызы мына ушунда. Тагдыр – бул Аллахтын өтүп кеткен жана келечектеги бүт окуяларды билиши. Көп адамдар болсо «Аллах али боло элек окуяларды алдын ала кантип билет» деп сурашып, тагдырдын чындык экенин түшүнө алышпайт. Чындыгында болсо, «боло элек окуялар» биз үчүн боло элек. Аллах

болсо убакыт менен мейкиндиктен көз-карандысыз, убакыт менен мейкиндикти да Өзү жараткан. Ошондуктан Аллах үчүн өткөн учур, келечек жана ушул учур баары бир, жана баары болуп бүткөн.

Линкольн Барнетт *Жалпы салыштырмалуулук теориясынын* бул чындыкка кантип ишарат кылаарын *Аалам жана Эйнштейн* аттуу китебинде айткан. Барнеттин айтуусу боюнча, толук мааниде нерселерди «өтө улуу космостук бир аң-сезим» гана биле алат.⁹⁶ Барнетт «космостук аң-сезим» деген Эрк – бул бүт ааламды курчап, башкарып турган Аллахтын илими менен акылы. Биздин бир сызгычтын башын, ортосун, аягын жана араларындагы бүт бөлүктөрүн толугу менен бир учурда оңой эле көрө алышыбыз сыяктуу, Аллах да биз көз-каранды болгон убакытты башынан аягына чейин бир көз ирмем катары билет. Адамдар болсо убактысы келгенде гана ал окуяларды башынан өткөрүп, Аллах алар үчүн жараткан тагдырга күбө болушат.

Бул жерде эл арасында кеңири тараган туура эмес тагдыр түшүнүгүнө да токтоло кетүү керек. Бул туура эмес түшүнүктө Аллах адамдардын «мандайына жазып койгон», бирок адамдар кээде аны өзгөртөт деген туура эмес бир ишеним бар. Мисалы, өлүмдөн кайткан бир оорулуу жөнүндө «тагдырын жеңди» деген сыяктуу аңкоо сөздөр айтылат. Чындыгында болсо эч ким тагдырын өзгөртө албайт. Өлүмдөн кайткан киши тагдырында өлүмдөн кайтышы жазылганы үчүн өлбөй калат. «Тагдырымды жеңдим» деп өздөрүн алдагандардын бул сөздү айтышы жана андай маанайга кириши да тагдырында жазылган.

Себеби тагдыр – Аллахтын илими, жана бүт убакытты бир учурда билген жана бүт убакыт менен мейкиндикти башкарган Аллах үчүн бүт баары тагдырда жазылып, бүткөн.

Аллах үчүн убакыттын бирөө экенин Курандагы услуптан да түшүнөбүз; биз үчүн келечекте боло турган кээ бир окуялар Куранда качан эле болуп бүткөн окуялардай баяндалат. Мисалы, акыретте адамдардын Аллахка бере турган сурагы жөнүндөгү аяттар муну качан эле болуп бүткөн бир окуядай баяндайт:

Суръа (сур) чалынды, ошентип Аллах каалагандан башка асмандардагы жана жердегилер сүзүшүп-кулашты. Кийин ал дагы бир жолу чалынды, эми алар тик туруп карап турушат. Жер Раббиндин нуру менен жаркырады; китеп коюлду; пайгамбарлар жана күбөлөр алып келинди жана араларында чындык (адилеттик) менен өкүм чыгарылды... (Зүмер Сүрөсү, 68-69)

(Аллахты) Тануучулар тозокко бөлүк бөлүк айдалышты... (Зүмер Сүрөсү, 71)

Бул жөнүндө башка мисалдар төмөнкүдөй:

(Эми) Ар бир напси жанында бир коштоочу жана бир күбө менен келди. (Каф Сүрөсү, 21)

Асман жарылып-талкаланды; эми ал күнү «үлпүлдөп-алсыз болуп калды.» (Хакка Сүрөсү, 16)

Жана сабыр кылгандары үчүн бейиш жана жибек менен сыйлады. Ал жерде тактар үстүндө жазданып-сүйөнүшкөн. Ал жерде (ысык) бир күн да, үшүтүүчү бир суук да көрүшпөйт. (Инсан Сүрөсү, 12-13)

Көрө алгандар үчүн тозок да көрсөтүлүп коюлду. (Назиат Сүрөсү, 36)

Эми бүгүн ыйман келтиргендер каапырларга күлүп жатышат. (Мутаффифин Сүрөсү, 34)

Кылмышкер-күнөөкөрлөр отту көрүштү, эми ичине өздөрүнүн киришээрин да түшүнүштү; бирок андан качуунун эч бир жолун таба алышпады. (Кехф Сүрөсү, 53)

Көрүнүп тургандай, өлүмүбүздөн кийин боло турган бул окуялар Куранда болуп бүткөн окуялардай баяндалууда. Себеби Аллах – биз көз-каранды болгон салыштырмалуу убакыт ченемине көз-каранды эмес. Улуу Раббиз Аллах бардык окуяларды убакыт жок абалында каалаган, адамдар аларды жасашкан жана окуялардын баары болуп бүткөн. Чоң-кичине бүт окуялардын Аллахтын билиши жана каалоосу менен ишке ашаары жана бир китепте жазылуу экени төмөнкү аятта мындайча кабар берилет:

Сен ичинде болгон ар кандай абал, Ал жөнүндө Курандан окуган бир нерсе жана силер жасаган ар кандай иш болсун, силер ал ишке (абдан) берилип жасап жатканыңарда, Биз силердин үстүңөрдө күбө болуп турабыз. Жерде жана асманда тырмактай болгон эч бир нерсе Раббинден алыста (жашыруун) калбайт. Мындан кичинекейирээги да, чоңураагы да баары китепте (жазылуу). (Йунус Сүрөсү, 61)

Материалисттердин тынчсыздануусу

Заттын чыныгы жүзү, убакыттын жоктугу жана мейкинсиздик темалары жөнүндө бул бөлүмдө айтылгандар негизи апачык чындыктар. Мурдакы бөлүмдөрдө да айтылгандай, булар – бир философия же бир көз-караш эмес, танууга мүмкүн болбогон илимий жыйынтыктар. Илимий бир чындык болуу менен бирге, акылга таянган жана логикалык далилдер да башка альтернативага мүмкүнчүлүк калтырбайт. Бир адам үчүн аалам, аны түзгөн заттар менен жана ичиндеги адамдар менен жана убакыт менен бирге – бир сүрөттөлүштөн турган элес. Б.а. чыныгысын (өзүн) көрүп, биле албаган; мээсинде көрүп, сезген кабылдоолордун (элестердин) жыйындысы.

Материалисттер муну түшүнө албай кыйналышат. Мисалы, кайрадан материалист Политцердин автобус мисалына кайтсак; Политцер кабылдоолорунун (сезимдеринин) сыртына чыга албашын илимий жактан билсе дагы, муну белгилүү окуялар үчүн гана кабыл ала алган. Б.а. Политцер үчүн автобус сүзгөнгө чейин окуялар мээсинин ичинде болот, бирок автобус сүзгөн кезде окуялар бир заматта мээсинин сыртына чыгып заттык бир реалдуулукка айланат. Бул жердеги логикасыздык апачык көрүнүп турат; Политцер да «ташты тепсем, бутум ооруйт, демек алар бар» деген материалист Джонсондун катасын кетирип, автобус сүзгөндө сезилген катуу сокку жана оорунун да чындыгында бир элес (сезим, кабылдоо) гана экенин түшүнө алган эмес.

Материалисттердин бул теманы түшүнө албашына негизи муну түшүнгөндө кабыла турган чындыктан абдан коркушу себеп болууда. Линкольн Барнетт бул теманы «сезип коюунун» эле материалист илимпоздорду канчалык коркутуп, тынчсыздандырганын айткан:

Философтор бардык заттык чындыктарды элестердин бир көлөкө дүйнөсү абалына алып келип жатышканда, илимпоздор адам сезимдеринин чектерин коркуу жана тынчсыздануу менен сезишти.⁹⁷

Заттын өзүн көрүп-сезе албашыбыз жана убакыттын бир элес экени айтып берилгенде, бир материалист катуу коркуп кетет. Себеби зат менен убакыт – анын абсолюттук нерселер деп карманган эки туткасы. Булар анын сыйынган путтары (идол-кудайлары); себеби өзүн зат менен убакыт тарабынан (эволюция аркылуу) жаратылдым деп ишенет.

Ичинде жашап жаткан ааламдын, дүйнөнүн, өз денесинин, башка адамдардын, пикирлеринен таасирленген материалист философтордун, кыскасы бүт нерсенин элестерин гана көрүп жүргөнүн сезгенде болсо, бүт эгосун үрөй учураарлык бир коркуу каптайт. Ишенген, таянган, жардам күткөн нерселеринин баары бир заматта андан алыстап жоголот. Чыныгысын махшар күнү сезе турган жана «ал күнү (эми) Аллахка моюн сунушкан болот жана ойдон чыгарган (жалганчы кудайлар) да алардан кол үзүп алыстаган болот» (Нахл Сүрөсү, 87) аятында Аллах каапырлар жөнүндө кабар берген чарасыздыкты сезет.

Ушул көз ирмемден баштап материалист өзүн заттын чыныгысын көрүп-сезе алам деген калпка ишендирүүгө аракет кылып, өз оюнда «далилдерди» чыгарып; муштумун дубалга уруп, таштарды тээп, кыйкырып-өкүрөт, бирок эч качан чындыктан кутула албайт.

Материалисттер бул чындыкты өз ойлорунан да, башка адамдардын ойлорунан да чыгарып (өчүрүп) салууну каалашат. Себеби заттын чыныгы жүзүн адамдар түшүнгөндө, философияларынын примитивдүүлүгү жана караңгы көз-караштары ашкере болуп, пикирлерин таяндыра турган бир пайдубалдын калбай калаарын билишет. Бул китепте түшүндүрүлгөн чындыктан мынчалык тынчсызданышына алардын ушундай коркуусу себеп болууда.

Аллах каапырлардын мындай коркуусунун акыретте андан да күчөөрүн кабар берген. Сурак күнү Аллах аларга мындайча кайрылат:

Алардын баарын чогулткан күнү; анан шерик (ширк) кошкондорго айтабыз: «Кана (ошол бир нерсе) элестетип шерик кошкондоруңар?» (Энъам Сүрөсү, 22)

Анан каапырлар дүйнөдө өзүн (чыныгысын) көрүп жатам деп ойлоп Аллахка шерик кошкон мал-мүлктөрүнүн, балдарынын, дос-тууган чөйрөлөрүнүн алардан алыстаганына жана бүтүндөй жок болгонуна күбө болушат. Аллах бул чындыкты болсо «кара, өздөрүнө карата кандай калп айтышты жана ойлоп-чыгаргандары да алардан жоголуп-алыстады» (Энъам Сүрөсү, 24) аяты аркылуу кабар берген.

Ыймандуулардын утугу

Заттын тышкы дүйнөдөгү чыныгысын көрө албашыбыз жана убакыттын бир элес экени материалисттерди коркутса, ыйман келтиргендерди сүйүнтөт. Аллахка ыйман келтирген адамдар заттын артындагы сырды түшүнүшкөндө, чоң кубанычка бөлөнүшөт. Себеби, бул чындык – ар кандай суроолордун ачыкчы. Бул кулпу ачылганда бардык сырлар белгилүү болот. Адамдар балким түшүнө албай жаткан көптөгөн суроолорун бул чындыктын жардамы менен оңой гана түшүнүшөт.

Мурда да айтылгандай, өлүм, бейиш, тозок, акырет, башка чен-өлчөмгө өтүү сыяктуу темалар түшүнүктүү болуп, «Аллах каерде?», «Аллахтан мурда эмне бар эле?», «Аллахты ким жаратты?», «кабыр жашоосу канчага созулат?», «бейиш менен тозок каерде?», «бейиш менен тозок азыр барбы?» жана ушул сыяктуу маанилүү суроолордун жообу табылган болот. Жана Аллахтын бүт ааламды кандай система менен жоктон жаратканы да түшүнүктүү болот. Ал тургай, бул сырды билүү натыйжасында «качан» жана «каерде» деген сыяктуу суроолордун да мааниси жоголот. Себеби убакыт да, мейкиндик да жоголгон болот. Мейкинсиздикти түшүнгөндө бейиш, тозок, дүйнө, баарынын чындыгында бир жерде экени да түшүнүктүү болот. Убакыттын жоктугун түшүнгөндө болсо, бүт нерсенин бир көз ирмем ичинде экени түшүнүктүү болот; эч нерсе күтүлбөйт, убакыт өтпөйт, баары ансыз да болуп бүткөн.

Бул сырды түшүнүү натыйжасында дүйнө ыймандуу адам үчүн бейишке окшошуп баштайт. Адамды кыйнаган ар кандай материалдык тынчсыздануулар, куру санаалар жана коркуулар жоголот. Адам бүт ааламдын жалгыз Өкүмдары бар экенин, Анын бүт заттык дүйнөнү каалагандай өзгөртөөрүн жана Ага гана кайрылышы керек экенин түшүнөт. Эми ал «ар кандай көз-карандылыктан эркиндикке жетип» (Али Имран Сүрөсү, 35), Аллахка моюн сунган болот.

Бул сырды түшүнүү – дүйнөдөгү эң чоң утук.

Бул сыр менен бирге Куранда кабар берилген өтө маанилүү дагы бир чындык түшүнүктүү болот: мурда да айтылган, Аллахтын адамга «күрөө тамырынан да жакыныраак» (Каф Сүрөсү, 16) экендиги... Белгилүү болгондой, күрөө тамыр адамдын ичинде. Адамга өзүнүн ичинен да жакыныраак бир аралык болушу мүмкүн эмес. Муну мейкинсиздик аркылуу оңой гана түшүндүрө алабыз. Көрүнүп тургандай, бул аят да ушул сырдын натыйжасында алда канча жакшыраак түшүнүктүү болот.

Мына чындык ушундай. Эч бир адам үчүн Аллахтан башка дос жана жардамчы жок экенин билүү керек. Аллахтан башка эч нерсе жок; башпаана кылып корголоно турган, жардам сурала турган, жооп күтүлө турган жалгыз абсолюттук зат – Ал...

Жана кайсы тарапка бурулбайлы, Аллахтын жүзү ошол жакта болот.

ЖЫЙЫНТЫК

Албетте, дүйнөдө бир адамдын жаратылгандыгынан жана Улуу Аллахты таанышынан маанилүүрөөк нерсе жок. Бул китепте ар бир адам үчүн жашоодо эң маанилүү болгон ушул теманы түшүндүрүүгө аракет кылдык.

Бирок ушул жерде бир жагдайды белгилей кетүү туура болот; бир адам ааламдын жана өзүнүн жаратылганын түшүнүшү үчүн негизи өтө көп деле маалымат талап кылынбайт. Бир жаш бала да, бойго жеткен адам да өзүнүн абийири менен акылынын чегинде жаратылганын түшүнө алат. Бул жөнүндө Куранда кабар берилген Аз. Ибрахим (ас)дын сөзү өтө сонун бир мисал болот.

Аз. Ибрахим (ас) Аллахка ишенбеген, путтарга (идолдорго) сыйынган бир коомдо жашачу. Ага Аллахтын бар экени жөнүндө эч нерсе үйрөтүлбөсө да, акылы жана абийири (жүрөгү) менен жаратылганын, болгондо да асмандарды жана жерди жараткан Аллах тарабынан пайда кылынганын түшүнгөн. Куранда бул мындайча баяндалат:

Түн асманды каптаганда бир жылдызды көрүп: «Ушул менин Раббим» деди. Бирок (жылдыз) жоголгондо: «Мен жоголуп-кетчүлөрдү сүйбөйм» деди. Анан айды (айланага жарык чачып) чыгып жатканын көргөндө: «Бул менин Раббим» деп, бирок ал да жоголгондо: «Ант болсун» деди, «Эгер Раббим мени туура жолго салбаса, чындап адашкандардан боломун.» Анан күндү (айланага нур чачып) чыгып жатканын көргөндө: «Мына ушул менин Раббим, бул эң чон» деди. Бирок ал да жоголуп кеткенде, коомуна: «Эй коомум, чындыгында мен силердин ширк (шерик) кошуп жаткандарыңардан алысмын» деди. «Чындыгында, мен бир муваххид (Аллахтын жалгыздыгына ишенген) катары жүзүмдү асмандарды жана жерди жаратканга бурдум. Жана мен мушриктерден (Аллахка шерик кошкондордон) эмесмин.» (Энъам Сүрөсү, 76-79)

Аз. Ибрахим (ас)дын өрнөк мамилесинен да көрүнүп тургандай, акылы жана абийири бар, «заалымдык жана текебердик себебинен баш тартпаган» ар бир адамдын ааламдын жаратылганын; болгондо да өтө улуу бир тартип жана гармония менен жаратылганын түшүнө ала турган жөндөмү бар.

Албетте, көз алдыга тартууланган ушунча далилге карабай, «Аллах жок» деген адамдардын абалы акылы жана абийири бар адамдар үчүн өтө таң калыштуу болот. Куранда Аллахтын жаратуу күчүнө ишенбегендер жөнүндө мындай деп айтылган:

Эгер таң кала турган болсоң, чыныгы таң кала турган нерсе – бул алардын: «Биз топуракка айланганда, чындап биз кайрадан тирилтилебизби?» деген сөздөрү. Мына ошолор Раббилерин тангандар, мына ошолор моюндарына (оттон) шакектер кийгизилгендер жана мына ошолор ичинде түбөлүк кала турган оттун достору. (Рад Сүрөсү, 5)

Бул китепте айтылгандар сиз үчүн өмүрүңүздөгү эң маанилүү нерсе. Балким буга бүгүнкү күнгө чейин анчалык маани бербей, ал тургай, бул жөнүндө эч ойлонгон эмес чыгаарсыз. Бирок, ишенип коюңуз, сизди жараткан Аллахты таануу бүт баарынан өтө маанилүү жана биринчи кезекте турат.

Анын сизге бергендерин бир ойлоп көрүңүз; өмүр сүрүшүңүз үчүн атайын жаратылып, бүт майда-бараттары ойлонуштурулган бир дүйнөдө жашап жатасыз. Бул дүйнөгө келүү үчүн жана бул тартипти жасоо үчүн эч нерсе кылган жоксуз; сиздин буга эч бир салымыңыз болгон жок. Бир күнү көзүңүздү ачып, ушунча сый-жакшылыктардын ичинде болуп калдыңыз. Көрө аласыз, уга аласыз, сезе аласыз...

Аллах ушундай жаратууну каалаганы үчүн гана баары ушундай болду. Бир аятта мындай деп айтылат:

Аллах силерди энеңердин курсагынан эч нерсе билбеген абалыңарда чыгарды жана шүгүр кылышаар деп угуу, көрүү (сезүү органдарын) жана көңүлдөр берди. (Нахл Сүрөсү, 78)

Аятта да айтылгандай, колунуздагы бүт нерсени сизге берген жана ичинде жашап жаткан бүт ааламды жараткан бир гана Аллах. Демек, келиңиз сизди Жаратканга моюн сунуңуз жана берген бүт сый-жакшылыктары үчүн Ага шүгүр кылыңыз, ошентип чексиз утукка жете аласыз. Эгер мындай кылбасаңыз, жакшылыкты билбеген болосуз жана Аллахтын каалоосу менен түбөлүккө улана турган бир азапка өзүңүздү таштайсыз...

Ишенип коюңуз, Аллах бар жана сизге өтө жакын...

Ар бир кылганыңызды көрүп, билип турат жана ар бир сөзүңүздү угат...

Жана ишенип коюңуз, сиз да кошо бүт адамдар абдан жакында Улуу Раббибиз Аллахка сурак беришет...

KOLDONULGAN BUJAKTAR

1. Georges Politzer, *Felsefenin Bařlangıç İlkeleri*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1989, s.84
2. S. Jaki, *Cosmos and Creator*, Regnery Gateway, Chicago, 1980, s. 54
3. Stephen Hawking, *Evreni Kucaklayan Karınca*, Alkım Kitapçılık ve Yayıncılık, 1993, s. 62-63.
4. Henry Margenau, Roy Abraham Vargesse, *Cosmos, Bios, Theos*, (La Salle IL: Open Court Publishing, 1992) s. 241
5. Hugh Ross, *Cosmos and the Creator*, 1993, s. 112
6. Fred Hoyle, *The Intelligent Universe*, 1984, s. 184-185
7. Paul Davies, *Superforce: The Search for a Grand Unified Theory of Nature*, 1984, s. 184
8. Stephen Hawking, *A Brief History Of Time*, Bantam Press, London: 1988, s. 121-125.
9. Paul Davies, *God and the New Physics*, New York: Simon & Schuster, 1983, s. 189
10. George Greenstein, *The Symbiotic Universe*, New York, 1988, s. 27
11. *A Dorling Kindersley Book - The Science*, Published in the United States by Dorling Kindersley Inc., s. 24.
12. Stephen Hawking, *Evreni Kucaklayan Karınca*, Alkım Kitapçılık ve Yayıncılık, 1993, s. 143.
13. *Bilim ve Teknik Dergisi*, sayı.203, s. 25.
14. *Color Atlas of Human Anatomy*, Harmony Books, New York, 1994, s. 70
15. *Color Atlas of Human Anatomy*, Harmony Books, New York, 1994, s. 71
16. *Color Atlas of Human Anatomy*, Harmony Books, New York, 1994, s. 71
17. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, II. Cilt, s. 5734.
18. Maurice Burton, C.B.P.C.Publishing Limited/Phoebus Publishing Company 1969/77 Phoebus, s. 120.
19. Maurice Burton, C.B.P.C.Publishing Limited/Phoebus Publishing Company 1969/77 Phoebus, s. 120.
20. Micheal J.Behe, *Darwin's Black Box*, New York: Free Press, 1996, s. 32.
21. *Bilim ve Teknik Dergisi* , Temmuz 1989, Cilt 22, sayı.260, s.59
22. *Grzimeks Tierleben Vögel 3*, Deutscher Taschen Buch Verlag, Oktober 1993, s. 92.
23. *Grzimeks Tierleben Vögel 3*, Deutscher Taschen Buch Verlag, Oktober 1993, s. 89.
24. *Grzimeks Tierleben Vögel 3*, Deutscher Taschen Buch Verlag, Oktober 1993, s. 87-88.
25. David Attenborough, *The Private Life Of Plants*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey, 1995, s. 291.
26. *Nature Dergisi*, 12 Kasım 1981.
27. Michael Baigent, Richard Leigh, Henry Lincoln, *The Messianic Legacy*, Gorgi Books, London: 1991, s. 177-178.
28. D.M.S. Watson, "Adaptation", *Nature*, sayı 124, s. 233.
29. Richard Levontin, "The Demon-Haunted World", *The New York Review of Books*, January 9, 1997. s. 28.
30. Einstein, *Science*, Philosophy and Religion; A Symposium, 1941, ch.13
31. J.De Vries, *Essential of Physical Science*, Wm.B.Eerdmans Pub.Co., Grand Rapids, SD 1958, s. 15 (Isaac Newton, Principia, II.Basım)
32. Timothy R. Stout, *Tim Stout's Creation-Science Page*, Chapter: Great Scientist Who Believed In a Creator God.
33. Timothy R. Stout, *Tim Stout's Creation-Science Page*, Chapter: Great Scientist Who Believed In a Creator God.
34. Ümit Şimşek, *Big Bang: Kainatın Doğuşu*, s. 55.
35. David Daryling, *Deep Time*, 1990.
36. *Unravelling The Mind Of God*, s.8/Taşkın Tuna, Uzayın Ötesi, s. 47.
37. James Joule, *Scientists of Faith*, Dan Graves, Kregel Resources, 1996, s.133

38. Henry M. Morris, *Men of Science Men of God*, Great Scientists who Believed the Bible, Ekim 1992, Master Books, s.15
39. Michael Bumbulis, *Phd Christianity and the Birth of Science*, <http://www.best.com/~dolphin/asstbib.fhtml>
40. <http://www.jps.net/bygrace/index.html> Taken from *Big Bang Refined by Fire* by Dr. Hugh Ross, 1998. Reasons To Believe, Pasadena, CA.
41. Dr. Mazhar, U. Kazi, *130 Evident Miracles in the Qur'an*, Crescent Publishing House, New York, 1997, ss. 110-111; <http://www.wamy.co.uk/announcements3.html>; Prof. Zighloul Raghieb El-Naggar'ın konuşmasından
42. <http://www.istanbul.edu.tr/fen/astronomy/populer/cevre/cevresi.htm>; Yard. Doç. Dr. Yüksel Karataş, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü, *Popüler Bilim (Popular Science Magazine)*, no. 92, 2001, ss. 38-43, [*American Scientist*, c. 88, s. 1]
43. Anthes, Richard A., John J. Cahir, Alistair B. Fraser, and Hans A. Panofsky, 1981, *The Atmosphere*, 3. edition, Columbus, Charles E. Merrill Publishing Company, s. 268-269; Millers, Albert; and Jack C. Thompson, 1975, *Elements of Meteorology*, 2. edition, Columbus, Charles E. Merrill Publishing Company, s. 141
44. Anthes, Richard A.; John J. Cahir; Alistair B. Fraser; and Hans A. Panofsky, 1981, *The Atmosphere*, s. 269; Millers, Albert; and Jack C. Thompson, 1975, *Elements of Meteorology*, s. 141-142
45. Davis, Richard A., Jr. 1972, *Principles of Oceanography*, Don Mills, Ontario, Addison-Wesley Publishing, s. 92-93
46. Moore, Keith L., E. Marshall Johnson, T. V. N. Persaud, Gerald C. Goeringer, Abdul-Majeed A. Zindani, and Mustafa A. Ahmed, 1992, *Human Development as Described in the Qur'an and Sunnah*, Makkah, Commission on Scientific Signs of the Qur'an and Sunnah, s. 36
47. Moore, *Developing Human*, 6. edition, 1998.
48. Williams P., *Basic Human Embryology*, 3. edition, 1984, s. 64.
- 49 *Bilim ve Teknik* Dergisi, Temmuz 1993
50. Cavit Yalçın, *Düşünen İnsanlar İçin*, Vural Yayıncılık, 1997, sf.173
51. Taşkın Tuna , *Uzayın Ötesi* , Boğaziçi Yayınları: 1995, Sf.91
52. Yalçın İnan, *Kosmostan Kuantuma 2*, Emek Ofset Ltd. Şti. Ankara: 1996, sf.85
53. Jean Guilton, *Tanrı ve Bilim*, Simavi Yayınları, 1993, s.47-55
54. Terence Dickinson, *The Universe And Beyond*, Sf.16
55. Charles Darwin, *The Origin of Species: By Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, London: Senate Press, 1995, s. 134.
56. Derek A. Ager. "The Nature of the Fossil Record". Proceedings of the British Geological Association, vol. 87, no. 2, (1976), s. 133.
57. T. N. George. "Fossils in Evolutionary Perspective", Science Progress. vol. 48, (January 1960), s. 1, 3
58. Richard Monestarsky, Mysteries of the Orient, *Discover*, Nisan 1993, s.40.
59. Stefan Bengston, *Nature* 345:765 (1990).
60. Earnest A. Hooton, *Up From The Ape*, New York: McMillan, 1931s. 332.
61. Stephen Jay Gould, Smith Woodward's Folly, *New Scientist*, 5 Nisan 1979, s. 44.
62. Charles E. Oxnard, The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt, *Natura*, Sayı 258, s 389.
63. Richard Leakey, *The Making of Mankind*, London: Sphere Books 1981, s. 116.
64. Eric Trinkaus, Hard Times Among the Neanderthals, *Natural History*, Sayı 87, Aralık 1978, s.10; R. L. Holoway, "The Neanderthal Brain: What Was Primitive?", *American Journal of Physical Anthropology Supplement*, Sayı 12, 1991, s. 94.
65. Ali Demirsoy, *Kalıtım ve Evrim*, Ankara: Meteksan Yayınları 1984, s. 61.
66. Ali Demirsoy, *Kalıtım ve Evrim*, Ankara: Meteksan Yayınları 1984, s. 61.
67. *Fabbri Britannica Bilim Ansiklopedisi*, Cilt:2, sayı 22, s. 519.
68. Kevin McKean, *Bilim ve Teknik*, (Discover'dan tercüme) Sayı 189, s. 7.
69. Frank B. Salisbury, Doubts About the Modern Synthetic Theory of Evolution, s. 336.
70. Ali Demirsoy, *Kalıtım ve Evrim*, Ankara: Meteksan Yayınları 1984, s. 39.
71. Homer Jacobson, Information, Reproduction and the Origin of Life, *American Scientist*, Ocak 1955, s. 121.
72. Reinhard Junker, Siegfried Scherer. "Entstehung Gesiche Der Lebewesen". *Wegel*, 1986. s. 89
73. Michael J.Behe, *Darwin's Black Box*, New York: Free Press, 1996, s. 232-233.

74. C. L., "Mason Aleyhtarlığı", *Mimar Sinan*, Yıl 4, Sayı 13, 1973, ss. 87-88.
75. Dr. Selami Işındağ. "Olumlu Bilim-Akılın Engelleri ve Masonluk". *Mason Dergisi*, yıl 24, sayı 25-26 [Aralık 76-Mart 77].
76. *Mimar Sinan*, sayı 6, s. 66
77. *Mason Dergisi*, Sayı 23-24, sayfa 41, 1976.
78. Michael Howard, *The Occult Conspiracy: The Secret History of Mystics, Templars, Masons and Occult Societies*, 1. b., London: Rider, 1989, s. 63
79. R. L. Gregory, *Eye and Brain: The Psychology of Seeing*, Oxford University Press Inc. New York, 1990, s. 9
80. 2. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, Çev: Nail Bezel, s. 20
81. Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987, s. 447
82. Rita Carter, *Mapping The Mind*, s. 113
83. Fusus-u.1 Hikem, çev. Nuri Gencosman, İstanbul, 1990, s. 220
84. R. L. Gregory, *Eye and Brain: The Psychology of Seeing*, Oxford University Press Inc. New York, 1990, s. 9
85. Karl Pribram, David Bohm, Marilyn Ferguson, Fritjof Capra, *Holografik Evren I*, Çev: Ali Çakıroğlu, İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 1996, s. 37
86. George Politzer, *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1989, s. 53.
87. Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. b., Eylül 1995, s. 261.
88. Paul Davies, *Tanrı ve Yeni Fizik*, Çev: Murat Temelli, İm Yayın Tasarım, Yaşam Kitapları-1, İstanbul 1995, s. 180-181
89. Rennan Pekünlü, "Aldatmacanın Evrimsizliği", *Bilim ve Ütopya*, Aralık 1998
90. Alaettin Şenel, "Evrim Aldatmacası mı?, Devrin Aldatmacası mı?" *Bilim ve Ütopya*, Aralık 1998
91. François Jacob, *Mümkünlerin Oyunu*, Kesit Yayınları, 1996, s. 111
90. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, 1980, s. 52-53
91. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, 1980, s. 17
92. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, 1980, s. 58
93. Paul Strathern, *Einstein ve Görelilik Kuramı*, Gendaş Yayınları, 1997, s. 57
94. Isaac Asimov, "Frontiers"
95. Paul Strathern, *Einstein ve Görelilik Kuramı*, Gendaş Yayınları, 1997, s. 57
96. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, 1980, s. 84
97. Lincoln Barnett, *Evren ve Einstein*, Varlık Yayınları, 1980, s. 17-18

Айтышты: «Сен – Улуксуң, бизге үйрөткөнүңдөн башка биздин эч кандай илимибиз жок. Чындыгында, Сен – бардык нерсени билүүчү, өкүмдар жана даанышмансың.» (Бакара Сүрөсү, 32)

АРТКЫ БЕТ

Денебизден баштап учу-кыйырсыз чоң ааламдын эң учтарына чейин орун алган кемчиликсиз тең салмактуулуктун жана кереметтүү системалардын бир кожоюну бар.

Ал, албетте, ааламдын ичиндеги кандайдыр бир заттык нерсе болушу мүмкүн эмес. Ал – бүт ааламдан мурда бар болгон жана ааламды жоктон жараткан. Ал – бүт нерсени жараткан, Өзү болсо эзелтен бери бар болгон жана түбөлүктүү Улуу Жаратуучубуз.

Акылыбыз аркылуу бар экенин апачык түшүнө ала турган Жаратканыбыздын жогорку сыпаттарын болсо бизге Өзү жөнөткөн Курани Карим кабар берет: Жаратуучубуз – эң сонун ысымдардын ээси Мээримдүү (Рахман) жана Ырайымдуу (Рахим) Аллах.

Бул китеп Аллах жараткан аалам жана жандыктар жөнүндө ойлонууга жана алардын кандай кемчиликсиз жаратылганын көрүүгө жана Ага терең урматтап, чын жүрөктөн сүйүп кулчулук кылууга бир чакырык.

АВТОР ЖӨНҮНДӨ: Харун Яхья деген атты колдонгон Аднан Окта 1956-жылы Түркиянын Анкара шаарында төрөлгөн. 1980-жылдардан бери ыймандык, илимий жана саясий темаларда көптөгөн эмгектерди жазган. Мындан тышкары, автордун эволюционисттердин көз бойомчулуктарын, көз-караштарынын жараксыздыгын жана дарвинизмдин кандуу идеологиялар менен болгон тымызын байланыштарын ачып көрсөткөн өтө маанилүү эмгектери бар.

Автордун бүт эмгектериндеги негизги максат – бул Куранды дүйнөгө жеткирүү, жана натыйжада адамдарды Аллахтын бар экени, жалгыздыгы жана акырет сыяктуу негизги ыймандык темалар жөнүндө ойлонууга чакыруу жана атеисттик системалардын чирик пайдубалдарын жана туура эмес иш-аракеттерин көз алдыга тартуулоо. Автордун бүгүнкү күнгө чейин 73 тилге которулган 300дөн ашуун эмгеги дүйнө жүзүндө өтө көп окурмандар тарабынан окулууда.

Харун Яхья эмгектер жыйнагы, Аллахтын уруксаты менен, 21-кылымда дүйнө жүзүндөгү бүт адамдардын Куранда сүрөттөлгөн бейпилдик менен тынчтыкка, чынчылдык менен адилеттүүлүккө, сулуулук менен бактылуулукка жетишине бир себепчи болот.